

A chilei hadsereg és a német katonai befolyás /1885-1914/
/ bölcsészdoktori disszertáció /

Készítette:
Fischer Ferenc
Szeged
1979.

TARTALOMJEGYZÉK

I. A CHILEI HADSEREG REORGANIZÁCIÓJÁNAK HÁTTERE

1. A csendes-óceáni háború /1879-1883/	1- 8
2. Chile külpolitikai helyzete a 80-as években	9-20
3. A chilei hadsereg a porosz-német reformok előtt	20-28
4. Az első német katonai misszió szerződtetése /1885/	28-39
5. Chile és az angol imperiálizmus	39-53
6. A Császári Németország dél-amerikai /katona/poli- tikája	53-66

II. A CHILEI HADSEREG ÁTSZERVEZÉSÉNEK ELSŐ LÉPÉSEI A POROSZ-NÉMET HADSEREGMODELL ALAPJÁN /1885-1894/

1. Reformok a katonai oktatásban	
a. "Escuela Militar" /Katonai Iskola/	67- 74
b. "Academia de Guerra" /Hadiakadémia/	74- 82
c. "Escuela de Suboficiales" /Altiszti Iskola/	82-84
2. A modernizációval szembeni ellenállás a tiszti- karban	84- 94
3. Emil Körner és a chilei polgárháború /1891/	94-128
4. A chilei hadsereg 1891-1894 között	128-137

III. A MODERN CHILEI HADSEREG LÉTREJÖTTE /1895-1914/

1. Az 1895-ös német katonai misszió tevékenysége	138-160
2. Chilei tisztek a porosz-német hadseregben	160-167
3. Az általános hadkötelezettség bevezetése /1900/	167-177
4. A chilei hadsereg a századfordulótól 1914-ig	178-195
5. A chilei katonák - "Dél-Amerika poroszai"	195-199
6. Chilei katonai tanácsadók Latin-Amerika országokban	199-205

IV. MÉRLEG ÉS KITEKINTÉS

206-209

IRODALOMJEGYZÉK

1- 35

I. A chilei hadsereg reorganizációjának háttere

1. A csendes-óceáni háború /1879-1883/

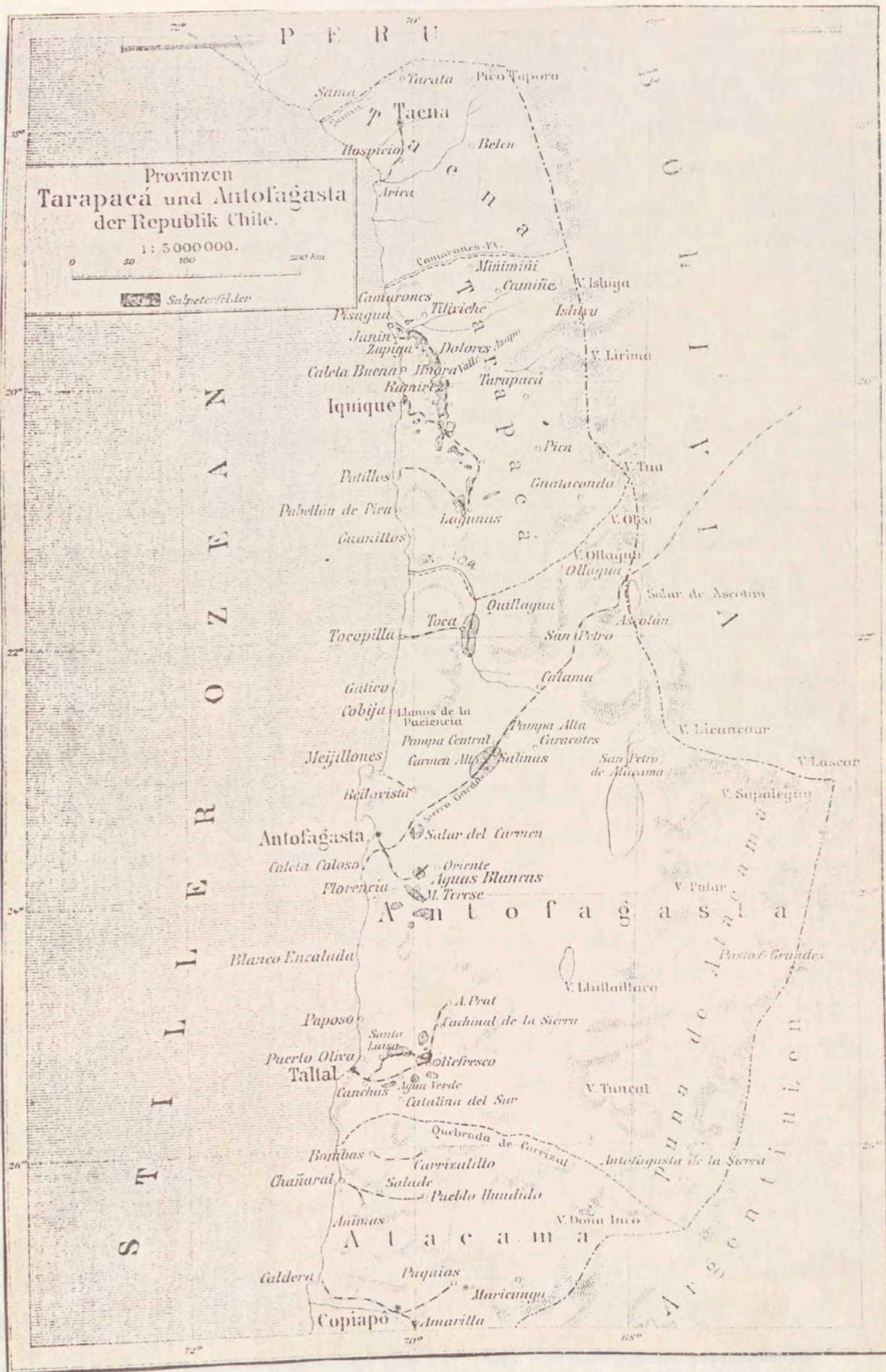
As 1879-1883 között folyó csendes-óceáni háború /Guerra del Pacifico/ Dél-Amerika történetének egyik legjelentősebb háborúja volt, nemcsak pusztán katonai, hanem sokkal inkább gazdasági és /kül/politikai szempontból. A háború nyomán keletkezett területi és hatalmi változások súlyos feszültségek forrásai voltak, melyek a XIX. század utolsó negyedében erősen éreztették hatásukat, s számos vonatkozásban még napjainkban is izsó parassat jelentenek.^{1/}

Témánkat illetően jórészt a Csendes-óceáni háború utáni kül- és katonapolitikai helyzet teremtett olyan feltételeket, melyek előtérbe állították a chilei hadsereg szerepét, szükségessé tették annak modernizálását, s jó alkalmat teremtettek, hogy a német imperializmus a katonai befolyás csatornáján keresztül szilárdan megvetesse lábát Chilében.

A csendes-óceáni háborút másképp "salétromháborúként" is emlegetik, ami egyuttal ki is fejezi a háború fő célját és tartalmát. A küzdelem a salétrommonopólium megszerzéséért folyt, három ország - Peru, Bolivia, Chile - és a mögöttük álló angol, német és francia tőkés érdekeltségek között.

A XIX. század második felében Európa népessége a gazdasági, társadalmi fejlődés következtében nagymértékben növekedett, ugyanakkor a mezőgazdasági termelés növekedése eszel nem tudott lépést tartani. A gyors iparfejlődést mutató országok egyre nagyobb élelmiszerimportra kényszerültek, másfelől elengedhetlenné vált a "Táradt"talaj felfrissítése is. Kezdetben ez utóbbi célra - az 1840-es évektől - a perui guánót használták, aztán kiderült, hogy a salétromnak még nagyobb a tápértéke, s "a vén kontinens... búsaföldjei mohón szívták magukba a perui Tarapaca s a bolíviai Antofagasta tartomány salétromfejtőiből származó szódanitrát rakományokat".^{2/}

A XIX. század elején az Atacama-sivatagon Peru és Bolivia osztozott. A határt a két állam között csak nagy vonalakban állapították meg, hiszen est a területet a függetlenné váláskor

Provincias
Tarapacá y Antofagasta
de la República de Chile.

1: 500,000.

0 50 100 200 km

Salpeter-felder

Antofagasta

Antofagasta

Atacama

Atacama

Antofagasta de la Sierra

Antofagasta

Antofagasta

teljesen értéktelennek tartották. Az Atacama, ez a mintegy 160 ezer km²-nyi, a nyugati és a parti Kordillera között 1000-2000 m magasságban húzódó sivatag, akkor kezdett értékké válni, amikor rájöttek arra, hogy a salétrom nemcsak lőporgyártásra alkalmas, hanem rendkívül fontos nitrogéntartalmú műtrágya is, melyet akkor még mesterséges úton elő sen tudtak állítani. Nagyon találcón írja Eduardo Galeano, hogy 1879-ig "a Chile, Peru és Bolivia között lappangó konfliktusok elhárításában a sivatagság - Atacama - mintegy lökésátlóként működött. A salétrom azonban kirobbantotta a nyílt viszályt".^{4/}

Chile már a negyvenes években érdeklődést mutatott a sivatag iránt. Manuel Bulnes chilei elnök alatt /1841-1851/ feltérképezték a szinte teljesen lakatlan vidéket Mejillonesig /a Baktériitöig/, s mivel a part mentén guanót találtak, ezt a területet Chile magához akarta csatolni. Bolivia tiltakozott, kinyilvánította, hogy a határ a 26. szélességi foknál húzódik, tehát jóval délebbre, mint ami Chile álláspontja volt. A kérdés akkor vált kritikussá, amikor 1866-ban a vitatott területeken a chilei feltérképezések során salétromtelepeket is találtak. Chile és Bolivia végül 1866-ban abban állapodott meg, hogy a határ a 24. szélességi fok. A 23. és a 25. szélességi fok között /itt található a fő salétromkikötő, Antofagasta is/ bányászott salétrombányákon a két állam fele-fele arányban részesül.^{5/} A fent említett térségben több chilei érdekeltségi salétrombányát alakítottak ki, melyekben igen erős volt az angol tőke részvétele is. "Santiagói, valparaisói társaságok és bankintézmények Atacama és Tarapaca területeken nagy salétrombányákat állítottak fel; chilei energia és chilei tőke rakta le annak a településnek az alapjait, amelyből Antofagasta városa és a hasonló nevű nagy chilei salétromvállalkozás keletkezett, s amely az egész partvidéknek gazdagságot és jólétet hozott".^{6/}

Chile a bolíviai partvidéket sajátjának kezdte tekinteni, hiszen itt chilei gazdasági érdekeltségek voltak túlsúlyban, a terület fejlődését chilei tőkészek biztosították. Egyre inkább kezdett érelődni a két ország összeköttetése, hiszen chilei munkások dolgoztak chilei salétrombányákban, chilei

tőkével, de bolíviai területen.^{7/}

A bolíviai partvidéknek a kormányzóshelytől való elklönlése egyre nyilvánvalóbbá vált. A kapcsolat az "Altiplano" és a "Costa" között igen szegényes volt. Bolívia nem tudta gazdasági, politikai pozícióját megerősíteni saját felségterületén, így a bolíviai partvidék egyre inkább a chilei gazdasági vérkeringésbe kapcsolódott be.^{8/} Chile tehát "... nem a salétromterületből... csak nagyon kevés volt az üvé, jellegzetesen kapitalista módon, agresszív fellépéssel mégis be tudott hatolni e területre és saját zsebére aknáta ki azt."^{9/}

Chile még 1874-ben Bolíviától garanciát kapott arra, hogy a chilei vállalatok adózása 25 évig nem fog megváltozni, azonban 1878-ban Bolívia mégis magas salétromkiviteli vámot vezetett be. Bolíviát döntésében az 1873 óta tartó, s az országot súlyosan érintő gazdasági válság motiválta, valamint Peru nyomása is, mint arra később kitérünk. A chilei és az angol tőke profitérdekeit mélyszélesen sértette Bolívia eljárása, s a chilei cégek ellenszegültek. Erre Bolívia azszal fenyegetőszött, hogy a chilei kitermelőüzemeket kártalanítás nélkül kisajátítja.^{10/} A chilei "az angol és a német salétromvállalkozóknak megvolt a Szarajevojuk."^{11/}

Az események ezután már gyorsan követték egymást. Chile ultimátumot intézett Bolíviához, amelyben a korábbi állapotok visszaállítását követelte. Miután Bolívia ennek nem tett eleget, ezért a chilei hadsereg egységei 1879. február 14-én megszállták a legfontosabb bolíviai kikötőt, Antofagastát. Ez nem ütközött különösebb ellenállásba mivel e bolíviai terület lakosságának mintegy 90 %-a már chilei volt. A chilei hadsereg a 23. déli szélességi fokig /Moyillonesig/ szállta meg a tengerparti területeket.^{12/} Peru közvetíteni akart Bolívia és Chile között, de ezt Chile nem fogadta el, sőt április 5-én Perumak is hadat üzent. A casus belli az 1873-as perui-bolíviai szerződés képezte, amely lényegében Chile ellenes szövetséget jelentett. Chile 1836-1838-ban egyszer már háboruzott két északi szomszédja ellen, ugyanis ekkor két szomszédja számára veszélyes

államszövetséget szita szét.^{13/}

A Bolivia és Chile közti ellentétek még nagyobb, igazi jelentőségüket a perui-chilei viszonytal összerülésben kapták meg. Chile és Peru kapcsolatai az 1860-as évek végétől kezdtek megromlani. Az Atacama, amely addig nem képezte vita tárgyát, az ellentétek fő forrásává vált.

Peru fő bevételét 1840-1880 között a guano-export jelentette. Ebben az időben az ország erőteljesen fejlődött, nagy vasútépítkezések is voltak.^{14/} A roblógazdálkodás miatt a perui guano-telepek azonban kimerülőkben voltak, ugyanakkor a salétrom a guanónak fontos versenytársa lett a 60-as, 70-es években. Chile egyre több salétromot dobott piacra - bolíviai területekről - így 1877-ben Peru már válságos helyzetbe jutott.: 650 ezer tonna guano várt behajózásra, de nem akadt rá vevő a nagyobb tápértékű chilei salétrom konkurrenciája miatt. A perui guanón csak az segíthetett volna, ha olcsóbban adják el - de ez lényegesen csökkentette volna a profitot -, vagy, s a perui vezetők, tőkésök /franciák is/ inkább erre aspiráltak; megszereik az összes salétromtelepeket. Ezáltal monopolhelyzetbe jutottak volna, így mindkét terméknek fenntarthatók volna magas világpiaci árát. 1872-ben Peru külföldi adóssága már 35 millió font sterlingot tett ki. Az ország eladósodott, az évi jüvedelem kétharmadát kellett fizetni a kamatok fejében. A bevételek és a tartozások közti szakadék csökkentésére a chilei salétromexport sem sok jóval bízott. Így aztán Peru erőteljesen közeledni kezdett Bolíviához, mely az 1873-as Chile ellenes szövetségi szerződéshez vezetett.

Peru erre törekedett, hogy a konkurrens chilei salétrom-ipart megsemmisítse. Ezért egyfelől saját tartományában, Tarapacában igyekezett a chilei vállalkozások elé akadályokat gördíteni, másfelől azonban e terv csak akkor teljesülhetett, ha a bolíviai Antofagasta tartományban is lehetetlenné teszi a chilei túlszámát.^{15/}

Peru, hogy az államkincstárnak és a francia érdekeknek /külcsónák visszatérítése/ megfelelően új bevételi forrásokra

tegyen szert, 1873-ban kísérletet tett a salétrontermelés- és kereskedelmén állami monopóliumra való átalakítására.^{16/} A salétronkitermelőket arra kényszerítették, hogy a salétromot rugósított áron a perui államnak adják el. Ez természetesen nagy nyereséget jelentett Perunak, de ugyanakkor a külföldi magántőke érdekeit mélyszélesen sértette. 1879 előtt a perui Atacama-ban pl. az angol befektetések 1 millió font sterling között mozogtak, s ehhez hasonló volt a német tőke részesedése is.^{17/} A perui politika megteremtette a feltételeket ahhoz, hogy a külföldi tőke és a chilei érdekek találkozzanak.

A csendes-óceáni háború közvetlenül a chilei-boliviai vi-
szárv miatt robbant ki, de Chile fő ellenségének már korábban
is inkább Perut tekintette. Peru mint láttuk a salétronmonopó-
liumra törekedett, ugyanúgy mint Chile. Erősebb is volt mint
Bolivia, ugyanakkor Chile tradicionális riválisa volt a csendes-
óceáni partvidék feletti hegemoniáért.^{18/}

Az 1879-es gyors és határozott chilei katonai lépésekre
a választ elsősorban az ország katasztrofális gazdasági helyzete
adja meg. Az 1873-tól kibontakozó, az egész világot érintő gas-
dasági válság súlyosan őristette hatását Chilében is. Meredeken
zuhant a mezőgazdasági termékek, az érté, a rész ára, melyek
elsősorban Chile fő exportcikkei voltak. /1872-ben például egy
tonna rész 100 font sterling volt, 1878-ban már csak 39./ A chilei
pesót 1870-ben még 46 pennyért váltották be a londoni tőzsdén,
de 1878-ban már csak 39 pennyért. Anibal Pinto elnöksége alatt
/1876-1881/ az állami költségvetés 21 millió pesóról 16 millióra
csökkent. Az exportból származó bevételek csökkenése felfor-
totta a chilei fizetési mérleg egyensúlyát, és bankcsődöt okozott.
Elveszett Chile szinte teljes aranytartalmára is. Az állami hiva-
talnokokat senki sem tudták már fizetni, s nagy volt a munkanélküliség
is.^{19/}

A chilei gazdasági élet a 70-es évek végén már erősen füg-
gött a salétromtól, és általában a kitermelő árszintektől /rész/.
A salétromiparral szembeni bolíviai fenyegetés /adóemelések, az el-
kobzás veszélye/ az egész chilei nemzetgazdaságot veszélyeztette.
A kormány és a chilei kereskedelmi tőke egyik fontos bevételi for-
rása forgott veszélyben. A chilei gazdasági, politikai vezető

körüket akkor érte a bolíviai lépés, amikor az országban éppen tetőzött a válság! A krízist minden áron, akár háború árán is le akarták vezetni, sőt lehetőséget láttak arra - Bolívia jó ürügyet szolgáltatott erre -, hogy a hón áhitott, nagy jövedelmeket biztosító salétromtelepeket uralmuk alá vegyék, s ezzel a súlyos gazdasági, politikai, társadalmi problémákat megoldják. A csendes-óceáni háború Chile részéről lényegében az 1878-ban tetőző gazdasági válság katonai megoldása volt!^{20/}

1879. áprilisában Chile közvetlen háborús céljai kialakulásban voltak: megszerezni a bolíviai tengerpartot a 23. szélességi fokig; Bolíviát leválasztani Peru oldaláról; Perut rábírní arra, hogy az 1873-as bolíviai-perui szerződést hatályon kívül helyezzék. De már ekkor homályosan megfogalmazódtak a perui "határkiigazítások" tervei is Tarapaca tartományt illetően.^{21/}

Chile, a csendes-óceáni háború kezdetén a konfliktus befejezésekor elért eredményekhez képest, jóval szarényebb célkitűzésekkel indult. Ennek alapvető oka abban rejlett, hogy Chile katonailag felkészületlenül állt 1879 elején. Ez a magyarázata annak, hogy komoly hadműveletekre csak hónapokkal a hadüzenet után került sor, s hogy a háború rendkívül elhúzódott.

1878-ban szeptember 12-én kelt rendelet előírta, hogy a hadsereg létszáma a következő évben 3122 főből álljon. De a súlyos gazdasági helyzet azt eredményezte, hogy az állandó hadsereg létszáma 1879. február 1-én, csak 2440 fő volt. Tehát ahelyett, hogy a háború előtt nőtt volna a hadsereg ereje, közvetlenül a konfliktus előtt lecsökkent, s 10 évre visszamenőleg a legalacsonyabb létszámmal rendelkezett!^{22/} Ennek a kislétszámú hadseregnek is legalább a fele az északi leendő hadszíntértől a távoli, déli határterületeken, Arancániában tartózkodott, az indiánok betörései miatt. Pénzügyi okok magyarázzák azt is, hogy a chilei fegyveres erők másik részét kitevő Nemzeti Gárda létszámát is alaposan lecsökkentették. Az 1877. december 9-i rendelet értelmében 24 ezer főből 6 és félszer főre.

A tisztképző intézmény, az Escuela Militar - pénzügyi nehézségek miatt - 1876-ban bezárta kapuit, és csak 1879 márciusában indult meg újra az oktatás. Tehát közvetlenül a háború előtti három évben egyetlen egy tiszt sem került a hadseregbe.^{23/} Kedve-

zótlenül befolyásolta az ország pozícióját az is, hogy két ellenfelének mintegy kétszeresnyi lakossága volt. Továbbá a háború első hónapjaiban a perui flottafölény dominált.^{24/}

1879 októberében döntő fordulat történt a háború menetében: Chile megszereste haditengerészeti fölényét. Ennek nagy fontosságát leginkább az alábbi adatok szemléltetik: Santiagótól Lima több mint 1800, Arica 1100, Iquique 950, Antofagasta 700 mérföldre fekszik. Mivel ebben az időben az észak-déli irányú vasutvonalak még csak alig épültek ki, ezért az óriási távolságok leküzdésére, a csapatok mozgatására csak a /hadi/tengerészet volt képes. Arról van szó, hogy a csendes-óceáni háborút megverni, Tarapacát és Antofagastát leigázni csak az óceánon lehetett.^{25/}

A chilei haditengerészeti vezető szerep kivívása után lehetővé vált a chilei csapatok partrasszállítása Pisaguánál /1879 november/, a perui Tarapaca tartományban. Ekkor már jelentősen megerősítették a chilei hadsereg létszámát is.^{26/} A fő célkitűzés az Arica térségében egyesült perui-boliviai csapatok szétzúzása volt. Az Atacama-sivatagban azonban rendkívül nehéz körülmények vártak a chilei csapatokra. A hadvezetés belátta, hibát követett el azzal, hogy délről észak felé, a sivatagon keresztül haladva akarta kiszorítani ellenfeleit. Ezért 12 ezer főt Tacnától északra tettek partra. Tacnánál /1880 május/ megverték az egyesített bolíviai-perui erőket, majd a flotta támogatásával Aricát is elfoglalták.

Ezek a csaták azt eredményezték, hogy Bolívia gyakorlatilag kivált a háborúból. Peru nehéz helyzetbe került. Pénzügyi nehézségei egyre nőttek, hiszen fő jövedelemforrása, a salétromtelepek már chilei megszállás alatt voltak. A chilei csapatok ott és akkor szállhattak partra, amikor csak akartak. Chile győzelmi esélyei a teljes győzelemre megnöttek. "vérszemét" kapott! Perutól Tarapaca és Tacna-Arica tartományokat, nagy hadisarcot, a perui-bolíviai szövetség felmondását követelte. Az Egyesült Államok közvetíteni próbált a két fél között, sikertelenül. Így érthető, hogy 1880-ban nagy viták zajlottak a chilei politikai, katonai vezetésben: folytassák-e a háborút Peru ellen vagy sem? Miután a tárgyalások eredménytelenül végződtek, és egy újabb hadjáratra kedvező feltételek kínálkoztak, ez a santiagói kormányt

arra a döntésre sarkallta, hogy megtámadja a perui fővárost.

Chile nagy lehetőséget látott abban, hogy teljesen tönkretegye északi rivális szomszédját. Elérhető közelségbe került a salétrommonopólium megszerzése. Sokat nyomott a latban, hogy a perui Tarapaca tartomány gazdaságilag sokkal értékesebbnek számított, mint a bolíviai Antofagasta tartomány. A perui salétromterületek gazdagabbak voltak. Kiváló kikötők /Iquique, Pisagosa/, jó vasúthálózat állt rendelkezésre, s az Atacama salétromkitermelésének jelentősebb része is itt összpontosult.^{28/}

Chile alaposan felkészült a limai hadjáratra. A hadsereg létszáma 1880 végén több mint 40 ezer fő volt.^{29/} A chilei csapatok Lima közelében partraszálltak, két döntő csata után - Chorrillos, Miraflores - 1881. január 17-én bevomultak Linába. A chilei csapatok tehát alig két év alatt legyőzték a perui-bolíviai erőket, megszállva tartották a gazdag salétromtartományokat, sőt még a perui főváros is a kezükre került.

Lima elestét azonban nem követte a perui kapituláció, mint ahogy azt a chilei katonai vezetők várták. Chile ugyan ellenőrzése alatt tartotta a perui partvidéket /Costa/, azonban a perui Andok-^{30/}ban /Sierra/ több ellenállási góc alakult ki /Arequipa, Cajamarca/. A háború elhúzódása túl veszélyessé válhatott Chilére nézve. A pénzügyi szempontokon túl, mind külpolitikailag, mind belpolitikailag sürgőssé vált a háború mielőbbi befejezése. Egyfelől Argentína kezdett egyre fenyegetőbben fellépni Chilével szemben. /Chilének két északi szomszédja felett aratott győzelme a korábbi erőviszonyokat lényegesen megváltoztatta./^{31/} Másfelől az araúkn indianok felkelésükkel igyekeztek kihasználni a chilei hadsereg távoli, északi területeken való lekötöttségét. Ez jelentős erőt vont el akkor, és okozott komoly problémákat, amikor még a csendes-óceáni háború nem fejeződött be.^{32/}

Chile helyzetét ebben a nehéz szituációban az könnyítette meg, hogy a perui ellenállás nem volt egységes, így a chilei csapatok külön-külön megverték a perui erőket. Ezután lehetségesé vá vált - amire Chile több mint 2 évig hiába várt -, hogy az Iglesias tábornok vezette pártkormányval 1883. október 20-án a Lima közelében fekvő Anconban megkötötték a Chile diktálta békeszerződést.^{33/}

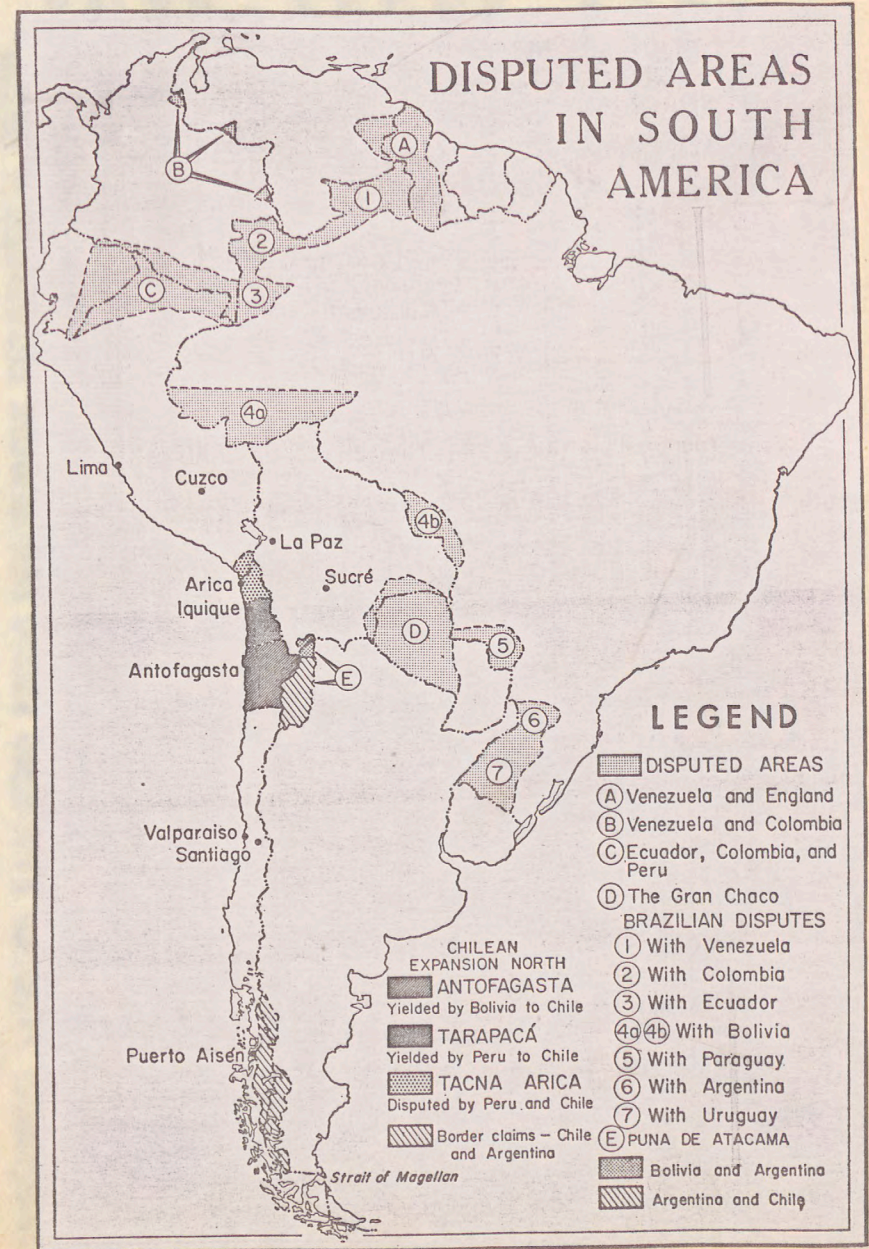
2. Chile külpolitikai helyzete a 80-as években

A csendes-óceáni háború, illetve az eredmények nélkül létrejött státus quo alapvetően meghatározta Chile külpolitikai helyzetét. Olyan sajátos feltételek jöttek létre, hogy azok számos vonatkozásban döntőek voltak a chilei-német katonai kapcsolatok alakulására is. Emért fontos szem előtt tartanunk és felvételünk Chile külpolitikai életét a 80-as években.

Perumak az 1883-as anconi békeszerződés II. cikkeje értelmében "Örökösen és feltétel nélkül" le kellett mondania akkori leggasdagabb tartományáról, Tarapacáról.^{34/} A Camarones folyótól északra levő perui tartományok, vagyis Tacna és Arica, csak feltétellel kerültek chilei fennhatóság alá. Peru nem akarta átengedni e két tartományt, ugyanakkor Chile is ragaszkodott ezek megtartásához. A térség, ellentétben Tarapaca tartománnyal elsődlegesen nem gazdasági, hanem stratégiai jelentőséggel bírt. Arica volt a térség egyetlen nagyobb természetes kikötője, és a chilei tengeri hegemonia egyik legfontosabb bázisul szolgálhatott. Arica chilei megszállása az egyik legfontosabb garanciája lehetett az Atacama-sivatag észak felől való védelmének, és gazdasági kihasználásának: Arica kiváló védőbástyaként kínálkozott! A kikötőváros jelentőségét még növelte az is, hogy a sivatagban nem lehetett nagyobb létszámú katonaságot állomásoztatni, hiszen e vidék lakosságának - kikötők, salétrombányák - teljes ellátása /vissel, élelemmel.../ tengeri úton történt. Ellenben az Arica közelében fekvő Tacna és környékének mezőgazdasági termelése /Andokból érkező folyók/ lehetővé tették, hogy az ittlévő helyőrség ellátását közvetlenül is biztosítsák.

Pigyelembe kell vennünk azt is, hogy Arica kérdése Bolivival összefüggésben még nagyobb jelentőséget kapott, hiszen Chiléhez került a legfontosabb Bolíviai kikötő Antofagasta. Mint már utaltunk rá, már a csendes-óceáni háború előtt is, Arica bonyolította le Bolívia kereskedelmének jelentős részét, ugyanis e kikötőváros közvetlenül az Altiplano előtt helyezkedett el, nem úgy mint Antofagasta. Ha Peru lemondana Aricáról - chilei elképzelések szerint - akkor Chile ezt a kikötőt átengedhetné Bolíviának, kárpótlá-

KARTE ZUR STREITFRAGE TACNA-ARICA

sul az elfoglalt Antofagasta tartományért. Így Chile volt ellenségeinek ellene irányuló együttes fellépését meggátolhatta volna. Ezek voltak a legfontosabb okok, amelyek miatt Chile feltétlenül ragaszkodott Tacna és Arica megadásához.^{35/}

1881 után a Sierrában folyó tartós perui fegyveres ellenállás az Aricával kapcsolatos tárgyalásokon kamatozott. A háború elhárítása révén Peru erősebb tárgyalási pozícióval léphetett fel Chilével szemben, s végül is kompromisszumra került sor. Az anconai békeszerződés III. cikkelye a következőket írta elő: "Arica és Tacna provinciák területe északon a Sama folyótól, délen a Camarones folyó északi partjától határolva, továbbra is Chile birtokában marad; mégpedig a ratifikálás napjától számítva 10 évig a chilei törvények és fennhatóság alá rendeltetik. Ezen határidő lejártá után népsszavazásnak kell döntenie, hogy a nevezett térség chilei uralom alatt³⁶ marad-e, vagy Tacna és Arica provinciákat vissza kell adni Perumnak."

Chile Tacna-Arica kérdésében sokat engedett eredeti álláspontjából, de végül is a háborút Peruval le tudta zárni egy békeszerződéssel, másfelől 10 évet nyert a probléma végleges megoldására, illetve előadására. Peru súlyos vereségét ezzel a kompromisszummal kedvezőbb színben tüntethette fel, és reménykedhetett abban, hogy területei ismét visszakerülnek fennhatósága alá.

Az anconai szerződés a népszavazás ügyrendi kérdéseit nem tisztázta, ezt egy későbbi megállapodásra bízta. Idővel bebizonyosodott, hogy a szerződésnek épp ez a része adott alapot a perui revíziós törekvéseknek, a teremtett rendkívül súlyos konfliktusokért. Mindenesetre az anconai szerződés aláírása után a chilei csapatok kivonultak Límából, és ezután már napirendre kerülhettek a Bolíviával kapcsolatos tárgyalások.

A bolíviai tárgyalások pozíciókat rendkívül kedvezőtlenre tette, hogy egykori szövetségese, Peru már beadta derekát, s északon Argentínára sem számíthatott. A chilei hadsereg már nem volt lekötve 1884-ben sem Peruval, sem az araucán indiánokkal, valamint Bolívia a csendes-óceáni háborúból is hamar kivált, nem úgy mint Peru. Bolívia így kénytelen volt 1884. április 4-én súlyos feltételeket tartalmazó fegyverszünetet kötni Chilével, melynek értelmében lemondott Antofagasta tartományáról. Chile Peruhoz

hasonlóan Bolíviával is békeszerződést akart kötni, erre azonban La Paz nem volt hajlandó. Bolívia ugyanis egy korridort akart a Csendes-óceánhoz, de Chile nem akarta kettévágni az akkor épphogy megszerzett gazdag salétromtartományokat. Kijárat vonatkozásában csak Arica jöhetett szóba chilei részről, tehát az új perui-chilei határ körzetében, ez ellen viszont Peru tiltakozott, mivel ezeket a területeket maga is vissza akarta szerezni sőt erre még szerződéses esélye is volt /népszavazás/. Chile tehát a csendes-óceáni háború után csak egy bizonytalan fegyverszünettel, de facto uralhatta Antofagasta tartományt. A 80-as években Chile minden olyan törekvése, hogy békeszerződést kössön, hogy végleg, de jure is chilei fennhatóság alá kerüljön a bolíviai Costa, kudarcra jutott.^{37/}

Chile a csendes-óceáni háború után két legyőzött ellenfélvel olyan egyezményeket kötött, melyek pillanatnyilag ugyan igen kedvezőek voltak, azonban a szerződések több cikkelye idővel lehetőséget teremtett a veszteseknek arra, hogy revíziós törekvéseikkel fellépjenek. Chile alapvető gazdasági-politikai céljait elérte ugyan, de sem a perui békeszerződés, sem a bolíviai fegyverszünet nem tudta biztosítani a jövő nyugalomát a Csendes-óceán partvidékén. Chile a háború eredményeként az erőviszonyokat nem tudta annyira átalakítani, szerződéseiben azokat oly módon rögzíteni, hogy azok egyúttal stabil nemzetközi helyzetet is eredményeztek volna számára. Tulságosan is sok volt a függő, megoldatlan kérdés, és a vesztesékre növe sulyosak a háború következményei.

Peru és Bolívia érthetően nem akart belenyugodni vereségébe. A bizonytalan helyzetet jól jelente már 1883-ban az, hogy a chilei csapatoknak Limából való távozása után, a békeszerződést aláíró, behódolt Iglesias tábornokot lemondatták. Helyébe az a Cáceres tábornok került elnöökként, aki a Sierrában mindvégig ellenállt, s nem volt hajlandó a chilei feltételek elfogadására. Tarapaca elvesztése nemcsak a perui nemzeti dicsőséget sértette, hanem ami ennél sokkalta fontosabb, hogy hosszabb távon lehetetlenné vált a hatalmas adósságok visszafizetése.^{38/} "A nemzetgazdaság elvesztette alapvető erőforrását, megbénultak a termelőerők, csökként a pénz értéke, bezárultak a külföldi hitelcsatornák."^{39/}

Peru hatalmas jüvedelmekről, tengerpartjának egy jelentős

részséről, Bolivia azonban teljes egészéről volt kénytelen lemondani. Paraguay mellett így Bolivia lett Dél-Amerika második olyan országa, mely nem rendelkezett tengerparttal. Mint szárazföldi ország megfoglalására, elerőtlenedésre volt ítélve, exportja-importja más országok jóakarától függött.^{40/} Ilyen körülmények közepette a csendes-óceáni háború, de még inkább az azt lezárni óhajtó szerződések: Tacna és Arica tartományok bizonytalan státusa /Dél-Amerika "Elsász-Lotharingiája"/; a bolíviai korridor kérdése állandó feszültség forrását képezték, és komoly problémát okoztak Chilének az elkövetkező évtizedekben.^{41/}

A 70-es évek végéig Dél-Amerikában bizonyos erőegyensúly uralkodott. A "mórleg" egyik serpenyőjét a szubkontinens keleti részén Brazília és Argentina alkotta, nyugaton pedig Chile és Peru. Ez az egyensúlyi állapot azonban a csendes-óceáni háború következtében felborult. Peru és Bolivia vereségével, az új területek bekebelezésével Chile vitathatatlanul gazdasági, katonai túlsúlyra tett szert Dél-Amerika nyugati oldalán, a csendes-óceán partvidékén.^{42/}

Míg Chile északi határa 1879 előtt a 24. szélességi fok mentén húzódott, addig 1883-ban már a 17. szélességi fok mentén, sőt a Bio-Bio folyótól délre eső területek meghódításával Arucán indiánok leverése/ déli irányban is kiterjesztette határait. Chile ekkoriban érte el a napjainkban is fennálló területi kiterjedését.

Az elfoglalt északi területeken meglehetősen jól kiépített infrastruktúra volt. A sok és általában jó adottságú kikötőhöz vasutak vezettek. A világgazdasági jelentőségű salétrom mellett fontos volt az ezüst- és réstermelés; jelentőssé vált a jód, borax, kén exportja is. Az annektált tartományok mintegy 180 ezer km²-nyi területén 1885-ben mintegy 100 ezer lakos élt. "Egyszóval Chile jelentős termelőerőket szerzett meg."^{43/}

Chile a salétromprovinciák megszerzésével világonopóliumra tett szert, mely termék iránt egyre nagyobb lett a kereslet, különösen Európában. Chilében a háború után a gazdasági élet újból felpezsdült, megerősödött a kereskedelmi tőke. A salétromjüvedelmek kihatottak az egész nemzetgazdaság fejlődésére. A salétromtartományok hatása azonban nem korlátozódott csupán a gazdasági élet szférájára. Kihatással volt a társadalmi strukturára, a későbbi osztály-

küzelmekre /a chilei munkásosztály kialakulásának fő színterei a salétrombányák voltak/, a külpolitikára, az 1891-es polgárháborúra, s nem utolsósorban az általunk vizsgált szűkebb területre, a hadseregre is. A gyorsan fejlődő gazdasági élet kedvező feltételeket teremtett a fegyveres erő modernizációja számára is.

A háborús győzelem közvetlenül úgy csapódott le, hogy az 1873 óta tartó, s a Chilében 1878-ban tetőző válságot a 80-as évek elejétől konjunktúra váltotta fel. A salétrom megjelenése véget vetett a chilei gazdaság "rézkorszak-periódusának", s megkezdődött a salétromkorszak, amely az 1920-as évekig - a mesterséges salétrom előállításáig - tartott.^{44/}

Megváltozott a chilei gazdasági élet struktúrája is. A salétromtermelés került az első helyre, háttérbe szorítva a korábbi gabona, szőlő-, és résexportot. A salétromtartományok - éghajlati adottságaik miatt - a középső területek fejlesztésének is lökést adtak, s ez hozzájárult a nagybirtokrendszer megerősödéséhez és az élelmiszer- és textilipar fejlődéséhez is. 1886-1891 között a partmenti kereskedelem 76,3 millió dollárról 103,8 millió dollárra emelkedett. A külkereskedelem 95,4 millióról 135,6 millió dollárra. A chilei banktőke 20,9 millió dollárról 30,4 millió dollárra növekedett. 1885-1888 közötti években Chile külkereskedelmének növekedése 48,7 %-os volt. Ez azt jelentette, hogy ekkor ebben a vonatkozásban a világon a második helyen állt Japán után /60,9 %/^{45/}

Chile gazdasági erejének gyors növekedését jól illusztrálja az a viharos fejlődés, amely végbenem az export növekedésében, ez természetesen lényeges kihatással volt az állami bevételek alakulására is. 1879-ben 15,4 millió dollár, 1880-ban 28,4 millió /!/- egy év alatt közel megduplázódott tehát - 1890-ben pedig már elérte az 53,2 millió dollárt.^{46/}

A csendes-óceáni győzelem, különös a területi elcsatolások tehát jelentős mértékben megnövelték Chile gazdasági, katonai potenciálját. Ez azzal a messzeható következménnyel járt, hogy a háborút követően a korábbi erővonalak átrendeződtek, s helyükbe új hatalmi átrendeződés lépett, amelynek két egyenlőszemélyű szembenálló, rivalizáló oszlopa volt: Chile és Argentína. Természetesen Chile hatalmi megerősödését nem nézte jó szemmel keleti szomszédja, mely

a 80-as évektől maga is erőteljes fejlődésen ment keresztül, és szintén expenziós tervekkel, hegemon törekvésekkel lépett fel. A két ország közötti ellentétek határvitákban csuvasodtak ki, melyek a 90-es években több alkalommal is háborúval fenyegettek. A bolíviai-perui területi viták mellé tehát az argentin-chilei határkérdések is felsorakoztak!^{47/}

Érdekes megvizni az Argentínával való határviták hátterét is, melyek magnaggyarászik az ellenségeskedések mélyebb okait. Az okok részben visszavezethetők a XIX. század eleji függetlenné válás körülményeire, amelyek az egyes dél-amerikai államok létrejöttéhez vezettek, anélkül azonban, hogy a határokat véglegesen és pontosan megállapították volna. Hosszu ideig ez nem is jelentett problémát, hiszen óriási térségek voltak szinte teljesen lakatlanok, s a gazdasági élet fejlettségi szintje sem igényelte e területek hasznosítását. A múlt század közepétől kezdve azonban megindult a jelentősebb dél-amerikai országok tőkés fejlődése is, mégpedig külföldi tőke /kiváltképp angol/ segítségével. Néhány dél-amerikai ország egyre izmosodó kapitalizmusa, a világgazdaságba való bekapcsolódásuk már elért egy olyan szintet a XIX. század utolsó harmadában, negyedében, amely már igényelte az addig értéktelennek tartott területeket is. Ez a fejlődés és az ezzel párhuzamosan megnyilvánuló rivalizálás husódott meg már a "Hármas Szövetség háborúja" mögött /1864-1870/, de különösen egyértelmű volt a salétrenháborúban, valamint az indiánok elleni argentin és chilei hadjáratokban. A határviták, a háborúk végsősoron egybekapcsolódtak a dél-amerikai köztársaságok nemzetti válásának folyamatával is.

Chile hegemon törekvései, expenziós szándékai a csendes-óceáni háborúban, az indiánok elleni hadjáratok nem jelentettek kivételt. Ezek a törekvések más dél-amerikai országok esetében is megfigyelhetők. Arról van szó, hogy Chile/külföldi tőke segítségével/ az első között ért el olyan fejlettségi fokot, amely kiváltotta expenziós ambíciót. Chile az 1880-as évek felé már közeledni kezdett az akkori közepesen fejlett európai országok gazdasági színvonalára felé. Az egyre jobban megerősödő hazai tőkés elemek törekvéseit erősítette a földbirtokos oligarchák földéhsége is. Nem feledkezhethünk meg azonban arról, hogy a háttérben mindig ott talál-

hatjuk - mint fő hasonlóségeket - az európai nagyhatalmak /különösen Anglia/ érdekeit.^{48/}

Argentína az 1850-es években még gyenge, fejletlen, s a hatalmas országnak alig valamivel több mint 1 millió lakója volt. Azonban pár évtized alatt, különösen a 80-as évektől figyelemre-méltó gazdasági fejlődésen ment keresztül. A pampában vasutvonalak épültek, a világgazdaságba is egyre intenzívebben kapcsolódott be. A Paraguay elleni háború során Argentína jelentős és értékes mezőgazdasági területeket szerzett meg a Gran Chacóból. A 70-es évektől azonban az északi irányú területi terjeszkedésre már nem nyílt lehetőség, mivel ezek már sértették Brazília érdekeit. A déli irányú terjeszkedés került egyre inkább előtérbe.

A hatalmas, mezőgazdaságilag jól hasznosítható, a Rio Negro folyótól északra és délre /Patagónia/ fekvő területek megszerzése lehetőséget kínált arra, hogy a területi terjeszkedésben óriási feszítő erőt jelentő bevándorlás kérdését megoldják. 1880-1890 között több mint 1 millió fővel növekedett Argentína lakossága kizárólag a bevándorlás révén. 1881-ben még csak 200 ezer fő volt a különbség Argentína és Chile lakossága között /1,8 millió-1,6 millió/, de 1895-ben már 1,3 millió /4 millió-2,7 millió/. A nagy európai bevándorlás lehetővé tette az extenzív jellegű gazdasági fejlődést és ennek megfelelően Argentínában a mezőgazdaságilag megművelt terület is gyorsan növekedett: 1888-ban még csak 24.230 km², 1895-ben már 46.838 km². Viharos növekedést mutatott az állatállomány növekedése is.^{49/}

A Buenos Aires provincia körüli betelepülési sáv egyre szélesedett, s hogy a további déli irányú terjeszkedést a Rio Negro folyóig, illetve még tovább déli irányban biztosítsák, ennek előfeltételeit Argentínában az indiánok elleni irtóhadjáratokban /1879-1883/ Roca tábornok teremtette meg.^{50/}

Argentína és Chile közötti ellentétek kialakulása olyan helyzetben következett be, amikor mindkét ország északi irányú területi terjeszkedését befejezte, illetve a további lehetetlenné vált. /Chile - salétronháború; Argentína - Paraguay elleni háború./ Miután Chilében a 80-as évek elejére sikerült áttérni a Bio-Bio folyó vonalát, s ezzel megnyíltak a Frontera gazdasági hasznosításá-

nak feltételei. Chile számára a Patagóniából való részesedés lehetősége ezzel realisabbá vált. Azt mondhatjuk tehát, hogy a két ország déli irányu területi terjeszkedése nagyjából egyidőben jelentkezett, s az ellentétek első konkrét megjelenési formái is hamarosan mutatkoztak. Már korábban is utaltunk Balmaceda 1879-es argentinai missziójára, de különösen az 1881-es szerződésre gondolunk.

Chile az 1881-es szerződés értelmében lemondott Patagóniáról. Azonban a 80-as években, miután az Andok mindkét oldalán leverték az indián felkeléseket, Patagónia betelepülése meggyorsult, mely két oldalról ment végbe. Nyugatról, tehát Chiléből, észak-észak-keletről pedig Argentina felől. Patagónia nyugati részén, közvetlenül a Kordillerrák lábánál elegendő csapadék volt a szarvasmarhatenyésztés számára, így a 80-as évek elejétől a hegyvonulat viszonylag alacsony és könnyen járható átjáróin a hegylánc keleti oldalára egyre több chilei szarvasmarhatenyésztő telepedett át. Argentina felől a Kordillerrák előhegyeiig Patagónia meglehetősen kevés csapadékot kapott, így ezek az óriási térségek csak a juh-tenyésztést tették lehetővé, következésképp a betelepülés szempontjából kedvezőtlenebb feltételek adódtak. Ezzel magyarázható, hogy 1890-ig mintegy 20 ezer chilei kelt át az Andok keleti, csapadékos oldalára, s a Nahuel-Huapi tótól délre a lakosság többségét alkották. /Még 1914-ben is egész Patagóniában csak 81 ezer ember élt./ Chile ezt a körülményt kihasználva támasztott jogot a 80-as 90-es években Patagóniára, miközben természetesen semminek tekintette az 1881-es szerződést.^{51/}

Az argentin-chilei ellentéteket 1881-ben még sikerült elődázni. Chile volt a kezdeményező fél, ugyanis a salétromháború alatt nagyon félt egy ellene irányuló háromfrontos háborútól /Peru, Bolivia, Argentina/. Az 1881. július 23-án megkötött határszerződés I. cikkelye értelmében "a Chile és az Argentin Kültársaság között a határ észak-déli irányban az 52. szélességi fokig az Andok hegyvonulata, mely a legmagasabb csúcsok hosszában fog futni, s amelyek a vitázástól képezik."^{52/}

A szerződés megkötésekor nem is gondoltak arra, hogy a legmagasabb csúcsokat légvonalban összekötő vonal nem minden esetben

jelent vízválasztót is. Azonban az a feltérképezési munka, amelyet az 1880-as években végeztek, megmutatta, hogy a Kordillerákban a "divortium aquarum" a sajátos éghajlati viszonyok miatt nem minden esetben a legmagasabb gerincen húzódik, hanem északon /az Atacama térsége/ az argentin csapadékos oldalról nyugatabbra, délen pedig a chilei csapadékosabb oldalról az argentin, tehát keleti oldalra tolódik át. Arról van szó tehát, hogy a Csendes-óceánba ömlő folyók forrásai a patagóniai fennsíkron helyezkednek el, vagyis a vízválasztó a legmagasabb csucsoktól keletebbre található.^{53/}

A 80-as, 90-es években bebizonyosodott, hogy mindkét fél az 1881-es szerződést úgy interpretálta, ahogy az saját érdekeinek leginkább megfelelt. A szerződés hiányosságai lehetővé tették Argentínának, hogy azt az elvet vallja, miszerint a végleges határt a "legmagasabb csucsokat" összekötő képzeletbeli egyenesek képezik. Chile ugyanakkor a "vízválasztó" elvet vallotta. A vitának természetesen nem elvi jelentősége volt, hanem sokkal inkább gyakorlati /gazdasági, stratégiai/. Nem is arról a 94 ezer km²-nyi területről volt szó, amely a két vonal közti eltéréstől adódott. A chilei "divortium aquarum" vonal elfogadása azt jelentette volna, hogy Chile Patagóniából is kapott volna területeket, délen kijutott volna a Magellánhoz, s ezzel az Atlanti-óceánhoz! Ha az argentin álláspont érvényesül, vagyis a "legmagasabb csucsok" elve, akkor Argentina kijutott volna a Csendes-óceánhoz, s két óceánnal rendelkező országgá válhatott volna!

A vitatott kérdés különösen Chile számára volt létfontosságú, hiszen Európával benyolódó teljes kereskedelmi forgalma ekkor még csak a Magellán-szoroson keresztül zajlott le. /A Panama-csatorna ekkor még nem működött./ Chile - érthetően - a salétrommonopólium birtokában a szállítási utvonalakat is biztosítani akarta. A szoros ellenőrzésének kérdése már korábban is nagy stratégiai jelentőséggel bírt, de a gőzhajózás fejlődése, a világpiacon való erőteljesebb jelentkezés még inkább növelte fontosságát. Ez érthető is, hiszen aki a mintegy 600 km hosszúságú szoros bejáratait és szigeteit birtokolja az konfliktus esetében lezárhatja a víziutat, ami Chile esetében katasztrófális következményekkel járt volna.^{54/}

Chile aggodalmát növelte határkérdésben, hogy az argentin

kormány magántársaságoknak koncessziókat adott a vitatott területeken, sőt egy társaság olyan földvásárlási engedélyt is kapott, amely már kifejezetten a csendes-óceáni partra szólt. Argentina a vitatott területeken kolóniákat is létrehozott. Célja nyilvánvaló volt: a csendes-óceáni partvidékre való kijutás. Stratégiai megfontolásokon túl ezen törekvéseknek elsősorban gazdasági indítókai voltak. A Kordillerák lábánál fekvő argentin provinciáknak jelentős mezőgazdasági produktuma volt, azonban termékeiket csak nehezen, lassan, költségesen tudták a távoli atlanti-óceáni kikötőkhez szállítani. Argentina tehát nagyon jól járt volna az oly közeli csendes-óceáni kikötőkkel. Chile szerint azonban "az argentin kikötők a csendes-óceáni parton teljesen elfogadhatatlanok".^{55/}

A szabályosatlan határkérdések körüli bizalmatlankodást, ellenségeskedést még tovább mélyítette számos esemény a 80-as években. Így például ismertté vált az a szerződés, melyben Bolívia lemondott Argentina javára a Chile által megszállva tartott "Puna de Atacama" egy részéről. A chilei politika is elősegítette a La Paz és Buenos Aires közötti kapcsolatok erősödését, ugyanis Balmaceda chilei elnök 1888-ban a volt bolíviai Antofagasta tartományt szabályosan beépítette a chilei közigazgatási rendszerbe. Bolívia tiltakozott, hiszen tartományáról még csak az 1884-es fegyverszüneti megállapodás intézkedett, de eredménytelenül, így a két ország hivatalosan még mindig hadban állt egymással, a fegyverszünetet nem követte békeszerződés.^{56/}

A 80-as évek második felében az argentin kormány anyagi támogatásával vasutvonalakat építettek a bolíviai határ felé, amelynek az adott feszült nemzetközi helyzetben elsősorban politikai, katonai súlya volt. Kudarcba fulladtak mindannyiszor azok a chilei tárgyalási kísérletek, melyek azt célozták, hogy kihasználva Peru nehéz pénzügyi helyzetét, megvásárolják tőle Tacnát és Aricát.^{57/}

A 80-as években a Chilére a fő veszély nem annyira volt háborús ellenfelei jelentették, hiszen ezeket legyőzte, a vereségtől csak nehezen törték megukhoz. A fő tehertételt a gazdaságilag, létszámbelileg, katonailag egyre erősödő szomszédja jelentette.^{58/}

Argentina rossz viszonya Chilével hatását tekintve nem korlátozódott

csak a két országra, hanem közvetlenül befolyással volt arra is, hogy állandóan élte a bolíviai-perui haragot. A két vesztés, revansvágyukban Argentínát természetes, potenciális szövetségesnek tekintette, amit az argentin vezetők igyekeztek maximálisan kihasználni. A "Hármas Szövetség" nagyon is lehetséges veszélyén keresztül Argentina jelentős nyomást gyakorolt Chilére, hogy így a határkérdést a maga javára döntse el.

Chile diplomáciailag az argentin fenyegetést az argentin-brazil ellentétek kihasználásával igyekezett csökkenteni, másfelől európai mintára a "fegyveres"béke"álláspontjára helyezkedett. Chile megkezdte - mint majd látni fogjuk - hadseregének német segítséggel történő modernizálását, hogy katonailag ellenőrzést fejthessen ki.

A Brasíliá és Chile közötti jó kapcsolat alapját a XIX. század utolsó negyedében egy harmadik ország teremtette meg: Argentína, mely mindkét országnak potenciális ellenfele volt. Brasíliá az egyre erősödő Argentínával szemben - mellyel hosszú ideig vitában állt az egykori paraguay-i területek miatt - Chile révén akart ellensúlyt képezni. De Chile részéről is hasonló megfontolások játszottak szerepet. A Perut és Bolíviát maga mellett tudható Argentínának csak egy potenciális ellenfele lehetett Chile mellett, mégpedig Brasíliá.^{59/}

Chile csendes-óceáni vezető szerepe nemcsak a dél-amerikai erőviszonyok alakulásától függött, hanem jelentős mértékben a szubkontinensen érdekelt európai nagyhatalmak magatartásától is. Chile külpolitikai helyzetét rontotta, hogy nemcsak szomszédai fordultak felé ellenségesen, hanem egyes európai államok is, különösen Franciaország és Olaszország. Ennek fő oka abban rejlett, hogy ezen országok bankháza nagy kölcsönöket adtak Perunak és Bolíviának melynek fedezetül a Chile által lelakított területek nyersanyagkincsei szolgáltak. A bankárok elveszettnek látták pénzüket, ezért kormányukat arra akarták rábírní, hogy intervenciót indítsanak Chile ellen. Anglia és Németország tiltakozására - nekik kedvező volt Chile győzelme - e beavatkozási kísérletek végül is meghiúsultak.^{60/}

Mint a fentiekben láttuk, Chilére nézve meglehetősen súlyos nemzetközi helyzet alakult ki már a salétromháború alatt, de ki-

lönösen az azt követő években. Chile feltétlenül meg akarta őrizni csendes-óceáni vezető szerepét, de főleg az elfoglalt területét. A tartós biztosítás zálogát, miután a különféle tárgyalások nem vezettek eredményre, a hadsereg modernizálásában, erősítésében látták megvalósíthatónak! Már a győstes háború anél a következ-
ményel járt, hogy a hadsereg sulya, szerepe megnövekedett az or-
szág életében, majd az azt követő időszakban már diktálni is tu-
dott. Chile a csendes-óceáni háborúban megmutatta, milyen hasznos
lehet a hadsereg a határok kiterjesztésében, bebizonyosodott az
is, hogy a nemzeti presztisz eszköze lehet és egy határozott kül-
politika megvalósítását teszi lehetővé. A chilei hadseregnek a
XIX. század utolsó negyedében az vált elsődleges feladatává, hogy
az ország kiterjesztett határait, a státus quot biztosítsa! Ennek
viszont előfeltétele egy ütőképés, erős, modern hadsereg megterem-
tése volt, mellyel azonban Chile a 80-as években nem rendelkezett.

3. A chilei hadsereg a porosz-német reformok előtt

Annak ellenére, hogy Chile a csendes-óceáni háborúból győz-
tes félként került ki, hadserege mégis korszerűtlen volt. Egy eset-
leges újabb háborút a revízió megakadályozásáért, vagy egy - a
határvitát eldöntő -, Argentínával való háborút nem tudott volna
győztesen befejezni. Ekkora teherpróbát nem bírt volna el az a
hadsereg, pedig mint ahogy a külpolitikai helyzet alakulása mu-
tatta, számítani kellett egy a csendes-óceáni háborúnál is nagyobb
igénybevételre. A chilei katonai /politikai/ vezetésnek azonban
csak egy igen szűk rétege volt képes arra, hogy realisan értékel-
je a hadseregnek a salétronháborúban elért győzelmet. A többséget
ul. az egész világon általános feltűnést keltő katonai sikerek
teljesen elvakították, és nem tartottak szükségesnek semmi változ-
tatást, reformot a győstes szárazföldi és tengeri csaták után.
A tisztikarnak ez az akkor többségben levő része hosszú ideig
kitartott álláspontja mellett, ezzel akadályozták a chilei had-
sereg korszerűsítését. Idővel a német katonai befolyás ellenségi
is közülük kerültek ki.

A haladó, előretekintő chilei tisztek előtt azonban kezdett világosan kirajzolódni a hadseregnek a hadjáratok alatt mutatott tényleges teljesítménye.^{61/} "Az 1879-1883-as háborúban aratott győzelem azt a meggyőződést alakította ki a hadsereg tisztjeiben, hogy a taktikai és stratégiai megoldások, amelyeket a háború alatt alkalmaztak, nem voltak éppen a legjobbak."^{62/}

Kiváltképp az első háborús évben jelentkeztek problémák, de számos hiányosság mindvégig nyomon kísérte a hadműveleteket. A hadüzenetek után hónapok teltek el a komolyabb hadműveletek megindításáig, s ennek egyik legfontosabb oka az volt, hogy a hadsereg zömét adó Nemzeti Gárda mozgósítása rendkívül hosszadalmas volt. Bebizonyosodott, hogy a nemzeti gárdistákat nem lehet kiképzett tartalékként tekinteni. Sokáig tartott, amíg a bevonultatott "civiliek" hosszásnaktak fegyvereikhez, a katonai fegyelelemhez. Békeidőben a hadsereg nem szerveződött magasabb egységekbe, így nagyobb kötelékek létrehozása, vezetése rendkívül nehéz volt. A kormány 1879-ben, hogy a csapatok létszámát biztosítsa, kénytelen volt a rendőri alakulatokat is csatába küldeni.^{63/} A csendes-óceáni háború előtt egyáltalán nem gyakorolták a Nemzeti Gárda és a "reguláris" hadsereg együttműködését. A Nemzeti Gárda és az álló hadsereg személyes összetételének különbsége miatt is számos probléma adódott. Arról van szó, hogy a reguláris erők katonai szoldosok voltak /ennek megfelelő társadalmi háttérrel/, míg a Nemzeti Gárda polgári jelleggel bírt. "A nemzet legjobb elemeinek el kellett tűnniük, hogy az ország legrosszabbjaival egy sorban álljanak."^{64/} "Az 1879. évi háború kitörésekor a chilei hadsereg katonailag nagyon rosszul szervezett volt, nem rendelkezett egységes doktrínával a kiképzés vonatkozásában, és ráadásul a taktikai ismeretek kezdetlegesek és elavultak voltak."^{65/} A fentiekkel kapcsolatban, a chilei hadsereg későbbi német instruktora, Emil Körner a következő példát hozza fel: A chilei hadsereg 1865-ben vette át a francia szolgálati szabályzatot, amelyen azonban 1870-ig Franciaországban annyit módosítottak, hogy már nem is lehetett ráismerni az eredetire, s amely így 1870-ben jelentős mértékben hozzájárult a francia gyalogság kudarcához. Ezért 1870 után Chilében is módosítottak ezen a szabályzaton, de éppen a háború alatt.

A módosítás alapjául szolgáló angol gyalogsági szabályzatnál azonban bebizonyosodott, hogy teljesen alkalmatlan, ezért még a Peru elleni hadjárat alatt visszatértek az elavult, de legalább begyakorolt francia szabályzathoz.^{66/} Nagy összevisszaság uralkodott tehát a hadvezetésben. A chilei tisztek elméleti képzettsége nagyon hiányos volt, gyakorlati tapasztalatokat az araukán indiáknak elleni harcokban szereztek, s a hadvezetésnek ezt a formáját akarták átvenni a merőben új és más hadsszinterekre. Magmutatható, hogy a csapattisztek többsége alkalmatlan a vezetésre. "Mit érnek a jó katonák - mondta a háború alatti belügyminiszter, majd később államelnök, Santa María -, ha nem akad senki, aki vezetné őket."^{67/} Hasonló következtetésre jutott az Egyesült Államok haditengerészetének tisztje, Theodorus B. M. Mason is: "A chilei tisztek, akik nem ölvenek a technikai képzettség előnyeit, és akiknek csak korlátozott ismereteik vannak a hadművészetről, - eltekintve a kecsárnyak-udvari gyakorlatoktól - viszonylag nem voltak olyan hatékonyak, mint a közlegények."^{68/}

A fent jelzett hiányosságok ellenére a chilei hadsereg mégis győzelmeket aratott, - igaz egy nagyon elhúzódtott háborúban -, ennek alapvető magyarázata az, hogy az ellenfelek háborús felkészültsége még alacsonyabb szinten állt. "A hadjárat alatt nem lehetett érezni annyira az elavult harci módszerek hátrányos következményeit, mert az ellenfél ebben a vonatkozásban és ezenkívül még sok másban még nélyebben állt, mint a chilei hadsereg."^{69/}

Ezek után nézzük meg részletesebben, hogy a gyengeségei ellenére is győztesként kikerült chilei hadsereg milyen szinten állt a porosz-német reformok előtt, hiszen a reorganizáció irányát, mélységét a 80-as évek chilei hadseregének színvonala határozta meg.

A chilei hadsereg tradíciója kettős talajon, a spanyol gyarmati korszak és a napóleoni hadművészet talaján nyugodott. A függetlenség kivívása után vált a francia orientáció egyre erősebbé, ami egyébként a többi dél-amerikai ország hadseregeire is elmondható. A francia hadsereg már a XIX. század első felében nagy tekintéllyel rendelkezett, a második felében pedig újabb impulzusokat kapott /pl. 1859. Solferino/. Így érthető az, hogy a francia

katonai modell Dél-Amerikában egyre jobban térthődött. A santiago Katonai Iskolán francia katonai instruktorok oktattak, mivel a francia kiképzési intézmények nagy hírnévnek örvendtek /St. Cyr-i Katonai Iskola/.^{70/} A chilei kadétek Franciaországban utaztak tanulmányutakra. A csoportok kiképzése a francia mintát követte, annak azonban nagyon elavult változatát. "A katonai kiképzés vonatkozásában a /chilei hadsereg - F.P./ a napóleoni szabályzatok talaján állt."^{71/} A hadsereg külsőségeiben is követte a franciát. "Mintaként a szabás ... vonatkozásában a francia uniformist követték, ami megnagyarázza a piros nadrágokat, valamint a himnuszok és színdarabok sokaságát."^{72/} - írja egy kortárs. A "fejfedő" a franciás "kepi" /csákó/ volt. A fegyverzet és felszerelés jelentős része is Franciaországból származott.^{73/}

Ahogy már utaltunk rá, a chilei hadsereg - mint általában a dél-amerikai hadseregek - két részből tevődtek össze. A kis létszámú, állandó vagy reguláris hadseregből - "Ejército de línea" és a Nemzeti Gárdából - "Guardia Nacional". Mindkettő élén egy-egy főfelügyelő állt.^{74/}

Az "Ejército de línea" lényegében szoldos hadsereg volt. A közlegényekből állandó hiány mutatkozott, ezért egész évben toborzó bizottságok járták az országot, s a katonákat a magyar "verbáláshoz" hasonlóan fogták. Általában öt évre kötötték szerződést. Mivel a sorállomány kevés szoldot kapott, s a szolgálat nehéz volt, ezért igen magas volt a szükhések száma. Ebből adódott az, hogy az újoncokra szinte jobban felügyeltek, mint a fegyencserekre.^{75/} Az utánpótlás biztosítására születt az a rendelkezés, miszerint a csavargókat és a munkanélkülieket arra kötelezheték, hogy három évet szolgáljanak a hadseregben. Elképzzelhető, hogy milyen az a hadsereg, amelyet így módon is fel kellett tölteni!

Ezeket az állapotokat tapasztalva írta a következőket Emil Körner német instruktor: "Nem csoda, hogy a chilei hadsereget morális és intellektuális téren nem lehet összehasonlítani az általános hadkötelezettség elvén kiképzett ... /hadseregekkel/. Majd így folytatja: Chilében "... a szoldosság ténylegesen is megőrizte a maga eredeti ... formáját."^{76/} "Katona s az emberiség süpredéke megközelítőleg azonos fogalmak" Chilében.^{77/}

Ilyen körülmények között érthető, hogy a hadsereg fegyelmét kemény és drasztikus büntetőtörvényekkel biztosíthatták csak. Megengedett volt az ostromlás, a botbüntetés. A kötszás botlítás egyáltalán nem ment ritkaságszámba, sőt némelykor az azar sem, melybe legtöbbször belehaltak. "Drákói büntető eljárások pótolták a kikapcsolás és az igazi fegyelem hiányát." - írja egy korabeli tudósítás.^{78/}

Jellemző módon a chilei hadsereg "bibliája", szolgálati szabályzata, az "Ordenanza General del Ejército" volt, amely 1838-ból származott. Minden tisztnak és közlegénynek kívülről kellett ezt fűjni. A már régen elavult spanyol tradíciók továbbélése figyelhető meg a legénység kiképzésében is. Az elméleti képzés teljesen hiányzott, a gyakorlati pedig abban állt, hogy a katonákba parádészerű fegyvermozgással súlykolták bele az egyes fegyverfegyvereket, s örökre szét alakzatban meneteltették őket. A csapatok kiképzése során a katonákat nem szoktatták a különböző terepviszonyokhoz, így "a gyakorlatokat ... a kaszárnyaudvarokon, vagy legfeljebb egy gyakorlótelepen végzik, melynek felépítése olyan sima, mint az asztallap".^{79/} A német szentani az 1880-as évek közepén így látta a chilei hadsereget: "A parádéformáció nagyon jó és a «vívás», az elegáns mozdulatok, a bajonettekkel szikrázó sugarak olvastatják a katonát a nem katonát nézőket. Ugyanilyen jól hajtják végre a puskarögzéseket és sortűzeket, amelyeket Prigyes gránátosai sem végezhetnének el jobban. De az igazi harcot, az ember ember elleni a csoportok egyáltalán nem ismerik." "A csoportok lőtáblára nem léptek..." "... csak kevesen céloznak, mielőtt tüzelnek."^{80/}

A 80-as évek chilei hadseregének gyalogsága a régi spanyol szabályzatot használta, valamilyes francia-angol hatással. A lovasság még a régi 1807-es spanyol szabályzat volt érvényben. Ennek ellenére mégis a legjobb fegyveresnek számított. "A chilei lovasság /a többi fegyvereshez képest/ jobban áll ... mivel a lovagolni nem tudás közel annyit jelent, mint nem chileinek lenni. Ezért nem tűnik fel a ló és lovas szisztematikus kiképzésnek a hiánya."^{81/}

A legnagyobb hiányosságok a tűzvétségnél voltak, melynek szilvonala a 80-as években "megközelítőleg az 1806-os porosz /tűzvétség P.F./ szintjén állt".^{82/} A chilei "tűzvétség nem ismeri a lögyakor

latokat, s így egyáltalán nincs beható ismerete fegyveréről és annak hatásáról ...". Körner szerint "... a chilei tüzérség azon sürgető szükségességgel állt, hogy szabályzatát ne csak tökéletesítse és kiegészítse, hanem egy egészen újat kell kidolgoznia."^{83/}

A tisztikar utánpótlását elvben az Escuela Militarnek kellett volna biztosítania, ez azonban nagyon viaszos módon valósult meg. Az oktatás színvonala is sok kívánnivalót hagyott maga után. Ezért mondta Rivera Breen chilei tábornok azt, hogy a 80-as évek közepének katonai intézményeit "... a tudatlanság és a rutinjelleg sújtotta."^{84/} A kadétek felvételi nélkül kerültek be az iskolára. Az oktatás ingyenes volt, ezt sokan ki is használták, ugyanis az iskola elvégzése után nem a tiszti pályára mentek, hanem a sokkal jövedelmezőbb civil foglalkozásokat választották /pl. elmentek mérnökök/. A jobb képességűek, ill. "akik egy kicsit adtak magukra", azok már eleve a tengerészethez mentek.^{85/}

Az oktatás persze így nem érte el célját, pénzügyileg sem volt kifizetődő az államnak. Ezért azt a gyakorlatot vezették be, hogy érettségizett civileket neveztek ki tiszteknak. Minden orvos és mérnök a hadsereg tisztje lehetett anélkül, hogy bármilyen katonai képzettsége lett volna. A tisztek száma igen magas volt a légénységi állományhoz képest - 1:4; 1:6 között ingadozott -, bár ez a többi dél-amerikai országban még kirívóbban jelentkezett.^{86/}

Az arisztokrácia, az oligarchia mélyszélesen lenézte a katonai hivatást. Ennek a pályának a modernizálás előtt nem volt presztíze, ill. nem lehetett karriert csinálni. A rossz fizetési és a minimális kényelmi feltételek hiánya visszatartotta a pályától a gazdag családok fiait. Ez a kedvezőtlen közeg a katonai hivatásról csak a 90-es évek második felétől változott meg, ez azonban már a német katonai befolyás eredményességének egyik visszatükröződése volt.^{87/}

A chilei hadsereg másik összetevője a Nemzeti Gárda, a spanyol gyarmati időkben származott. Akkoriban a gazdag kreol vezető rétegeknek torentett a katonai karrierre lehetőséget, ugyanis a reguláris hadseregbe nem léphettek be. A függetlenné válás után, támaszt is jelentett a polgári hatóságok számára a katonai vezetők,

a "caudillok" visszafelé, tulokpáncsával szemben. A "Guardia Nacional" az általános hadkötelezettségen alapult. "Ezen a módon tehát ugyanabban a hadseregben a hadseregigénységek két rendszerre léteznek egymás mellett, a szolgálat és az általános hadkötelezettség."^{88/} Ebből az ellentmondásból származó problémák is születtek a hadsereg reorganizációját. Az általános hadkötelezettség alapján a polgároknak fel kellett írathozniuk egy listára, ui. a nemzeti gárdisták mozgósítása, kiképzése ezen regiszterek alapján történt. A törvény előírta, hogy minden vasárnap délután 1-5-ig a Nemzeti Gárda tagjainak kiképzésen kell résztvenniük. A gyakorlatban azonban az általános hadkötelezettség olva a Nemzeti Gárdánál a sok kivétel miatt nem valósult meg. Mentessültek az önkéntes tisztok; azon tisztek alkalmazottai, melyek vasárnap is nyitvatartanak; s "... ha valakinek befolyásos személy volt a rokonság - és itt /Chilében - P.F./ a rokonság meglehetősen kiterjedt - az ezen keresztül mentesítette magát a kötelező szolgálat alól."^{89/} A többség azonban egyszerűen fel sem írathozott a listára. A kivételek nagy száma miatt "szinte csak az állandókat maradtak, vissza, és olyanok, akiket a lelkesedés vitt a Nemzeti Gárda sorába." - írja Küner.^{90/}

A Nemzeti Gárda kiképzéséről az "Ejercito de línea" tisztjei gondoskodtak. 1884-ben a Guardia Nacional 47.500 fővel és 2.047 tiszttel rendelkezett. A tisztek nagy többsége azonban katonailag képzetlen volt. A tartományi kormányzónak ezredesi rangi jogukban állt kinevezni civileket a Nemzeti Gárda tisztjeivé, anélkül, hogy arról a hadügyminisztériumot megkérdezték volna. A kinevezéseknek gyakran politikai okai voltak, különösen a választások előtt. Igy nem csoda, hogy a tisztek egy része katonailag alacsonyabb és laikus volt. "Ügyvédek, kereskedők ... váltak a Nemzeti Gárda tisztjeivé anélkül, hogy egy fegyvert elcsúszottak, vagy egy lovat megölték volna." - írja egy korabeli jelentés.^{91/} "A legtöbb nemzeti gárdista az előírt gyakorlatokat nem végzi el, s ha teljesítik, azt azért teszi, mert azok a gyakorlatok inkább látványosságok és népi mulatságok, mintsem katonai szolgálat. A Nemzeti Gárda egyáltalán nem készült fel a háborúra, egyedül csak az álló hadsereg rendelkezik harcra kész csapatokkal."^{92/} Az ugyancsak

alacsony szintű Ejército de Línea"-hoz képest a "Guardia Nacional" kiképzettségi szint, fegyelmezettség, felszereltség, vonatkozásában még több hiányossággal rendelkezett.

Összességül tehát azt állapíthatjuk meg, hogy a chilei hadsereg a XIX. század 80-as éveiben korszerűtlen volt. "Ha eltekintünk néhány jelentéktelen reformtól ... elmondhatjuk, hogy a vezetés megelégedett a régi, elavult katonai szervezettel, amely majdnem ugyanott tartott, mint a kialakulásakor, a Függetlenség napjaiban."^{93/} A hadsereg fejlődése a függetlenség kivása óta stagnált. A korszerűbb fegyveresektől eltekintve a felszabadító hadsereg XIX. század eleji színvonalán állt.^{94/} A chilei hadsereg képzettségi szint, fegyelen, szervezetség, ütőképesség vonatkozásában nem volt összehasonlítható a nyugat-európai reguláris hadseregekkel, illetve csak egy vonatkozásban...

A chilei hadseregben a 70-80-as években kezdett már nagyobb mértékben megjelenni a modern /elsősorban európai/ fegyverzet - így Krupp-ágyuk is. E tekintetben a chilei hadsereg részben behozta hátrányát az európai hadseregekkel szemben. A 70-es évektől modern, különböző típus hátultöltős puskákat vásárolt Chile. A tüzérségnek 1879-ben 75 darabból álló egységparkja volt. A "nitrogén-háború" alatt Chile 118 újabb korszerű ágyút vásárolt, főleg Krupptól. "1884-ben, a Chorillosnál és Mirafloresnál kipróbált német eszközöket találják a legjobbnak, ettől kezdve rendszeresen küldenek megrendeléseket Berlinbe."^{95/}

Ezeknek a korszerű harci eszközöknek a kezelését azonban csak képzett katonák láthatták el. As ellentmondás a modern technika, valamint a tisztek, a kezelőszemélyzet elméleti tudása, gyakorlati tapasztalata, illetve az új harci eszközökkel járó új harci módszerek és az elavult szabályzatok között nőttön-nőtt!^{96/} Meg kellett tehát "újítani a hadsereg oktatási módszereit, taktikáját és szervezetét, mert az eddigiek, bár kipróbálták a csendes-óceáni háborúban, gyakorlatilag a győzelem ellenére is azt bizonyították, hogy nem álltak összhangban a harci eszközök fejlettségével".^{97/}

Ezt az ellentmondást legelőször Chile tapasztalta. Ez az ország lépett ui. elsőként fegyverkezés és hódító háború útjára, ezért elsőként is kellett levonni azt a tanulást, hogy a hadsereg

szervezeti és technikai állapota közötti feszültséget fel kell oldani. Chilében, ha nehezen is, de az 1880-as évek elején felismerték ezt a tényt. 1885-ben a felismerést tett követte, és Chile a kontinensen először szerződttetett német katonai szakértőket hadserege reorganizálására. A chilei kormánynak ezzel az volt a szándéka, hogy elavult, korszerűtlen hadseregét a kor követelményeinek megfelelő modern hadsereggel váltsa fel. Olyan ütőképessé hadsereget akartak, mely képes alátámasztani Chile hegemon törekvéseit és alkalmas mindenféle revíziós törekvés elfojtására. A chilei vezetők a csendes-óceáni háború után kialakult status quo-t minden áron fenn kívánták tartani - "ésszel vagy erővel" /por la razon o la fuerza/, ahogy a chilei címer jelmondata is mondja!

4. Az első német katonai misszió szerződttetése /1885/

Az első német katonai instruktur szerződttetését alapvetően 1/ Chilének a csendes-óceáni háború utáni külpolitikai helyzete és a 2/ sikerek ellenére is korszerűtlen hadserege tette égetően szükségessé! Bebizonyosodott, hogy a csendes-óceáni háború a szerződésekkel még nem ért véget, a feszültség megmaradt, sőt egyre fokosódott. "A háború olyan viszonyokat teremtett, amelyek szükségessé tették a még erőteljesebb fegyverkezését; értékes hadi-erőműveletről volt szó ... amelyet a távoli jövőre nézve is biztosítani akartak. Várható volt, hogy a megvert országok az első adandó alkalmat ki fogják használni elvesztett területeik visszaszerzésére."^{98/} Így Chile fokozatosan a "fegyveres béke" álláspontjára helyezkedett, amelyet bármilyen Chile ellenes koalícióval szemben, az elrettentés legjobb módszerének tartottak.

A csendes-óceáni háborúban aratott győzelem végsősoron egy modern, hatékony szárazföldi és tengeri haderő megteremtését szilárdította. A problémák nem is annyira a haditengerészet, hanem inkább a hadsereg vonatkozásában jelentkeztek. A perui tűzpróba napfényre hozta az addig észre sem vett, a korszerű hadművészettől való elmaradottságát. Az 1880-as években a chilei hadügy, mint láttuk, igen elavult volt. Érthető: a salétromháború előtt az araukán indiánok elleni harcok és az állomáshelyi szolgálat nem követelték

nagy szaktudást. A csendes-óceáni háború azonban már megmutatta, hogy a hadsereg külháborúra alkalmatlan, még a győztesnek is tanulnia kell.

A hadsereg reorganizációjára a mélyebb gazdasági, társadalmi háttér is jó alapot kindított! A kapitalista termelési viszonyok térhódítása, az osztályuralom biztosítása az új feltételek között /munkáosztály kialakulása/, a külföldi tőke védelme, a gazdasági potenciál növekedése megérlelték, de egyúttal szükségessé is tették a katonai potenciál emelését, vagyis a hadsereg modernizációját. Chilében ezt a folyamatot felgyorsította, sürgetőbbé tette a csendes-óceáni háború után kialakult kül- és katonapolitikai helyzet.

A modern elveken alapuló hadseregmodernizációt pénzügyi kérdések is sürgették. Arról van szó, hogy Chile két lehetőség közül választhatott. 1/ Vagy huzza-halasztja az egyre elkerülhetetlenebbé váló reformokat, s ebben az esetben a hadsereg külső funkcióját, a potenciális ellenfelekkel szembeni erőfölényét, csak úgy biztosíthatja, ha megmaradnak a korábbi időszakhoz képest igen magasra duzzasztott hadsereglétszám mellett. 1884-ben a háború befejezésekor a chilei hadsereg létszáma még mindig igen magas volt - "Ejercito de Línea" 12.410 fő; "Guardia Nacional" 17.408 fő - az 1879 előttihez képest.^{99/} Hosszabb távon az óriási költségek miatt ezt a magas létszámot fenntartani nem lehetett. 2/ A másik lehetőség: reformokkal, hatékonyabbá, ütőképesebbé tenni a hadsereget, hogy ezzel lehetővé váljon a létszám, valamint az anyagi terhek csökkentése, s ezzel megmaradna a korábbi erőfölény is. A "nemzeti" erőfölényről a "minőségire" való törekvés első próbálkozásait az jellemezte Chilében, hogy azt kezdetben "belső erőforrásokból" igyekeztek megoldani. A reformtörekvéseket jól jelzik azok a katonai bizottságok, melyeket még 1885 előtt állítottak fel a gyalogsági taktika vizsgálatára, valamint a lovassági szabályzat tanulmányozására.^{100/} Azonban hamarosan világossá vált, hogy előrelépést csak a fejlettebb hadüggyel rendelkező országok segítségével érhetnek el. Chilének tehát a katonai szakértelmet "importálnia" kellett, ha viszonylag gyors és eredményes katonai reformokat akart elérni.

A chilei katonai és politikai vezetés többsége a porosz-német katonai modellt választotta példaképül. A döntésnek természetesen

megvoltak a szűkebb katonai okai. Ezek domináltak a 80-as évek első felében, míg a másodikban a politikai motiváló tényezők is közrejátszóak. A fentiekén túl azonban más fontos körülmények is szerepet kaptak.

Chile választása joggal esett a porosz-német hadseregre:

"Európa katonai titánjára."^{101/} A Császári Németország, s ezen belül elsősorban Poroszország az egész világon úgy tekintettek, mint első számú katonai hatalomra. A porosz-német hadsereg valóban nagy sikereket könyvelhetett el, melynek egyes állomásai mind fényesebbek. A német hadigépezet 1886-ban Königrüetznél Ausztriát fektette két vállra, majd 1870-ben a francia hadsereget kényszerítette térdre. Szinte alig volt Európában olyan hadsereg, amely békeidőben is olyan nagylétszámu, olyan fegyelmezett, ütőképes, olyan jól felszerelt lett volna, mint a német hadsereg. Sehol máshol nem értelmenték olyan szó szerint von Roon német hadügyminiszter híres mondását, mint magában Németországban: "Egy állam akkor erős, ha erős hadserege van."^{102/}

A már erős XVIII. századi - Nagy Frigyes korabeli - hagyományokkal rendelkező porosz militarizmus a Napóleon elleni háborúk befejező szakaszában, de különösen a XIX. század második felének hadjárataival sokat emelt presztízsén. "Múltkor győzelmei megteremtették ... a német hadsereg legyőzhetetlenségének nimbuszát."^{103/} "Németország töretlen győzelmi sorozatával egy csapásra a világ első katonai hatalmává emelkedett."^{104/} Mivel a porosz hadseregre kezdtek úgy tekinteni, mint a világ legmodernebb és legerősebb hadseregére, természetes, hogy számos ország kormánya, katonai vezetői igyekeztek a német tapasztalatokat felhasználni saját hadseregeikben. Így "az 1866-os háború után hamarosan külföldi katonai küldöttségek végelláthatatlan sarándoklata indult meg a porosz hadsereg szervezetének és felszerelésének tanulmányozására."^{105/} "... Minden olyan kormány, amely ... tökéletesíteni ... akarta hadseregének szervezetét, illetve kiképzését, Berlinhez fordult, azt kérve, hogy német katonai ^{missziók} ~~mint~~ küldjenek országukba, vagy azt, hogy tisztjeik mehessenek Németországba, hogy ott kiképzésen vegyenek részt, vagy a katonai iskolákban tanuljanak. Románia,

Görögország, Törökország, Spanyolország, Svédország, Japán, Kína, Svájc stb. tisztjei tökéletesítették tudásukat Berlinben...^{106/} "Mind az Ó- mind az Új-Világban kezdtek Moitte tábornagy tanait tanulmányozni, igyekeztek behatolni a porosz szabályzatok szellemébe, melyekben a győzelmeik titkát megtalálni remélték."^{107/} Németország sikerei az Ó-Világban presztízsének növekedésével jártak az Új-Világban is, s többek közt felkeltették az Egyesült Államok katonai vezetésének a figyelmét is.^{108/} "Az 1870-es háború és az azt követő csodálatosan fejlődő német tevékenység az egész világon kezdte megteremteni a német dolgok: a gondolkodás, a módszerek, a kereskedelem iránti túlzott elragadtatást és megszületett az úgynevezett német szervezés, az általános csodálat tárgya." "... A német rendszerek megszédítették az embereket..."^{109/}

Chile, ahogy a világ számos országa, követte ezt az érzékelést. A porosz módszerek, azok átvétele, eredményességet látszott garantálni. Így, "mi sem volt természetesebb, hogy itt Chilében is közvetlenül meríteni akartak abból a tudásból, mely az évek során katonai területen a világmindenség szinte minden nemzetének vitathatatlan tanítójává lett." - írja egy német instruktor.^{110/}

Franciaországgal 1870 után olyan nagyhatalommá lett vége Európában, legalábbis egy bizonyos időre kikapcsolták, mely Latin-Amerikában korábban viszonylag erős katonai befolyással is rendelkezett. A francia hadsereg maga is reformra kényszerült a vereség után, sőt 1884-ig fegyverkezését is korlátozták a németek. Seden a francia tekintélyre nagy csapást mért! Az a hadsereg, amely 1870-ben kártyavárként emelt össze, amelynek 120 ezer embere, köztük a császár is, német fogságba esett; az a nemzet, melynek területének egyharmadát megszállták, mely óriási hadisarcot fizetett, s leggyászságabb területeiről kellett lemondania, természetesen nem lehetett vonzó Chile számára. Amyi szép fényes francia katonai hagyomány után - a Napkirálytól Napóleonon át III. Napóleonig - a dicsőségre, a sikerekre /"gloire"/ mindig is büszke francia hadsereg elvesztette katonai nimbuszát. Szerepét a porosz-német hadsereg vette át. /Chilei részről a francia szisztéma elvesztésének a katonai szempontokon túl, lényeges politikai motiváló

tényezője is volt: Franciaország Chile-ellenes, Peru-párti magatartása a csendes-óceáni háborúban, illetve azt követő években./

Anglia a szárazföldi hadsereg modernizálásánál, mint követendő példa, a történelmi tapasztalatok alapján szóba sem jühetett. A szigetország katonai fülénye a /hadi/tengerészet terén nyilvánult meg - ugyanúgy, mint a németeknek a hadsereg terén. /A XIX. század során az angol haditengerészet jelentős befolyással rendelkezett a chilei /hadi/flottában.^{111/}

A szűkebb katonai szempontokon túl más tényezők is elősegítették Chile és Németország közeledését, a német katonai modell még kedvezőbb színben való feltűntetését.

A chilei katonai-politikai vezető körök sok tekintetben hasonlónak érezték Chile és Németország helyzetét: Németország és Chile egyrészt két-két szomszédos országot győzte le /Ausztria-Franciaország; Bolivia-Peru/. Mindkét ország gazdag területeket kaparintott meg, melyek lényegesen elősegítették a gazdasági élet fellendülését /Elszász-Lotharingia; Tarapaca - Antofagasta salétromtartományok/. Közös vonás volt a háború utáni feszült nemzetközi helyzetük is. Egyfelől a legyőzöttek reváns törekvései, másfelől a keleti szomszéd országok potenciális fenyegetése /Oroszország - Argentina/. Mindkét ország - persze nem feledkezhetünk meg a "fajsúlybeli" eltérésekről - az adott nemzetközi helyzetben az annexiók utáni status quo fenntartására törekedett. Németország ezt a feladatát sikerrel teljesítette 1870 után. Meg tudta akadályozni a revíziót, s a bismarcki diplomácia mellett ennek legfontosabb eszköze a hadsereg volt. Chile ezt nem tévesztette szem elől!

Chile olyan katonai szakértőket igényelt, akik magas elméleti képzettségük mellett háborús tapasztalatokkal is rendelkeznek. S valóban azok a német instruktorok, akik a 80-as években az országba érkeztek, gazdag harci tapasztalatokkal rendelkeztek. Amikor az első német tisztekkel szerződést kötöttek, még csak egy-két év telt el a csendes-óceáni háború befejezése óta! Chile mindhárom határon potenciális ellenségekkel állt szemben, a hadsereget a közeli háború eshetőségére kellett felkészíteni!

Már volt róla szó, hogy a győztes háború, a chilei hadsereg presztízsét, társadalmi súlyát lényegesen megnövelte. Ennek egyik legjellemzőbb megnyilvánulása az, hogy 1881-1886 között Chile elnöke /Domingo Santa María/ katonatiszt volt. A főtitkári politikai súlya az oligarchikus államapparátusban megnőtt, az ország kül- és belpolitikai döntéseinél a korábbiakhoz képest sokkal erőteljesebben érvényesíthette elgondolásait. A chilei katonák számára imponáló volt a porosz hadsereg tisztikarának politikai befolyása az állam életére. 1878 után M. tábornok félreérthetetlenül kifejezésre juttatta, hogy porosz vezérkari főnöki posztját egyenrangúnak tartja a birodalmi kancellár tisztésével. A porosz tisztek a német társadalom hierarchiájában elfoglalt helye vonzó, követésre érdemes példaként kínálkozott a chilei tisztek számára is. ^{112/}

A "civil" chilei vezetők a porosz-hadseregmodellből a katonai sikereken túl azonosították meg, hogy ez a hadsereg híres volt vas- és vakfegyelméről, és különösen a politikai élettől való közvetlen távolmaradása nyomott sokat a latban, mely kívánatos volt a polgári politikusok számára. "De nemcsak a kiváló képsés és szervezés jellemzi a német hadsereget. Meg kell említenünk még egy jellemző tulajdonságát, mégpedig azt, hogy milyen állást foglal el a politikai kérdésekben és speciálisan a politikai pártok egymás közti versengésében: a német tisztikar mindig tartózkodott a politikai ügyektől, kizárólag hivatásos munkájára összpontosította figyelmét. Igaz, hogy vannak helyzetek, amikor a hadsereget fel kell használni, mint a belpolitika döntő tényezőjét, de minél kevesebbszer áll elő ilyen helyzet, annál jobb az adott nemzetnek. Az utolsó évtizedek dél-amerikai történetének tanulmányozásakor észrevesszük, hogy ezekben az országokban, ahol a hadsereg hosszú időn keresztül kapcsolatban állt a németekkel, - és ennek következtében átvette annak politikai állásfoglalását - a forradalmak nagyon sokáig szinte megszűntek" - írta Wilhelm Paupel Dél-Amerikában tevékenykedő német tábornok. ^{113/} Emil Körner polgárháborúban való részvétele igazolja majd azt, hogy a Dél-Amerikában tevékenykedő német tisztek kiélezett belpolitikai

helyzetben nem maradtak apolitikusok, s a "belpolitika döntő tényezőjét" jelentették.

A porosz-német tisztek által kiképzett, fegyelmezett chilei hadsereg kiváló biztosítékul is ígérkezett az ország gazdasági konjunktúrája számára. "Es a német rendszer alaposan hozzá fog járulni ahhoz is, hogy a forradalmak és forradalmacskák véglegesen eltűnjenek. Esáltal azonban a legbiztonságosabb pálya teremődik meg a kereskedelemben, az ipar és a nemzetgazdaság állandó fejlődése számára."^{114/}

Nem feledkezhetünk el arról a korántsem mellékes körülményről, hogy Chilének az 1830-as években már mintegy 25 ezer német származású állampolgára volt, s a lakosság kb. 1 %-át adták. Többségük a 37. és 42. szélességi körök közötti területeken telepedett le, itt meglehetősen sárt etnikumot alkottak. A chilei vezetőkre jó befolyással volt a német telepesek tevékenysége, hiszen igen rövid idő alatt Chile déli részét, többek közt az egykori Araukániát, virágzó területté változtatták. Az itteni német kereskedők bekapcsolták e tájegységet is Chile gazdasági vérkeringésébe. A Valparaíso-Santiago gazdasági tengely körzetében több ezer német élt, akik már a 80-as években az ország kereskedelmi, ipari, politikai, kulturális, oktatási életére erősen hatottak. Chile déli városainak - Concepcion, Temuco, Valdivia, Osorno, Puerto Montt - falvainak külső képe is teljesen német jellegű volt, melyekben igen jól működő egyletek tevékenykedtek. Ujságokat adtak ki, jól kiépített, saját iskolahálózattal is rendelkeztek.^{115/}

Németország és Chile kapcsolatai hagyományosan jók voltak. 1822-ben már létrejött az első német kereskedelmi ház Valparaíso-ban. Hamburg és Bréma hajói gyakran keresték fel a chilei kikötőket. Az 1850-es években Valparaíso-ban már számos német állam konzulátussal rendelkezett. /Poroszország, Szászország, Mecklenburg, Hannover, Lübeck./ 1867-től az Észak-Német Szövetség, 1871-től a birodalmi főkonzulátus működött Chilében.^{116/}

A chilei-német politikai kapcsolatok elmélyülése a csendes-óceáni háborúval állt kapcsolatban Németország a háború alatt és után Chile irányával jóindulatu szemlegességet tanúsított.

Miába szőlította fel Franciaország Németországot, a Chile elleni intervencióban való részvételre, Bismarck elutasította ezeket a követeléseket. Németország álláspontja jórészt abból adódott, hogy igazán jelentős német gazdasági érdekeltségek ekkor még nem voltak e térségben. Németország Chilét támogatva csak nyerhetett, s nyert is! Ez a morális, diplomáciai segítség hozzájárult ahhoz, hogy a német kereskedelem, az ipar, a bankok idővel tért tudtak hódítani az addigi kizárólagos brit befolyási övezetben. Németország távolmaradása egyik fő oka volt annak, hogy a tervezett Chile-ellenes francia-olasz beavatkozási kísérletek meghiúsultak. Németországnak az európai politikai saktáblán levő erős pozíciója éreztette hatását dél-amerikai kérdésekben is. Németország akkori állásfoglalása segített Chilének abban, hogy a meghódított területeken konszolidálja uralmát, s javított kedvezőtlen nemzetközi helyzetén. A német lépést Chile azonnal honorálta, hogy 1882-ben nagykövetet nevezett ki Berlinbe. Azelőtt csak Párizsban és Londonban tevékenykedett chilei diplomata. Eppen ez az új követ-ség tette meg az első lépéseket német katonai szakértők chilei szerződötetésére!^{117/}

A chilei követ, Guillermo Matta első ténykedése az volt Berlinben, hogy az "Escuela Militar" nagytekintélyű igazgatójának, a csendes-óceáni háború hősnének, Emilio Sotomayor tábornoknak megbízásából, "egy intelligens, szolgálatból elbocsájtott német kapitányt" kellett szerződöttenie a hadsereg számára.^{118/} Az első tárgyalások Halder porosz tüzérségi kapitánnyal az alacsony szold miatt sikertelenek voltak. Erről írta Matta a követkészt: "Halder szoldja 1500 pesónak felel meg /Németországban -P.F./, így csak ez az 500 pesó jelentene vonzerőt."^{119/} Matta szoros baráti kapcsolatban állt Sotomayorral. Igyekezett rajta keresztül a chilei kormányt is meggyőzni a német instruktorok szerződöttésének előnyeiről, ezért kedvezőbb fizetési feltételek kilátásba helyezését javasolta. Mattának Sotomayorhoz írt 1882. június 30-i keltezésű levelében olvashatjuk a következő sorokat: "... Nem gondolja, hogy jó szerzemény lenne egy ilyen tiszt? /Halder - P.F./. Legyen még valami a perui kongresszusai határozaton kívül, ami a békét biztosítja. Chilének gondolnia kell arra, hogy magas-

fokú képzést tartson fenn, amely elismerésre készíti az onszédait; egyúttal előnyös lenne, ha a modern vívmányokat ismerő tanárokkal is rendelkezne."^{120/}

1883-ban még mindig eredménytelenek voltak a tárgyalások Halder-ügyében. Ezt olvashatjuk ki Matta 1883. május 13-i leveléből, melyet ugyancsak Sotomayornak írt. "Mivel Ön tudja, hogy mennyire fejlett ez a fegyvernem Németországban /tüzérség - F.F./, szükségtelen, hogy gondot okozzon az Ön meggyőzése az ilyen ajánlat fontosságáról ... A német hadsereg szervezettség és katonai vezetés tekintetében a legjobb, és ha Chile nem akarja elérni hőditásait elveszíteni, szükséges, hogy nagy figyelmet szenteljen ennek a hatalmas erőnek /hadsereg - F.F./, amely biztosítja az ország életét..."^{121/}

Végül is 1884-ben a porosz Schenk hadnaggyal kötöttek szerződést, mint a tüzérség és az öréditősek tanárával, aki azonban csak rövid ideig volt a chilei Tüzériskola kiképsője. Chile ezért egy újabb német tiszt szerződtetését tervezte. Így amikor Matta újabb német instruktor ügyében érdeklődött Moltke vezérkari főnök-nél, a tábornagy Eril Körner tüzérségi kapitányt ajánlotta. Az ajánlók között találjuk Bronsart Schellendorf porosz hadügyminisztert is. Az a tény, hogy maga Moltke, a porosz-német hadsereg első embere ajánlotta Körnert, egyfelől mutatja, hogy Körner igen jó "ajánlólevéllel" rendelkezett, másfelől a chilei megbízatás német részről is kezdett fontosabbá válni. Emögött ekkor még elsősorban a pröss katonai hatóságok Chile iránti megnövekedett katonai jellegű érdeklődése húzódott meg. Az "ekkor még" ki-fejezést szükséges kiemelni, mert a későbbiekben, különösen a 90-es években, a németkatonai szakértők külföldre küldését már nem is annyira a katonai, hanem inkább a külügyi és gazdasági vezető körök szorgalmazták.

Chile szárazföldi és tengeri győzelmei, a partraszállási akciók, a limai hadjárat - a tapasztalatok átvétele miatt - felkeltették a német hadvezetés figyelmét. Megkérték Chile berlini követét is, hogy a vezérkar számára szerezze be a chilei katonai történeteket, szabályzatokat, a chilei hadügyminisztérium évi je-

jelentéseit, és a Lima elleni hadjáratról készült jelentést.^{123/}

Hosszas allamozás után 1885. augusztus 17-én Emil Körner és C. Matta végül is a következő szerződésben állapodtak meg: Emil Körner "szolgálatot fog teljesíteni a Katonai Iskolában, ... mint a tüzérség, a gyalogság, a ténképszet, a hadtörténet, és a taktika professzora".^{124/} A szerződés öt évre szólt. Jövedelme évenként 8 ezer mára, vagy ennek megfelelő érték pénzben, s ez anyagi rang mellé, Santiagóban egy lakást is biztosítottak számára. A hajóút költségeit oda-vissza ugyancsak a chilei kormány vállalta. Azonban mint majd látni fogjuk, Körner szerene Chile utkorzi történetében rengeteg tulajdonosolta eredeti szerződésének kereteit.^{125/}

Körner a chilei javonlat elforadással több tényező is motiválta. Alkotiban sokat beszélték katonai körökben a chilei hadsereg csendes-óceáni győzelmeiről. E hadsereg megismerése tisztán katonai szempontból is vonzónak látszott. Nem lebecsülendő hatást fejtett ki az évi honorárium és az azon kívüli előléptetés sem. Amikor Matta tárgyalásokat kezdett Körnerrel, már két évtizede állt a császári hadsereg szolgálatában. Kifutó minősítéssel rendelkezett, kapitányi rangot ért el. Az egyik legfontosabb porosz katonai pályafutás-tanára volt, de további karrierlehetősége korlátozott volt. Pályafutását behatárolta a nem nemesség és nem porosz /császár/ -szolgálat. Ezek a körülmények a feudális nemzeti vezetéssel porosz hadseregben, a poroszosított Németországban ekkor elég nagy hátránynak számítottak.

Körner Japántól is kapott ajánlatot, sőt Moltke 1885-ben, amikor Kina is német instruktorokat kért, avasárikari főnöki posztot helyezett kilátásba, ugyancsak őt ajánlotta az ázsiai szolgálatra. Körner végül is azonban a vonzóbbnak látszó chilei ajánlatot fogadta el.^{126/}

Matta Körnerrel kapcsolatban a következőket írta Sotomayor tábornoknak 1885. szeptember 16-án kelt ajánló levelében: "Körner az a porosz hadsereg tisztje, az egyik legnevezetesebb akadémia tanára, és az "Escuela Militar" néhány fontosabb tantárgyának szerződötött oktatója adja át Neked ezt a levelet. Te, aki iskolánk /"Escuela Militar" - P.F./ egyik alapítója és hadseregünk

egyik létrehozója, vagy, Körner személyében állhatatos munkatársat kapsz. Tapasztaltságával és tudományos ismereteivel, nagy kedvvel határozta el magát a Chilébe való elutazásra; hamar felismert benne a kiváló kvalitásokat. Ennyi is elég, hogy tiszteletet keltsen Benned." ^{127/}

Érdemes kissé részletesebben megismerni Emil Körnert, mivel negyed százados chilei tevékenysége alatt a hadseregreformok fő kezdeményezője volt. A modernizálási tevékenysége áttételesen a dél-amerikai országok hadseregeinek reorganizációját is elindította. Körner Chilében idővel olyan hatalomra és befolyásra tett szert, melyet Dél-Amerikában a hadsereg terén egyetlen külföldi sem ért el, sem előtte, sem utána. Személyében ma is Chile modern hadseregének létrehozóját látják!

Emil Körner 1846-ban született Szászországban, egy szász kis földbirtokos fiaként. 1866-ban, miután Halléban érettségi vizsgát letette - az ausztriai hadjárat során belépett a 4. sz. magdeburgi gyalogsági tüzérségi ezredbe. A rekonszolidációban, s az elődük között akkor már több mint huszan a katonai pályát választották. Két bátyja is tiszt volt. 1867-ben hadnaggyá léptették elő. 1869-től Berlin-Scharlottenburgban, az Egyesített Tüzérségi és Mérnökiskolán tanult. 1870-ben a francia-porosz háború során részt vett a két kulcsütközetben /^{WORTH}Wärth; Sedan/, s könnyebben megsebesült a párizsi előrenyomulásban. Párizs ostromakor, 1870. december 27-én a városra első tüzérségi lövést Körner egysége adta le. ^{128/} Háborús szolgálataiért 24 éves korában megkapta a Vaskereszt második fokozatát. 1870 után visszatért a Tüzérségi és Mérnökiskolára. 1873-76 között a Berlini Hadiakadémia növendéke. Együtt tanult Meckellel - a japán hadsereg későbbi instruktórával; von der Goltzzal -, a török hadsereg reorganizátorával; Hindenburggal - az I. világháború híres tábornokával, s a Weimari Németország államfőjével. "A Porosz Hadiakadémiának soha nem volt kiválóbb évfolyama, mint az 1875-76-os, amelyhez nemcsak Körner és Meckel tartoztak, de két olyan ember is, akik elnyerték a porosz marsallbotot; Hindenburg és von der Goltz." ^{129/} 1875-ben előléptették főhadnaggyá. 1876-ban Hindenburg után a második legjobban végzett tisztként hagyta el Potsdamot. 1877-78-ban - miután Moltke felfigyelt rá - utazásokat tett a tábornagy megbízatásával Spanyol-

utazásait követően

Olasz-, Oroszországban, a Balkánon és Marokkóban. 1878-tól a Hadikadémián a taktika, a stratégia és ballasztika oktatója. 1881-ben kapitánnyá léptették elő, vezérkari tisztté lett, s dolgozott a Nagy Vezérkarnál /"Grosser General stab"/ és 1882 sugasztusában átvezényelték Berlin-Scharlottenburgba, ahol az Egyesített Tűzérsegi és Héműrkiskolán hadtörténetet, ballasztikát és taktikát tanított. Láthatjuk tehát, hogy háborús tapasztalatok, nagy elméleti tudás, vezérkari munka, hosszas oktatói tevékenység állt már mögötte, amikor 1889-ben 39 éves korában vállalta a chilei missziót. 138/

5. Chile és az angol imperializmus

Amikor 1885-ben Chile szerződést kötött Enri Kórnerrrel, a Császári Németország tűzérsegi kapitányával, a megbízásban, a Németországra való támaszkodásban még csak a csendes-óceáni háborút követő feszült nemzetközi helyzet, a hadsereg kimerültsége játszott szerepet. Az 1880-as évek második felében azonban bekapcsolódott a harmadik fontos körülmény is, mely elősegítette a német-chilei katonai kapcsolatok elmélyülését. Arról van szó, hogy 1886-tól, José Manuel Balmaceda elnöksége kezdetétől, a porosz-német hadsereggel való kapcsolat már tulmánt a tisztán katonai és a szerződéses országoknál fűszerezett külpolitikai szemponthoz, a fontos /kül/ politikai irányváltás kifejezőjévé vált. Balmaceda a Chilét erős gazdasági függés alatt tartó angol hegemónia megtörésére irányuló politikájában külpolitikai támaszt kellett, hogy keressen, s ezt az Angliával rivalizáló Németországgal találta meg. Így a Németországhoz való közeledés egyik részterületét képezte a porosz hadsereggel való kapcsolat elmélyítése is!

Balmaceda politikai koncepciójának és Németországhoz közeledő külpolitikai orientációjának megértése végett feltétlenül szükséges főbb vonalakban áttekinteni a XIX. századi angol-chilei kapcsolatokat alakulását.

A spanyolelleses függetlenségi harcok idején Anglia állásfoglalásával támogatta a szubkontinens függetlenségi törekvéseit,

segített megakadályozni Spanyolország és más európai országok intervencióját. A maipei csata után /1818. április 5./ az angol kereskedők kezdtek megtelepedni Chilében, és rövid idő alatt kezükbe kaparintották a chilei kereskedelmet. A függetlenségi háború előtti spanyol kereskedelmi monopólium ély módon fokozatosan angol kézbe ment át. A legfontosabb chilei városokban jelentős angol kereskedő kolóniák jöttek létre. 1845-1875 között Chile és Nagy-Britannia kereskedelmének növekedési ritmusa jóval gyorsabb volt, mint Chile egész külkereskedelméé. Az összes külkereskedelmi forgalom növekedése az említett periódusban 343 %-os volt, Angliával 474 %-os.^{131/} Chile a "világ műhelye" számára mint nyersanyagforrás egyre fontosabbá vált. 1870-ben szinte a teljes chilei rézttermelés a szigetországba került, s az összes angol rézexport 70 %-át a chilei fedezte. 1849-ben már 50 brit cég működött Chilében, s ezek benyolították le az ország külkereskedelmének jelentős részét is. Természetesen az angol kereskedelmi házak Chile pénzügyi életére is döntő befolyással bírtak. 1822-től 1879-ig Chile kintárólag csak Angliától vett fel kölcsönöket. /10 alkalommal 12,2 millió font sterlinget./^{132/} Chilének Nagy-Britanniától való külkereskedelmi, pénzügyi függősége hozzájárult ahhoz, hogy a chilei belső piacon, s belkereskedelemben is dominált az angol tőke, s vállalkozás.^{133/} Az erős angol gazdasági befolyás magától értendően lecsapódott a politikai élet szférájában is.

Chile gazdasági élete a függetlenség kivívása, a belpolitikai viszonyok konszolidálása után dinamikus fejlődésen ment keresztül, ui. az angol tőke hatása a múlt század első felében még pozitívan /is/ hatott, és ezzel elősegítette a chilei kapitalista fejlődést. "Az elmúlt század folyamán /Chilében v. P.F./ az ország termelőerőinek erőteljes növekedése ment végbe. A függetlenség elnyerésétől a csendes-óceáni háborúig Chile egész gazdasági struktúrája impozáns fejlődésen és változáson ment keresztül, mégpedig olyan méretekben, hogy a kontinens egyik legszegényebb országából, amely a gyarmati periódusban volt, Spanyol-Amerika egyik legstabilabb és legproduktívabb államává vált."^{134/}

A XIX. század első felében az angol tőke tehát még serkentő-

leg hatott Chile fejlődésére, azonban "a XIX. század második felében az életerős chilei gazdaság vándorját elszorította az idegen, elsősorban az angol tőke ...".^{135/} Chilének Angliától való függése elzárta az önálló fejlődés lehetőségét, s a kapcsolat egyre inkább csak Anglia számára vált előnyössé. Az angol kapitalizmus gazdasági kontrollja lényegében a szigetország gazdasági struktúrájának a tükröképét hozta létre Chilében. Más szóval, az országban azt fejlesztették, amire Angliának szüksége volt /kitermelő ágazatok/. Ami konkurrenciát jelentett, az ellen Anglia direkt-indirekt módon fellépett /rézkohászat, szénbányászat, gyáripar/.^{136/}

Az egyre jobban megismosodó chilei tőkés elemek mindinkább kezdtek érezni az Angliától való függés káros hatásait. Az ellen-tétek egyre jobban éleződtek, s az 50-60-as években már számos dél-chilei újságokk fogalmazta meg a chilei nemzeti burzsoázia saját angolelleanes, önálló törekvéseit. Az "El Mercurio" 1865. május 4-1 számában a következőket olvashatjuk: "Chile ipari állam lehetne ... de ... van egy hatalmas külföldi tőke. Ez a tőke kész és kész lesz mindig, hogy országunkban az ipar felépítésének útjába minden lehetséges akadályt felállítson ... A protekcionizmusnak olyannak kell lennie, mint a tejnek, minden fejlődőben levő üzemet vagy ipart éltetnie kell ..., mert nélküle minden új előre-lépés ki van téve a külföldi konkurrencia heves és jól összehangolt támadásának, amely a szabadversenyre támaszkodik."^{137/}

Az 50-60-as évekbeli chilei burzsoázia angolelleanes törekvéseinek további megerősödése, sőt a 80-as évek második felétől a kormány szinten való megjelenése szoros összefüggésben állt a salétromháborúval. A Perutól és Braziliától hadiszállományként kicikart salétromszek jelentős mértékben megnövelték Chile gazdasági potenciálját, jó lehetőség kínálkozott ebből adódóan a korábbi gazdasági fejlődési ütemnél is gyorsabb növekedés kibantakoztatására. Az általános bevételei a salétromexport következtében lényegesen megnöttek: míg az export-vámilletékek 1860-ban a bevételeknek csak 5,2 %-át tették ki, addig ez a szám 1865-re már közel meghétszorososodott /33,7 %/, sőt 1890-ben már elérte az 52 %-ot, vagyis 10 év alatt megtízszereződött!^{138/}

A kormány bevétele 1879-ben 18,1 millió dollárt tett ki.

A győztes háború, s a salétromtartományok elcsatolása révén azonban 1886-ban már 63,8 millió dollár bevétellel rendelkezett Chile! Ennek megfelelően alakultak a kiadások is. Az 1879-es 16,7 millió dollárral szemben 1886-ra már 54,6 millió dollárra emelkedett. 1890-ben a hadsereg kiadásai 7,2 millió, a haditengerészeté 6,9 millió dollárt tettek ki, vagyis együttesen 14,1 millió dollárt.^{139/} Chile nagyobb gazdasági potenciálja tette lehetővé azt, hogy katonai potenciálját is lényegesen növelje. Más szóval biztosítva voltak a német segítséggel történő hadseregmodernizáció anyagi előfeltételei.

A salétromkonjunktúra talaján a megnövekedett exportjüvedelmek lehetővé tették Chilének, hogy a 80-as évek második felében "történelme legambiciózusabb haladó terveit" megvalósítsa.^{140/} Ezek a tervek a liberális Jose Manuel Balmaceda elnök hivatali működése alatt kezdtek realizálódni.

Balmaceda annak ellenére, hogy hacendado, vagyis földbirtokos volt, a kapitalista fejlődés élharcosává vált. Elsősorban a nemzeti burzsoázia érdekeit képviselte, s az ország megnövekedett erőforrásait a termelőerők harmonikus fejlesztésére akarta fordítani. Chile gazdasági élete a monokultúra /monoexport/ irányába fejlődött. Azonban a 80-as években még volt lehetőség arra, hogy a gazdasági élet eldeformálódását megakadályozzák. Balmaceda azon előrelátó, a fennálló helyzetet reálisan értékelő vezetők közé tartozott, akik tisztában voltak a monokultúra veszélyével. "Egész kormányprogram szintézise - mondotta Balmaceda 1889. márc. 7-én Iquiqueben - a közoktatás kibővítésében, az ipar aktív és határozott fejlesztésében ... Összegezhető. ... Ezért fáradozom azon, hogy az államkincstár vagyonát ... oktatási intézmények építésére használja fel, hogy szellemi kapacitás megjavuljon Chilében. Ezért nem hagyok fel a vasutvonalak, utak, hidak, mólók és kikötők építésével sem, hogy ezek segítsenek a termelésnek ..., hogy növeljék azt az útteret, amelyben a német gazdaság élettereje cirkulál."^{141/}

Balmaceda elnöksége alatt vasutak, utak, hidak, kórházak, iskolák épültek. Korszerűsítette a kikötőket. Erőteljes volt

Cél-Chile kolonizációja, s több ezer európai bevándorló telepedett le. A tervekben szerepelt 80 világítótorony felállítása a chilei partok hosszában, kábelkapcsolat létrehozása a főváros és Punta Arenas között. Létrehoztak állami támogatással egy gőzhajótársaságot is. 1890-ben ipar- és közmunkügyi kiadásokra 21,2 millió dollárt fordítottak. Tizenöt városban végeztek csatornázási munkákat. Nagy középítkezések folytak. Így a 80-as évek második felében építették a Katonai Iskolát, a Tanítóképző Intézetet, 20 kórházat, minisztériumi épületeket. 1889-ben 66 iskola és gimnázium építése folyt. Balmaceda alatt mintegy 1000 km vasutvonalat fektettek le, s ez egyenlő az előző kormányok által megépítettekkel.^{142/} Mindenen építőmunka eredményeként "Chile a közepes fejlettségű európai országok színvonala felé közeledett".^{143/}

Balmaceda előtt számos olyan esemény állt, mely megerősítette őt és támogatóit, hogy vigyázni kell a konjunkturával, az állami bevételek gyors növekedésével. Intő példa volt a perui guano-, a chilei gabona- és rézkonjunktúra üstököszerű pályája.^{144/} Ezzel kapcsolatban 1889-ben Balmaceda az alábbiakat mondotta: "Nekünk az adókból származó többletet reproductivabb munkára kell fordítanunk. Arra az esetre, hogyha a salétromkincs kimerülne, vagy a jelentősége csökkenne az új felfedezések révén, vagy a tudomány előrehaladása folytán, nekünk létre kell hoznunk a nemzeti ipart, s általa ... új bevételi forrásokat ... kell teremtenünk."^{145/}

Chile azonban nem tudta megfelelően kihasználni a fent jelzett kedvező körülményeket, ugyanis a csendes-óceáni háború eredményeként az angol imperializmus még inkább megerősödött az országban, s Chile fő export-forrását, a salétromtermelést szinte teljesen ellenőrzése alá vonta. Az angol imperializmus megakadályozta azt, hogy az ország gazdasági növekedési ritmusa olyan intenzív legyen, amely az akkori megnövekedett erőforrásaiból következhetett volna.

Mint már a korábbiakban utaltunk rá, Angliának nagy érdekei fűződtek a salétromtelepekhez, és az angol tőke közvetlen anyagi támogatásban is részesítette a háborúzó Chilét.^{146/} "Angliának a pacifikus háborúban való egyáltalán nem titkolt beavatkozása ...

sokakban azt a nézetet táplálta, hogy itt egy brit háboru zajlott le.^{147/}

As angolok a salétromipart, ahogy korábban a rézbányásszatot is, fokozatosan ellenőrzésük alá vonták. 1882-ben már a termelés 34 %-a a kezükben összpontosult /1878-ban csak 13 %/.^{148/}

Hogy is ment végbe e folyamat? Peru 1875-ben kisajátította a salétrombányákat és utalványokkal fizetett értük. A háboru kitörésekor ezek a tulajdonosok meg akartak szabadulni értékpapiraiktól, mivel a perui tartomány chilei megszállás alá került, s így a részvények árfolyama mintegy tízedére csökkent. Ekkor az árfolyamánálál brit állampolgárok /John T. North, Robert Harvey/ fillérekért felvásárolták ezeket az olcsó részvényeket. 1881-ben, amikor a bónok nagy része már az angol spekulánsok kezében volt, a chilei kormány kiadott egy olyan törvényt, mely szerint a Peru által kisajátított salétromüzemeket a régi tulajdonosoknak visszaadja. Az egykori tulajdonosok /franciák, peruiak, bolíviaiak, chileiek/ azonban a háboru alatt már kicserélődtek, s helyükbe jórészt az angol North került, aki ekkor vált "salétromkirállyá".^{149/} Jól jellemzi a salétromháboru utáni gazdasági helyzetet Eduardo Galeano: "A háboru Chilének juttatta a természetes nitrátok monopoliumát az egész világon, ám a salétrom királya John Thomas North volt."^{150/}

A 80-as években az angol tőke beáramlása hihetetlen gyorsasággal ment végbe a már szilárd angol kézben levő salétromgazdaságban. 1880-ig Anglia Chilébe 7,5 millió font sterlinget ruházott be, de 1890-ben az angol befektetések elérték már a 24 millió font sterlinget. Tehát 10 év alatt az angol tőke Chilében megháromszorozódott, de még lényegesebb az a tény, hogy a közvetlen befektetések több mint tízszeresére növekedtek /1/, s a 16 millió font sterlinges közvetlen beruházásból /vasút, üzemek .../ mintegy 14-15 millió kapcsolódott a salétromiparhoz.^{151/} A 12 brit társaság kezében összpontosultak a legjobb salétromtelepek, a legtöbb salétromüzem, a vasúthálózat, a térség víz-, élelmiszerellátása is. Jogos az a megállapítás, hogy "a salétromvidék brit gyárteleppé változott".^{152/}

"Amikor Balmaceda átvette a kormányást, akkor már Pinto és Santa María /elnökök - P.F./ rendeleteinek legutolsó és legveszélyesebb szükségszerű velejárója is bekövetkezett: Paraguayban egy állam létrejött egy államon belül. Ennek szükségszerűen ki kellett terjednie Antofagastara ... is, amelyeknek a chilei szuverenitásra nézve veszélyes következményei voltak."^{153/}

Chile összes külkereskedelmi forgalmából Anglia 1880-1890 között 55-66 % között részesedett. A kikötők árlistáit nem is pesosban, hanem font sterlingben számolták.^{154/} Chile "kereskedelmi függősége ily módon még az akkori Indiánál is nagyobb lett".^{155/}

Chile a csendes-óceáni háború alatt /után/ nem valósíthatta meg a salétromipar állami monopóliumát, mivel a tulajdonosok kártalanítása óriási összegbe került volna /5,4 millió font sterling/, ezért a már említett 1881-es rendelettel az iparág magánképpen maradt. A salétromkiviteli vám bevezetésével az állam ugyan a korábbiakhoz képest nagyon nagy bevételekre tett szert, de ez korántsem volt ekkora, mint amennyi befolyt volna akkor, ha az egész salétromipar s annak forgalmazása chilei kézben összpontosult volna. A salétromiparból így tőként az angol tőke profitált "s ezzel Chile hozzájárult az Egyesült Királyság erősítéséhez, világbirodalmának kiterjesztéséhez".^{156/}

Chile 1879-től 1891-ig a salétrom- és jódelexportból származó vámilleték címén 161 millió dollárt kapott, ugyanakkor külföldi tulajdonosok haszna 206 millió dollár volt, vagyis tulajdonképpen annnyivel számányolták ki a dél-amerikai országot.^{157/}

North egyik vállalata nemegyszer fantasztikus 40 %-os osztalékokat is fizette, miközben a különbözet az országból kivitt salétrom értéke és a kiviteli vám révén befolyt összegek között egyre nőtt.^{158/}

A 90-es években tehát Anglia uralta a chilei salétromipart, a gazdasági struktúrájának gerincét, s ha ehhez hozzávesszük még azt is, hogy a brit tőke már 1879 előtt is igen erős pozíciókkal rendelkezett, akkor nagyon is helytálló a chilei történésznek, Nechochedának az a megállapítása, miszerint "... az ország a brit imperializmus teljes uralma alá került".^{159/}

Ebben a gazdasági szituációban, amikor "a chilei gazdaság útjában az angolok tartották rajta kezüket ... Balmaceda világosan látta, hogy immár a haladás akadályává vált az idegen tőke ... ezért az angol monopóliumok gyengítését tűzte ki egyik legfőbb céljának".^{160/} A salétromkérés még inkább kiélezte a már az 50-as 60-as években is jelentkező ellentétet a chilei és az angol tőkések között, s ez Balmaceda elnök alatt határozott antiimperialista politika kialakulásához vezetett. Ennek középpontjában a salétromingar állami kezelésbe vétele, "chileizáció" állt. A chilei nemzeti burzsoázia ezen törekvéseit ismét jól tükrözik a korabeli sajtócikkei. 1889. május 16-án az "El Ferrocarril" az alábbi sorokat küldte: "Tarapaca soha nem lehet és nem szabad, hogy idegen ország kereskedelmi telepe legyen, a chilei nép nem fog abba beleegyezni, hogy a köztársaságunk ez, vagy más tartománya külföldi tulajdonba kerüljön, melyeket Anglia gazdasági társaságai szakszónak ki".^{161/} A "La Libertad Electoral" 1889 februárjában ezt írta: "Mi a legfőbb elveinket a következő mondatban foglaljuk össze ...: Az államnak kell a salétrom egyedüli termelőjének, egyedüli szállítójának, egyedüli eladójának lennie."^{162/}

Balmaceda elnök az angol tőke megtűrésére, gyengítésére irányuló törekvéseiben nem támaszkodhatott jelentős hazai bázisra. Támogatóinak szolid táborát a még kis létszáma, gyenge tőkeereje, a burzsoázia, az értelmiség, s részben a kereskedelmi burzsoázia képezte, amely az angol kereskedelmi tőkétől és a kereskedelmi monopóliumoktól függött. Balmaceda fő ellenfelei a külföldi tőkések mellett az angolbarát konzervatív bányá- és földbirtokos oligarchák, a kárikális reakció, s a bankárok voltak. Az államapparátus, de különösen a kongresszus, a régi oligarchia hatalmának megtestesítője volt. Az ipari /nemzeti/ burzsoázia itt még kevésbé érvényesíthette akaratát. Rendkívül erős szálak kötötték össze a chilei oligarchiát az angol tőkével. Anglia chilei pozíciójának megtartásában biztosan támaszkodhatott az állattenyésztő és gabontermesztő nagybirtokosokra, a salétrombányákra, akiknek üzleti érdekei szorosan összekapcsolódtak Angliával. Termékeik jelentős részét ugyanis a szigetországba helyezték el. A magán-, s ál-

lami kölcsönüket ugyancsak angol bankároktól vették fel. Ezek az elemek nem érezték közvetlenül az angol uralom negatív következményeit, sőt érdekeik számos ponton egybeestek a külföldi tőkével. Így volt ez a salétromipar kérdésében is. A salétromexportvám lehetővé tette az oligarchiának, hogy nem kellett adózni. A chilei államkincstár teljes bevételének mintegy 3/4 részét nem az adók, hanem a vámokból származó jövedelmek adták, de nem a behozatali vámok, hanem a salétromra kivetett kiviteli vámok. ^{163/}

A salétromipar Balmaceda által tervezett nacionalizálása ezzel fenyegette az oligarchiát, hogy megszűnik privilegizált helyzete és adózni kell. Az oligarchia ellene volt minden protekcionista intézkedésnek, ebből adódóan az iparfejlesztésnek, mivel ez kedvezőtlenül hatott volna vissza exporttermékeik árára. ^{164/}

A függetlenség kivívása óta Balmaceda volt Chile egyetlen olyan elnöke, aki igazán élni akart alkotmányban rögzített, szűkebb körű hatalmával. Meg akarta törni az idegen tőkével összehasonlítható latifundáták, a pénz- és bányaaligarchák hatalmát, hogy ezzel előmozdítsa a külföldi tőkével kevésbé függő önállóbb nemzetgazdaság fejlődését. Balmacedának jelentős hazai /tűnög/ bánisa nem lehetett, azonban volt egy olyan körülmény, mely mégis bizonyos reménnyel kecsegtetett a fentebb várt tőkeirányú realizálásra. Arról van szó, hogy a salétrom, mint nyersanyagforrás, a megnövekedett pénzbevételek, mint nagyobb piaclehetőségek, nagy versenyrést idéztek elő az imperialista hatalmak között Chileben. Az angol tőkének így nemcsak Chile nemzeti és ant imperialista körainak fellépésével, hanem a világ területi és gazdasági uralfeleltetésért küzdő imperialista riválisainak erős konkurrenciájával is meg kellett küzdenie. A riválisok - az Egyesült Államok, Németország, Franciaország - arra törekedtek, hogy az addigi kizárólagos brit befolyási övezetbe behatoljanak, s ott erős gazdasági, politikai pozíciókat szerezzenek az angolok rovására. Chile így, mint a világ számos más országa, az imperialista államok hatalmi harcának színterévé vált. Az imperialista országok konkurrenciájára képezte Balmaceda külpolitikai koncepciójának reális alapját: veszvs a chilei gazdaságot fenyegető angol imperializmust vetélytársával kell gyengíteni, annál erősebb a konkurrenciával kell lekötni, semlegesíteni. A Balmaceda-

-kormány tehát a rivális hatalmakat, mintegy ellensúlyként, külpolitikai és gazdasági támaszként igyekezett kihasználni. Nagy-Britanniával szemben, hogy nagyobb legyen mozgási, lavirozási lehetősége. Ezt a koncepciót his tudással úgy is jellemezhetjük, mint "ellenségen ellensége, az én barátom" olv érvenyesítését. "Az angol nagyhatalom ellen akkoriban nem volt jobb eszköz, mint az, hogy művészen kihasználják a különböző imperialista hatalmak rivalizálását."^{165/}

Anglia chilei riválisai közül a Németországra való támaszkodás érvényesült a leginkább. A Dél-Amerika történetére több évtizeden keresztül jelentős befolyással bíró angol-USA ellentét a 80-as években a szubkontinens déli részén még kevésbé érvényesült. Az angol-amerikai érségváltás a XIX-XX. század fordulóján bontakozott ki igazán. Addig az Egyesült Államok befolyása inkább csak a Karib-térség országaiban érvényesült, és ott hegemon szerepe valóban vitathatatlan volt. A francia-angol vetélkedés sokkal inkább jellemzőbb volt a világ más térségeiben, mint Dél-Amerikában. A Franciaországra való támaszkodást a 80-as évek második felében még beágyékolta a franciáknak a csendes-óceáni háborúban, s az utána is játszott Chile-ellenes állásfoglalása. A Cészári Németország és a Brit Birodalom külti ellentétek azonban a 80-as években már minál élesebbé váltak, kültük Dél-Amerikában is. Németország minden alkalmat megragadott, hogy imperialista vetélytársai - különösen Anglia - pozícióját megrongassa. A salétronkonjunktúra Németország tőkéseit is vonzotta, hiszen a német gazdaság egyre több salétront igényelt. A német imperializmus Balmaceda elnöksége alatt a dinamikus fejlődés Chilében nemcsak fontos nyersanyagforrást, hanem nagy piaclehetőségeket is látott. Balmacedára sem maradt hatás nélkül Németország pozitív állásfoglalása a salétronháború alatt.

A Balmaceda kormányzat kifejezetten angolellenes megatartása logikusan elvezetett a Németország felé való közeledéshez. Az angol sajtó és diplomácia természetesen azonnal reagált erre. A "South American Journal" 1888. március 31-i számában megjelent vesércikk írja: "Németország jelenti számunkra az igazi konkurenciát, amely ebben a térségben szilárdan megvetette lábát."^{166/}

A santiago-i angol követség híradásai is megerősítik az előbbi-eket. Kennedy angol követ a "Foreign Office" számára írt jelentésben /1890. június 3./ beszámol arról, hogy "Balmaceda elnök hivatalba lépése óta Chile politikai kapcsolatai intenzívebbé váltak Németországgal, amely kereskedelmének előnyt jelent".^{167/} 1896. május 14-1 is az Angliára nézve riasztó folyamatról ír: "Gutschmied báro ... /a német követ - F.F./ nagy hatással van az elnökre, és országga számára, a mi rovásunkra, jelentős kereskedelmi előnyöket biztosított".^{168/} A statisztikák adatai is egyértelműen alátámasztják az angol eszdelmeket és Chile német orientációjának erősödését. A német-chilei kereskedelem 1880 és 1890 között, tehát mindössze tíz év alatt, több mint megháromszorosodott. /6,8 millió dollárról 22 millió dollárra/^{169/} Németország előretörése a chilei kereskedelemben jelentős angol pozíciók elvesztésével járt. A fent említett periódus alatt Anglia részesedése Chile összkülkereskedelmében 66 %-ról 55 %-ra csökkent. Ez az egy évtized alatt bekövetkezett 11 %-os veszteség jócskán Németországnak "kiszámolt".^{170/}

Balmaceda külpolitikájának megfelelően az angol uralom visszaszorítása és a brit törekvések csökkentésére a rivális hatalmaknál igyekezett megszerezni milyen olyan támogatást, amelyet egyébként korábban csak Nagybritanniától kaptak. E koncepció jegyében Németország helyet kapott a chilei külcsönügyletekben is. A salétromipar nacionalizálásának tervéhez nagy külföldi kölcsönt kellett biztosítani, amit természetesen Balmaceda nem akart, s nem is tudott volna felvenni az angol bankoktól. Chile berlini követe így 1899 júliusában megállapodást írt alá, melynek értelmében a "Deutsche Bank" és a "Hendelsbank" bankház 31,5 millió márka kölcsönt nyújtott Chilének.^{171/}

A kölcsön felvétele két szempontból érdemel különös figyelmet. Egyfelől a függetlenség kivívása óta ez volt az első pénzeszköz, amit Chile nem angol bankoktól vett fel, másfelől nagy német bankok és ipari monopóliumok ezzel megtették az első lépést, hogy betörjenek az addigi kizárólagos brit érdekszférába. "Az 1899-es kölcsönnel kezdődött Németország nagy uralma Chilében, fő-

leg a bankok és Krupp számára."172/

A chilei polétronikonjunktúra hatására meggyorsuló kapita-
lizáció, a polgári fejlődés lehetősége, de egyúttal szükségessé
is tette a chilei oktatásügy megszüntetését, átszervezését. A
chilei Oktatásügyi Minisztérium évi költségvetési kerete gyorsan
emelkedett. 1872-ben alig érte el az 1 millió dollárt, 1880-ban
már közel 5 millió dollárt tett ki. 1885-1895 között az ország
iskoláinak száma 786-ról 1253-ra növekedett. 1889-ben egyszerre
66 iskola építése folyt. Tervebe vették a kötelező /1/ általános
iskolai oktatás bevezetését is.173/ E nagyszabású tervek reali-
sálása saját erőből azonban nem volt lehetséges, így Chile egész
oktatásügyének átszervezését német pedagógusokra bízta. Azonban,
hogy a német oktatásügy a XIX. század végén valóban magas szín-
ten állt, a döntésben a politikai motiváló tényezők is jelentősek
voltak. Az első lépést a chilei kormány 1884-ben tette meg, amikor
is 17 német oktató szerződötetésre került sor, akik a santiago-i
tanítóképzőben és gimnáziumokban oktattak, illetve a chilei kor-
mány pedagógusokat küldött a drezdai tanítóképzőbe.174/

A 80-as évek előtt "Chile közoktatása a francia modellt
követte".175/ Azonban "Sedán a francia tekintélyre nagy csapást
mért. Ettől kezdve 1914-ig a német pedagógia erős hatás gyako-
rult a chilei hatóságokra."176/ A francia modell felváltása a
némettel nemcsak a hadügy vonatkozásában ment végbe, hanem a
polgári élet, az iskolaiügy terén is. Az addigi francia iskola-
rendszer a német oktatási módszerek váltották fel, így a 80-as
évek második felében a Balmaceda-kormány további 80 német tanárt
szerződötetett. Továbbfejlesztésként számos színvonalas
gimnázium működött a nagyobb városokban, két új tanítóképző is
megkezdte a működését, melyekben 35 német tanár dolgozott. A
chilei kormány jelentős összegeket fordított az újjáépítés fel-
állítására, bányászati, technikai, kereskedelmi iskolákra is, me-
lyekben ugyancsak német tanárok dolgoztak, német tantervek alap-
ján. A német oktatás befolyása különösen "Instituto Pedagógico
de Chile"-ben nyilvánult meg, melyet 1889-ben hoztak létre San-
tiago-ban, a gimnáziumi tanárképzés számára. Az intézet igazgatója
német volt, s a tíz tagú tanácsból 8 tanár Németországból

érkezett. Német professzorokat szerződtek a santiago-i egyetemekre is, így pl. az orvosegyetemre. Jelentős tudományos, oktatási, kulturális tevékenységet fejtett ki a fővárosban székelő 1885-ös alapítású "Deutsch-Wissenschaftlicher Verein" is.^{177/}

A Balmaceda-kormány Németországhoz való közeledésének egy újabb, s igen lényeges elemét képezte az elnök katonapolitikája! Balmaceda erős hadsereget és flottát akart megteremtteni a csendes-óceáni háború után kialakult "status quo" fenntartására. Ezzel kapcsolatban a következőket mondotta: "Üsszhangban ... jövőbeni biztonságunkkal, azt várom a chileiektől, hogy legyenek képesek ellenállni a területünket fenyegető bármely lehetséges koalíció támadásának ... bizonyítsák be, hogy erős katonai és tengerészeti bázisra támaszkodva nincs semmi esélyük azoknak, akik a chilei köztársaság ellen háborúba kezdenek."^{178/}

Láthattuk, hogy a Balmaceda-kormány angol-ellenes antiimperialista törekvéseiben az Angliához való sokszálú kötődést, ahol csak lehetett, lazítani igyekezett. Ez nyilvánul meg a chilei-német kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésében, a kölcsönfelvételeimél, a német oktatók meghívásában és a hadsereg porosz modell szerinti átalakításában is. Balmaceda a porosz kiképzéstől nemcsak azt várta, hogy ütőképes fegyveres erő jön létre, hanem a haditengerészetnél már meglevő igen erős angol hatást a hadseregben érvényesülő német befolyással akarta ellensúlyozni! Ez lényeges körülmény, hiszen a salétromipar feletti brit uralom, az angol befolyás a chilei tengerészetnél, melynek eredményeként a tengerésztisztek angol orientációjuk voltak, egy kiélezett helyzetben potenciális fenyegetést jelenthetett az angol-ellenes kormányzat számára.

/Ez az aggodalom a flotta fellásadásának 1891-ben be is igazolódott./ Balmaceda közvetlen kísérletet is tett arra, hogy a flottában az angol befolyást a némettel enyhítse, ugyanis 1888-ban három chilei tengerésztisztet akart küldeni a császári haditengerészethez, de ehhez a német kormány nem adta meg az engedélyt.^{179/}

Az erős hadsereg és flotta megteremtése érdekében igen

magasak voltak a katonai kiadások. Balmaceda különösen Chile tengeri hatalmát igyekezett erősíteni. Olyan erős flottát akart, amely uralhatja a szubkontinens csendes-óceáni partvidéket "ugy hogy azt chilei tengernek lehessen nevezni".^{180/} Ennek megfeldősen új hadihajókat vásároltak, a kikötőket korszerűsítették, partvéde ágyúkkal erősítették meg.^{181/}

Balmaceda világosan látta, hogy a nacionalizálni óhajtott salétromipar a két északi tartományban csak az óceánon keresztül alkálható ki és védhető meg. Tarapacát és Antofagastát az Atacama sivatag és a nagy távolságok szinte elvágták a központi területektől. Egy tengeri blokádk könnyen elzárhatta ezt a pénzforrást, melytől Chile dél-amerikai erőfölénye függött. A tengeri fenyegetést nemcsak Peru és Argentina /Magellán-szoros/ vonatkozásában látta Balmaceda, hanem az angol imperializmussal is éleződő viszony miatt Nagy-Britannia flottájában is. A kormány 1887-ben terjesztette be a kongresszusnak nagyszabású haditengerészeti költségvetését, mely nemcsak a szomszédos, hanem bizonyos fokig Anglia ellen irányult.^{182/} Balmaceda tengeri védelmi terve egy hiszpanamerikai háború és egy nagyhatalmi hajóraj támadásának kettős lehetőségét vette figyelembe.^{183/} Ez utóbbit támasztják alá, hogy Bolivia egyáltalán nem, Peru a vesztés háború után csak csekély flottával rendelkezett, Argentina haditengerészete pedig ekkor még jóval gyengébb volt a chileinél.^{184/}

A chilei hadihajó megrendeléseket a kormány a flotta tisztjeinek álláspontja ellenére nem a tradicionális szállítónak és kiképzőnek, Angliának adta, hanem Franciaországnak.^{185/} 1888-ban a chilei hadseregben mintegy 600 fővel új fegyvernem jött létre, a parti tüzérség. Az ágyúk megrendelésekor Balmaceda nem az angol Armstrong-céghez fordult, bár a chilei hajóágyúkat ez a cég szállította, hanem Krupphoz, bár a német cég jóval magasabb árat kért. A térségben jelentkezett a francia Schneider-Creusot cég is, de Balmaceda mégis Krupp mellett döntött. A politikai megfontolásokon túltekve már szerepet játszott a hadseregben érvényesülő német katonai befolyás is. /Krupp Valparaisóba 10 parti ágyút szállított 5 millió márka értékben./^{186/}

A fenti öt fejezetben leírtakat tömören összegezve úgy véljük , hogy a 80-as években négy fő körülmény játszott közre abban , hogy Chile hadseregének modernizálását feltételeenül szükségesnek tartotta , s hogy ezt éppen a porosz-német hadsereg segítségével akarta megvalósítani: 1. A csendes-óceáni háború utáni feszült nemzetközi helyzet. 2. A chilei hadseregnek a győzelmek ellenére is megmutatkozó korszerűtlensége. 3. Chile és az angol imperializmus közti ellentétek éleződése folytán a német orientáció előtérbe kerülése. 4. A porosz-német hadsereg nagy nemzetközi tekintélye.

A Chile részéről kiinduló kezdeményezés , miszerint a porosz hadszervezet alapján óhajtották átszervezni a hadsereget , Németországban pozitív viszhangra talált. A német imperializmus dél-amerikai törekvései , katonapolitikája számára kapóra jött a chilei pozíciósterzés lehetősége , s 1885-től megindult a német katonai befolyás térhódítása Chilében , majd egészéssz szubkontinensen.

6. A Császári Németország dél-amerikai(katona) politikája

Amikor az 1880-as évek első felében a chilei követ és a német katonai hatóságok tárgyalásokat folytattak német katonai szakértők szerződtetéséről , német részről akkoriban még nem beszélhetünk igazán tervszerű , koncepciószerű dél-amerikai katonapolitikáról. Annak csak körvonalai kezdtek kialakulni. A szerződtes kérdés sem német részről indult ki , hanem Chile részéről , mely a csendes-óceáni háború után egyre inkább szükségesnek ítélte a német katonai és állami vezetéstől a bismarcki érában még eléggé távol állottak a dél-amerikai kérdések. Emil Körner chilei szolgálatának engedélyezése mögött ekkor még döntőbb szerepet játszott a porosz vezérkar Chile iránti megnövekedett érdeklődése. A csendes-óceáni háború katonai tapasztalatainak kiértékelése , hasznosítása egy német vezérkari tiszt chilei tevékenysége révén elérhetőbbnek látszott. Nem lebecsülhető az a körülmény sem , a porosz militarizmusnak hízelt minden egyes külföldi katonai misszió látogatása , vagy éppenséggel a német katonai szakértelem "exportálása".

Nem feledkezhetünk meg arról az igen lényeges tényről , mely ha a 80-as években nem is , de a 90-es évektől már a legfontosabb motiváló tényezővé lépett elő a német katonapolitikában is. Itt arra gondolunk , hogy a XIX. század utolsó évtizedeiben rendkívül kiéleződött a piac- és nyersanyagforrásokért való küzdelem. Németországnak igen nehéz volt betörni általában véve is a dél-amerikai piacra , de különösen a chileire. Anglia amint láttuk , a XIX. század folyamán Chile egész gazdasági , társadalmi , politikai életére döntő befolyással bírt. Voltak olyan területek , ahová szinte lehetetlenségnek tűnt behatolni az erős angol pozíciók miatt (kölcsönügyletek, haditengerészeti kiképzés...) szárazföldi hadsereg vonatkozásában azonban nagy lehetőség kínálkozott Németország számára , ugyanis itt bizonyos vá-
kum állott elő. Anglia erre a szektorra nem terjesztette ki befolyását (erre nem is igen lett volna képes) , éppen ezért vált lehetségessé , hogy Franciaország ezen a területen erős pozíciókatszerezzen. Azonban 1870 után a francia katonai hatalom tekintélyének rohamos hanyatlása , ugyanakkor Németország felemelkedése kedvező feltételeket teremtett a francia befolyás kiszorítására , az "ür" betöltésére. Idővel bebizonyosodott , hogy a német imperializmus éppen ezen a csatornán keresztül tudott betörni
Chilébe. Ezen az úton haladva szélesítette ki fokozatosan chilei gazdasági , politikai pozícióit , melynek eredményeként egyre sikeresebben hódított el fontos gazdasági állásokat is imperialista vetélytársaitól , különösen Angliától. Éppaz katonai befolyása biztosította Németországnak Chilében azt , hogy ha más területen nem is , de a hadsereg vonatkozásában idővel olyan vi-
tathatatlan hegemon szerepre tett szert , melyre Anglia például a salétromgazdaságban. Kapóra jött Németországnak a Chilében egyre erőteljesebbé váló angolellenesség , s különösen Balmaceda elnöksége alatt érvényesülő külpolitika , vagyis Nagybritania imperialista riválissaira való támaszkodás. Természetesen Németország , amely a világ minden táján kezdte támadni a régi gyarmatosító hatalmak pozícióit nem engedte elszalasztani ezt a kiváló lehetőséget , hogy a katonai befolyás révén is betörjön Chilébe , amely addig kizárólagos brit érdekszférának számított.^{187/}

A német(katona) politika dél-amerikai törekvései számára a fenti kedvező feltételeken túl még a további körülményeket emelhetjük ki.

Dél-Amerika fejlettebb országai a 80-as , 90-es években (ezek közé tartozik Chile is) a meglévő gazdasági , társadalmi fejlettségük szintjére akarták emelni korszerűtlenné vált fegyveres erőiket. Ez a körülmény teszi érthetővé , hogy a chilai-német katonai kapcsolatok létrejötténél a dél-amerikai ország volt a kezdeményező fél.

A szubkontinens országainak oligarchiái az európai modellek alapján jól,kiképzett , felszerelt , modern hadseregeket , szilárdabb erőszakapparátust akartak felállítani: egyfelől a " külső " , másfelől a megnövekedett " belső " feladatok, (munkásosztálykialakulása) ellátására , a " rend " biztosítására. Mindezzel igyekeztek előmozdítani a külföldi tőke nagyobb beáramlását is országaikba.

A dél-amerikai országok határvitái , és Chile esetében a csendes-óceáni háború utáni mindhárom szomszédjával kialakult pattanásig feszült , bizonytalan helyzete kiváló lehetőséget kínált a német instruktorok tevékenységének , és a német hadiipar térbővítésének.

A 80-as években a Császári Németország külpolitikájában még az ugynevezett " kontinentális politika" dominált , bár ennek kereteit már maga Bismarck is kezdte kiszélesíteni. A német kapitalisták , különösen a Hanza-városok kereskedelmi burzsoáziája még a német egyesítés előtt gyarmatok szerzését követelték.Bismarcktól.A 70-es , 80-as években a német ipari- és banktőke megerősödésével párhuzamosan ezek a gazdasági körök egyre nagyobb nyomást gyakoroltak a kormányzatra. A "Vaskancel-lár " hosszú ideig elutasítóan tekintett a tengerentuli kérdésekre , végül is azonban engednie kellett a burzsoázia nyomásának.

A 80-as évek első felében így felvonták a német zászlót Kamerunban , Togóban , Német Kelet-Afrikában, Német Délnyugat-Afrikában.^{188/}

A német diplomácia és tőke fokozott érdeklődést kezdett mutatni a Közel-Kelet és Ázsia irányába is. Ezt jelzi az e térségek felé irányuló , kialakulóban lévő katonapolitika is. I. /
1883-ban Colmar von der Goltz tábornok vezetésével egyegytonai misszió utazott az Oszmán Birodalomba , mely a török hadsereg reorganizációját irányította 1885-1888 között Wilhelm Jakob Meckel porosz őrnagy , a német Nagy Vezérkar tagjának vezetésével Japánban tevékenykedett egy porosz egypolai misszió.
Kínában 1880-tól dolgozott katonai instruktorként Constantin von Hanneken . Láthatjuk tehát , hogy a tengerentuli területek felé irányuló német katonapolitika egyre nagyobb aktivitást mutatott , s ebbe a vonalba illeszkedik be végső soron Emil Körner 1885-ös dél-amerikai missziója is. 189/ (A Császári Németország chilei katonapolitikájának vizsgálatához mindig szem előtt kell tartanunk , hogy azt csak egy nagyobb keretbe beleegyezve vizsgálhatjuk , hiszen mint láttuk , ez nemcsak Dél-Amerikára , hanem Kínára is Japánra és a Balkonra is kiterjedt.)

Körner küldetése még a német imperializmus születésének a kezdetése esik. E katonapolitika kikristályosodása azonban már a Bismarck utáni időkre esik. Ennek kedvező háttére egyfelől Chilében teremődik meg , amikor is - erről később még részletesen szó lesz- Emil Körner 1891 után a chilei hadsereg főparancsnoka lett , másfelől a német-chilei (dél-amerikai) katonai kapcsolatok elmélyítésének legdöntőbb mozgatórúfái megerősödtek. Arról van szó , hogy a 80-as évek német katonai missziói, még abból a Németországból indultak ki , mely átmeneti szakaszban volt a kapitalizmus szabadversenyés korszakából a monopolkapitalizmus időszakába. A 90-es évektől Németország dél-amerikai katonapolitikája azonban már a német imperializmus szerves részét képezi, mely fontos szerepet vállalt a gyarmatok , érdekök , befolyási övezetek újrafelosztásáért való küzdelemben.) Erre a periódusra a legjellemzőbb a Chilében tevékenykedő 1895-ös német katonai misszió. A chilei (dél-amerikai) német katonai kapcsolatokat e politika meghatározott , konkrét , sokrétű kiformalódását Németország részéről csak egy nagyobb ,

keretbe beleágyazva érthetjük meg igazán. Ehhez viszont szükség van arra, hogy legalább főbb vonalakban kitérjünk a német imperializmus azon sajátosságaira, melyek szükségessé tették, hogy a burzsoá-junker állam jelentős szerepet adjon a német katonai instruktorok " tengerentuli " tevékenységének.

A német egyesítés befolyezése után Németországban páratlanul dinamikus gazdasági fejlődés ment végbe. Az ország nyersvas termelése 1887 és 1914 között 387 %-os növekedést mutatott, amelyhez hasonlót csak az Egyesült Államok tudott produkálni (368,5 %). Anglia növekedési üteme ehhez képest minimális volt, 30,6 %. Németország szénkitermelését 1870-1914 között megnyolcszorozta, míg Anglia csak megkétszerezte. A nehézipar e tradícionális ágazatai mellett új iparágak születtek, így az elektromos, a kémiai, az optikai ipar, melyek ugyancsak egész meredek ívű felfutást mutattak. 1870-1913 között Németország részesedése a világ ipari termelésében 13%-ról 16 %-ra nőtt, miközben Anglia részesedése 32 %-ról 14 %-ra, Franciaországé 10 %-ról 8 %-ra csökkent. A XX. század elején a német kereskedelmi flotta, ami az ösztérfogatot illeti, még messze elmaradt ugyan az angoltól, de hajóparkja a világon már a második helyen állt.^{196/}

Németország gazdasági fejlődése nemcsak " mennyiségileg " volt erőteljesebb, gyorsabb mint Angliában, Franciaországban, hanem még döntőbb volt a " minőségi " téren bekövetkezett változás! A tőke és a termelés koncentrációja, centralizációja, az ipari és banktőke összefonódása a szabadversenyos kapitalizmusból a monopolkapitalizmusba való átmenet Németországban sokkal gyorsabban, kiméletlenebbül, következetesebben ment végbe, mint más európai országokban.

Az 1870 után kibontakozó " gründolás " , majd az 1873-tól kezdődő gazdasági válság is elősegítették e folyamat kiteljesedését. Rendkívül felgyorsult a bankok koncentrációja, s így a német tőkepiacot fokozatosan négy nagy mammut bank uralta, az úgynevezett " D "-bankok ". Ezek az I. világháború előtt a német banktőkeállományának 65 %-át ellenőrizték.

A német monopolkapitalizmus fejlődésére nagyon jellemző a részvénytársaságok gombamódra való szaporodása. 1886-ban számuk még csak 2143 volt, 1900-ban pedig már 5222 található.^{191/}

Az a küzdelem, amely a német uralkodóosztályon a gazdasági, politikai vezetésen belül a kontinentális, vagy tengerentúli politika elsőbbségének kérdése körül a 70-es, 80-as években elkezdődött, a 90-es évek közepén végleg eldőlt. Ennek legjellemzőbb megnyilvánulása volt, hogy II. Vilmos császár 1896 január 18-án a Német Birodalom fennállásának 25. évfordulója alkalmából nyíltan meghirdette az ugynevezett német "világpolitikát", s a "világbirodalom" ("Weltreich") megtrememtésének szándékát. 1897-ben Bülow birodalmi kancellár mondta az azóta híressé és hírhedté vált szavakat a Reichstagban: 192/ "Helyet akarunk a Nap alatt."

Az új, s immár a német imperializmus lényegéből fakadó irányvonalat Bismarck után új nevek képviselték: II. Vilmos, Hohenlohe, Bülow, Holstein, Waldersee, Tirpitz. A világhatalommá növekedett Német Birodalom kinőtte az európai kontinens adta lehetőségeket, s kifelé kíváncszott a "nagyvilágba". Ennek konkrét megnyilvánulásait nyomonkövethetjük a 90-es években! A még Bismarck alatt biztosított afrikai területek tényleges gyarmatosítása valójában ekkor történt meg. 1891-ban létrejön az Üssznémet Szövetség, amely a legagresszívebb formában hirdette a világ területi újrafelosztásának programját. 1898-ban II. Vilmos Törökországi látogatása, és a bagdadi vasút építése jelezte Németország közép-keleti terveit. 1898-ban a németek Kínában is jelentkeztek. 1899-ben Németország számos stratégiai fontosságú szigetet szerzett a csendes-óceáni szigetvilágban (Mariana, Kaolina, Samoa...) Jelentős mértékű német kivándorlás irányult Argentínába, Braziliába, Chilébe. 1898-ban sor került az első flottatörvényre, mely különös hangsúlyt adott a német újrafelosztási törekvéseknek, mely a legalkalmasabb eszköznek látszott a gyarmati világ, s a befolyási övezetek státus quojinak revideálására.^{193/}

A Császári Németország a századforduló felé közeledve tehát egyre agresszívebben lépett fel, és erőteljes gyarmatpolitikára törekedett. Mindez logikusan következett a Németországban végbe ment gazdasági-politikai fejlődés, strukturális átalakulás belső, objektív szükségszerűségeiből.

Minél nagyobbak lettek a német gazdaság termelő erői, annál inkább megautatkozott a rendelkezésre álló nyersanyagforrások, piacok szűkössége. A belső piac telítettsége, az európai tőkebefektetések korlátozott profitlehetőségei, a megnövekedett nyersanyagigény Németországban is - hasonlóan a többi imperialista országhoz - " leküzdhetetlen terjeszkedési kényszert " váltott ki s ezek az " objektív erők ... a nyugat-európai kapitalizmust tengeren túli vállalkozásokra serkentették. " 194/

A német imperializmus igényeinek kielégítésére a legkézenfekvőbb az lett volna, ha hatalmas gyarmatbirodalommal rendelkezik. A kapitalista országok egyenlőtlen gazdasági fejlődése következtében erről azonban már szó sem lehetett. A német burzsoázia a lekésett ember sietségével mohón meg akarta még kaparintani magának azt, ami még maradt, amit még nem osztottak fel a régi gyarmatosító hatalmak. Németország " gyarmatbirodalmát " azonban össze nem lehetett hasonlítani Nagy-Britanniáéval, Franciaországéval (a területek nagysága, a lakosság létszáma). Így ezek a tengerentúli területek nem nyújtották a német imperializmusnak azt, amit a régi gyarmatosító nagyhatalmak kaptak gyarmataiktól, vagyis nem biztosítottak jó piacot, tőkebefektetési területet, nyersanyagforrást, egyszóval gazdaságilag értékelőnek voltak. Míg Németországnak 1876-ban egyáltalán nem volt gyarmata, addig a " világ műhelye " 22,5 millió km² területű gyarmatbirodalommal, s 251,9 millió alattvalóval rendelkezett. Németországnak 1914-re 2,9 millió km²-nyi gyarmata volt, 12,3 millió lakossal. De Ekkorra már Anglia gyarmatbirodalmát még inkább kiterjesztette; 33,5 millió km² területtel és 383,5 millió lakossággal messze a legnagyobb gyarmattartó ország volt, mely mellett Németország " adatai " eltörpülnek. 195/

A fenti tényekből következett az , hogy Németország -
mellette-Japán , az Egyesült Államok - kénytelen volt betörni
a régi gyarmatosító hatalmak érdekszféráiba. A feltörekvő új
imperialista hatalmak az újonnan létrejött gazdasági erővi-
szonyoknak megfelelően a világ területi , illetve befolyási
övezeteinek újrafelosztására törekedtek.

Miután a gyarmatosítható területek minimálisra csökkentek,
s elvételük az eredeti gyarmatosítótól túlságosan is nehéz,
kockázatos volt, közvetlen konfliktus helyzetet teremtett vol-
na , ezért a német imperializmus tengerentúli politikájában
azok a térségek , országok kerültek folyamatosan előtérbe ,
amelyek formaolag függetlenek voltak. A 90-es években ezen ré-
giók közé tartozott az Oszmán Birodalom , Kína és Dél-Amerika.
A német gazdaság egyre erőteljesebben ezen térségek felé , a-
mit nagyon jól tükröz a német külkereskedelem alakulása is.

1913-ban Németországnak az európai országokkal folytatott
kereskedelme az első helyen állt , de 1880 és az I. világhá-
ború közötti évtizedekben igen lényeges fordulat ment végbe.
1880-ban a német export 80 %-a irányult európai országokba ,
s az import 77 %-a innen származott. A világháború kitörése
előtt az európai országok export-import részesedése Németor-
szág külkereskedelmében mintegy 1/3-al csökkent , s ugyanakkor
a tengerentúli területek , mindenekelőtt Dél-Amerika tört e-
lőre Németország külkereskedelmébe !! A szubkontinens részesé-
dése 1881-ben még csak 0,95 % volt , 1913-ban már elérte a
7,6 %-ot ! Tehát harminckét év alatt közel a nyolcszorosára
nőtt. 196/

A hatalmas kiterjedésű szubkontinens nyersanyaggazdagsá-
gával , kibontakozó kapitalizálódásával igen jó piac és tőke-
befektetési területnek ígérkezett. Dél-Amerikában még ha igen
erősek is voltak az angol pozíciók , de a térség országai nem
voltak gyarmatok, hanem független köztársaságok, ahol lehető-
ség nyílt a konkurenciára , nem úgy mint a gyarmatok esetében.
Dél-Amerika azon kevés térségek közé tartozott a XIX. század
végén , amelyekre még vonatkozott a "nyitott kapuk " ("offene
Tür ") elve , melyet még nem osztottak fel ténylegesen

monopolizált pozíciókra, befolyási övezetekre. Ennél jóval kisebb volt az angol (38%) és a francia (28%). 1880-tól 1913-ig a nagyhatalmak közül csak Németország tudta növelni a világkereskedelemben való részesedését, a többiek rovására. Anglia részesedése 20 %-ról 15 %-ra, Franciaországé 11 %-ról 8 %-ra csökkent, miközben 1913-ra az Egyesült Államok elérte a 11%-ot, Németország pedig a 13 %-ot! ^{197/}

A német külkereskedelem alakulása azonban sajátos képet mutatott. Németország importja 1872-1914 között nagyobb volt, mint Németország exportja, vagyis a német külkereskedelem mérleg passzív volt! ^{197/} 1894-ben például a német import 1,2 milliárd márkával, 1898-ban 1,4 milliárd márkával haladta meg az export értékét. 1887-1912 között a német import növekedési üteme minden más nagyhatalomnál erőteljesebb volt a maga 243 %-val. (Angliáé 8,7 %, az USA- 136,9 %, Franciaország- 95 %.) Ezzel szemben a német export ezalatt a negyedszázad alatt csak 185,4 %- al nőtt. ^{198/} A fenti tényekből az következett, hogy Németország külkereskedelmi mérlege passzív képet mutatott.

A német gazdaság egyre több importált nyersanyagot követelt, amit azonban csak egyre erősödő áruexporttal lehetett biztosítani. A kereskedelmi mérleg egyensúlyban tartása már így is jelenlétében német tőkét kötött le. Ez volt az egyik legfontosabb oka annak, hogy a német tőkebefektetések elmaradtak a konkurens hatalmakhoz képest. ^{199/} A német gazdaságpolitikának a fentiekből következően az vált legfontosabb feladatává, hogy aktív kereskedelmi mérleget biztosítson. Ehhez viszont az kellett, hogy növeljék az exportot, új és új piacokat szerezzenek a német ipar számára. Ez viszont, csak éle konkurenciaharcban lehetett végbe. Németország tehát nagy kereskedelmi expanzióra törekedett, melynek fő elemét az új piacok megszerzése képezte.

A Császári Németország minden eszközt megragadott a német kereskedelmi expanzió előmozdítására. Ennek a célnak rendelték a 16. különösen a 90-es évektől, a német diplomáciát és a német katonai instruktorok külföldi tevékenységét. "... A németek mindegyikét résztvettek egy módszeres és előkészített folyamatban, amelynek közvetlenül védett és ezer féle eszközzel segített a birodalmi kormány, melynek feladata a chilei piac lerohanása volt!" ^{200/}

" ... A katonai tanácsadás eszközként szolgált a politikai és gazdasági befolyás megszerzéséért és megerősítéséért. " 201/

" Tény , hogy a német imperializmus képviselői arra törekedtek, hogy a német gazdasági expanziót Latin-Amerikában politikailag és katonailag alátámasszák. " 202/

A német katonai tanácsadók tevékenysége legközvetlenebbül a német hadiipar érdekeit szolgáltatta. Az instruktorok által képviselt porosz-német katonai modell átvétele egyúttal magától értetődően a német fegyvertechnika átvételét is szükségessé tette!

A századforduló körül már az imperialista hatalmak közti ellentétek igen nagyok , kialakulóban voltak a szövetségi rendszerek , érlelődtek a világméretű összecsapás feltételei, így ennek természetes velejárójaként a vezető hatalmaknál rendkívül nagyok voltak a hadikiadások, a hadiipari termelés óriásira duzzadt. A haditechnika elavulása meggyorsult , a már korszerűtlenné vált termékekkel tul kellett adni. Erre jó lehetőségek kínálkoztak a világ számos térségében , többek közt Dél-Amerika országaiban is. (határviták)

A német hadiipari monopóliumok és a vezérkar arra törekedett, hogy a hadi termelést már békeidőben magas mennyiségi és minőségi szinten tartsák , hogy a háborús termelésre való átállás minél hosszabbentesebben mehessen végbe. Ezt a követelményt azonban csak úgy lehetett biztosítani , ha a már telített belső piacok helyébe új és új külföldi piacokat találtnak.

Az előbb elmondottak azonban nemcsak Németországra voltak jellemzőek , hanem a többi imperialista országra is. Ebből logikusan következett: ahogy általában véve is kiéleződött a századforduló körül a nagyhatalmak közti versengés , úgy ez speciálisan a hadianyag piac területén is jelentkezett. A német hadiipar konkurensei , elsősorban a francia és az angol monopóliumok, megerősödtek , egyre nagyobb lett köztük a versengés. Új piacok megszerzésében , illetve a régiéek megtartásában , szilárdra tételében döntő szerepet játszott a német katonai befolyás a világ számos országában , így Chilében is.

A német katonai befolyásnak Dél-Amerikában mintegy a " faltörő kos " szerepét kellett betöltenie, melynek

a német hadiipar biztos piacokat , sőt Chile esetében szilárd nyersanyagforrásokat.^{203/} (salétrom- robbanóanyaggyártás) szerzett. Számtalan dokumentum támasztja alá , hogy a német tanácsadók nemcsak a katonai hatóságok megbízottjai voltak , hanem egyúttal a német ipar ügynökei is. Az utóbbiakat jelzi már az a tény is , hogy ahol a német katonai befolyás megvetette a lábát , ott a hadiipar is szilárd piacot talált. A fegyvermegrendeléseket szinte minden alkalommal a német monopoliumok kapták. A "Ülügyi Hivatal különösen támogatta " gazdaságpolitikai megfontolásokból " a német instruktorok dél-amerikai szerződötetését. " A német tisztek nem csak messzemenően átalakították az illető országok hadseregének szervezetét , hanem a diplomácia és a gazdaság eszközei is voltak ... " ^{204/} Németország részéről természetesen a német instruktorok tevékenységének ezen utóbbi , úgy is mondhatjuk " materiális " oldalát , előnyétt igyekeztek nem nagy dobra verni , pedig a dél-amerikai német katonai befolyás in hazai lényege e-körül fogható meg!

A német katonai befolyás hatása nem korlátozódott csupán a hadianyagpiac területére. a német tiszteknek a dél-amerikai laktanyákban elért sikerei általában véve elősegítették a német gazdasági élet más ágazatainak térhódítását is. A szoros katonai kapcsolatok , a hadianyagszállítások elősegítették , mozgásta hozták a gazdasági élet más szektorait is. A német hadiipari monopoliumok sikeres térhódítása lehetővé tette a német nehézipar más ágazatainak térhódítását is. Mivel a fegyvereladások általában kölcsönök felvételét igényelték , ez kiváló lehetőséget teremtett a német bankoknak a dél-amerikai pénzpiaccon való betörésre!

A német katonai befolyás által érintett országokban a gazdasági pozíciók erősödése révén Németország politikai pozíciói is kedvezőbbek lettek. a térségben rivalizáló nagyhatalmakkal szemben , melynek különösen az I. világháború felé közeledve nőtt meg a jelentősége (semlegesség kérdése) .

A német vezérkar egyik irata egyértelműen alátámasztja a fent leírtakat: " ... a német tisztek szolgálata a lehető legtöbb dél-amerikai országban nemcsak hadiiparink , hanem ezen

országok németiségének erősítését is szolgálta , és a velük való általános kereskedelmi kapcsolatokra is nagy jelentőséggel bírt. " 205/

Az I. világháború előtt egyre élesedő nemzetközi helyzetben , a háborús készülődéssel párhuzamosan megnőtt a lehetséges ellenfelekről szerzett információk jelentősége. Ezzel kapcsolatban Fritz T. Enstein már idézett tanulmányában a következőket írja: " A katonai missziók kérdését úgy is kezelhetjük , mint a katonai titkosszolgálat igen speciális esetét. " 206/ A Dél-Amerikában tevékenykedő német instruktorok ebből a szempontból is fontos eszközzé váltak a német imperializmusnak. A német vezérkar II. és III. részlege a külföldi államok hadseregeinek állapotával , az adott ország gazdasági , politikai helyzetével foglalkozott. Más szóval ez a két részleg egy sokoldalú információ és kémszervezet központja volt. A német instruktorok jelentései a Külügyi Hivatalon keresztül ide futottak be az adott dél-amerikai ország hadügyeiről , de gyakran gazdasági, politikai adatokat is tartalmaztak.

Mivel Dél-Amerikában a német instruktorok mellett francia és angol katonai befolyás is érvényesült , és a német hadiipar termékei mellett megtalálhatók voltak a vetélytársak ágyúi, puskái , hadihajói ... is ez nagy lehetőséget kínált az angol és francia hadügy pillanatnyi fejlettségi szintjének lemérésére. A német instruktorok például könnyen kifürkészthették a francia tisztek által kiképzett , francia fegyverekkel felszerelt permi hadsereg állapotát. A német tisztek által létrehozott vezérkarok egyes osztályai más dél-amerikai országok hadseregeinek elemzésével is foglalkoztak , ahol adott esetben éppen francia kiképzők tevékenykedtek. Ily módon a német instruktorok nemcsak az adott dél-amerikai ország vezérkarát látták el információkkal , hanem egyúttal a német hadvezetést is tájékoztatni tudták a francia kiképzési módszerekről. Jelentéseik értékes kiegészítésként szolgáltak a német Nagy Vezérkar munkájához , s a német hadiipar piacbeszerzésehez. 207/

A Dél-Amerikában tevékenykedő német instruktorok , különösen Emil Körner , mint hadseregtörzsparancsnók.

" szinte minden titok tudója volt , ami az állam életében nagyobb szerepet játszott ." ^{208/} Részletes bepillantást nyerhetek az Angol haditengerészeti kiképzésbe és fegyvertechnikába , mely a német flottaépítési programok után még nagyobb jelentőséget kapott. Miután a dél-amerikai tisztek gyakran tanulmányutakon vettek részt Angliában , -arncisországban , ez is lehetőséget kínált az " információszerzésre ". A német instruktörök ha formálisan , hivatalosan nem is , de titokban ténylegesen betöltötték a katonai attasék posztját , ugyanis Németország csak 1914-ben nevezett ki hivatalosan katonai attasét a buenos airesi követségre. A Dél-Amerikában tevékenykedő katonatisztek a német katonai hatóságokkal való szoros kapcsolatát jól tükrözi , az is , hogy számtalan cikkük jelent meg , különösen Emil Körner részéről , a "Militär-Wochenblatt"-ban.

Az együttműködés mélységére jellemző , Hogy Emil Körner , mint a dél-amerikai hadsereg főparancsnoka , 1900-ban felajánlotta a chilei szárazföldi és tengeri haderők részvételét a boxer-felkelés leverésére felállított nemzetközi expedícióban , melyet a porosz Waldesee tábornok vezetett. ^{209/}

Dél-Amerikában a német katonai befolyás elsőként , és egyúttal a legintenzívebben Chilébe érvényesült. Itt épített ki a német katonapolitika szilárd bástyát , a kedvező kiindulási bázissul szolgált Németország dél-amerikai törekvései számára. A chilei sikerek lehetőséget teremtettek arra , hogy németország katonai befolyását más országokra is kiterjessze. A 90-es évek végétől , de különösen a századfordulótól kezdve a német dél-amerikai katonapolitikában súlyponteltolódás ment végbe , egyre jobban előtérbe került Argentína , sőt Brazília is. Ennek háttérében elsősorban gazdasági tényezők álltak. Argentína vált fokozatosan Németország legfontosabb dél-amerikai piacává , nyersanyagforrásává. ^{211/} Az argentinai katonai kapcsolatok létrejöttét , fejlődését sokáig megnehezítették a chilei -argentin ellentétek , de miután a századfordulótól a két ország közti feszültség lényegesen csökkent , lehetővé vált , hogy intenzívebb német katonapolitika Argentínában , anélkül azonban , hogy a chilei-német kapcsolatokat lényegesen beárnyékolta volna.

A harmadik dél-amerikai ország Bolívia volt , ahol erős német katonai befolyás uralkodott az I. világháború előtt. A német-bolíviai katonai kapcsolatok 1910-től váltak igazán jelentőssé , a Kundt-misszió megérkezése után. Közvetlenül az I. világháború kitörése előtt Paraguay volt a negyedik ország , ahol német katonai tanácsadók tevékenykedtek. A német katonai befolyás azonban chilei közvetítéssel még számos Közép és Dél-Amerikai országban is érezte hatását , melyekről a későbbiekben még szó lesz.

A századfordulóra kialakult a német imperializmus katonapolitikájának két fő formája. 1. Kezdetben , 1885-től a 90-es évek közepéig a német katonai befolyás elsősorban a német katonai missziók küldésével realizálódott. 2. A századforduló körül azonban egyre nagyobb jelentőségre tett szert a dél-amerikai tisztek Németországban történő továbbképzése , s ez a két forma együttesen alkotta a német katonai befolyás alapját.

A német katonai instruktorok chilei tevékenységét 1914-ig négy fő szakaszra oszthatjuk !

1./ 1885-1890; 2./ 1891-1894; 3./ 1895-1908; 4./ 1908-1914 .

E periódusok alatt több német katonai misszió járt Chilében . Az első misszió Emil Körner nevéhez fűződik , amelyre a következőkben részletesebben is kitérünk.^{212/}

II. A chilei hadsereg átszervezésének első lépései a porosz-német hadseregmodell alapján (1885-1894)

1./ Reformok a katonai oktatásban

a./ "Escuela Militar"/ Katonai Iskola/

Chilében 1885-ben a dél-amerikai országok közül elsőként szerződtek - hivatalos uton, szolgálatban álló - német vezérkari tisztet Emil Körner tüzérségi kapitány személyében, "aki a következőkben nem csak az Escuela Militar fejlődésére gyakorolt döntő befolyást, hanem valójában a hadsereg reformátorává és szervezőjévé is vált."^{1/} Láthattuk már a chilei hadsereg korszerűtlenségét, s végső soron ezek a hiányosságok szabták meg Emil Körner tevékenységét is. Feladata a 80-as évek második felében az volt, hogy a chilei katonai oktatásügyet megújítsa, és hogy a chilei tisztek ennek eredményeként magas elméleti és gyakorlati kiképzést kapjanak.

A chilei "reformpárti" katonai vezetők a legfontosabbnak mindenekelőtt a nagyműltu "Escuela Militar" átszervezését tartották. Egy új, magas szintű, egysége követelmények szerint kiképzett tisztikart azonban csak alulról felfelé haladva lehetett létrehozni. Ennek oka az volt, hogy az idősebb, magasabb beosztású csapattisztek többsége ellene volt a reformoknak. A modernizációt tehát csak egy új, fiatal generáció segítségével lehetett véghezvinni. Ennek fő bázisául a kadétintézmény szolgálhatott, amely azonban maga is megérett már a megújításra.

A spanyolok felett aratott chacabucoi győzelem után Bernardo O'Higgins tábornok, a chilei függetlenségi harcok kiemelkedő alakja, a függetlenné vált Chile hadseregének és haditengerészetének megalapítója a hivatásos tisztképzés céljaira 1817 március 16-án "Academia Militar" néven Santiagóban létrehozott egy katonai intézményt, mely a "Escuela Militar" elődje volt. Mint kadétintézmény, "a katonai iskola Dél-Amerikában a legrégebbi" volt.^{2/} O'Higgins az intézmény alapításakor a következőket

mondotta : " E hadakadémián nyugszik a hadsereg jövője , s e hadseregen alapszik Chile nagysága . " 3/

Az " Academia Militar " 1843-ban vette fel az " Escuela Militar " nevet . A múlt század közepén már elég erőteljes francia hatás alatt állt az intézmény . " A kadétiskola tanterve , szolgálati szabályzata az elavult francia iskolákat követte , s már reformra szorulnak " . 4/

A 80-as években az " Escuela Militar " már semmiképpen nem felelt meg a követelményeknek , ahogy ez a Peru és Bolivia elleni háboruban is megmutatkozott . A Katonai Iskola inkább egy katonai fegyvellemmel is rendelkező polgári főiskolának felelt meg , semmint egy európai értelemben vett tisztiiskolának . Fennállása alatt az intézmény többször bezárta kapuit , többek között épp a csendes-óceáni háboru előtt , ennek általában pénzügyi okai voltak . 1878-tól az " Escuela " igazgatója Sotomayor tábornok volt , aki a csendes-óceáni háboru tapasztalataiból okulva , korszerűbb oktatást igyekezett bevezetni . Így 1883-ban a Kadétiskola a Nemzeti Intézet (Instituto Nacional) tantervét vette át azzal a kiegészítéssel , hogy taktikát és más katonai tárgyakat oktattak . 1884-ben az " Escuela " igazgatója Arteaga ezredes lett , aki az iskolában létrehozott egy kémiai-fizikai kabinetet , a természettudományi oktatás javítására . Igazán nagy előrelépések azonban nem történhettek , ez vetette fel egy német katonai oktató szerződtesének kérdését . Ennek szükségességét alátámasztotta egy újabb háboru lehetősége is . Ippen ezért a kadétok létszámát is fokozatosan emelték . Így 1883-ban száz főre , 1884-ben 115 főre . 5/

Emil Körner , vagy ahogy a chileiek nevezték Emilio Körner , a nyelvi nehézségek miatt nem kezdhetette el azonnal az oktatói munkát , ezért az " Escuela Militar " új tantervének kidolgozásával bízták meg . E mellett 1886-ban a hadseregfőparancsnok adjutánsa is lett . Körner megérkezésekor az " Escuela Militar " a francia szisztemát követte , pontosabban a " St.Cyr-i Katonai Akadémia " tantervét . Körner azonban a chilei tisztképzés legfontosabb bázisát a porosz modell alapján akarta átalakítani , így az általa jól ismert Berlin-Lichterfeldében működő " Deutsches Kadetenanstalt " tantervét vette alapul . Körner legfőbb közvetlen támogatója Boonen Rivera chilei ezredes lett , aki kezdettől fogva

a német reformok , a német orientáció támogatója , s Körner barátja volt. Ő fordította le spanyolra a német kadétintézmény tantervét és tananyagát. ^{6/} (Boonen Rivere a 80-as évek első felében Madridban volt katonai attasé. Itt szerzett fontos információkat a porosz hadseregről , s a chilei hadvezetéshez írt jelentéseiben e modell átvételét sürgette .) Körner ösztönzésére 1886-ban jött létre a " Circulo Militar " (Katonai Klub) , melyről a következőket írta : " ... pillanatnyilag (1888.-F.F.) már több mint 250 tagja van , és hasonló módon mint nálunk a Berlini nemcsak a katonai tudományok általánosítását és tökéletesítését mozdítja elő , hanem egy igazi kollegiális szellemet is , amely a chilei hadseregben ... még kívánni valót hagy maga után . " ^{7/} " A Circulo Militar " és sajtóorgánuma , a " Revista militar de Chile " , a modernizáció híveinek fontos bázisa és a reformok fő szószólója lett.

1887 április 12-én jóváhagyták az "Escuela Militar " Körner által kidolgozott porosz mintát követő új tantervét . Az előző , 1883 június 1-én bevezetett tanterv " sok helyen kifogásolható , főleg azért , mivel túl nagy figyelmet fordítottak olyan tárgyra , amelyek nem alkalmazhatók közvetlenül a hadseregben , ezért ajánlatos az ilyen tárgyak atnitásának csökkentése . " ^{8/} Körner e tanterv megvalósításával gyors változásokat remélt , azonban a tervezett reformok egyre nagyobb ellenállásba ütköztek , " mivel az igazgató azon a véleményen volt , hogy nem szabad túl gyorsan változtatni . " ^{9/} Az "Escuela Militar " igazgatója 1884-óta , a közben tábornokká előléptetett Luis Arteaga volt. Franciaországban , Metzben , a Tüzérségi Iskolán tanult. Ő volt az egyik fő képviselője azoknak az idősebb tiszteknek , akik nagy nyomást fejtettek ki Körner elképzeléseivel szemben. Lehetetlennek tartották , hogy a tisztiiskoláról kikerülő kadétek , mint majdani alárendeltjük , többet tudjanak , mint ők . Másrészt Arteaga ellenállása németellenességből és a francia hadsereg iránti szimpátiájából adódott.

Körner óriási propagandát fejtett ki a változtatások szükségessége mellett , s élesen bírálta a fennálló állapotokat. " Körner ... kitartó és okos kampányt indított a reformokért , amelyek lehetővé tették , hogy az intézmény Amerika legkiválóbb

katonai iskolájává váljon. " 10/ Alapvető katonai létesítmények hiányoztak . Így tüzérségi és gyalogsági löterek építését javasolta , a hadsereg számára nagyobb költségvetést követelt . A tankönyvek , a tantervek teljesen elavultak voltak . Különösen a tulsott szakosodás ellen lépett fel . Ha pl. a kadét tüzérségi tiszt akart lenni , akkor csak ilyen árányu kiképzést kapott; ha a lovassághoz akart kerülni , akkor csak lovassági kiképzést kapott. Körner ennek helyébe integrált oktatást tervezett , vagyis a kadétoakat az összes fegyvernemet illetően alapkiképzésben akarta részesíteni , és csak ezután szakosodtak volna . Csak ilyen oktatással képzelmhető véleménye szerint - , hogy háboru esetén a különböző fegyver-nemek összehangolt akciókat folytathassanak. A csende-őceáni háboruban a fegyvernemi együttműködés hiányosságaiából adódó negatív hatások nagyon is nyilvánvalóak voltak Körner számára. A német instruktor a vizsgarenddel sem volt elégedett. Addig a tisztjelölteknek csak egyszer , a tanév végén kellett beszámolaniuk , ezzel szemben ő az évközbeni többszöri vizsgák mellett állt ki. 11/ " Az egész chilei közoktatást az önállóság és a saját alkotó erő hián a terheli " - írja Körner. Az oktatás lényegében a tananyag bemagolásából , és felmondásából állt , miközben a szellem ginasztikája , az a képesség , hogy szabadon és függetlenül gondolkodjanak ... ez semilyen módon nincs kialakítva. " 12/

A porosz-német hadügy magas színvonalához szokott Körnert szinte megdöbbentették a chilei tiszti utánpótlás körülményei. " A tiszti állomány elvben az Escuela Militar növendékeiből rekvirálódott , ... de a Katonai Iskola nem az egyetlen utánpótlási forrás ... , olyan egyének is bekerülnek , akik nem jártak a Katonai Iskolára ... , így a protekciónak nagy hatása volt a tiszti rang megszerzésében. " 13/ A kadétiskola felépítése , tanterve , eltekintve a katonai tárgyaktól , nagyjából megegyezett a ginasziumok tantervével. Ezzel kapcsolatban Körner a következőket írta : " Azok a tantárgyak , amelyeket a tantervben különösen hangsúlyozni kellene , így az alkalmazott taktika és a hadijáték , a Katonai Iskola tanterve még nem tartalmazza , nem tanítanak sem taktikát , sem hadtörténetet , annak ellenére , hogy a tanulók már... közvetlenül szolgálatba lépésük előtt állnak . " 14/

Körner reformterekvései találkoztak Balmaceda elnök meg-
újítási szándékaival. A közoktatásban végrehajtott reformok ,
melyekben , mint már utaltunk rá , a német pedagógusok jelen-
tős szerepet kaptak , jó közegyet teremtettek Körner terveihez
is . Körner számíthatott Balmaceda támogatására. Az elnökre
nagy hatást gyakorolt a csendes-óceáni háború pontosabban a
sikerek ellenére is megmutatkozó korszerűtlenség. Alighogy át-
vette az elnöki hatalmat , erőteljes katonai programot kezde-
ményezett. Öt ezer fős kiválóan képzett állandó hadsereget a-
kart , melyet az ugyancsak korszerűsített Nemzeti Gárda egé-
szített volna ki. Ennek létszámát 1888-ban 23 ezer főben és
1100 tisztben határozták meg. A tervekben szerepelt , hogy tel-
jes mozgósítás esetén a chilei haderő elérje a 100 ezer főt.
Ehhez a létszámhoz a kormányzat a megfelelő hadfelszerelést is
biztosítani szándékozott. Az elnök emellett olyan hadiflottát
is létre akart hozni , mely Dél-Amerikában a legerősebb lett
volna. 15/

Körner első sikerei is a kormányzat támogatásának tudha-
tók be . A 80-as évek második felében sorra épültek új kaszár-
nyák , illetve a régiakat korszerűsítették. 1887-ben kezdték
el építeni azt az épületet , melyben 1958-ig az "Escuela Mili-
tar " működött. Bár az " Ejército de Línea " létszáma nem volt
magas , (1886-ban 950 tiszt és 5541 fő legénység) , mégis
a korszerűsítések jelentős összegeket igényeltek , és a hadi-
kiadások is gyorsan növekedtek . (1886-ban 7,7 millió peso-
ról , 1889-re 14,3 millió pesóra emelkedett , tehát mindössz-
ese három év alatt közel megduplázódott.) 16/

Körner pozícióját két körülmény erősítette , melyek a re-
formtervek realizálása szempontjából nagy jelentőséggel bírtak.
Egyfelől 1888 március 10-én a Balmaceda kormány kinevezte az
" Escuela Militar " technikai igazgatóhelyettesévé (subdirec-
tor tecnico) , s ezzel Körner cselekvési lehetősége lényegesen
megnövekedett. 18/ Másfelől a porosz katonai modell mellett
chilei elkötelezettséget jól jelezte az , hogy újabb német in-
struktorok szerződtetésére is sor került . 1886-ban Hugo Janus-
kowsky kapitányt szerződtették az " Escuela Militarra " , a-
hol vívást és testnevelést oktatott . Később tanított a Hadi-
akadémián is . Ő is , akárcsak Körner , részt vett a német e-
gyesítési háborúban.

1889-ben Betzhold őrnagy érkezett Chilébe , - ő szintén részt vett az osztrák és a francia hadjáratban - skit elsősorban a chilei parti erődítmények kiépítésével bíztak meg , de emellett erődítményt is oktatót a Hadiakadémián.^{17/}

Körner erőfeszítései kezdtek sikerrel járni . Ennek igen fontos mozzanata az volt , hogy nagyobb hangsúlyt biztosítottak a katonai tárgyak oktatásának és a gyakorlati kiképzésnek. A kadétiskola négy évig tartó kiképzését Körner javaslatára megtoldották még egy kurzussal , amit "Curso Militarnak " , vagy másképpen " quinto ano " -nak nevezték . A gyalogsági tisztek a négy év letelte után csapatszolgálatba kerültek. Azonban azok a kadétek , akik a lovassághoz akartak kerülni még hat hónapos , a tüzér tisztek készülők egy éves , a hadmérnökök pedig két éve speciálkurzuson vettek részt. Ez volt a tulajdonképpeni " curso militar." ^{18/1}

A porosz kapitány arra törekedett , hogy az Escuelán erőteljesebb katonai jellegű oktatás folyjon. " Körnerrel ... új szellem költözött a tantervbe , s Boonen Rivera támogatásával az iskolának katonai szervezettséget adtak." ^{19/} A speciális kurzusokkal megtoldott négy éves tiszti iskolában a tantárgyak között szerepelt a földmérés , a szerves kémia , a matematika , a fizika , a geodézia , de ennél sokkal fontosabbak voltak a katonai tárgyak. Így a három fegyvernem taktikája , a fegyvertan , a ballasztika , az erődítménytan , a katonai térképkészítés. A katonai tárgyak jelentős részét , a fegyvertant , a taktikát , a ballasztikát , a térképrajzolást Körner tanította.

Míg a korábbi tantervek egyoldalúan az elméleti képzésre helyezték a hangsúlyt , addig 1888-tól az új , németből lefordított tanterv alapján a kadéteket kemény gyakorlati kiképzésben is részesítették , mely Chilében a tiszti képzés terén merőben új jelenség volt. Végül soron Januskowsky kapitány szerződötése is ezt célozta. A tisztjelölteknek vívniuk kellett törrel , karddal , bajonettel. Léslövészeteken vettek részt , ahol a gyalogsági fegyverek , ágyuk kezelését kellett tökéletesen elsajátítaniuk. Körner a heves tiltakozások ellenére is kere szülvitte azt , hogy minden kadétnek hadnaggyá való kinevezése után, egy évet csapatszolgálatban kellett

letöltenie , azért , hogy gyakorlati tapasztalatokat szerezzenek. Csak ezután kerülhettek magasabb pozíciókba . Ezzel a chilei hadügy nagy lépést tett előre , t.i. hogy a tisztek elméleti tudásukat a gyakorlatban is alkalmazni tudják. Egy újabb előrelépést jelentett az , hogy azok a növendékek , akik hiányos ismereteik miatt nem tudták befejezni az iskolát, nem kaphattak tiszti rangot . Sikerült elérni azt is , hogy civileket csak igen kivételes esetben nevezhettek ki tisztnak. A francia befolyás csökkentését szolgálta az az intézkedés , miszerint a francia nyelv , mely korábban kötelező volt , a német mellett fakultatív lett. ^{20/} Miután " az intézmény a német katonai iskolák tankönyveit fordította le " , és mivel az iskola felépítése a porosz szisztémát követte , a tanárok németek , a megadott szakirodalom ugyancsak német nyelvű volt, érthető , hogy a német nyelv kezdett tért hódítani az Escuela falai között. ^{21/} "A chilei hadsereg " germanizálása " (Germanisierung der Armee) terén jelentős lépést jelentett az , hogy a Katonai Iskola kadétjeinek első , szisztematikusan vezetett lőtábla lövészete ... a porosz löszabályzat alapján ment végbe. " ^{22/} A német katonai befolyás erősödését jól tükrözi az is , hogy a német hadiipar megkapta első komoly megrendeléseit. Krupp 1888-ban tíz nehéz parti ágyúra , 1896-ban pedig 44 darab tábori ütegre kapott megrendelést. ^{23/}

Az "Escuela Militar" , bár a gyakorlatban a kiképzési módszerek java része a 80-as évek második felében még a régi maradt, de a tisztnak katonai tárgyak oktatásában - Körner német tiszt társai és Boonen Rivera révén - lényeges előrehaladás történt . A német katonai tanácsadás pár év alatt elérte azt , hogy a chilei hadsereg megtette az első lépéseket a felé , hogy a chilei tisztek a "condotierre " állapotból elérjék az európai értelemben vett hivatásos tisztek szakmai színvonalát. Maga Körner mutat rá arra , hogy az eredmények ellenére a chilei hadsereg állapota még sok kívánni valót hagyott maga után. A következőket írja : " De a fordulat hatása , amely ott kezdetét vette (Escuela Militar - F.F.) magától értetődően még nem terjedt ki a hadsereg kiképzési módjára , mely még azon szabályzatok keretében él ,

melyeknek nevét Európában éppen hogy csak ismerik még ...
talán a közeljövőben megvalósulhat az , hogy ebben a vonatko-
zásban is a chilei fegyveres erőket szisztematikusabban és
céltudatosabban , de mindenekelőtt harcra készebben átalakít-
suk. " 24/

b./ "Academia de Guerra "(Hadiakadémia)

A chilei katonai oktatásügy átalakításának első lépései
az "Escuela Militar" valósultak meg , de ezzel párhuz-
amosan kialakulóban volt a reorganizáció második fő tervezete
is: hadiakadémia megalakítása. Körner nagy hangsúlyt helyezett
erre. Egyfelől azért , mert az "Escuela Militar " csak olyan
képzettséget adott , mely ugyan az alacsonyabb parancsnoki ál-
lások betöltését lehetővé tette ,de a magasabb parancsnoki
posztokra nem készített fel . Igy egy modern hadsereg feltét-
lenül igényelte a vezérkari iskola létrehozását is , ahol a
jövőbeni tábornokok felkészítése folyhatott . Másfelől az
"Escuela Militar " régi intézmény volt , francia és chilei ha-
gyományokkal , s a változtatások ebből adódóan gyakran ellen-
állásba ütköztek. Azonban egy teljesen új intézmény felállí-
tása, melyet nem kötnek még tradíciók , nagyobb lehetőséget ki-
nált arra , hogy a német katonai modellt egy az egyben meg-
valósítsák Chilében , és itt a német befolyás szilárdan meg-
vesse lábát.

A vezérkari iskola létrehozásának terve már felmerült a
legfelsőbb chilei katonai vezetésben is , mielőtt még Körner
megérkezett volna. " A hadiakadémia létrehozásának első lépé-
sei Patricio Lynch admirális nevéhez fűződnek , aki terve
vette egy Felsőfoku Iskola (" Escuela de Estudios Superiores")
létrehozását a hadsereg tisztjei számára..." 25/ A győztes
háború után a fiatal chilei tisztek nagy ambícióval készül-
tek hivatásukra. Egy vezérkari iskola megalapítása kiváló
lehetőséget teremtett volna a magas szintű , szakosított kép-
zésre . A tervet a fiatalabb tisztek körében pozitív visz-
hangot keltett , ssa lelkes támogatók közé tartozott a már
említett Boonen Rivera is. A későbbi hadosztálytábornok 1914

junius 29-iki levelében a következőket olvashatjuk: " A hadi-akadémia létrehozásának terve valójában 1885 decemberében és 1886 januárjában született meg , amikor naponta beszélgettem a hadügyminisztériumban dolgozó Nicolas Pena Vicuna őrnaggyal, miután az általa vezetett küldötség 1884-ben visszatért Európából... Arról tárgyaltunk , hogy a gyakorlatban miként lehetne felhasználni a fiatal tisztek és vezetők csendes-óceáni háborustapasztalatait... a technikai képzést miként lehetne javítani , mert ezek a hiányosságok észrevehetőek voltak az utolsó háborúban , ezekről a dolgokról már Patricio Lynch admirális is figyelmeztette a kormányt ." ^{26/} Körner megérkezése, és a Katonai Iskolában elért eredmények után az úgy még nagyobb lökést kapott: ennek következményeképpen megkérték engem (Boonen Rivere - V.F.) és Emil Körner alezredest , hogy elmondjuk észrevételeinket , ötleteinket arról , hogy milyen reformokat kellene bevezetni az Escuela Militar tantervében és hogy hogyan lehetne megalakítani egy felsőfoku műszaki kiképző intézményt (" Establecimiento de Instrucción Superior Técnica ") , ahol a fiatal hadnagyok és kapitányok kiegészíthetnék ismereteiket , utána mint tanárok oktatnának az Escuela Militarban , s ők lennének azok , akik fegyvervezükben terjesztenék a modern ismereteket , szabályzatokat. " ^{27/}

Körner azonnal hozzákezdett a hadiakadémia tervezetének kidolgozásához. Akárcsak az "Escuela Militar " reformjavaslataiban , itt is a porosz mintát , pontosabban a berlini "Königlich-Preussische-Kriegsakademie " felépítését tekintette irányadónak. Erről Emil Körner 1888-ban a " Das Heerwesen von Chile " című cikkében a következőket írja: " Hogy a vezérkar számára tiszteket és a magasabb egységek részére adjutánsokat képezzenek ki , az 1886 szeptember 9-iki rendelettel megalapították a Hadiakadémiát , (Academia de Guerra) mely alapvonásaiban a berlinit követi. " ^{28/} Az " Academia de Guerra " -t létrehozó alapítórendelet a következőképp hangzik: " figyelembe véve, 1./ hogy ajánlatos a hadsereg tisztjei , műszaki és tudományos oktatói színvonalának emelése, hogy háború esetén ki tudják használni az új harci módszerek és a mai modern fegyverek előnyeit ,2./ hogy szükség van olyan

vezetők és tisztek kiképzésére , akik később a vezérkar ... személyzetét alkotják , 3./ hogy fel kell használni az utolsó hadjáratban szerzett tapasztalatokat , ...hogy meg kell akadályozni azt , hogy a Katonai Iskolán szerzett ismeretek ne veszessenek el a csapatoknál töltött néhány éves , szinte mechanikus szolgálat után , ezért ajánlatos , hogy a tiszteknek lehetőségük legyen ismereteik felfrissítésére ... Elrendelem:1. Szervezzenek meg Academia de Guerra néven tanfolyamot , ahol a hadsereg tisztjei , magas katonai és tudományos kiképzést kaphatnak . 2. Minden kurzus maximálisan 15 főből állhat , és ez a különböző fegyvernemek között a következőképp oszlik meg: gyalogság 7 , tüzérség 4 , lovasság 3 , mérnökök 1 fő. 3. A tanfolyam két éves , de a legjobbak még egy évig tanulhatnak." (A 4-8. cikkelyek az akadémiára való bejutás feltételeivel foglalkoznak ; a 9-12. cikkelyek a tantervvel.) ^{29/}

Azt látjuk tehát , hogy alig pár hónapos tevékenység után Körner jelentős sikert könyvelhetett el az új , német rendszert követő intézmény létrehozásával. Chile így nemcsak akadémiaintézmény megreformálásakor játszott uttörő szerepet Dél-Amerikában , hanem a hadiakadémia létrehozásával is , mely a szubkontinensen az első volt!

A fentebb idézett rendeletből egyértelműen kiderül az , hogy míg az " Escuela Militar " a tiszti utánpótlást volt hivatva biztosítani , addig az " Academia de Guerra " feladata a főtisztképzésben állt. A legvégső cél az volt , hogy létrehozzanak egy olyan chilei tábornoki kart , amely képes arra , hogy a háborút mint tudományt szemlélje , és azt ennek szellemében elő is tudja készíteni. Ezzel kapcsolatban az 1886-os " Memoria de Guerra " -ban a hadügyminisztérium a szokásos évi jelentésében a következőket olvashatjuk: A hadiakadémia feladata az , hogy "állandóan tanulmányozza a katonai téren elért eredményeket , az új fegyvereket , s ezeket a mi adottságainkhoz alkalmazza , olyan testület legyen , mely adatokat és híreket gyűjt össze és rendez hadseregünk személyzetéről , anyagi helyzetéről ; információkat dolgoz fel , melyeket fel lehet használni a védelemben ; figyelemmel kíséri a szomszédos országok erőinek fejlődését , hogy háború esetén pontosan tudjuk , hogy az ellenség hány emberrel , fegyverrel...

rendelkezik , nem úgy mint az utolsó alkalommal; azoknak a ténylegeknek pontos és alapos megismerésére törekedjen , ahol esetleg erőink operálhatnak ." 30/

Körner megérkezése előtt Dél-Amerikában sehol sem létezett a hadtudomány , mint speciális tudományág. Ennek megfelelően nem volt hadtudományi képzés sem a vezérkari szolgálat ellátására , nagyobb csapattestek irányítására. Nem rendeztek hadgyakorlatokat , nem gyakorolták a különböző fegyvernemek közti együttműködést . 1886-ban az akadémia felállításával azonban " a chilei hadsereg megkezdte új életét." 31/

A hadiakadémia " az Escuela Militar különleges részlegéként " jött létre . 32/ Ennek megfelelően a Katonai Iskola igazgatójának felügyelete alá tartozott , sőt egy épületben is működött a két intézmény. Az előzőekben láthattuk már , hogy az " Escuela Militar " tervezett változtatásoknak erős ellenzéke volt ebben az intézményben . Ezek a tisztek , miután nyilvánosságra került az akadémia tanterve , széleskörű ellenállást fejtettek ki , mivel az szerintük " túlságosan is németes." 33/ Az oktatás beindítása egyre húzódott , a kérdést végül is Balmaceda elnök 1887 május 31-iki rendelete oldotta meg . Ennek eredményeként az Akadémia átköltözött a Katonai Iskolából a Hadsereg főfelügyelőség épületébe , annak egyben fennhatósága alá is kerülve . Az oktatás végül is 1887 július 12-én beindult.

Amikor az Akadémia első növendégeit - többségük részt vett a csendes-óceáni háboruban - 1887 júniusában fogadta , a tervezett három éves tanterv a következőkből állt. I. év: idegen nyelv , taktika , erődítéstan , térképészet , ballasztika , hadtörténet , földrajz , szervetlen kémia , fizika. II. év: az előző tantárgyak mellett még hadijátékok terepasztalon (Kriegsspiel) . III. év: idegen nyelv , chilei hadtörténet , latin -amerikai katonai földrajz , nemzetközi jog , katonai egészségügy , vezérkari szolgálat , hadijátékok. A fentiek kötelező tárgyak voltak , mellettük még választani lehetett mindhárom évben a matematika , az egyetemes történelem és a nyelvek között. Az első két évben a heti óraszám 28 , a harmadik évben 24 volt. 35/

Az induláskor a francia és a német nyelv még fakultatív volt , de 1890-ben Körner olyan reformtervezetett nyújtott be a kormánynak mely szerint a francia és angol nyelvet az " Escuela Militarra " korlátoznák , " az Academia " kizárólagos kötelező nyelve a német lenne. Az Akadémián a német nyelvet egy Chilébe szerződött német professzor tanította. A katonai tárgyakat javarészt Körner és Betzhold oktatták , de néhányat chilei tisztek is. Az átlános képzést szolgáló tárgyakat (nyelvek , matematika , történelem , földrajz) pedig a Chilébe szerződött német pedagógusok. 36/

A porosz hadiakadémia előírásainak megfelelően a fiatal chilei tiszteknek is legalább három évet kellett csapatoknál szolgálniuk , miután elvégezték az " Escuela Militar " - t. Amennyiben bebizonyították a csapatszolgálatban való alkalmasságukat felvételi vizsgát tehettek az " Academia de Guerra " -ra. (Körner kénytelen volt engedni az idősebb tisztek nyomásának, ők felvételi nélkül kerülhettek be az akadémiára . Az intézmény így nem is az eredeti 15 fős létszámmal , hanem 28-al indult.) Sikeres felvételi vizsgák esetén a növendékek két éves alapkiképzésen vettek részt , " de a legjobb tanulók ezen átlános képzés után még egy speciális , egy éves kurzuson tovább tanultak , s ez ugyancsak hasonló volt a berlini felépítéséhez. " 37/

Egy-egy évfolyam ugyancsak német mintá alapján - a németek a francia határra látogattak - tanulmányait ezzel zárta le, hogy a potenciális veszéllyel fenyegető ország határterzeteibe utaztak. A perui , bolíviai , vagy éppen argentin határ közelében főtisztjeiknek számot kellett adniuk áttekintő - elemző - vezetői képességeikről. Egy hadjárat stratégiai céljait , annak feltételeit kellett kidolgozniuk , a lehetséges hadmozdulatokat lejátszaniuk. 38/

Az oktatásban Körner nagy jelentőséget tulajdonított a hadijátékoknak , melyek gyakorlatilag terepasztalfoglalkozást jelentettek . A chilei tisztek ezen " csapatokat " vezényelték , miközben a német oktatótiszt azonnal értékelte a tervezett lépéseket . A helyzetvázlat egyes jelenetei a német egyesítés nagy csatáit mutatták (pl. Königsrätz).

Jellemző módon nagy hangsúlyt kaptak az 1870-es porosz-francia háború különböző hadmozdulatai (Sedan). Azon túl , hogy Körner részt vett ezekben a hadjáratokban, ez célzatos momentum is volt. Améig erősen érződő francia katonai befolyás , és chilei belső bázisának megtörésére , a francia konkurrencia lejáratására irányult. Joggal írja Gerhard Brunn tanulmányában , hogy " a német tisztek ... vendéglátó országai hadügyébe bele vitték a német-francia ellenségeskedést." 39.

Az akadémia legjobb képeségű hallgatói tanulmányaik befejezése után európai tanulmányutakra - elsősorban Németországba mehettek. 1890-ben az akadémia első három évét befejezett vezérkari tisztek közül öt fő Németországba ment rész képzésre. Az " Academia " harmadik évfolyamára Körner válogatta ki a hallgatókat , s ő jelölte ki a németországba utazó tiszteket is . Természetesen ezzel lényegesen befolyásolni lehetett a chilei tisztek katonai karrierjét , így egyértelműen a német orientáció hívei kerültek csak a " kiválasztottak " közé .

A legjobb eredményeket felmutató növendékek a vezérkarhoz , a hadügy minisztériumba kerültek mint adjutánsok , a többiek pedig a különböző helyőrségekben szolgáltak . 40/

Az Akadémiának , mint vezérkari iskolának a beindítása után a következő logikus lépés az kellett hogy legyen , hogy felállítsanak egy állandó vezérkart is .) (Az akadémia alapítórendelete is ezt jelölte meg egyik legfontosabb feladataként.) A porosz vezérkarhoz hasonló irányítószervvel a 80-as években nem rendelkezett a chilei hadsereg. A hadsereg és a nemzeti gárda két főfelügyelője és törzskaruk nem jelentett egyet funkció , hatáskör tekintetében egy vezérkarral. Vezérkarhoz hasonló irányító szerv csak háború esetén jött létre Chilében , békében azonban ezt feloszlatták. 41/

Körner terve az volt , hogy az Akadémia első hároméves kurzusát befejező tisztekből létrehozza a chilei vezérkart.

Erről 1888-ban a " Militärwochenblatt " hasábjain így ír: " Egy állandó vezérkar létrehozása kevésbé tűnik távolinak... a kormány az ideig egységesebben, hogy felállítja , mi helyt azok a tisztek akik pillanatnyilag a hadiakadémia első évét járják , az utolsót - a harmadikat is - befejezik ,

tehát 1890 elején. " ^{42/} Addig is , amíg az Akadémia első nő-vendékei a vezérkar rendelkezésére nem állnak , Körner átmeneti megoldásnak , bizonyos előrelépésnek tekintette volna azt , ha a két főfelügyelőséget megszüntetnék. Erről a következőket írja : " ... jobb volna ezeket hivatalosan egyesíteni , mivel a reguláris hadsereg és a Nemzeti Gárda a nagy egésznek a köztársaság hadseregének csak két alkotórésze , és ennek fejlődését csak úgy mozdíthatjuk elő , ha annak minden egyes részét egy katonai irányító központból fogjuk igazgatni. " ^{43/}

Körner 1890-re kidolgozta a porosz-német szisztémát követő chilei vezérkar tervezetét . ^{44/} Az egykori német vezérkari tiszt nemcsak felépítésében , funkciójában , hanem jogkör tekintetében is olyan chilei vezérkart akart felállítani , amely követte volna a berlini mintát . A porosz vezérkar Németország katonai (politikai) életében olyan kiemelkedő szerepet játszott , melyhez hasonló akkoriban az egész világon nem volt. Ez képezte a német militarizmus , a hadsereg agyát . Ennél fogva gyakorlatilag nagyobb súlya , irányító szerepe volt , mint a hadügyminisztériumnak. ^{44/} Amikor a századforduló idején az Egyesült Államokban is napirendre került a szárazföldi hadsereg hadiakadémiájának , és vezérkerának felállítása , a porosz modellt alaposan tanulmányozták. Ezzel kapcsolatban John Mc Allister Schofield altábornagy 1902 április 9-én a következő jelentést írta a Katonai Ügyek Bizottsága számára : " A világ legjobb modellje a német vezérkar , melynek feladatait száz éven át dolgozták ki , míg csaknem tökéletessé vált , olyannyira , amennyire csak az emberi szellemről telik. " ^{45/}

A vezérkar létrehozásának terve azonban ismét mozgósította a változás ellenes erőket . Körner utal rá , hogy nagy kétélhuzás folyt , hogy a francia , vagy a német vezérkari modellt vegyék-e át : " ... nem egy egészet akarnak átvenni , hanem mánakgyikból valamit. " ^{46/} Körner nagy propagandakampányt fejtett ki a porosz rendszerű vezérkar létrehozása mellett . Az " Esayo Militar " - ban , mely a hadiakadémi lapja volt sorra jelentek meg vitacikkek a hadsereg reorganizációjával kapcsolatban. A német orientációjú lap óva intette

olvasóit attól , hogy a francia vezérkart tekintsék példaképnek az átszervezésnél , ugyanakkor hangsúlyozta a német mintájú vezérkar létrehozásának szükségességét , annak előnyeit.^{47/} A nagyobb nyomtaték céljából Körner a " Militär Wochenblatt " hasábjait is felhasználta . A vezérkar kapcsán írta a következőket: " Oly sok európai országban német berendezkedés szerencsés , a franciának pedig kevésbé szerencsés és sikeres átvétele teljesen végérvényes ítéletet adhat már a két szisztéma nagyobb illetve csekélyebb értékéről , és egyáltalán nem kétséges , hogy az e területen végbemenő reorganizációnak mely oldalra kell állnia." ^{48/}

Körnernek , a vezérkar felállítására vonatkozó terveire a legnagyobb veszélyt a hadügyminisztérium jelentette , ahol még sok vezető a francia orientáció híve volt. Fulságosan is veszélyesnek tűnt szemében a Körner által követelt nagy függetlenség és jogkör a vezérkar számára. Az addigi helyzetet ugyanis " a hadügyminisztériumtól való feltétlen függőség jellemezte , ... amelynek élén nem katona állt... A hadsereg szervezetében , ... kiképzésében ... több történhetett volna és történné akkor , ha a minisztérium élén tisztek állnának , vagy ha a Főfelügyelőség nem alá , hanem mellé lenne rendelve a minisztériumnak." ^{49/}

Körner , aki a porosz vezérkar mindenhatóságához szokott hozzá , nehezen tudta elviselni azt , hogy Chilében a hadsereg fejlődését " civilek " határozhatják meg . Keserűen jegyezi meg : " Annyi már régis vitathatatlanul biztos , hogy a porosz és a német vezérkar nem lett volna képes olyan szabad és meglepően szerencsés fejlődésre , ... ha a minisztérium ugyanolyan függősége alatt állt volna , ahogy Chilében a Hadsereg főfelügyelőség áll." ^{50/} A hadügyminisztérium élén " miniszterváltásra rendszeren az öt évente sorra kerülő elnökválasztás alaklaskor kerül sor " , de valójában személycserék jóval gyakrabban történtek , s mint Körner írja , " 1885 szeptemberétől ez idáig (1888) a hadügyminisztériumban három váltás volt." ^{51/} Természetesen ez az állapot a folyamatos , színvonalas irányítást lehetetlenné tette , s ez a reformtervezetek halogatásához , " elfektetéséhez " vezetett. Bár a Balaceda kormányzat általában támogatta Körner terveit ,

" a hátráltatás tábora mégis eredményesen működött: az 1890-re tervezett vezérkar nem alakult meg. Csak 1891-ben, a polgárháború alatt jött létre Körner vezetésével

c./ " Escuela de Suboficiales " (Altiszti iskola)

A német katonai instruktorok tevékenysége nem korlátozódott csupán a felsőbb fokú intézményekre , hanem az alacsonyabb fokokra is kiterjedt. A chilei német katonai befolyás első szakaszában (1885-től, 1890-ig) ebben a vonatkozásban az Altiszti Iskolát kell kiemelni. Az ugynevezett " német alaposág " ezen a téren is szembeült. A főtisztektől a közlegényekig át akarták gyúrni a chilei hadsereget!" A katonai intézmények az altiszti iskolától a hadiakadémiáig német (porosz) minat alapján szerveződtek. " 52/

Az " Escuela de Suboficiales " vagy más elnevezéssel " Escuela de Clases " , 1887 május 31-én kezdte el működését, de nem egészen új intézményként . Korábban is működött már, igaz elég rendszertelenül. Körner érthetően elősorban az "Escuela Militar" - ra és az Academiára koncentráltta erejét, s bár az " Escuela de Clasesben " is oktatott , itt lényeges változás a 80-as években nem történt. Már nagy előrelépésnek számított az is , hogy újból beindult a két évig tartó altisztképzés. Az intézmény jelentősége csak 1895 után nőtt meg , amikor Körner elérkezettnek látta az időt arra , hogy közvetlenül a sorállományra is kiterjedjen a "poroszosítás " folyamata. Ehhez viszont feltétlenül szükséges volt a jól kiképzett tiszthelyettesek segítsége . Körner az "Escuela de Suboficiales " működésével egyáltalán nem volt elégedett, s ennek a 80-as években többször is hangot adott. Beszámolójából kiderül , hogy az alacsony szinten túl , az iskola már azért sem töltötte be hivatását , mert az altisztek többsége csak rövid ideig maradt szolgálatban . Nagyobb részük az alacsony zsold miatt inkább a jobb megélhetéssel kecsegtető civil pálya felé orientálódott , kisebb részük pedig egy vizsga letétel vel aránylag könnyen felemelkedhetett a

tisztikarba. (Ez utóbbi körülmény természetesen még inkább rontotta a tiszti állomány képzettségbeli színvonalát.)

Höviden értékelve a chilei-német katonai kapcsolatokat 1890-ig, azt láthatjuk, hogy elég ellentmondásos a kép. Kétségtelen, hogy Emil Körner viszonylag szilárd pozíciókat, tekintélyt biztosított a hadsereg számára. Lényeges előre-lépés történt a katonai oktatásügyben: a Katonai Iskola korszer-sítése, az Akadémia létrehozása, az Altiszti Iskola beindítása. Az érvényben lévő szolgálati szabályzatok el-a-vultak voltak, ezeket még nem sikerült felváltani a korsze-rűbb porosz előírásokkal. Körner és három német tisztjáról minden erőfeszítése ellenére a változások még csak az okta-tást érintették, de ezen a téren is az intézmények igazán alapos, strukturális átalakításáról még szó sem lehetett. Az "Escuela Militar" -ről kikerülő hadnagyok ugyan már e-lég magas képzettséggel rendelkeztek, de a probléma ott a-dódott, hogy miután kikerültek az ezredekbe ott mint el-á-rendeltek az új elveket még nem érvényesíthették. A csapa-tok kiképzése, s a tisztek többsége még 1890-ben is a régi spanyol-francia tradíciókat követte.

Nem valósult meg viszont a vezérkar felállítása. A-hogy egyre újabb és újabb területekre és mind mélyebbre ha-toltak a reformok úgy ütköztek ezek egyre nagyobb ellenál-lásba is. A Körner által tervezett széles körű, az egész hadsereg-re és nemcsak az oktatási intézményekre kiterjedő "poroszosítási program" egyre jobban megosztotta a hadse-reg tiszti karát. A német orientáció és a további korszerű-sítések hívei még korántsem képviselték a többséget. Igaz az "Academia" / növendékeit német orientációjuk miatt "Alema-nes" jelzővel illették, de a tisztikar nagyobb részére s ezt még nem lehetett elmondani. ^{54/} Körner beczámol ugyan a-ról, hogy az Akadémia olyan nagy hírnévre tett szert, "hogy nem csak a Katonai Iskola igazgatója, hanem még a távoli helyőrségek tábornokai és törzstisztjei is eljöttek a Hadi-akadémia előadásaira, hogy egy vagy több órát hátral, csend-ben és figyelmesen végighallgassanak." ^{55/}

Ezek az előadások azonban a tiszti körökben nemcsak csodálatot, hanem félelmet is kiváltottak. Különösen az idősebbekre vonatkozott ez akik tisztában voltak azzal, hogy eddigi vezető posztjaikat nem tarthatják meg a katonailag sokkal képzetebb fiatal generációval szemben, ha továbbra is engedik kibontakozni a Körner által irányított korszerűsödési folyamatot!

A német katonai befolyás legnagyobb sikereként 1890-ig azt tartjuk, hogy "nem egészen öt év alatt Emil Körner főgénéralis katonai elitet alakított ki...azokból a fiatal katonatisztek közül, akiket ... a két katonai intézményben ("Esc. Mil. Acad. "- F.F.) oktatott." ^{56/} Ez a gárda a chilei polgárháborúban követte német kiképzőjét, s 1891 után is Körner legfontosabb tanácsadójává váltak a hadsereg porosz rendszerű átfarmálásában.

2./ A modernizációval szembeni ellenállás a tisztikarban

A német katonai tanácsadók, de különösen Körner hadseregmodernizálási tevékenysége meglehetősen nehéz körülmények között bontakozott ki. A korszerűsítéssel szemben fellépő erők re egy-két esetben utaltunk már, de indokolt részletesebben is feltérni ezen ellenállás hátterét, ugyanis többek között ez magyarázza meg Körner ellenforradalmi szerepét a chilei polgárháborúban, s egyáltalán a német katonai befolyás (német orientáció)chilei ellenszöit és annak bázisát, a német imperializmus ezen eszközeinek ellenfeleit, illetve belső kötdését.

A chilei hadsereg reorganizációját - mint láttuk - számos körülmény kényszerítette ki, de ennek szükségességét nem minden politikai és katonai vezető ismerte fel, illetve ha tudatában is volt annak, azt számos ok miatt ellenezte, vagy passzív magatartást tanúsított. Melehetősen éles küzdelem jellemezte a 80-as évek chilei hadseregét a modernizációval kapcsolatban. A "reformpártiak" vezéralakjai: Emilio Botonayor Baeza tábornok, Antofagasta és Iquique meghódítója, és Patricio Lynch Zaldívar tengernagy, a perui tengerpart réme,

a limai hadműveletek irányítója végül is kitudták kényszeríteni Emil Körner chilei szerződését , amely egyuttal természetesen a porosz hadseregmodellen alapuló átszervezést is feltételezte.

Körner helyzetét már az a körülmény is nehezítette , hogy Chilében nem akármilyen hadsereget kellett átszerveznie. Ez a hadsereg annak ellenére , hogy az akkori korszerű nyugat-európaiakhoz képest igen elmaradott volt , dél-amerikai szomszédai hadseregeivel szemben azonban sikeresebb félnek mutatkozott. A chilei hadsereget akkoriban dióshimnuszokkal öveztek , s Dél-Amerikában legyőzhetetlenség nimbuszában tetszelgett. A chileiek a salétramháború után különösen büszkék voltak hadseregükre , flottájukra . A csendes-óceáni háború mind a mai napig az egyik leginkább tisztelt történelmi esemény , ennél nagyobb jelentősége csak a függetlenségi harcoknak van. A katonák politikai súlya , társadalmi presztízse kétségtelenül megnőtt a 80-as években , s Körnernek ezt a hadsereget - mely a nálánál jóval népesebb két északi szomszédját legyőzte , s a sok évtizedes sikertelenség után az araukano indiánok leverésével kiterjesztették Chile határait déli irányban is - kellett átszerveznie a modern hadtudomány és haditechnika akkori követelményeinek megfelelően . 57/

A hadsereg korszerűsítésének kérdése a chilei hadsereg tisztikarát lényegében két fő csoportra osztotta . 1. A modernizáció hívei , akikhez elsősorban a fiatal tisztek tartoztak , különösen a Körner-tanítványok. Ez a csoport már a porosz-német vezetésű modernizáció feltétlen hívévé szegődött. 2. A reorganizációt ellenzők , akikben belül két tábor is formálódott. a./ Azok a tisztek , akik általában nem ellenzték a modernizációt , de azt nem a porosz , hanem a francia modell alapján akarták véghez vinni. Miután a kormány végül is Németország mellett döntött , felleptek a Körner irányította korszerűsítéssel szemben. b./ Az a csoport , s ez volt a népesebb , amely mindenféle reorganizációt ellenzett. Álláspontjuk az volt , hogy maradjon minden a régiben .

Nézzük meg ezek után részletesen az "ellenzők" e két táborát:

a./ E csoport tagjai jórészt ezredesek , tábornokok , tehát a legmagasabb rangok viselői. Többségüknek nemcsak katonai, hanem társadalmi pozíciójuk is magas volt, mivel családi kapcsolataik révén az oligarchiához kötődtek. Katonai továbbképzésüket a hatvan-betvenes években általában Franciaország katonai iskoláiban tökéletesítették. (pl. a már említett Artesaga tábornok)

Franciaország Chilében nemcsak jelentős katonai tradíciókkal rendelkezett , hanem általában más területeken is igen nagy tekintélynek örvendett. A francia kultúra , a köz-társasági berendezkedés , a francia alkotmányok a múlt században nagy hatást gyakoroltak a chilei (s általában a dél-amerikai) uralkodó osztályokra , az értelmiségre. Az 1855-ben elfogadott chilei polgári törvénykönyv (Código Civil) nagymértékben a " Code Napoleon " jegyeit viselte magán. A dél-amerikai függetlenségi küzdelmek kiemelkedő személyiségeire , köztük a chilei Bernardo O' Higginsre is erősen hatottak a francia felvilágosodás és a polgári forradalom eszméi. Miután a francia forradalom , majd a napoleoni háborúk térdre kényszerítették a spanyol királyi házat , ez kedvező feltételeket teremtett a spanyolelleses harcok számára. Silva Vildosola chilei újságíró és történész a fentieket így fogalmazta meg: " Franciaország inspirálta függetlenségi harcainkat , s ez volt az a kulturális központ , amelyre tekintetünket fordítjuk , amióta nem vagyunk többé spanyoliggyarmat." 58/

Erőteljes volt a francia nyelv oktatása , a francia könyvek importja illetve spanyolra való fordításuk. Az oktatás terén , mindaddig , amíg a 30-as évek közepén nem német pedagógusokat szerződtettek, a francia volt a mintakép. A XIX. század folyamán Chilében 454 külföldi tanár tanított , közülük 291 francia volt. A képzett felső rétegek Franciaországot szellemi hazájuknak tekintették , gyermekeiket Franciaország egyetemsein taníttatták. Az erős francia kulturális befolyással a német Külügyi Hivatal is tisztában volt. Őva intettek ezért attól , hogy német részből nyílt franciaellenes propagandát folytassanak. 60/

Franciaország a kiéleződő konkurenciaharcban természetesen igyekezett ezen erős kulturális befolyását más szférákban is kamatoztatni: kereskedelem, diplomácia, hadügy. Igen nagy propaganda-kampányt folytattak ki annak hangsúlyozására, hogy Franciaország és Dél-Amerika országai a latin népek családjába tartoznak, s így faji rokonság köti őket össze.^{61/} A Franciaországhoz való szellemi, kulturális kötődés, a francia mentalitás felé való vonzódás, a chilei oligarchia és értelmiség frankofil elemeit gyakran szembeállította a monarchikus berendezkedésű Németországgal szemben. Ezen érzelmektől a chilei tisztikar sem volt mentes. Francia-barátságuk gyakran elvezetett a "germanización del Ejército" elutasításáig! Ezek a tisztek a francia hadseregszervezést akarták továbbra is megtartani követendő példaként. Körner is beszámol arról, hogy a chilei hadsereg a francia szabályzatok felé vonzódott. Az 1880-as évek második felében a gyalogsági főtisztek az 1884-85-ös francia gyalogsági szabályzatot akarták átvenni, melyről Körner leújtó nyilatkozatokat tett: " Ennek fő vagy kizárólagos célja a parádé, és nem az ütközet. " ^{62/} A " francia tábor " aktivizálódását jól tükrözte az, hogy Estanislav del Canto ezredes a francia tüzérségi, Sofanor Porra alezredes pedig a francia lovassági szabályzatot fordította le spanyolra. Láthatuk már, hogy a német orientációval szemben fellelétek már az " Escuela Militar " - on és az " Academián " . A vezérkar létrehozását is akadályozták ezek a tisztek, illetve azt francia minta alapján akarták megalkotni. ^{63/}

A gazdasági befolyás terén Németország fő konkurrense Anglia, de a katonai befolyás terén Franciaország volt. Ezért Körner a a német orientáció chilei hívei felvették " a harcot, mint létkérdést a francia elemmel szemben. " ^{64/} Azonban ezen tradicionális, kulturális, katonai szálak elvágása korántsem volt könnyű feladat. Mindennek ellenére az " Örségváltás " a francia katonai szisztéma némettel való felcserélődése megkezdődött, a folyamat csak az erős belső ellenzék letörése révén bontakozhatott ki, ez így volt a többi dél-amerikai országban, de Japánban is, ahol Meckel tábornok számol be arról, hogy szolgálata kezdetén erős

ellenállást fejtettek ki a Japán tisztikar franciabarát elemei.^{65/}

A német orientáció hívei igen nagy propagandatevékenységet fejtettek ki a német hadsereg mellett, és igyekeztek lejáratni a francia modellt. Számtalan módon próbálták népszerűsíteni, elfogadtatni a német szisztémát. Körner és támogatói különösen Boonen Rivera nagy publicisztikai tevékenységet folytattak. Ezzel természetesen erősen hatottak a katonai vezetőkre. Ezek az írások egyúttal márföldkövet is jelentettek a chilei katonai irodalomban.^{66/} Santiagóban, Valparaísoban és sok tartományi székhely terein, utcáin esti katonai koncerteket, felvonulásokat tartottak, ahol a német katonai indulók mellett, híres német zeneszerzők műveit is játszották.^{67/}

A német katonai befolyás erősödésével, különösen 1895 után, a francia orientáltságu tisztek hatása lényegesen csökkent, sőt a századforduló után a teljesen "poroszosított" chilei hadseregben már csak minimális bázissal rendelkeztek, de teljesen és véglegesen sohasem tudták őket kissorítani. (Részben ez a magyarázata annak, hogy 1918 után a háborúból győztesként kikerült Franciaország a huszas évek elején egy rövid időre ismét megerősíthette pozícióit.) A 80-as évek végén mindenestre azt állapíthatjuk meg, hogy a francia tradíciók hívei még igen erős pozíciókkal rendelkeztek, és a legmagasabb katonai posztokat a többnyire "farnkőfilek" töltötték be. A német orientációval szembeni fellépés tehát a legmagasabb szintekről érkezett.

b./ A reorganizációt ellenző második csoportosulásra nem a franciabarátság, hanem a kifejezett reformellenesség volt a legjellemzőbb. Ennek magyarázata a csoport összetételében rejlik. Tagjai általában őrnagyok, alezredek, ezredek voltak, tehát a chilei katonai hierarchia középszintű vezetői, jó részük vidéki helyőrségek parancsnokai. Ezek a tisztek azonban elméletileg igen képzetlenek voltak, a tantermi oktatás messze állt tőlük. A ranglétrán való előrelépésüket jórészt az araukán indiánok elleni véres küz-

delmekben és a csendes-óceáni háboruban tanúsított egyéni hősiességüknek köszönhatték.

Mivel a "salétromháboru" előtt a fegyveres erők létszáma igen kicsi volt, ezért a konfliktus alatt felduzzadt hadsereg tiszt- és altisztihányát részben úgy fedezték, hogy az "Ejercito de Linea"-ból sok tisztet léptettek elő, illetve altiszteket, közlegényeket neveztek ki tiszteknek. A háboru a hivatásos tisztek között nagy veszteségeket okozott. A helyükre lépők még annyira sem voltak képzettek, mint elődeik. Az "Escuela Militar" a háboru alatt arra koncentrált, hogy a négy év helyett gyorsított kiképzéssel 3-6 hónap elteltével máris a harcterekre küldhessék a katonákat. Természetes, hogy így csak a legminimálisabb képzést kaphatták.^{68/} Ezek a tisztek, akik felemelkedésüket, gyors karrierjüket elsősorban személyes bátorságuknak, köszönhatték, lenézték, mélységesen megvetették az elméleti oktatást. Véleményük szerint: "...a szabályzattal ellentétes, hogy az alárendelteknek módjuk legyen felülmúlni feletteseiket."^{69/} Semmit sem tudtak a korszerű hadtudományból, "így az egyetlen különbség köztük és alárendeltjeik között a rang volt."^{70/} "A háboru következtében (csendes-óceáni - F.F.) olyan emberek is bekerültek a tisztikarba, akiknek nem volt semmilyen katonai képzettségük." -írja 1886-ban a Memoria de Guerra".^{71/}

Érthető módon azok a tisztek, akik pozíciójukat hősiességüknek, hosszú szolgálati idejüknek, netán kapcsolataiknak köszönhatték (ez korántsem volt ritka) nem voltak képesek megérteni, hogy miért van szükség reformokra, idegen oktatókra akkor, amikor hadseregük Dél-Amerika egyik legjelentősebb háborujából győztesen került ki, amikor olyan nagy nemzetközi figyelem irányult a chilei hadsereg felé. "Mérhetetlenül büszkék voltak háborus sikereikre, ... minden újítástól irtóztak, hiszen egész addigi tevékenységüket kellett volna feláldozniuk. "Az idős tisztek teljes egészében az Ordenanza Jeneral del Ejercito kényszere alatt álltak."^{72/}

Félreállításuk nehéz volt, mert igen nagy tekintéllyel rendelkeztek, ők voltak a "vérbeli hősök."^{73/} "Az öreg tábornokokat nem lehetett csak úgy egyszerűen félreállítani. Évtizedeken keresztül hűségesen szolgálták a köztársaságot,

s a Peru és Bolivia elleni háboruban jól megszolgált babérokot arattak." ^{74/} A háboru befejezése után a felduzzadt tisztikart csökkenteni akarták, ez azonban nem nagy sikerrel járt. 1884-ben 1044 tiszt szolgált a hadseregben, de 1887-ben még mindig 902 maradt, vagyis csak 142 fővel apadt a létszám, s ők inkább alacsonyabb rangúak voltak. ^{75/} "...a Háboru alatt nagy számban léptek be civilek a hadseregbe... tisztek lettek, érdemeket szereztek, s a hadjárat befejezése után nem akartak vagy nem tudtak visszatérni korábbi foglalkozásukhoz... ezeket... szolgálatban kellett hagyni." -írja ezzel kapcsolatban Körner. ^{76/}

Az idős, vagy a hősiességük miatt fiatalon gyors karriert befutott tisztek elméleti képzettsége igen hiányos volt. Igen konzervatív szelleműek voltak, minden változást elleneztek. "...A hadsereg rossz szemmel nézte az újításokat. Megszokta, hogy az ő hagyományos iskolájával győzzön; az új tanulmányok nehéznek és unszimpatikusnak bizonyultak; a taktikában, stratégiában, valamint a szervezésben bevezetett változások komplikált összevisszaságnak tűntek számára, a gringók dolgának, ami jó Európának, de nem jó az amerikai országoknak." ^{77/}

Ezek a tisztek tehát nem szívelelhették az új külföldi módszereket, s így az instruktorokat sem, akik náluk többet tudtak, kioktatni merészeltek őket. Erőteljes volt körükben a nacionalizmus, az idegengyűlölet. Körnerék gyakran tapasztalhatták, hogy milyen rossz "gringonak", azaz idegennek lenni. A győztes háboru után megerősödött, érzékeny nemzeti büszkeségüket, sértette, hogy idegenek oktatják őket. Féltek, hogy a Körner által vezetett kibontakozóban lévő modernizáció miatt elvesztik addig privilegizált helyzetüket, képzetlenségük napvilágra kerül, háttérbe szorulnak.

Az "Ejército de Línea" ezen tisztjének táborát erősítette még a "Gardia Nacional" felől jövő nyomás is. A Nemzeti Gárda tisztjeit, akiknek jó része nem rendelkezett katonai képzettséggel, polgári foglalkozást űztek, így őket ugyancsak fenyegette a modernizáció. A milicisták már az addigi heti egyszeri szolgálatot is terhesnek érezték, még több engedményt szerettek volna elérni, ezért nem akarták

A Körner tervezte komolyabb kiképzést. 78/

A német instruktorok a modernizációt ellenző két fő csoportosulással szemben elsősorban a Balmaceda-kormányzat bizalmára és a fiatalabb tisztekre támaszkodhattak. A kormány, hogy a túlságosan erős összeköttetést elkerülje, gyakran habozott az újítások előtt. Igyekezett elsimitani az ellentéteket, anélkül azonban, hogy magától a reformoktól vissza lépett volna. A német orientáció, a modernizációt támogató tiszteknek a győztes háború utáni megnövekedett szakmai ambícióit kielégítette. A "poroszított" hadsereg vonzó távlatokat ígért, külföldi tanulmányutakat, a hadsereg megnövekedett jelentőségét. Fontos körülmény volt az is, hogy a fiatalok, akik az Escuelán már modern alap -, az Academián pedig felsőfoku képzésben részesültek, a katonai hierarchia csúcsaira csak az idősebb, hozzájuk képest szakképzetlen tisztek háttérbe szorításával kerülhettek. Következésképp ennek előfeltétele a német orientáció elsődlegessé válása volt. A német instruktorok befolyásuk növekedését, a fiatal chilei tisztek pedig katonai karrierjüket kölcsönösen a másik féltől várhatták. Így tehát egymásra voltak utalva, és szoros érdekszövetség jött létre Körner és tanítványai, illetve tanárkollégái között. (1918 után érdekes váltás volt a német befolyás bázisában. Ekkorra már az idősebb "poroszított" chilei tisztek voltak a legmagasabb posztok birtokosai, míg a fiatal tisztek a vesztes háború miatt elfordultak a német modelltől, s a győztes francia hadsereg felé orientálódtak.)

A modernizáció előrehaladása megosztotta a hadsereg tisztikarát. Korbeli, oktatási, szakképzettségbeli, fizetési, rangbeli, politikai, orientációs konfliktusok jelentkeztek, melyek lehetőséget teremtettek Körnernek, hogy a különböző csoportokat bizonyos fokig kijátsza egymás ellen és lavírozon köztük. Némely kérdésben az egész hadsereg tisztikára egyetértett, így például a hadsereg létszámának erősítésében, modernebb fegyverek beszerzésében, a laktanyák korszerűsítésében, fizetésemelésben, több külföldi tanulmányút követelésében. Ezeknek a törekvéseknek Körner az élére állt, így

persze részint kifoghatta ellenzőinek vitorláiból a szelet , másfelől növelte befolyását , népszerűségét . ^{79/}

A német vezetésű modernizáció ellenfeleinek pozícióját lényegesen gyengítette , fellépésük hatékonyságát csökkentette a feszült nemzetközi légkör , mely nem zárta ki a háboru eshetőségét sem . A Balmaceda -kormánynál így nem mindig találtak meghallgatásra a Körner elleni támadások : Chile nagyon is igényelte ebben a helyzetben a német instruktorok katonai szakértelmét , gazdag háborus tapasztalataikat. Körner munkájának kormánysszinten való elismerését mutatja , hogy 1889 szeptember 19-én , a függetlenség kikiáltása tiszteletére megtartott hagyományos katonai parádé rendezésének jogát ő kapta meg. ^{80/} Egy kortárs német író erről a következőt írta : " Azt , hogy a hadseregben a német elem tért ny nyer, igazolja , hogy a Dieciocho (Függetlenség Napja) alkalmából német harcászati gyakorlatot rendeznek a chilei közönség számára . " ^{81/} A Körner által vezetett diszszemle nagyon jól sikerült , kiváltva minő a nézőközönség , minő a kormányelimerését. Azonban ez a siker felébresztette a féltékenységet is , s a tisztikar amugy is elégedetlen része felháborodott azon , hogy az ország legnagyobb nemzeti ünnepeinek ceremóniáit egy " gringo " , egy német vezeti, mely természetesen érzékeny csapást jelentett a farnkofil tábor számára is .

A modernizációval szemben álló erők ekkor aktivizálódtak , összefogtak . Nagy nyomást gyakoroltak a kormányra , mely eredménnyel is járt . Körner cspatkiképzés javítására 1890-ben a santiagói és a valparaisói helyőrségek részvételével több napos német elveken nyugvó hadgyakorlatot tervezett , amit azonban a vele szemben álló erők megakadályoztak. Elérték azt is , hogy az 1890 szeptemberében rendezett katonai parádé rendezésének jogát már nem Körner kapta meg. Még ennél is többet sikerült azonban keresztülvinniük : a diszszemlén nem vonulhattak fel az " Escuela Militar " és az " Academia de Guerra " növendékei , akik egyfelől egyértelműen a német orientáció híveinek számítottak , másfelől magas elméleti képzettségüknél fogva nagy veszélyt jelentettek a

szakképzetlen idősebb tisztek számára ! 82/

Azt láthatjuk tehát , hogy a hadseregben egyre nagyobb feszültségek jelentkeztek a modernizáció kapcsán . A hagyományos katonai ismeretekkel rendelkező és a Katonai Iskoláról vagy a Hadiakadémiáról kikerült , Körner elvei szerint formált fiatal tisztek közti ellentét egyre fokozódott. Míg a fiatalabb tisztek körében Körner népszerűsége egyre nőtt , s ahogy a török hadseregben Colmar von der Goltzot , " Goltz pasa " néven , úgy Körnert " don Emilió " néven egyre nagyobb tekintély , tisztelet övezte , addig a másik , népesebb , s egyre erőteljesebben fellépő tábornál a német tisztek helyzete kezdett mind tarthatatlanabbá válni. Munkájukat , ahol csak tudták , akadályozták .

Körner törekvésével szemben a katonatiszteken túl kezdtek fellépni bizonyos , az oligarchiát képviselő polgári , politikai erők is , amelyek meghatványozták a modernizáció ellenfeleinek táborát. Arról van szó , hogy ezek a politikusok attól féltek , hogy az egyre erősebbé váló , modernizált , hivatásos hadsereg a Balmaceda-kormány , a végrehajtó hatalom hűséges , feltétlen eszközévé válik! Ebben az időben már nagyon kiéleződtek az elnök és a kongresszus közötti ellentétek. A törvényhozásnak , mely a reakciós oligarchia , a kompráder burzsoázia és a külföldi tőke érdekeit védte nem volt érdeke , hogy Körner erős , modern hadsereget hozzon létre Balmaceda számára . A chilei oligarchia jelentős része emellett inkább a tradicionális angol-francia orientáció híve volt , így a hadsereg vonatkozásában is , s nem értettek egyet Balmaceda német orientációjával. 83/

A fentieket összegezve megállapíthatjuk , hogy Körner széleskörű poroszosítási modernizációs törekvései 1891-ig csak részben sikerültek. Előrelépés csak a katonai kiképző intézményekben történt , de ez még nem éreztette hatását az egész hadseregben. A sorállomány kiképzésében a német modell még korántsem vált általánossá. Láthattuk , hogy a német vezetési modernizációnak jelentős ellenzéke jött létre. A német katonai befolyás nem tudott volna fölébük kerekedni , Körner előbb-utóbb nem folytathatta volna reorganizációs munkáját ,

Chile /had/történetének csupán kis mellékszereplője maradt volna , ha egy rendkívüli , - de végsősoron várható és szükség szerű - esemény nem jött volna közbe, mely végül őt Chile egyik legbefolyásosabb emberévé tette az állam , de különösen a fegyveres erőkhöz való viszonyában! Ez a rendkívüli esemény 1891-ben következett be , amikor a lappangó konfliktus a haladó , reformpárti , antiimperialista Balmaceda elnök és a konzervatív , reakciós , a külföldi tőkével szorosban összefonódott , s főleg a salétromoligarchia érdekeit képviselő kongresszus között polgárháborúba torkollott.

Az 1891-es chilei polgárháború döntően meghatározta a továbbiakra nézve a chilei-német katonai kapcsolatok alakulását , melynek egyúttal idővel erőteljes kisugárzása is érvényesült a szubkontinens országaira. A köztársasági Chile történetében előfordult addigi legsúlyosabb belső konfliktusban Emil Körner német vezérkari tiszt szerepe - jóllehet est gyakran csökkenteni igyekeznek - mégis döntő volt! Ezért kell részletesebben tárgyalnunk Körner polgárháborúban való részvételét.

31/ Emil Körner és a chilei polgárháború (1891)

Amikor a 80-as évek végén egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Balmaceda antiimperialista , britellenes nacionalizációs terveit mindenáron meg akarja valósítani , és azt kész, akár az oligarchiával szemben is végrehajtani , a chilei uralkodó osztály reakciós többsége és a külföldi tőke - melyek fő bázisukat a kongresszusban találták meg - egyre erőteljesebb nyomást gyakoroltak a kormányzatra. North , a "salétromkirály" , a külföldi tőke megtestesítője , 1889 márciusában háromszor is találkozott az elnökkel , de fenyegetései , megvesztegetési kísérletei ezuttal kudarcot vallottak .

North 1882-ben járt utoljára az országban , de 1889-ben ugyancsak sürgőssé vált Chilébe utazása , "birodalmának" megtekintése. Világossá vált előtte , hogy az a salétrompolitika , amit Pinto elnök kezdeményezett és Santa Maria folytatott , - ennek lényege abban állt , hogy a salétromipar

a külföldiek tulajdonába került , a Chile pusztán a kiviteli vámok behajtására törekedett - Balmaceda alatt igen veszélyes irányba fordult.

North és más külföldi tőkések igen fontos szerepet játszottak abban , hogy a "Congreso Nacional " Balmacedával szemben álló komprádor szenátoraiból és képviselőiből kikovácsolódott az egységesen fellépő ellenzék . ^{84/}

Az elnök intézkedései , különösen a salétrom és állami kézbevételeire irányuló gazdaságpolitikája mélyszélesen sértette az oligarchia , a külföldi tőke érdekeit. Emellett a nemzeti ipar , a hajózás , a kereskedelem fejlesztését célzó szándékai azzal a perspektívával fenyegettek , hogy Chile az idegen tőke kezéből nemcsak mint nagy profitot biztosító nyersanyagforrás (salétrom , réz ,...) , hanem részben mint felvevő piac is kicsuszik. A nemzeti burzsoázia erősítése , így a nemzetgazdaság fejlesztése nem állt az oligarchia érdekében.

Ahogy Balmaceda a földbirtokos , bányá- , pénzoligarchia gazdasági alapjait bizonytalanná kezdte tenni , úgy azzal párhuzamosan fenyegette az oligarchiának a függetlenség kivívása óta szilárdan kiépített , addig nem fenyegetett politikai hatalmát is! Az 1880-as évek második felében a "hagyományos" uralkodóosztály és az idegen tőkebefektetők az addig jól bevált , gyümölcsöző uralmi viszonyokat akarták konzerválni. Azonban " Balmaceda lépései veszélyeztették az oligarchiának , s a mögötte álló Angliának a csendes-óceáni háboruban megszerzett privilégiumait. " ^{85/}

A reakció , hogy a Balmaceda felől jövő veszélyt leblokkolja , az elnök - s ezzel a végrehajtó hatalom - jogkörét igyekezett csökkenteni , ugyanakkor a kongresszusát - vagyis a törvényhozó hatalomát - kiszélesíteni. ^{86/}

Balmaceda az ország megnövekedett erőforrásait maximálisan ki akarta használni a nemzetgazdaság fejlesztésére. A végrehajtó hatalom erősítésével meg akarta akadályozni azt , hogy az államháztartási bevételek felett az uralkodóosztály egymással rivarizáló csoportjai , pártjai szabadon rendelkezessenek , azt szétforgácsolják. Modern , kapitalista államot akart létrehozni.

Az elnök a gazdasági életben az államnak egyre nagyobb szerepet kívánt biztosítani, ami természetesen a magángazdaság korlátozásával járt volna. Az új adórendszer tervezete, mely szerint az oligarchiának is adóznia kellett volna; az egykori Araukániában a földek felosztásának terve; a külföldi beruházás csökkentésének csökkentésének mérséklése; a velutaspekuláció megfékezésének kísérlete ... a reakció igen érzékeny pontjait érintette. Ellentéték forrását képezte az is, hogy a salétromból származó jövedelmeket milyen célokat használják fel, valamint az elnök antiklerikizmusa. Ezek alapján érthető, hogy Balmacedával szemben alkotmányos, politikai, gazdasági alapon egyre szélesebb körű belső (és külső) ellenzék jött létre, mely természetesen nem maradt tétlen. Így pl. az angol salétromtársaságok csökkentették a salétromkitermelést, a külföldi megrendelők nem vették át a gabonát, a réz- és ezüstkitermelés is hanyatlott. Ennek folytán természetesen a kormány nehéz (pénzügyi) helyzetbe került.

Az összehangolt belső és külső nyomás következtében, 1890-re pattanásig feszült helyzet alakult ki! Az északi tartományokban a mérhetetlenül nagy kizsákmányolás miatt a salétrombányászok általános sztrájkot kezdtek. Az elnök a bérkövetelésekkel fellépő bányászokra nem azonnal sujtott le. Ezzel a hazai és külföldi bányatulajdonosoknak profitvesztést okozott, ami a kizsákmányolóknak szemében megbocsáthatatlan bűn volt. Növelte a feszültséget az, hogy Balmaceda ragaszkodott ahhoz, - elnöksége 1891-ben járt le - hogy utódjául az ő politikai irányvonalát személyt jelöljék.

1890-ben Balmaceda a kongresszusban már kisebbséggel rendelkezett, mivel saját pártja - a Liberális Párt - jobbszárnya is elpártolt tőle. Az ellenzéki többség nem támogatta abban, hogy miniszterré nevezze ki egyik közeli munkatársát, de ő mégis megtette ezt. Ennek következményeként a kongresszus anélkül fejezte be 1890-ben utolsó ülését, hogy a következő évi költségvetési tervezetet jóváhagyta volna. Ez a helyzet korábban is gyakran előfordult,

de kompromisszum révén mindig megoldották. Balmaceda előtt azonban ekkor csak két lehetőség kínálkozott: vagy meghajol a kongresszus akarata előtt, vagy a parlament ellenére - törvények nélkül - elnöki rendletekkel kormányoz. Az utóbbit választotta. 1891 január 1-én bejelentette, hogy parlament nélkül fog kormányozni. A kongresszus összehívása nélkül elrendelte, hogy 1891-ben az állam az előző évi költségvetési összeggel egyenlő pénzállamot gazdálkodni. ^{87/}

Balmacedának ez a lépése eldöntötte az események további menetét. A már évek óta leppangó konfliktus, tudniillik hogy az országot elnöki, vagy parlamenti kormány vezesse, ~~elbírálás~~ szóval, hogy a haladó szerepet vállaló végrehajtó hatalom vagy a reakciós törvényhozó hatalom domináljon-e. 1891 januárjában az elnök és a kongresszus közt nyílt szakításra került sor.

Január első napjaiban a kongresszus vezetői ellenforradalmi felkelést robbantottak ki! El akarták foglalni az elnöki palotát, azonban a santiagói és a valparaisói helyőrség, s általában a hadsergg kormányhű maradt. Így január 6-án a Kongresszus vezetői Valparaisóba menekültek, ahol 7-én egy páncélos hajó fedélzetén a parlament jelenlevő tagjai megfosztották elnöki hatalmától Balmacedát. Ellenkormányt hoztak létre (" Junta de Gobierno ") melynek vezetője Jorge Montt kapitány lett, aki 1887-től volt a valparaisoi haditengerészeti bázis parancsnoka. Montt zászlóshajóján a kongresszusi ellenzék sok vezetője tartózkodott. Január 7-én a feliészadt flotta hat hadihajója kifutott a kikötővárosból. A hajók többsége északi irányba hajózott, de néhány dél felé vette útját, hogy ott is ellenforradalmi felkelést szítsanak. ^{88/}

Egy kortárs német katinaí szakiró szerint " ekkor volt a chilei forradalom születésnapja. " ^{89/} A polgárháború valóban ekkor tört ki, de ez nem " forradalom " volt, mint ahogy azt számos polgári történész akkoriban, sőt még napjainkban is állítja, hanem véres és kegyetlen ellenforradalom. Chilében 1891-ben végsőkig kiéleződtek az osztály-

ellentétek, azonban a nyolc hónapig tartó polgárháboru nem az elnyomó és elnyomott osztályok küzdelme volt, hanem az uralkodó osztályon belüli ellentétek, (s a külföldi tőke) védső kiéleződése. Egyik oldalon a mélységes konzervativizmus és imperializmus, a másik oldalon a liberalizmus s anti-imperializmus állt. A polgári irodalomban számos hamisítás, torzítás található 1891-el kapcsolatban. ^{90/} Ennek megfelelően gyakran "forradalmiként" értékelik Emil Körnernek s a német katonai befolyásnak a polgárháboruban játszott szerepét is!

A polgárháboru kimenetelét a haditengerészet illetve a hadsereg állásfoglalása, szerepe határozta meg. A hadsereg egésze gyakorlatilag lojális, kormányhű maradt, - csak a tisztikar egy része dezertált - azonban a haditengerészet szinte teljes egésze az ellenforradalom fő hatalmi bázisává, eszközévé vált. Ennek magyarázatát elsősorban a tisztikar szociális összetételében kereshetjük. A hadsereg főtisztikarának felső vezetése ugyan számos szállal kötődött az oligarchiához, de a tisztek többsége középosztálybeli, polgári származású volt, akik a csendes-óceáni háboru alatt, illetve után áramlottak be nagy létszámban a hadseregbe. Mivel Balmaceda intézkedései közvetve - közvetlenül segítették, támogatták a polgári elemek megerősödését, ez megfelelt a tisztek társadalmi-politikai életben elfoglalt pozíciójának, törekvéseinek.

Égészen más a helyzet a "constitucionalista" (alkotmányos) felkelés melléállt flottánál. A chilei haditengerészet sokkal konzervatívabb volt, mint a hadsereg tisztikara. Sokkal inkább és erősebben kötődött az oligarchiához, a régi berendezkedéshez, tradíciókhoz. Ennek oka, hogy "a chilei flotta tisztikara hosszú ideje a legjobb családok fiából került ki." ^{91/} A flotta tisztikara elégedett volt ugyan Balmaceda haditengerészeti fejlesztési terveivel, de politikai szempontból az ő érdekeit is mélyen sértette az elnök politikája. "A chilei hadsereg és a haditengerészet tisztikara lényegében sohasem szűnt meg azt a társadalmi réteget képviselni, ahonnan tagjai jöttek, s akikkel a kapcsolatai élők maradtak." ^{92/}

A chilei hadiflotta presztízse a csendes-óceáni háború utáni sikerek révén a hadsereghez képest még inkább megnőtt. A szomszédos országokkal avló feszült viszony miatt erőteljesen fejlesztették, s akkoriban Dél-Amerika legerősebb flottájaként tartották számon. A Haditengerészet nagy tekintéje, vonzereje, a pálya fejlettebb technikai jellege, az angol tengerészeti kiképzés vonzotta az arisztokraták fiait. A flotta tisztikara a hadsereghez képest így homogénebb, arisztokratikusabb volt, mely szoros kapcsolatot tartott fent az angol kereskedő házakkal, salétrontulajdonosokkal, a kongresszus politikai vezetőjével, s általában az üzleti, politikai élettel.^{93/} A chilei haditengerészet már hosszú évtizedek óta angol befolyás alatt állt. Hajói, fegyverzete a szigetország gyáraiból kerültek ki, s "a chilei flotta számos egységének neve brit tradíciókra emlékeztet és így ébrentartják az angolbarát szellemet." ^{94/}

A polgárháború kitörése után sajátos helyzet alakult ki. A kongresszus rendelkezett a flottával, de nem volt hadserege. Balmacedának volt hadserege, de nem volt tengeri hadereje. Ebből adódóan a felkelőknek arra kellett t rekedniük, hogy szárazföldi haderőt állítsanak fel, a kormány pedig flottát akart megteremteni. Csakhogy könnyebb, olcsóbb s gyorsabb felállítani egy hadsereget, mint a semmiből egy flottát előteremteni és hozzá megfelelő kiképzést biztosítani.

Elég egy pillantást vetnünk a térképre, s meggyőződhetünk arról, hogy a kongresszus már a polgárháború kezdetén már egy sor előnnyel rendelkezett, melyek igazán csak később, az ellenforradalmi hadsereg megszervezése után realizálódtak. Chile, mely légvonalban mintegy 4300 km hosszúságú "katona-földrajzilag" ~~meghatározott~~ ^{meghatározott} szigett. Egyik oldalról az óceán, északon a sivatag, keleten az Andok hegyláncai." ^{95/} (arányait leginkább úgy képviselhetjük el, ha egy három és fél centiméter széles, 53 cm hosszúságú szalagot terítünk magunk alá. Az országot hegyes szűlességi fokok közé téve az északi-foktól Kréta szigetéig húzódna végig Európán.) ^{96/}

Mivel Chilében ekkor még észak-déli irányú vasúti összeköttetés az ország teljes hosszában nem volt, ezek a rendi-

vül nagy távolságok a földrajzi adottságok nagyszámú értékben előtérbe állították mind a kereskedelmi-, mind a hadiflotta jelentőségét. Ennek fontossága már a "salétromháború" alatt bebizonyosodott. Vagyis akinek kezében van a tengeri fölény, annak kezében van egyúttal a győzelem kulcsa is. A felkelők flotta-főlényüket még azzal is növelték, hogy a kereskedelmi hajókat is megszerezték. 97/

A fellázadt flotta a szállítási utvonalakat teljesen ellenőrzése alá vonta. Blokádot létesítettek Chile központi területei előtt, így a Balmaceda kormánynak még arra sem volt nagyon lehetősége, hogy Európából szerezzen be fegyvereket. Az északi területeken állomásozó kormányhű erők tengeri haderő hiján mozgás- és életképtelenek voltak. Actio radiusuk a minimálisra csökkent, hiszen az Atacámában levő helyőrségek vízzel, élelemmel, hadfelszereléssel való teljes ellátása a déli területekről, a flotta segítségével történt. 98/

Hajók nélkül a leggazdagabb északi tartományokat a kormány csak átmenetileg tarthatta meg. A felkelők célja a flotta birtokában érthetően a salétromtartományok elfoglalása volt! Egyrészt hogy szilárd, a flotta nélkül szinte megközelíthetetlen bázisra tegyenek szert, másfelől, hogy a kormányt legfőbb bevételi forrásaitól megfossszák.

1891 január elején azonban a kongresszusi erők a flotta legénységén kívül csak 300 katonával rendelkeztek. Szinte lehetetlenségnek tűnt, hogy az északi tartományokat ellenőrzésük alá vonják, ugyanis a kikötővárosokban mintegy 1500 fős kormányhű katonaság állomásozott.

A felkelők számára azonban az északi területeken előnyt jelentett az, hogy a kormány katonasága szétagrózódott, egyszerre akarták védeni Aricát, Iquiqui-t, Pisaguát, és a többi jelentős salétromkikötőt, nehogy a kongresszusi erők megvethessék lábukat egy kikötőben, és azt szárazföldi hadműveletek bázisává változtassák. A kormánycsapatok "átdobása" egyik kikötőből a másikba rendkívül lassú és keserves lehetett csak, hiszen nem rendelkeztek hajókkal. Ami a szárazföldön napokat igényelt, az hajóval pár óra alatt elérhető lett volna. Továbbá kedvező volt számukra az is, hogy az

északi tartományok külföldi és chilei bányatulajdonosai , kereskedői - "azon idők mindenható urai " - a felkelők oldalán álltak. 99/

A lázadók az első jelentős sikert január közepén érték el , amikor átmenetileg elfoglalták Iquique kikötővárosát , miután az ottani helyőrség fellázadt. Sok hadfelszereléshez jutottak s az átállt katonák révén már 1200 fővel rendelkezett az " Alkotmányos Hadsereg " - ahogy magukat nevezték. Arica, Taltal , Tocopilla , Pisagua , s végül Iquique végleges elfoglalása következett. Így lényegében Arica , Tacna és Tarapaca tartományok a kongresszista erők kezére kerültek. Hamarosan Antofagasta és Caldera elfoglalásával pedig az egykori bolivi-ai tartomány is a " Forradalmi Junta " (Junta Revolucionaria) fennhatósága alá került. 100/

" Az Alkotmányos Hadsereg magját a dezertált légénység és tisztek alkották. Kezdetben mintegy 2000 emberük volt , de januártól májusig az északon levő Balmacedához hű katonái egységeket mégis megverték , s így a tizennyolcadik déli szélességi foktól a huszonkilencedikig - a teljes salétromvidék - a felkelők uralma alá került! - írja Körner visszaemlékezéseiben. 101/ 1891 májusában a Balmaceda elnök fennhatósága alá tartozó területek északon nem terjedtek túl Chile régi 1810-es határain.

Az Iquique-ben székelő " Junta " az elfoglalt tartományokban fokozatosan kiépítette a maga hatóságait , a kormányhű közigazgatási tisztviselőket eltávolították. Az " ellenkormány " konszolidálta hatalmát az északi tartományokban , s ezzel az ország gyakorlatilag ketté szakadt! Az " Alkotmányos Hadsereg " szilárd hadművelési bázissal rendelkezett .

A salétromtartományok elfoglalásával a szeparatisták óriási jövedelmekre tettek szert. Míg korábban hadfelszerelést csak a kormánycsapatoktól szerezni lehetett , addig most már " ... a nagy vámbevételéből fegyvereket vásárolhattak Amerikából és Európából... " 102/ A folyamatos salétromexportot a flotta biztosítani tudta , ugyanakkor a Balmaceda-kormány ezt nem akadályozhatta meg. Egyrészt erre nem is lett volna ténylegesen képes , másrészt a salétromszállítás bármiféle akadályoztatása mélyen sértette volna a külföldi tőkések (profit) érde-

keit , s Balmaceda érthetően igyekezett elkerülni a nagyhatalmakkal való konfrontációt. A központi kormány óriási vámbevételektől esett el . Bz a kedvezőtlen anyagi háttér , valamint a flotta elpártolása hosszabb távon a polgárháború kimenetelét lényegében már el is döntötte.

1891 közepén azonban a polgárháború még korántsem dőlt el. Igaz az északi tartományok elvesztése , a flotta hiánya óriási tehertételt , hátrányt jelentett Balmacedának , de Chile legfejlettebb területei , a Középső-Völgy szilárdan a kormányzat fennhatósága alatt állt , s még jelentős hadsereggel is rendelkezett. Azt mondhatjuk tehát , hogy bizonyos "patt-helyzet" jött létre , mely egészen sugusztusig , a döntő harcok megindulásáig tartott.

Az ellenforradalmi erők abszolút tengeri fölényrel rendelkeztek , de a kormányt megdönteni csak a szárazföldön lehetett. erről van szó , hogy a polgárháborúból - tisztán katonai szempontból nézve - az a fél kerülhetett ki győztesen , amelyik haditengerészettel és szárazföldi hadsereggel egyaránt rendelkezik!

Ezt a sajátos helyzetet Németország chilei követe úgy jellemezte , mint a bálna és elefánt közti küzdelmet. ^{103/} A lázadók számára az egyik előfeltétel már 1891 elején adott volt a flotta fellázadása révén. A másik előfeltételt Emil Körner teremtetete meg! A Császári Németország harcedzett , egykori tüzérségi kapitánya és vezérkari tisztje volt az , aki a parlamenti erők "bálnája " mellé létrehozta az "elefántot " , a hadsereget is , melyet nemcsak felállított , kiképzett , hanem közvetlenül parancsokolt is. A mérleg nyelvét a Körner által felállított hadsereg billentette az ellenforradalmi erők javára! Ezzel az amerikai történész , Epstein is egyetért , csak ő éppen forradalomról beszél. "Körner volt az , aki megfordította a polgárháború sorsát , azáltal , hogy a forradalmi erők rendelkezésére bocsátotta magát." ^{104/}

A polgárháború kirobbanása váratlan helyzetet teremtett a német instruktorok számára. Szerződésükben ilyen esethezre nem írtak elő semmit , illetve volt egy olyan kitétel , mely szerint a hadügyminiszter ott rendelhette el tevékenységüket , ahol azt szükségesnek látta. Január végén Körnernek felajánlot-

ták , hogy vegye át Coronel kikötőváros védelmét , mely a flotta fő szénfelvevő bázisa volt . Körner e megbízatás elfogadásáról tárgyalt Gutschmid báró német követtel is , aki azt tanácsolta , hogy mint német tiszt ne fogadja el az ajánlatot , mivel Németország a konfliktusban hivatalosan semleges magatartást tanusít. Körner aktív részvétele a harcokban ennek megsértését jelentené. Balmaceda elfogadta Körner ezen érvelést . Formálisan szolgálaton kívül helyezték , de zsoldját továbbra is folyósították. 105/

Körner azonban mégis aktív szerepet játszott a polgárháborúban , az ellenforradalmi erők oldalára állt. Egy német szerző erről így írt: " Körner súlyos lelkiismereti konfliktusba került. Mindkét oldal igyekezett megnyerni ... Nehéz belső harcok után a kongresszusiak oldalára állt. " 106/ A Balmaceda kormánnyal való szembefordulása , árulása mögött azonban nemcsak egyszerű "lelkiismereti konfliktus" húzódott meg , hanem számos konkrét indítók is. Vegyük ezeket sorra : 1. Körner nagy lehetőséget látott ebben a fegyveres konfliktusban. Kedvező alkalom kínálkozott arra , hogy olyan hadsereg kiépítésében vegyen részt , amelyet nem kötnek állandóan előírások , ahol terveit nem akadályozzák a maradi és frankofil tisztek , ahol csak a hadsereg ütőképessége, győzelme számított. Körner át akarta vinni a chilei hadseregbe a Berlinben tanultakat , tovább akarta folytatni a " poroszosítást". A kongresszus felülkerekedése esetén lehetőség nyílott a tisztogatásokra , a modernizálást ellenzőkhöz eltávolítására. Minden francia szimpátiát le akart törni , s ahogy maga írta , " a chileiek számára a német hadseregnek kell a kizárólagos példaképnek lennie. " 107/ Láthattuk már , hogy 1890-re tervei egyre nagyobb ellenállásba ütköztek ."Körner megismerte , hogy a polgárháború olyan szituációt teremtett , amely megkönnviti a hadsereg reformját , ... nem politikai okokból lépett be a forradalmi hadseregbe ... új tervet akart nyitni a hadsereg számára és szélesebb horizontot tanítványai elé..." - olvashatjuk egy 1926-ban megjelent chilei katonai tanulmányban. 108/

2. Balmaceda elnök erős hadsereget akart létrehozni , s így általában véve támogatta is Körner reorganizációs elképzeléseit, de csak egy bizonyos mértékig. Egyre nyilvánvalóbbá vált ugyanis

Balmaceda katonapolitikájának lényege: a hadsereghez képest nagyobb hangsúlyt - s ezzel költségvetést - biztosított a haditengerészet fejlesztésére. Az elnök nagyon is tisztán látta Chile katonaföldrajzi helyzetét. A háborús tapasztalatok (csendes-óceáni háború), és a salétromexport tengeri szállítási utvonalaiknak biztosítása (Argentína fenyegetése) is mind amellett szóltak, hogy elsősorban a flottát kell erősíteni, hiszen még a hadsereg manőverezési képessége is a tengeri erőviszonyoktól függött. (Ezt igazolta később a polgárháború is.) A hadsereg nagyságának, erősítésének korlátozása azonban veszélyeztette Körner nagyszabású elképzeléseit, hiszen több tíz ezer fős modern hadsereget akart felállítani. A flotta előnyben részesítése egyébként a hadsereg sok más tisztjét is szembefordította az elnökkel, különösen a fiatal tiszteket, akiknek egy nagy, erős hadsereg teremtett volna igazi karrier lehetőséget. Körner Poroszországban - ahol a hadsereg "állam volt az államban" - nem szokott hozzá ahhoz, hogy a polgári hatóságok korlátozzák a hadsereg jogait, beleszóljanak annak életébe. Az méginkább sértette büszkeségét, hogy a haditengerészetet előnyben részesítik a hadsereggel szemben. Németországban ugyan voltak fegyvernemi vetélkedések, de a hadsereg és a flotta között nem. (Csak a századforduló körül került előtérbe a tengeri haderő megteremtése - flottatörvények.)^{109/}

3. Körner a német dél-amerikai /katona/politika egyik megvalósítója, eszköze volt, ennek megfelelően Németország akkori érdekeit kellett végsősoron képviselnie Chilében. A német gazdasági, politikai érdekek ugyanugy egybeestek a kongresszusával, mint Angliáé. A német kormány rövid habozás után, ha formálisan semleges maradt is, de gyakorlatilag a felkelők ügyét karolta fel. Gutschmied santiagói német követ 1891 nyarán a Balmaceda ellenes intrikák központi alakja lett. Balmaceda ugyan Németországra akart támaszkodni Nagy-Britanniával szemben, de az elnök angolellenessége csak egy bizonyos főkig felelt meg a német kapitalisták érdekeinek. Akkor, amikor Balmaceda angolellenessége, antiimperializmusa már a német tőke érdekeit is fenyegette (perspektivikusan), sőt már korlátozta is (a német vállalkozók nem vásárolhattak salétromtelepeket; chilai iparfejlesztés), akkor ennek az átmeneti "szövetségnek" vége-

szakadt . " A polgárháboruban Körner egyértelműen túllépte eredeti missziójának határait , s inkább saját császáranak szolgálatában állt , mint chilei szolgálatban . " 110/

4. Nem maradt Körnerre hatás nélkül az sem , hogy a Chile déli részén levő német kolóniák , német földbirtokosok és üzletemberek többsége a felkelőkkel szimpatizált. 111/

5. Körner felesége révén rokonai szálakkal is kötődött a chilei oligarchiához , mely ugyancsak fontos motiváló tényezőként szerepelt. 112/

6. A német instruktor egykori tanítványai , tanárkollégái közül már sokan átpártoltak a kongresszushoz , többek közt Körner legközelebbi chilei támogatója , a német orientáció feltétlen híve , Boonen Rivera is. Egy kortárs chilei főtitest ezzel kapcsolatban a következőket írta : " ... az új módszerek szerint képzett tisztek csatlakoztak a forradalomhoz. (Körner - F.F.) Úgyüket magáévá téve , biztos volt abban , hogy később végrehajthatja a megkezdett reformokat , amelyek számára egyúttal új perspektívákat is nyitottak . " 113/

7. 1891 májusára az ellenforradalmi erők már elfoglalták az ország északi tartományait. A "Forradalmi Junta " szilárd háttérrel , kellő anyagi háttérrel , tengeri haderővel rendelkezett , mely reális győzelmi lehetőséget kínált az átpártolni szándékozó Körner számára.

8. Láthattuk már , hogy Körner Németországban nemcsak katonai oktatóként szolgált , hanem a harctereken is. Mint hivatásos tisztnak életelme volt a háború. A polgárháboruban lehetőség kínálkozott arra , hogy a gyakorlatban ismét kamatoztassa , a már az európai hadszíntereken kiválóan bizonyított katonai képességeit.

Körner polgárháborús szerepét átpártolását általában kész tényként veszik - különösen a kortárs írók . Megelégednek annyival , mint pl. Schaumann német hadtörténész is , aki csak annyit ír , hogy " május közepén , miután a Palmaceda kormány brutális , demagóg jellegű öltöztetés (Körner - F.F.) északra utazott . " 114/ Körner szerződésszegése mögött azonban látnunk kell a fentiekben jelzett indítóokokat is , hiszen ezek magyarázzák meg az ellenforradalomhoz való csatlakozását is. Azt , hogy ténylegesen a német imperializmus , s általában véve a Chilében érdekelt

nemzetközi imperializmus érdekeit szolgálta. Körner a polgárháború után " nemzetközi hírnő személyiség lett. A világsajtó dicsőítette szolgálatait ... " 115/

Körner miután az ellenforradalom vezetői is hívták, s a maga részéről is szükségesnek találta a polgárháborúban való aktív részvételét, május 5-én egy " semleges hajó " fedélzetén - ez a " Kosmos " német hajóستársadéig egy ker skedelmi gőzös volt (115) - Iquique-be, a "forradalmi fővárosba" hajózott, ahová 12-én érkezett meg. Utközben a felelősök kezén levő Antofagastában megszakitotta útját, ahol azonnal szervezni kezdte az ellenforradalmi hadsereget. " A fáradhatatlan teuton kihasználja a tíz órás partraszállást ... , idővesztés nélkül megkezdte a helyőrség oktatását, megtanítván nekik a szét-szórt alakzatban való harc alapvető elveit ... " 116/ Körner ezzel természetesen megszerezte a kormánynak tett semlegességi ígéretét. (A Chilébe szerződttetett másik két német instruktor, Januskowski és Bertling nem vettek részt a polgárháborúban.) 117/

Amikor Körner megérkezett Iquique-be, a hadsereg még meg lehetőszen embrionális állapotban volt, s nagy volt a káosz. Hasonosan sikerült azonban rendet teremtenie. Erre az adott reális lehetőséget, hogy még a polgárháború előtt lényegében csak tanácsadói, oktatói státusza volt, addig 1891-ben már - a saját forradalmának nevező - ellenforradalmi hadseregben (" Ejercito de la Revolution ") parancsnoki jogkörrel is rendelkezett. A " Forradalmi Hadsereg " főparancsnoka del Canto ezredes lett. A " Junta " hadügyminiszteri tisztét (Körner megérkezéséig vezérkari főnök is) Holley ezredes töltötte be. A hadsereg főparancsnok " főtitkárává " Emil Körner ezredest nevezték ki. 118/

A német instruktor megérkezése lelkesedést váltott ki az " Alkotmányos Párt " és az ellenforradalmi hadsereg soraiban melyről Canto ezredes a következő sorokat írta: " A Katonai Akadémiánk és a Katonai Iskolánk kiválóan képzett profeszorának, Emil Körner urnak május közepén hadseregünkbe való megérkezése szerneséjére vált a Constitutio Ugyának." 119/ A felkelők öröme érthető volt: csak igen kevés tiszt volt köztük, aki korábban zászlóaljnál magasabb egységet irányított volna, ellen-

ben Körner révén biztos kézben volt egy nagyobb létszámú expedíciós hadsereg felállítása.

Körner " mint külföldi , hogy ne adjon alapot féltékeny indulatoknak megelégedett a szerény címmel: Canto ezredes főtitkára , miközben a valóságban a kis hadsereg tulajdonképpeni vezérkari főnöke volt. " 120/ A CIA nyilvánvaló szerepe ellenére valójában ő volt az , akin az egész háború vezetésének felelőssége nyugodott. A kinevezés szövege efelől semmi kétséget sem hagy: megbízzák , hogy " tegyen meg minde szükséges intézkedést annak érdekében , hogy a hadsereg a hadjáratra megfelelő képzést kapjon és megfelelőképp legyen szervezve. " 121/

A "Junta " május 18-án a német-chilei ezredest hivatalosan is megbízza a " Kongresszusi Hadsereg " felállításával. Ennek kapcsán Körner visszaemlékezéseiben azt írja , hogy " ... a Junta de Gobierno , valamint a főparancsnokság teljes szabadságot adott az expedíciós hadsereg kiképzéséhez és szervezéséhez. " 122/ Erre volt már Körner 1890 előtt is , most megkapta ezt a lehetőséget , s élt is vele . " A chilei hadsereg szervezete , kiképzése , felszerelése , fegyverzete teljes mértékben a német modellt követte. " 123/

Körner nyugodtan hozzákezdhetett a hadsereg felállításához , mivel az északi provinciák olyan messzi fekvtek az ország központi területeitől , hogy a kormánycsapatok támadásától egyáltalán nem kellett tartani. A " Kongresszusi Hadseregnek " volt ideje arra , hogy felszerelje , kiképezze magát. Ha Palmedának lett volna egy kis flottája , mellyel pár ezer embert Iquique környékén partra szállíthatott volna , akkor a még szerveződőben levő , embrionális jellegű , kis létszámú , rosszul felszerelt " Körner - hadsereget " szétverhette volna. Az óceánt azonban a feleklők uralták , a Palmeda nem is gondolhatott arra , hogy szárazföldi úton , a mintegy 1500 - 2000 km-re fekvő ellenfeleit megtámadja. Flotta nélkül Palmeda számára azonban az északi tartományok elérhetetlenek voltak , így aztán " ott a forradalmárok nyugodtan felállíthaták és kiképezhettek ... egy új hadsereget . " 124/

Körner a "Kongresszusi Hadsereg" szervezésének kezdetén azért bizonyos ellenállással is találkozott. Ennek fő bási-

sául ismét azok a dezertált, idősebb, oligarchikus kapcsolatokkal rendelkező tisztek szolgáltak, akik már 1890 előtt is felléptek a változtatások ellen, s a régi "Ordenanza Jeneral" szellemében akarták a felkelő hadsereget felállítani. "Nem felelne meg a történelmi igazságnak, ha azt mondanánk, hogy a lelkesedés (Körner megérkezésekor-F.F.) kezdettől fogva általános volt. Egyesek, akiket még a régi elvek szerint faragtak, s akiket még mindig lenyűgözött a szuronyromok, a zárt harcrendben való előnyomulás, a rendezett és egyöntetű mozgás, a csapatok festői ... látványa, bírálták az újításokat, nem tartották őket megfelelőnek, amellettt úgy vélték, hogy e módszerek még koraiak; mások az érkező (Körner) nemzetiségére célozva becstelennek véltek volna olyan győzelmet, amit az idegen leckájének köszönhetően értek volna el." 125

Körner hogy a gyanakvást, a féltékenységet eloszlassa, megelégedett a "főtítkári" címmel, s hivatalosan nem ő volt a vezérkar főnöke. Csak hogy a polgárháború előtti évek, s 1891 között gyökeres különbségek voltak. Ha a kongresszus győzni akart, akkor csak egyet tarthatott szem előtt, hogy hadserege ütőképes legyen és győzzön, ezt pedig csak Körner szakértelme biztosíthatta. Továbbá Körner gyakorlatilag már az egyik legnagyobb parancsnoki poszt birtokosa volt, az ellenzéi pedig ténylegesen alárendeltjei. Körner pozícióját erősítette még az is, hogy negyven volt tanítványa is átállt a "Porradalmi Hadsereghez", akik német tiszt feltétlen támogatói voltak.

A "Kongresszusi Hadsereg" sok, részben már 1891 előtt poroszított fiatal hadnagyot, kapitányt, illetve alacsonyabb beosztású idősebb tisztet is vonzott. Mindkét rétegnek a katonai hierarchiába való felemelkedésére nagyobb lehetőség kínálkozott egy újonnan szerveződő hadseregben. Bizonyos értelemben azt mondhatjuk, hogy a chilei hadsereg 1891-ben "az új" és a "rég" között oszlott meg, vagyis azok között, akik azonosultak Körner modernizációs elképzeléseivel, s azok közt, akik nem. (A Balmacedához hű erők vezetői egészében véve ellene voltak a Körner irányította modernizációnak.)

" A hadseregszervezés lelke az egykori porosz kapitány , Körner volt. " 126/ A berlini hadiakadémia növendéke pár hónap alatt valóban ütőképessé hadsereget hozott létre , mely ha sok vonatkozásban el is maradt a modern európai követelményektől , de a kormánycsapatokhoz képest sokkal magasabb szinten állt. Körner számos újítást vezetett be , melyet 1890 előtt is tervezett , de az ellenállás miatt nem valósíthatott meg:

1. Létrehozta a Nagy Vezérkart , melynek tényleges főnöke lett. (" Jefe del Estado Mayor General) , s ezzel keménykezű , központi , koncepciósus irányítást valósított meg. A hadsereggel kapcsolatos minden döntést (kiképzés , felszerelés...) a vezérkar hozott , pontosabban annak főnöke , Körner. 127/
2. A chilei hadsereg 1891 előtti legmagasabb szerveződési egysége az ezred volt. Körner már a polgárháború előtt létre akart hozni nagyobb kötelékeket , de erre csak 1891-ben került sor. Az " Ejercito Congresista " Körner tervei szerint három brigádból épült fel (ezek lényegében kis hadosztályok voltak) , s mindegyiket külön-külön is önálló taktikai cselekvésre alkalmassá tett. Ezt azzal érte el , hogy mindegyik brigádhoz tartozott lovasság , gyalogság , tüzérség. Továbbá mindhárom brigád rendelkezett egy század utász , egészségügyi és hadtápalakulattal. 128/ Nagy hangsúlyt fektetett e brigádokon belül s a három brigád közt is a különböző fegyvernemek szoros együttműködésére , mely egészen új dolog volt a chilei tisztek számára . E brigádok létrehozása tette lehetővé , hogy az új hadsereg egyes részei önállóvá , mozgékonyává váltak .
3. Körner az " Ejercito Constitutionalt " nem a régi angol-francia -spanyol hatást tükröző szolgálati szabályzatok szerint képezte ki , hanem az akkori legmodernebb (német) elvek szerint. Arról van szó , hogy a kormánycsapatok még zárt alakzatban harcoltak , ellenben Körner a már Európában általánosan bevezetett szétszórt csatárlánc-harcáztatot (" Orden disperso " - " aufgelöste Gefechtsart ") vezette be. Körner ezzel a csatárlánc gyalogsági támadó taktikával megzavarta a még hagyományosan gondolkodó kormányhű tiszteket. Balmaceda hadseregének katonái a zárt oszlopharcáztat miatt jó célpontul szolgáltak a modern , gyorstüzelő ismétlő-rendszerű Manlicher -puskákknak

melyekkel az ellenforradalmi hadsereg katonái fel voltak szerelve. Így aztán érthető " az Elnöki Hadsereg " ("Ejercito presidencia ") csapatainál a nagyobb embervesztés is. ^{129/} Körner " szolgálata a forradalmi ügy számára felbecsülhetetlen volt , úgy is mint a csapatok instruktora , akiknek az új taktikát megtanította , és úgy is mint vezérkari főnök . " ^{130/}

Körner beszámolt arról , hogy igen erőltetett és gyorsított volt a kiképzés . A katonák " éjszakáig gyakorolták a menetrendet , a csatárláncot és az ütközetet . " ^{131/} "A kiképzés nem foglalkozott semmi olyan mozdulattal , olyan fegyverfogással , amely a harc számára ne lett volna feltétlenül szükséges . Ezért tudott ez a szedett-vedett hadsereg kibajózása után egy héten belül két véres csatában győzedelmeskedni az egészében véve négyszer olyan erős , s a Dél-Amerikában uralkodó nézetek szerint kiválóan szervezett , felfegyverzett , kiképzett diktatorikus hadsereg felett " - írja később Körner.

A porosz " drillt " alkalmazták a sorállomány kiképzésére. Körner mindenütt jelen volt , felügyelt a gyors ütemben folyó és mégis egyéni kiképzésre. Ennek kellett ugyanis kompenzálnia a kormánycsapatok nagyobb létszámát. Különös gondot fordított az éleslövészet gyakorlására, a céltáblára történő lövészetre és a mozgó célra irányuló lögyakorlatokra , mivel achilei katonák korábban ilyen jellegű szisztematikus kiképzésben egyáltalán nem részesültek. A gyalogságot kiképezet támadó és védekező harcra. Körner különösen a tüzérségnél érezte magát elemében , hiszen tüzértiszt volt , s az Atacama hatalmas sivatagi területei jó lötértnek bizonyultak . ^{133/}

A hadsereg felállításánál az " Alkotmányos Párt " és a hadsereg vezetői sok nehézségbe is ütköztek:

1. Mindenekelőtt problémát jelentett a nagy létszámbelihiány. Az elfoglalt négy északi salétromtartomány meglehetősen gyéren lakott volt a mostoha életkörülmények miatt- az összlakosság kb. 180 ezer fő volt - ezért " a csapatok légénységgel való feltöltése csak a munkások és a munkaadók jó indulatától függött "- Jellemzi a helyzetet Körner. ^{134/}

A felkelő hadsereg nagy része már részt vett a "salétromháborúban " . " A csendes -óceáni háború veteránjainak elég volt

másfélhónapos kiképzés, ahhoz , hogy az ország déli és középső részének ujoncainál jobb katonák legyenek. 135/

A katonák egy része , bolíviai , perui származású volt , mivel ezek a területek 1879 előtt a szomszédos két országhoz tartoztak . Az itt lakók megélhetésüket csak a salétromiparban biztosíthatták , így az ellenforradalmi hadsereg utánpótlását , feltöltését is elsősorban a salétrommunkások biztosíthatták. Azt látjuk tehát , hogy a "Körner -hadsereg " zömét a salétrombányászok edták , ők voltak azok , akik a külföldi kizsákmányoló ellen fellépő Balmaceda ellen fordultak. Több körülményt azonban nem feleldhetünk el ezzel kapcsolatban. Az 1890-es salétromsztrájkot , ha megkésve is , de végül is Balmaceda utasítására verték le. 1891-ben a polgárháború kezdetén az addig is tűrhetetlen állapotokat fokozták az élelmiszerellátási nehézségek. A bányászok tiltakozásul a kikötővárosokba öközlöttek , azonban a Balmaceda-kormány csapatai ismét a tüntetők közé lőttek. " Ez igen energikus lépés volt, s tömegesen hajította a forradalom karjaiba a salétrombányák munkásait. " 136/

A 90-es évek elején a salétrommunkásság szerveződése , tudatossága , még korántsem volt olyan fokon , mint a századforduló után , amikor is a chilei forradalmi munkásszolgálat élcsapatát a salétrommunkások képezték . S még egy tény: a polgárháborús viszonyok miatt egy időre lecsökkent a salétromkitermelés , az itt dolgozó bányászok jó része megélhetését csak úgy biztosíthatta , ha zsoldosként beáll a Körner szervezte hadseregbe. A hadműveletek megindulása után létszámutánpótlással már nem küszködtek , mivel a kormánycsapatok jelentős része átvált a feleklőkhöz.

2. Az ellenforradalmi hadsereg kiképzése sokáig akadozott , mert nem rendelkeztek elegendő fegyverrel , bár pénz volt bőven a hadfelszerelés vásárlásához. Egyrészt a salétromjévedelmekből fedezték a kiadásokat , másfelől az idegen tőke , s a hazai reakció sem volt fukar a " forradalom " anyagai támogatásában.

" A salétromtermelők élükön John Thomas North salétromkirállyal nagy pénzüsszeggel támogatták a lázadókat . " 138/

Az angol és a német kereskedők az érdekeikért is harcoló flottának már a felkelés kezdetén 15 millió pesét adtak ; a Tara-

paca és London Bank pedig 25 millió pesót. Az "Iquique-i Junta" az angol Rotschild és a német Mendelsohn, valamint Deutsche Banktól 250 ezer fontsterling kölcsönt kapott, amit eredetileg Balmacedának szántak. Franciaország, Németország, Anglia embargót vezettek be a törvényes kormánynak szállítandó hadianyagra, ugyanakkor a felkelők minden hadfelszereléshez hozzáfuthattak. Az sem véletlen, hogy az európai sajtó is áthangolódott, s Balmacedát támadta. ^{140/}

A fegyverek beszerzéséhez azonban idő kellett. Az USA nem adott el hadfelszerelést, mivel a Balmaceda-kormányt támogatta, így Európából szerezhettek csak be, ami viszont hosszabb időt igényelt.

A flotta hajói minden Chilébe tartó hajót átkutattak. Egy alkalommal lefoglaltak egy hajót, mely Balmacedának több ezer Mannlicher-puskát szállított, így ez is a felkelők kezére került. A flotta tehát meg tudta akadályozni azt, hogy az elnök külföldről utánpótláshoz jusson. A zsákmányolt akkori legmodernebb puskákhöz azonban nem volt lőszer, ez is hátráltatta Körner kiképzési terveit.

A "Kongresszusi Hadsereg" gyors ütemű kiképzése így akkor indulhatott csak meg igazán, amikor július 5-én Iquique kikötőjébe befutott szállítóhajó Európából hatalmas mennyiségű hadfelszerelést hozott. ^{141/} Körner beszámol arról, hogy májusig olyan kevés volt a fegyver, hogy a már kiképzett katonák egy részének eltávoztatást adtak, hogy a helyükre beálló újoncokat is kiképezhessék. Ezért - mint írja - "a fő figyelmet arra kellett fordítani, hogy a rendelkezésre álló csapattesteket, s főként tisztjeiket képessé tegyék arra, hogy a fegyverzet megérkezése után az újonnan beállított legénység számára kiképző egységekként szolgáljanak." ^{142/} A legénység "zömének kiképzésére csak pár hét állt rendelkezésre, mivel a fegyverek ... a döntő csaták előtt hat héttel érkeztek meg ..." ^{143/}

Természetesen a fentiekből az következett, hogy a sorállomány kiképzettségi szintje nem volt olyan magas, mint amelyet Körner eredetileg tervezett. Ezt azonban részben ellensúlyozta az a körülmény, hogy Körner igen nagy hangsúlyt

helyezett a tisztek továbbképzésére, továbbá a hadsereg létszáma nem volt nagy. (10 ezer fő körül mozgott.) Ebből következett a csapatok jól irányíthatósága, szervezettsége, s a tisztek magas száma is számos előnnyel járt. (A gyalogságnál 18 katonára jutott egy tiszt, a lovasságnál az arány 8:1-hez, a tüzérségnél 9:1-hez) Körner a porosz hagyományokhoz^{144/} ragaszkodva nagyon ügyelt a tisztikar szociális összetételének alakulására: "Az arisztokratikus elvet megőriztük ..., a tisztek kizárólag a jobb társadalmi osztályokhoz tartoztak."^{145/}

1891 júliusában feltöltötték az "Alkotmányos Hadsereg" ezredeit. A brigádik illetve az ezredek, zászlóaljok élére személyesen Körner válogatta ki a tiszteket, akik többségét a Hadiakadémián illetve a Katonai Iskolán tanított. Természetesen kiválasztásuknál szerepet játszott német orientációjuk is. Mindenesetre Körner éppen ekkor épített ki magának szilárd bázist a hadseregben, melynek hatása igazán csak a polgárháború után érződött.

A vazárkari Körner irányításával, - mint "a hadjárat szellemi központja" - hosszokozott Chile-contruma, a Kárpáti Válság elleni expedíció előkészítéséhez. Körner a legapróbb részletekig, igazi "német alapos-sággal" foglalkozott a hadjárat megtervezésével. Nem kis feladatról volt szó, melyről Valois német ellentengernagy a következőket jelentette Berlinbe: "(A polgárháború alatt egy német hajóraj tartózkodott a chilei vizeken.)" egy tíz ezer fős hadtest behajózását a hozzá tartozó lovakkal, lövegekkel, kocsikkal; egy messze délre irányuló expedíció olyan nehéz és kockázatos vállalkozásnak tartotta, hogy ezt valószínűtlennek vélte." ^{146/}

Körner jelöltette ki azt, hogy a flotta nyolc szállítóhajója hány főt, milyen alakulatokat szállítson; ezek milyen sorrendben szálljanak partra. Kiszámította, hogy egy-egy partraszállító csónaknak mennyi időbe telik a part elérése, s hogy hány-szor kell megfordulniuk. Térképvázlatokat készített azokról a kikötőkről, területekről, melyek a leendő támadás célpontjai lehettek. A kongresszusi erők számára óriási előnyt jelentett, hogy Körner kiválóan ismerte a kor-

mányhú erőik felépítését , fegyverzetüket , parancsnokaik képzettségét , a terepviszonyokat , s ezeket az ismereteket a tervezésnél messzemenően hasznosította .

Az " Alkotmányos Párt " vezetői nagyon sürgették az expedíció mihamarabbi megindítását. Ennek több oka is volt:

1. Balmaceda elnöksége 1891 szeptember 18-án járt le . Mindenképpen meg akarták akadályozni azt , hogy új elnökválasztásra kerüljön sor , mely az adott helyzetet figyelembe véve , csakis olyan elnök megválasztását eredményezte volna, aki Balmaceda követője.

Nagy viták voltak arról , hogy hol történjen a partraszállás . Későbbben Coquimbo és Concepcion jött szóba , de ezt elvetették , mivel így csak kis esélye volt annak , hogy az ellenforradalmi csapatok szeptember 18-ig elfoglalják Santiagót. Attól féltek , hogy ha az ellenforradalmi csapatok nem a főváros közvetlen közelében mérnek csapást Balmaceda hadseregére , akkor az elnök újabb csapatokat szervezhet , fegyverszüneti tárgyalásokat kérhet , húzhatja az időt. Ezt a kongresszus vezetői feltétlenül el akarták kerülni . Egyszer s mindenkorra rövid időn belül le akartak szólni Balmacedával, s mindezzel amit képviselt. ^{147/}

2. Balmaceda hadihajókat rendelt Európából , s ezek közül két torpedóromboló már rendelkezésére is állt 1891 közepére. Az egyik elsüllyesztette az ellenforradalmi flotta legerősebb páncélos cirkálóját is. Ez ugyan a tengeri erő viszonyokat a polgárháborús felek között még nem változtatta meg , de ezt újabb hajók megérkezése már veszélyeztette volna . Adott esetben már ez a két hadihajó is megsemmisíthette a partraszállás nehéz műveletét. ^{148/}

3. Bár a "Kongresszus Párt " nagy jövedelmekkel rendelkezett, de egy aluszó háború a kedvezőtlen adottságú háterszág miatt (a terméketlen Atacama) nehéz helyzetet teremthetett volna.

4. 1891 augusztus elejére " az egykori porosz kapitánynak Emil Körnernek szeniális munkája nyomán ... legrövidebb idő alatt sikerült ... felállítani az " Alkotmányos Hadsereget ". ^{149/}
A hadsereg feltöltése , kiképzése lényegében befejeződött.

Nagyobb erőket már nem kellett és nem is lehetett volna felállítani.

Igy már csak az maradt tisztázatlan kérdés, hogy mikor hajózzák be a csapatokat, s hogy hol történjen a partraszállás. Az első kérdésben augusztus közepében állapodtak meg, de a partraszállás helyében még mindig nagy viták voltak a vezérkaron belül. Del Canto főparancsnok a Valparaísotól délre, Körner a nagy kikötővárostól északra tartotta a feltételeket kedvezőbbeknek. A vitából a német vezérkari főnök került ki győztesen. Egyfelől, mert "Körner ezredesnek a hadseregre korlátlan befolyása volt", másfelől a flotta tisztjei is őt támogatták. ^{150/} A Körner által javasolt, Valparaísotól északra található Quintero-öbölben ugyanis a partraszállásra kedvezőbb feltételek kínálkoztak. Továbbá itt lehetőség kínálkozott a Valparaíso-Santiago és a Concepcion-Santiago vasútvonalak átvégására is, melyeknek érthetően nagy stratégiai fontossága volt. (Körner figyelme arra is kiterjedt, hogy megtévessze ellenfeleit: a katonák között Coquimbo és Concepcion tartományok térképeit terjesztették, hogy Balmacedát megtévesszék a partraszállás helyét illetően.)

Mielőtt rátérnénk a Körner által tervezett és vezetett hadjáratra, tekintsük át az "Elnöki Hadsereg" helyzetét is.

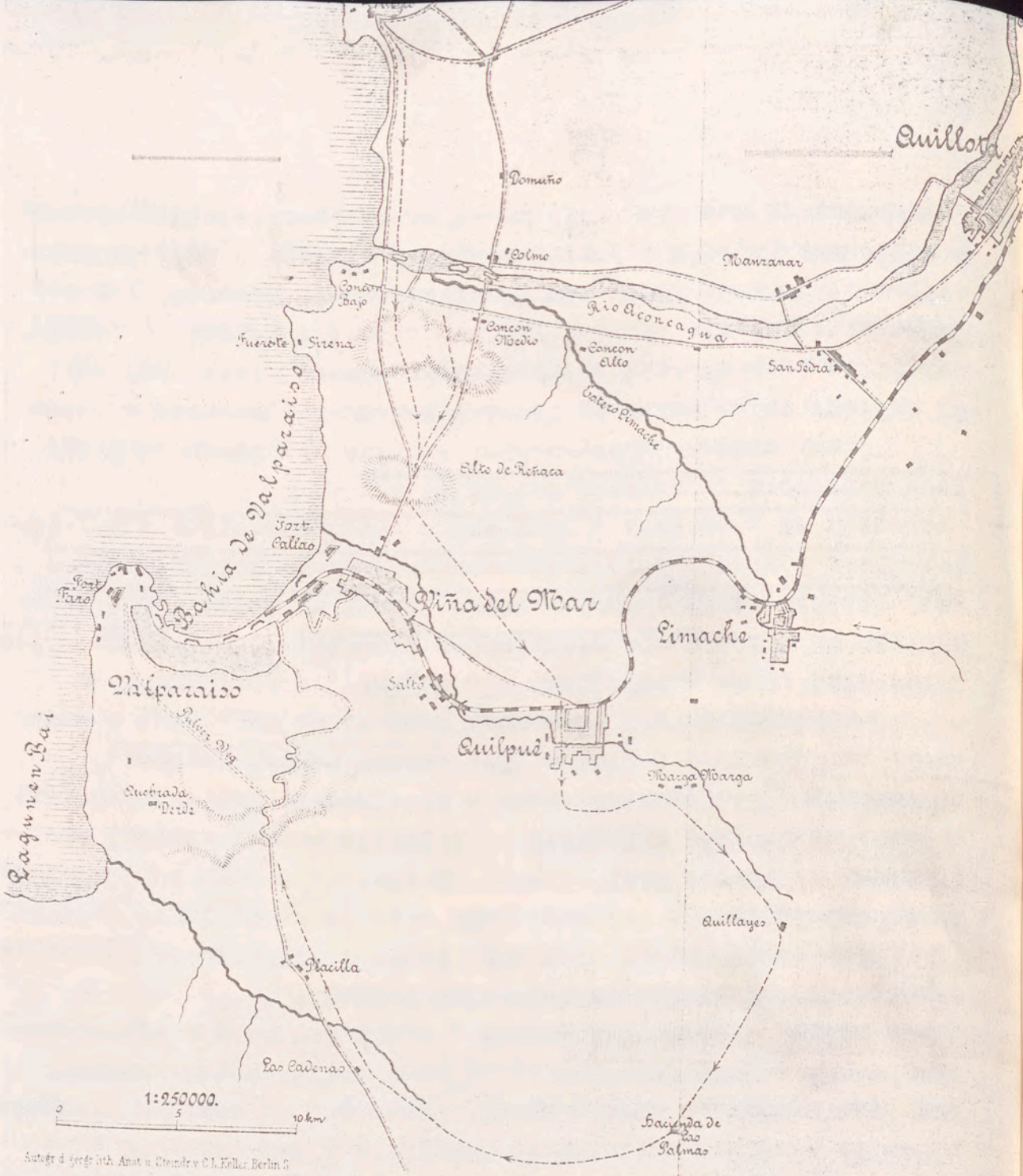
Balmaceda a flotta felléradásakor azonnal felismerte a nagy veszélyt, ezért az egész országban elrendelte az ostromállapotot. Mozgósította a hadsereget, melynek nagyobb része lojális maradt. Sok kormányellenes tisztet, hivatalnokot elbocsátottak. Az "Ejercito de Linea" létszáma 1890-ben mintegy 1000 tiszt és 5000 fő legényre volt. A "Guardia Nacional" létszámának körülbelül 50 ezer főt tett ki, de a valóságban ez csak 25-27 ezer főt számlált. A nemzeti gárdisták jelentős része kormányellenes volt, ezért Balmaceda nem is támaszkodhatott igazán a "Guardia Nacionalra". "A nemzetőrség mozgósítása, ami 70-80 százaléokban az oppozíciót képviselte, állandó veszélyt hozott volna magával." ^{151/}

A mozgósítással egyidejűleg a zászlóaljokat ezredekre töltötték fel, a zászlót 50 %-al felmelték, növelték a csendőri alakulatok létszámát, betiltották az ellenzéki lapokat.

Ezen intézkedések eredményeként 1891 augusztusában a kormány mintegy 40 ezer fős hadsereggel rendelkezett már! Ez a létszám mintegy négyszerese volt az ellenforradalmi hadseregnek, de harci értéke, ütőképessége, vezetési színvonala összehasonlíthatatlanul csúszkább volt. ^{152/} Egy kortárs német hadtörténész erről azt írta, hogy az elnök "hadserege a katonai használhatóság még olyan fokán sem volt, mint amilyen állapotban a francia mobilgárdák álltak az 1870-1871-es hadjárat alatt, s csak Balmaceda lovasága állt egy kicsit magasabb fokon. ^{153/} A létszámbeli fölény nem sokat számított, mint ahogy később be is bizonyosodott. A képzett tisztikar egy része - különösen azok, akik már a modern "porosz iskolát" járták végig - dezertált.

Balmaceda hadserege a békelétszámhoz képest rendkívül felduzzadt, így a tiszthiányt katonailag képzetlenekkel kellett pótolni. A gyalogság nem ismerte még a szétosztott alakzatot - amit ugyanakkor Körner bevezetett, ezért zárt alakzatban harcoltak. A katonák nem részesültek szisztematikus löki-képzésben sem, s csak vaktában tüzeltek ahogy erről a korabeli jelentések beszámolnak. ^{154/} "Nem valósulhatott meg hatá-
sos kiképzés, mivel erre a vezetők és a kiképző személyzet nem volt felkészítve" - összegzi véleményét Körner a kormány-csapatokról. ^{155/}

Már a fentiek miatt is hátrányosabb helyzetben volt Balmaceda hadserege, de ehhez hozzájárult még az, hogy a csapatok manőverezési képessége, actió radusa minimális volt. Flotta híján a kezdeményezés lehetősége eleve a kongresszusi erők oldalán volt, Balmaceda csak védekezhetett, reagálhatott lépéseikre. A több száz "km" hosszú Közép-Chile partvonalát a hadsereg nem volt képes ellenőrizni, csak a legfontosabb városok védelmére vállalkozhattak, de még ez is azzal a következménnyel járt, hogy az elnök csapatai nagyon szétszóródtak. A kormánynak Santiagóban 6 ezer, Concepciónban 9 ezer, Vina del Marban 6 ezer, Valparaisóban 3 ezer, Coquimbóban 8 ezer katonája állomásozott. Ezek tekintélyes számok, de a városok közti távolságok is azok. Így pl. a Coquimbóban levő erők - hajók hiányában - csak kb. két hét el-

Autogr. d. geogr. Inst. Anat. u. Steindr. v. C. L. Koller, Berlin S.

Skizzen chilenischen Bürgerkriege von 1891.

Einige Bemerkungen für die Aussprache.
 Palmarceda = Palmarceda
 Quintero = Quintero
 Quillota = Quillota
 Quilque = Quilque
 Macilla = Macilla
 Macilla = Macilla
 Macilla = Macilla

telte után avatkozhattak be Valparaiso segítségére. A kormányhű erők tehát elszigeteltek voltak. Ez lehetővé tette a "Körner-hadsereg" számára azt, hogy a kormánycsapatokat részenként verjék meg. 156/

Az "Alkotmányos Hadsereg" behajózása Caldera, Musco és Iquique kikötőkben történt. Az expedícióval tartott a "Junta" több minisztere is, a többség azonban az elfoglalt tartományok irányítását végezte.

Az induláskor Canto ezredes főparancsnok a következő beszédet intézte katonáihoz, mely mutatja a hadjárat céljait, ellenforradalmi jellegét. "Eljött az a pillanat, hogy a diktátort ... megsemmisítsük. Rültségekben a zsarnok, aki hőspokon át hazánkat elnyomta és megalázta, ezt gondolta ..., hogy nem merünk az ország szívébe hatolni. Ne akarjuk bizonyítani ennek a gonosztevőnek ..., hogy Chilében despotáknak nincs helye. Először Valparaiso, aztán Santiago, ez katonák a hadjárat és hazafias törekvésünk célja." 157/

Négy napos hajút után a 17 hajóból álló flotta augusztus 19-én találkozott a Valparaisótól alig 30 km-re fekvő Quintero-öbölben. Az akkori téli viharos időjárás, a nagy hullámverés, a Humboldt-áramlás a hajókat a kijelölt partszakasztól északra sodorta, és megakadályozta a kihajózást. Erre csak 20-án került sor, amikor a flotta 9284 embert rakott partra. 158/

"Előszörben Emil Körnernek tudható be az, hogy a hadjárat első része a behajózás, a hajút, a partraszállás gyorsan és főleg meglepetésszerűen történt. 159/ A "Junta" tengeri fölénye tehát lehetővé tette, hogy csapatai Chile legfontosabb kikötője közvetlen szomszédságában szilárd hidfőt építsenek ki, anélkül, hogy ezt a kormánycsapatok a legkisebb mértékben is zavarni tudták volna.

Körner eredeti elképzelései szerint még 20-án menetből át kellett volna kelni az Aconcagua-folyón, azonban a partraszállás északra való eltolódása és késése miatt csak este érték el a folyót. Átkelni már nem lehetett rajta. Az igazi, teljes meglepetés ennek következtében mégis elmaradt, s így a folyó bal partján a kormánycsapatok mintegy 9 ezer katonája sorakozott fel. Nem vált be az az elképzelés sem, misze-

rint a Valpariso környékén szervezkedő ellenforradalmi szabadcsapatoknak meg kellett volna rongálniuk a vasuti- és táviróösszeköttetést. 160/

A vezérkaron belül nézeteltérés alakult ki a további teendőket illetően. Canto főparancsnok 22-én akarta megindítani a támadást, amíg a kongresszusi erők egésze felsorakozik a folyó mentén. Azonban Körner véleménye kerekedett ismét felül, aki azzal érvelt, hogy még 21-én támadni kell, mert minden tétlenül eltöltött nap csökkenti az expedíciós erők esélyeit. A váratlan támadás előnyei elvesznek, s a kormánycsapatok is egyre nagyobb erőket összpontosíthatnak ellenük.

Az Aconcagua-folyó torkolatánál felsorakoztatták a flotta hadihajóit, melyek a torkolat környékét folyamatosan tűz alatt tartották. Ennek következtében az elnök csapatai kénytelenek voltak elhagyni itteni állásukat, s Körner ebben látta a nagy lehetőséget a sikeres átkelésre. Körner személyesen állt az egyik brigád élére, - a másik kettő heves tüzeléssel elterelte a figyelmet - s a torkolat közelében átkeltek a folyón anélkül, hogy a kormánycsapatok azt észrevették volna. Lényegében ezzel eldőlt a csata sorsa is, ugyanis Körner brigádja a folyó bal oldalára átkelve oldalról és hátulról a kormánycsapatokra zúdult. A meglepetés teljes volt: a kormányerők Vina del Mar irányába fejvesztetten menekültek. Conconnál ezzel augusztus 22-ére eldőlt az első összecsapás a két hadsereg között, mely az ellenforradalmi erők teljes győzelmét hozta. 161/

A győzelemben döntő szerepet vállalt Körner. "Annak ellenére, hogy haditerve nem minden vonatkozásban valósult meg elképzelései szerint, a fáradhatatlan teuton dinamikája, és villámgyors döntései győzelemhez vezettek." 162/

Ki kell emelnünk a conconi csatánál a fegyvernemek közti együttműködést, mely alapvetően Körner tervei szerint valósult meg. A német vezérkari főnök tűzerei és gyalogsága alapos kiképzésben részesült, akik jól irányított tűzvezetéssel lekötötték, elterelték a kormánycsapatok figyelmét. A flotta és a hadsereg együttműködése volt a másik döntő tényező, mely a folyón való átkelést és ezzel a győzelmet is

lehetővé tette . A flotta nem csak tüztámogatást biztosított , hanem az utánpótlást is , sőt vereség esetén visszavonulási bázisként szolgálhatott volna.

A kormánycsapatok vesztesége a conconi csatában 20 %-os volt , az " alkotmányos " csapatoké 10 %-os. Ennek alapvető okai a következők voltak : 1. Körner csapatai szétszórt alakzatban támadtak , a kormánycsapatok az elavult , sőt cszopalakzatban . 2. A "Junta " csapatai korszerűbb fegyverekkel rendelkeztek. 3. Az ellenforradalmi csapatok katonái szisztematikus lökiképzésben részesültek. 163/

A conconi ütközet jelentősége elsősorban morális hatásában mutatkozott meg . A kongresszusi csapatokat lelkesítette , a kormánycsapatokat demoralizálta a csata. A menekülők a térségben állomásozó egységekre is bomlasztó hatást gyakoroltak. Nagy zűr-zavar , kapkodás jelentkezett , mivel a "constitucionalisták " váratlanul , közvetlenül a főváros közelében jelentek meg , és arattak győzelmet. Az " Elnöki Hadseregéből " egész csapattestek dezertáltak , összesen mintegy 2 ezer fő. Ezzel a " Junta " erői emberveszteségei ellenére 10 ezer ötszáz fővel rendelkeztek , többel , mint a hadjérat kezdetén. 164/

Concon után az "Ejercito Constitucional " csapatai Vina del Marig , Valparaíso elővárosáig nyomultak előre. Itt meg kellett várni , amíg a flottától az utánpótlást megkapják. Ez a kényszerű várakozás azonban " lehetővé tette a diktátornak , hogy a táviró- és vasutiösszeköttetések révén , kevesebb mint negyven óra alatt felállítson egy új hadsereget , mely nagyobb létszámú volt , mint amely Conconnál vereséget szenvedett. " 165/ Balmaceda valóban minden lehetséges erőt összeszedett. Santiagóban és Valparaísoban levő erőket átcsoportosította , így Valparaíso térségében mintegy 14 ezer fős hadsereggel rendelkezett .(Nagy szükség lett volna a Coquimbónál levő 8 ezer emberre is , de ezek a már ismertett okok miatt nem avatkozhattak be a döntő küzdelmekbe.)

A Vina del Marnál összpontosult nagylétszámú kormánycsapatok közvetlen megtámadása nem látszott célszerűnek , ezért a vezérkar úgy döntött , hogy egy oldalmozdulattal a kormánycsapatok hátába kerülnek .

Ez a bekerítő hadművelet mintegy 40-50 km-es utat jelentett, mely több előnnyel is járt. Lehetőség kínálkozott, hogy a kormányerők legfontosabb, a Santiagót Valparaisóval összekötő vasutvonalát átvágják. Továbbá a kormánycsapatok csak Vina del Marnál rendelkeztek kiépített állásokkal, de Valparaisótól dél-keletre nem. Ha a bekerítő műveletet gyorsan hajtják végre, akkor a kormánycsapatok még nem rendezhetik eléggé sorukat, nem csoportosíthatnak át elegendő erőt az új hadszíntérre - szerepelt a vezérkar elképzeléseiben. Körner több hátránnyal is számolt: mindenekelőtt veszélyesnek tartotta, hogy eltávolodtak a flottától, melynek - a korábbiaktól eltérően - közvetlen segítségére nem támaszkodhattak. A hosszú gyalogmenet, melyet minél rövidebb idő alatt kellett megtenni, rendkívül igénybe vette a katonákat. Továbbá a megérkezés után közvetlenül támadásba kellett átmenni, hogy biztosíthassák a meglepetéssel járó előnyöket. 166/

Augusztus 28-án a Valparaisó előtt fekvő Placilannál fel-tűnt az ellenforradalmi hadsereg, miután már megrongálták a kormánycsapatok fő vasutiösszeköttetési vonalát. A támadás megkezdése előtt Körner megszembélte a már részben átcsoportosított kormányerők állásait, majd az egyes brigádokra, zászlóaljakra lebontva kidolgozta a haditervet. A placilai csatánál a kezdeményezés - mint az egész polgárháború alatt - az "Alkotmányos Hadsereg" oldalán volt. Az ütközetet végül egy lovasroham döntötte el, majd elfoglalták az ágyúállásokat. A kormánycsapatoknál már nem lehetett helyreállítani a rendet, s Valparaisó irányába fejvesztetten menekültek. A placilai csatával a polgárháború lényegében katonailag befejeződött. Balmaceda hadserege látványos ellenára Chile centrumában két döntő vereséget szenvedett, a megmaradt kormányhű erők a távoli helyőrségekben már nem avatkozhattak be érdemlegesen az események további menetébe. 167/

A placilai csata után Körner feltétel nélküli megadásra szólította fel Valparaisó hatóságait, melyet teljesítettek is. A kikötővárosba elsőként még 28-án Emil Körner vonult be csapatai élén. A városban ekkor már egy német tengerészkülönítmény tartózkodott (18), akik a csatavesztés hírére vonultak be

a városba . Ennek háttérében az állt , hogy a győztes katonák részéről fosztogatás , rablás volt várható. Ez be is következett, de a császári flotta tengerészei a német és más külföldi kereskedők által lakott városnegyedeket , a külföldi tulajdont megóvták ettől. 168/

Azt, hogy a polgárháború nemcsak Chile belügye volt , jól tükrözi az imperialista hatalmak állásfoglalását, közvetlen jelenléte Chilében . Az Egyesült Államok és Franciaország két-két hadihajót , Anglia és Németország pedig egy-egy flottakötélét küldött a chilei vizekre . Ez a "flottatüntetés " , s az egyes által Chilébe küldött erők nagysága megközelítőleg ki is fejezte az országban lévő " anyagi " érdekeltségeik nagyságát. 169/

A nagyhatalmak az USA kivételével a Balmaceda-kormány ellen léptek fel. Emögött egyfelől az imperialista rivalizálás húzódtott meg , másfelől az Egyesült Államoknak ekkor még nem volt olyan nagy érdekeltsége - veszténivalója - Chilében , mint riválissainak. Balmaceda felülkerekedésével csak nyerhetett volna , hiszen az USA tőkebehatolása Chilébe éppen Balmaceda alatt fokozódott. Továbbá az Egyesült Államokat nem annyira a salétrom , hanem az ország más nyersanyagkincsei (pl. réz,) vonzották , s már csak ezért sem voltak veszélyesek Balmaceda törekvései az USA számára. A

Anglia , érthetően , már a konfliktus előtt nyíltan elkötelezte magát a kongresszus mellett. Jelentős pénzügyi segítséget adott a felkelőknek , s elsőként küldött hadihajókat Chilébe. Az Angol kereskedelmi hajók is nagy szolgálatot tettek a "Juntának " .(információ , élelmiszer. lőszer , szén. 170/)

Míg Anglia állásfoglalása teljesen egyértelmű volt , addig Németország-részéről a kép bonyolultabb. Németország konkurenseivel szembeni előretörését elsősorban Balmaceda politikájának köszönhette , aki külpolitikai támaszt keresett Németországban . Ebből elvilág annak kellett volna következnie , hogy a konfliktusban is az elnököt támogatja . Csakhogy ez nem így volt! Németország hivatalosan semleges álláspontot foglalt el , de a gyakorlatban nagyon is fellépett a kormány ellen.

A német megatartás háttérében a következők álltak: amíg Balmaceda politikája csak angolellenes volt , addig ez nagyon

is megfelelt a német kapitalisták érdekeinek. Ahogy azonban az elnök politikája határozott antiimperialista jellegűt öltött, s már a német tőkeérdekeltségeket is veszélyeztette, ~~a német imperializmus gyakorlatilag összefogott legnagyobb Dél-amerikai riválisával, Angliával.~~ " A német és az angol politika kéz a kézben haladt. " 171/ Az imperialista hatalmak nagy küzdelmet folytattak egymással, de amikor a közös veszély fenyegette őket, akkor félretették ellentéteiket, egy táborban találjuk őket, együtt léptek fel.

~~A csendes délni háború idején Bismarck Németország semlegességét formálisan és ténylegesen is fenntartotta, de 1891-ben már egészen más helyzet állt elő, s ez a német nagotartás megvalósulásához is kellett, hogy vezessen.~~ A német kapitalistáknak ekkor már sok veszténivalójuk volt Chilében, így nem is maradtak tétlenek. Különösen a német hajózársaságok és a salétrombányatulajdonosok figyeltek Chilére, s gyakoroltak nagy nyomást a kormányra. Németország növekvő igénye, a kereskedelmével járó hatalmas profit a német tőkések újabb pozíciók megszerzésére ösztönözte. Ezeket a törekvéseket akadályozta azonban Balmaceda gazdaságpolitikája, mely a külföldi tőkének új salétromüzemek felépítését, állami salétromföldök megvásárlását nem engedélyezte. A német vállalkozók csak Balmaceda bukásával remélhették még erőteljesebb chilei térhódításukat, így egy táborba kerültek Angliával. Az elnöknek a nemzeti ipar fejlesztésére irányuló politikája sem sok jót ígért a német kereskedelmi expanzió számára.

A Chilében érdekelt német kapitalisták ~~nyomására~~ Caprivi kancellár 1891 júniusában Kinából Chilébe küldött egy hajórajt, mely júliusban horgonyt vetett Valparaisó előtt. E hajóraj tengerészei szállták meg a kikötőváros előkelő negyedeit " a német tulajdon biztosítására. " 172/ 1891. szeptember 7-én külföldi hatalmak közül elsőként (1) Németország ismerte el a felkelők ellenforradalmi kormányát.

Augusztus 29-én a placilai csatavesztés Valparaisó elfoglalásának hírére Balmaceda világosan látta, hogy helyzete menthetetlen. Lemondott, a hatalmat egy tábornoknak adta át, aki azonban ellenállás nélkül átadta a fővárost. Augusztus 31-én elsőként ismét Körner vonult be Santiagóba!

A köztársaság új elnöke az ellenforradalmi flotta főparancsnoka, az "Iquique-i Junta" vezetője, Jorge Montt lett. Balmaceda az argentin követtségre menekült, s mivel bíróság elé akarták állítani, elnöki mandátuma lejártakor, szeptember 19-én "önkezeléssel vetett véget életének Chile első antiimperialista köztársasági elnöke." 173/

Dall'Onto ezredes, a "forradalmi" erők főparancsnoka a hadügyminiszternek 1891 decemberében írt jelentésében írja, hogy a katonai győzelmek "... szükségszerű következménye volt az 1891 január 1-én bevezetett diktatura bukása, valamint a legális és alkotmányos rend szerencsés helyreállítása a köztársaságban." Majd az ezredes a következő szavakkal fejezi be beszámolóját: "Az ügy nemzeti volt, a diadal méltó a nemzethez." 174/ Körner is hasonlóképpen vélekedett: "... a döntő csata után az egész országban ismét helyre állt a rend és szabéké." 175/ "A chilei nép által kezdettől fogva elismert és tisztelt tartott társadalmi hierarchia sértetlenül látszott ki a krízisből." - állapítja meg egy reakciós beállítottságú chilei történész. 176/

Ez a bizonyos visszaállított "rend" azonban az ellenforradalmi erőket juttatta hatalomra. Azokat, akik a chilei reakciót testesítették meg, akik szorosan összefonódtak a külföldi tőkével. "Conconnál és Placillánál a constitutionalisták zászlaján a parlamenti jogkör kiszélesítése, a parlamenti kormány megteremtése állt." 177/ S valóban Chilében 1891-től a presidencializmót, az elnöki kormányzatot az úgynevezett parlamentarismo váltotta fel." 178/ Ez gyakorlatilag annyit jelentett, hogy az elnök és a kormány korábbi igen széles jogkörét alaposan megnyirbálták, melynek eredményeként a törvényhozó hatalom dominált a végrehajtó hatalommal szemben. "A kongresszus számos klikkből állt, de egyik sem volt olyan erős, hogy uralja a többit, s ezzel a törvényhozást. Az egyes csoportok között koalíciók jöttek létre, de ezek átmenetiek, ingatagok voltak, ezért gyakoriakká váltak a személyi cserék a kormányzatban. A végrehajtó hatalom hatékonysága csökkent..." 179/

A polgárháború után az oligarchia kiűzött az orszá-

got a külföldi tőkének , meggyorsult a tőkebeáramlás. Balmaceda bukása után azonnal csökkentek az utakra , oktatásra , településfejlesztésre , közművesítésre fordított állami kiadások. Az uralkodóosztályok egymással vetélkedő pártjai szétforgácsolták az ország erőforrásait. Chile államadósága 1890-1896 között közel háromszorosára nőtt. Az új kormányzat ellenforradalmi arculata - mint mindig - leginkább az intézkedéseiben fogható meg igazán . Az elsők közé tartozott az , hogy Montt elnök ismét engedélyezte a külföldi tőkének azt , hogy Chile fő gazdasági szektorába, a salétromiparba szabadon behatolhasson a külföldi tőke , hogy állami salétromföldet vásárolhattak. A salétromipar nacionalizálásából semmi sem lett , épp ellenkezőleg annak " nemzetközisítése " ment végbe. ^{180/} A Balmacedát követő kormányok visszaállították Pinto és Santa Maria salétrompolitikájának irányelveit , ami abban állt , hogy a salétromipart átadták a külföldi tőkének , s ők meguk pedig csak az exportadó behajtására szorítkoztak." ^{181/}

Balmaceda bukása után az angol követ a következőket írta: "A brit kolónia nem titkolja a Balmaceda bukása feletti örömét, akinek győzelme ... súlyos csapást jelentett volna a brit kereskedelmi érdekekre." ^{182/} A német kolónia is fellélegezhetett. Körner jelentős szerepe a polgárháborúban közvetve-közvetlenül Németország érdekeit is szolgálta. Ezt pár sorban nagyon világosan megfogalmazza Gutschmied német követ: " ...hála Körner katonai és stratégiai sikereinek , rendkívül jól szolgálta Chilében a német érdekeket , és hozzájárult Németország és katonai intézményei tekintélyének megszilárdításához." ^{183/} A német követ Placilla másnapján már a " Németország és Chile között nyíló új perspektívák " felett örvendezett. ^{184/} Gutschmied utóda , Treskow szorosan már Körner tényleges tetteire , az árulásra , a szerződésszegésre is ráutalt, de lépését a német érdekek szempontjából végső soron ő is kedvezőnek tartotta. S mint írja , " a győztes lobogó eltakarja az igazságot , a siker pedig a dezertálást." Alfred Vagts történész joggal jegyzi meg: "Hűség és lojalitás természetesen nem voltak a német militarizmus és kapitalizmus export cikkei ." ^{185/}

Körner dezertálása még a németek szemében is árulásnak tűnt. A katonai-politikai vezetés egy ideig nem tudta elfelejteni

Körner cselekedetét , azt hogy aktívan belesavatkozott belpolitikai életbe. Ez ellentétben állt a szentnek tartott porosz katonai hagyományokkal , tudniillik, hogy a hadsereg közvetlenül nem avatkozik bele a belpolitikai életbe. A porosz hadsereget apolitikusnak állították be , mely csak tisztán katonai kérdésekkel foglalkozik. Körner szerzőesszégése , árulása a hivatalos porosz katonai becsületkódex durva megsértését jelentette. Megszegte szerződését , beárnyékolta tisztí becsületét. Hans Kiesling , aki a századforduló után a chilei hadsereg inestruktora volt , és a tábornoki rangot is elérte , memoárjában ugyancsak elítélte Körnert . A következőket írja: " Mi német tisztek mindig távol tartottuk magunkat a politikai beavatkozástól ... csak annak a gondolatnak éltünk , hogy a tisztikarr tudományos képzését előmozdítsuk. " Körner azonban " jogtalanul belesavatkozott annak az országnak a politikájába , amely őt szolgálatába fogadta , másfelől eljárása éppen az ellen az ellenk ellen irányult , aki őt a chilei hadseregbe befogadta . "186/

Hamarosan azonban jelentkeztek Körner árulásának Németországra nézve nagyon is előnyös , " materiális " előnyei , így fokozatosan " rehabilitálták . " Treskow német követ már azt javasolta , hogy Körnert II. Vilmos tüntesse ki , mert Németország ezzel is kifejezésre juttatná az új chilei rendszer elismerését , ugyancsak Körner " félrelépését " ("Fehltritt ") is megbocsátának ezzel . Egy bizonyos illendőségi idő kivárása után a császár valóban kitüntette Körnert a "Porosz Koronarenddel", a német birodalomért folytatott hasznos tevékenysége elismerésül.

Hogy a polgárháború , a Körner szerepe milyen jót tett a német gazdaságiérdekeknek , különösen a hadiiparnak, azt jól tükrözi az , hogy már 1891-ben a Német Fegyver- és Lőszergyár nagy megrendelést kapott Mauser-puskák szállítására , pedig az osztrák gyártmányú Mannlicher-puskák jól vizsgáztak az ellenforradalmi katonák kezében. A Krupp-cég is hamarosan profitált Körner "félrelépéséből" . A monopólium vasutisínekre és ágyukra kapott nagy megrendelést . 187/

Láthattuk , hogy Emil Körner az " Ejército Constitucional " vezérkari főnökeként pár hónap alatt modern taktikára és stratégiára építve jól felszerelt és irányított ütőképes hadsereget hozott létre , amely augusztus 20-tól 28-ig, mindössze nyolc nap

alatt a nálánál négyszer nagyobb létszámú kormányerőket megverte. A német-chilei vezérkari tiszt tevékenysége táltett egy egyszerű katonai instruktorén. Mint szervező és stratégia kezdettől fogva döntő, kulcsszerepet játszott "az " Alkotmányos Hadsereg " győzelmében. Kétségtelenül magas katonai szakértelmét a chilei és a külföldi reakció, az ellenforradalom rendelkezésére bocsátotta. Körner"1891-ben nem a diktátor ellen harcol, hanem a reformátor ellen, aki veszélyeztetheti a német érdekeket. Chilei küldetésekor ... elsősorban a Császár szolgálatában fejt ki tehetségét." 188/

A chilei eseményekkel foglalkozó kortárs német történészek el voltak ragadtatva Körner sikereitől. "1891-ben egy egykori porosz tiszt, immáron chilei szolgálatban állva, megszervezte, kiképezte a kongresszusi hadsereget, a győzelmekben rendkívül nagy részt vállalt". Körner szerepe a sikerekben nagyobb volt, "... mint minden más körülmény együttvéve - írja egyikük." 189/ Mások Körner sikereivel a német hadsereg presztizsét skarták növelni. A "Militär - Wochenblatt " 1892-ben megjelent pötrfüzetében olvashatjuk az alábbi sorokat: " az ellenzék a porosz-német alapelvek alkalmazásának köszönheti győzelmét." 190/ Századunk harmincas éveiben, amikor ismét nagy hangsúlyt kapott a német hadsereg dicsérete, szívesen emlékeztettek a chilei sikerekre: " A háboru szerencsés kimenetelében a legjelentősebb része Körnernek volt. Két csatában ... erős ellenség ellen porosz mintájú fölényes taktikával győzött. " 191/

Emil Körnernek a polgárháboruban játszott szerepét értékelve, három körülményt kell különösen kiemelni:

1. A győztes ellenforradalom eredményeként nemcsak Németország erősítette meg gazdasági, politikai pozícióját Chilében, hanem személyesen Körner is profitált " félrelépéséből ", amiből viszont később a német monopolizmusok ismét jelentős hasznot húztak. A győzelmekben döntő szerepet játszó Körner képességeit a felkelők annyira elismerték, hogy " chilei Moltkénak és Roonnak " nevezték. Santiagóba való bevonulásakor " ő volt a nap hőse ". 192/ " Körner dicsőségének tetőpontján volt, mivel ő szabaddá tette Chilét "... ; "neki köszönheti hadseregünk az új kiképzést, s mint a vezérkar főnöke az utolsó hadjáratban elévülhetetlen érdemeket szerzett ... , nevét és emlékét a

193/

chilei nép örök hálája övezi" - írta egy kortárs chilei. Canto ezredes így méltatta Körnert : " a constitutio ügyéért tett kiemelkedő szolgálataiért a kormánynak és a chileiek külön háláját és figyelmét érdemli ki." 194/ Ez a " hála " nem is maradt el! Az 1891 szeptemberében összehívott új chilei kongresszus azzal honorálta Körner tevékenységét , hogy egyből brigádtábornokká léptették elő , megemelték vezérkari főnöki tisztségében , majd 1896 -ban hadosztálytábornokká is kinevezték , mely a legmagasabb chilei katonai rang volt.

Az egykori porosz kapitány ezzel a magas ranggal olyan kivételes, privilegizált helyzetbe jutott , olyan hatalomra tett szert , mely lehetővé tette a német katonai befolyás szinte korlátlan térhódítását Chilében. " Körner rövid idő alatt irányadó pozíciót vívott ki a chilei hadseregben , de a döntő pozíciót , amely számára lehetővé tette , hogy a német befolyásnak Chilében új utakat nyisson , az 1891-es forradalomban való sikeres részvétele bizonyította " - szögezi le egyértelműen Kiesling. 195/

Láthatjuk tehát , hogy Körner számára a polgárháború katonai karrierjének ugródeszkájaként szolgált. Gyakorlatilag megszerezte a chilei hadsereg feletti tényleges irányító szerepet, s ezzel minden lehetőséget , hogy a chilei hadsereget a porosz-német minta alapján szervezze át , ugyanakkor az országban a német hadiipart is monopolizálja ! Körnernek e magas pozíciója volt az a bázis , amely minden ellenállással szemben lehetővé tette , hogy a chilei hadsereg a porosz modell alapján szerveződjön át , s " Dél-Amerika poroszáivá " váljon.

2. Emil Körner óriási befolyása a chilei hadügyre , sőt a politikai sőt a gazdasági életre is , lehetővé tette a német imperializmus , különösen a német hadiipar gyors térhódítását az országban . Körner sikere , eredményessége méginkább ráirányította a német katonai-politikai vezetés figyelmét latin-amerikai katonapolitikájukra . Nagy lehetőséget láttak a porosz modell , a német katonai befolyás kiterjesztésére . A német imperializmus dél-amerikai katonapolitikája 1891 után - éppen a chilei sikerek hatására - bontakozik ki igazán , amit az 1895-ös katonai misszió tevékenysége jelez Chilében , majd az Argentínával , Bolíviával , Brazíliával kiépített katonai

kapcsolatok létrejötte , illetve intenzívebbé válása.

3. Chile északi tartományaiiban 1891 első hónapjaiban felállított "Alkotmányos Hadsereg" képezte a maga belső felépítésében , szervezettségében , s nem utolsó sorban szellemében a modern chilei hadsereg bázisát!

"Körner az Escueláról és az Academiáról kikerült tanítványaival együtt Chilének a XX. század elején meglévő porosz stílusú hadseregének magvát Iquique és Antofagasta poros gyakorlóterein kovácsolta ki , és küldte őket a Concon és Placilla melletti csatákba. " - írja Nunn amerikai történész. 196/1910-ben maga Körner is úgy nyilatkozott , hogy " az Alkotmányos Hadsereg ("Verfassungarmee ") képezte a mai chilei hadsereg bázisát . " 197/

Napjaink chilei hadseregének gyökerei tehát a polgárháborúig vezethetők vissza , azonban ez a modernizált hadsereg már születésének pillanatában az oligarchia mellé állt. Reakciós , ellenforradalmi módon , egy véres , kegyetlen polgárháboruban mutatkozott be . Körnernek s chilei tisztársaainak 1891-es fellépése mindennek mondható , csak apolitikusnak nem . Ezt a körülményt azért is kell hangsúlyoznunk , mivel a XX. századi chilei hadseregről , annak apolitikus beállítottságáról legendák keringtek . Láthattuk azonban , hogy ez a hadsereg már létrejöttekor sem volt az ! Emil Körner , " a porosz példakép " , a chilei hadseregre nagy hatást gyakorolt , de nemcsak a hadsereg szervezetére , hanem annak szellemére is . A porosz tradíciók ápolása mindmáig fennmaradt a chilei hadseregben . Emil Körnerben a chilei katonai vezetők a mai hadsereg létrehozóját tisztelik , s halála után (1920) négy évvel bekerült a chilei katonai hősök santiagói panteonjába. 198/

4./ A chilei hadsereg 1891-1894 között

Az 1891-1894 közötti időszakban két fontos folyamatjáté szódott le a chilei hadseregben . 1. Egyfelől szükségének látszott a polgárháboru után a hadseregben visszaállítani a békebeli állapotokat ; ismét be kellett indítani az oktatói , kiképző intézményeket , s nem utolsó sorban a kormányhű tisztikarban végzett tisztogatásokkal biztosítani igyekeztek a győz-

tesként kikerült ellenforradalmi hadsereg homogenitását. 2. Másfelől megtörténtek Emil Körner részéről az előkészületek az új hadsereg porosz-német minta alapján tröténő átszervezésének kibontakoztatására, radikális átalakítására.

1. 1891 szeptember 4-én a már Santiagóban székelő ellenforradalmi Junta elrendelte a "Diktatórikus Hadsereg" ("Ejercito de la Dictadura"), vagyis a Balmacedához hű kormánycsapatok feloszlátását. A szeptember 14-én kibocsátott rendelet értelmében - melyet a "Forradalmi Hadsereg" főparancsnoka, Estanislao del Canto írt alá - csak azok a tisztek maradhattak az új hadsereg keretében, akik átálltak az "Alkotmányos Hadsereg" oldalára. Felállították a haditörvényszékeket, melyek vádat emeltek a Balmaceda-hadseregben szolgált, kapitányi fokozatnál magasabb rangú tisztek ellen. 1891 októberében a hadbírószági tárgyalások során 118 balmacedista tisztet vontak felelősségre. Többségüket nyugdíjazták, bebörtönözték, házi őrizetbe helyezték, vagyis eltávolították őket a hadsereg kötelékéből. A hadbírószági ítéletek célja egyértelmű volt: megszabadulni a régi hadsereg idős, magas rangú tisztjeitől, s helyüket a Körner-hadsereg fiatal tisztjeivel betölteni. Bizonyos "tisztogatást" már maga a polgárháború is eredményezett, hiszen sok kormányhű tiszt már az ütközetekben elesett, de a teljes "tisztulási folyamat" csak a "törvényes" mezben jelentkező hadbírószágok ítéletei fejezhették be. ^{199/} Ily módon érthető, hogy a hadsereg tisztikarának összetétele rövid idő alatt radikális átalakuláson ment keresztül.

A kormányhű tisztekkel szembeni fellépésnek a politikai szempontokon túl, katonai - társadalmi jellegű okai is voltak. Arról van szó, hogy a magas létszámba felduzzasztott Balmaceda-hadsereg tisztutánpótlását csak úgy fedezhette, hogy sok népi származású altisztet helyezték tiszti rangba, illetve alacsony beosztású, katonailag gyengén képzett tiszteket léptettek elő magasabb posztokra. Természetesen ezt az arisztokratikus-oligarchikus jellegű ellenforradalmi hadsereg tisztikara nem nézte jó szemmel, másfelől a reorganizációt tovább folytatni szándékozó Körner és chilei hívei számára ez a katonailag képzetlen réteg elfogedhetetlen volt, mivel idővel ellenállást tanusíthattak volna a reformokkal szemben, ugyanugy,

mint 1891 előtt. Azt mondhatjuk , hogy 1891 végére Körner számára a polgárháboru előtti állapotokhoz képest lényegesen "tisztább pálya " állt rendelkezésre . A "poroszosítást " el-
lenzők tábora meggyengült!

Körner 1892-ben visszatért eredeti missziójához: az "Escuela Militar " -on és az " Academia de Guerran " tanított , de már egészen más pozícióban mint 1891 előtt. A kadétintézmény a polgárháboru alatt szüneteltette tevékenységét. Utána sem az előző tanterv szerint működött , ugyanis 1892 - 1895 között az új hadsereg tisztjeinek gyorsított továbbképzése folyt egy éves kurzusok keretében. E mellett az intézmény átmenetileg " gyerstalpáló " tanfolyamokat is szervezett az altisztek számára , akikben már nagy hiány mutatkozott. ^{200/}

1892 január 9-én Monst elnök rendeletére a Hadiakadémia ismét megnyitotta kapuit. Igaz , átmenetileg itt sem az eredeti hároméves képzés folyt , - ezt másfél évre redukálták - de a tanterv egésze fő vonalakban az 1890 előtti követte. ^{201/} Körner a tisztoztatásokkal és az oktatás újraindításával elégedett volt , ezeket mintegy előfeltételként kezelte további tervei számára. A következőket írja: " ... 1893-ra elértük a tisztikar bizonyos egyneműségét , és a tulajdonképpeni reorganizációs munka elkezdődhetett. " ^{202/}

A hadseregben a polgárháborus zavaros helyzet tisztázódása után végbemenő konszolidálódási folyamattal párhuzamosan megtrótténtek az első lépések a hadsereg további modernizálására! Az újabb reformok számára mindenekelőtt jó bázisul szolgált Emil Körner megnövekedett hatalma. A német-chilei alezredest még 1891-ben brigádtábornokká léptették elő , s egyidejűleg megerősítették vezérkari főnöki posztjában. A chilei német katonai befolyást éppen az a körülmény különbözteti meg az argentin , török , a japán , a kínai ... német katonai befolyástól. Arról van szó , hogy 1891-ig Körner oktatói és tanácsadói minőségben , mint szerződötetett külföldi instruktor működött , de a chilei hadsereg tényleges parancsnoka , tisztje nem volt , parancsnoklási joggal ennél fogva nem rendelkezett! Az általa kezdeményezett reformok csak akkor valósulhattak meg , ha a chilei katonai vezetés és a kormány erre lehetőséget adott.

Emil Körner a polgárháboru után a chilei hadsereg felett tényleges parancsnoki szerepet kapott , míg az említett országokban a katonai tanácsadók csak mint katonai szakértők tevékenykedtek , s az adott hadsereget legfeljebb csak hadgyskorlatokon irányíthatták. Körner 1891-ben játszott aktív ellenforradalmi szerepének köszönhetően azt , hogy a polgárháboru után Chile katonai életének legfontosabb személyisége lett. A polgári-politikai életben 1891 után senkinek sem volt olyan befolyása , mint a német-chilei tábornoknak a katonai ügyekben! Befolyásos helyet foglalt el a katonai oktatás és adminisztráció terén , s rövidesen a chilei katonai hierarchia még magasabb csucsaira emelkedett.

A kongresszusnak Balmañeda felett aratott győzelme lehetővé tette Körner (és a német katonapolitika) számára , hogy egy évtizedig lényegében szabad kezet kapjon az ellenforradalomban létrejött új hadsereg felállításában. A chilei hadsereg legfelső parancsnoka az elnök , de a tényleges főparancsnok a vezérkar főnöke (Körner) volt , aki bár formailag a hadügyminiszternek volt alárendelve , de a hadsereg szervezése , kiképzése , irányítása, felszerelése valójában a német tiszt kezében összpontosult. Körner politikai , katonai súlyát növelte , hogy a 90-es évek közepétől az Argentínával kiéleződött határkonfliktus idején tagja volt a legszűkebb körű honvédelmi tanácsnak is , mely nemcsak katonai , hanem gazdasági , politikai kérdésekben is döntött. Ebben az időben léptették elő hadosztálytábornokká is , mely a legmagasabb chilei katonai rang volt. ^{203/}

Körner tényleges , reális hatalommal rendelkezett , s min mint a vezérkar főnökét megillette a kinevezési jog is .Az oktatási-kiképző intézmények közvetlenül a vezérkar alá tartoztak , így Körner természetesen ezen intézmények élére olyan személyeket állított , akik a feltétlen német orientáció hívei voltak. Így pl. 1892-ben az "Escuela Militar " élére kinevezte a germanofil Vicente del Solar alezredest. ^{204/}

Körner megnövekedett hatalmát jól jelzi az a tény , hogy a francia orientáltságú hadügyminiszternek , Arteaga tábornoknak - akivel Körnernek már 1891 előtt is ellentétei voltak-

le kellett mondania . Szólnunk kell arról is , hogy Körner élvezte Jorge Montt elnök feltétlen bizalmát , aki támogatta Körner porosz mintájú reorganizációs törekvéseit. Ebben az együttműködésben természetesen jelentős szerepet játszott az , hogy maga Montt is katona volt , valamint a két főtitest a polgárháboruban is együttműködött.

A fentiek alapján leszögezhetjük : Chilében a német katonai befolyás frontáttörése a polgárháboruban volt! Ettől az időtől kezdve rohamosan tért hódított a porosz katonai modell , s lépésről-lépésre szorította vissza a francia befolyást. A már említett Hans Kiesling emlékirataiban ezzel kapcsolatban a következőket olvashatjuk: " ... egy biztos , hogy a német befolyás soha nem érte volna el azt a kimagasló pozíciót a chilei tisztikaron belül , ha Körner a ferraradalmi háboruban katonai győzelmei révén ... nem vált volna Chilében a legjelentősebb emberre !" ^{205/}

A Körner által legfontosabbnak tartott vezérkar még a polgárháboru alatt jött létre , amikor is május 7-én az "Iquique-i Junta " elrendelte felállítását. A polgárháboru után a háborus vezérkart átszervezték . Az átalakításnál a porosz vezérkar felépítését tekintették irán adónak. 1892-ben a chilei Nagy Vezérkar ("Estado Mayor General ") felállítása azt is jelentette , hogy eddigben megszüntették a polgárháboru előtti Hadsereg főfelügyelőséget ("Inspeccion General del Ejercito") . A Nagy Vezérkar mellett 1891-ben még nem hoztak létre csapatvezérkarokat , erre csak a századforduló után került sor. Körner a vezérkar élén ennek az irányítóapparátusnak igyekezett még a Németországinál is nagyobb jogkört biztosítani. Továbbá arra törekedett , hogy a hadügyminisztérium szerepét , melynek élén egyrészt civil, másrészt chilei állt , formálissá tegye. ^{206/} Ebben több tényező is motiválta . a./ Mindenekelőtt németországi tapasztalatai , ahol mint a Német Nagy Vezérkar egykori tisztje érzékelhette a vezérkar domináns szerepét. b./ A chilei hadügyminisztérium már 1891 előtt a német orientáció , s általában a reformok egyik fő akadályozója volt . c./ A polgárháboru után a vezérkar súlyának emelését a hadügyminisztéri-

ummal szemben indokolttá tette a törvényhozó - s végrehajtó-hatalom egymáshoz való viszonya is. Az 1891 utáni "parlamentarismo" nagy teret biztosított az uralkodó osztály egyes csoportjai, pártjai különböző érdekei érvényesülésének. A kongresszusi politika, a pártok mindenkor erőviszonyai jelentős mértékben meghatározták a hadügyminisztérium cselekvési lehetőségét. A hadügyminisztérium élén álló polgári személy a parlamentnek volt felelős, aki pozíciója megtartásáért megpróbálta elkerülni a kongresszussal való összeütközést. Körner világosan látta ezt a függő helyzetet. A vezérkar önállóságának megteremtésével, amennyire csak lehetett, igyekezett a chilei hadsereget kivonni a polgári ellenőrzés alól. Előretekinthető, e törekvés idővel - többek között - azt eredményezte, hogy a hadsereg egyértelműen Németország felé orientálódott. Az uralkodó osztály anglofil, frankofil elemei, valamint az angol és a francia imperializmus chilei törekvéseiben nem támaszkodhatott e fontos faktorra, Németország annál inkább.

A polgárháború - mint láttuk - azzal a következménnyel járt, hogy a porosz rendszeren alapuló hadseregmodernizáció feltételei kedvezőbbekké váltak. Körnernek, s a katonai reformok chilei támogatóinak több tényező együttes hatása is éppen jókor jelentkezett. A polgárháború, majd az azt követő zilált gazdasági, katonai, politikai helyzet kétségtelenül csökkentette Chile külpolitikai aktivitását, fellépésének súlyát. A háborúban álló, s ennek következtében legyengült Chile nemcsak két északi szomszédja, hanem Argentina erőteljesebb fellépését is kiváltotta. A 90-es évek első felében különösen az argentin-chilei határviszály kiéleződése, a "hármasszövetség" lehetséges veszélye, a chilei hadsereg mennyiségi és minőségügyi, technikai és kiképzési felfejlesztését tette indokolttá. Természetesen ez előtérbe állította Emil Körner személyét, és az általa képviselt porosz katonai modellt is.

A feszültté váló külpolitikai helyzet mellett a belpoli-
tikai élet is kedvezett Körner törekvéseinek. A hadsereg a polgárháborúban a politika színpadára lépett. Ez akkoriban az uralkodó osztályok többségének érdekében állt. 1891 után ellenben e pártoknak az uralkodó köröknek inkább az állt érdekében,

hogy a hadsereg és vezetői forduljanak el a politikától, vonuljanak vissza a laktanyákba, és a hadsereg kizárólag csak katonai ügyekkel foglalkozzék. Ennek leghatásosabb eszközeül viszont az kínálkozott, ha a hadsereg figyelmét, ambícióit katonai reformokkal kötik le!

Emil Körner megnövekedett hatalma, valamint a chilei erőviszonyok jó felismerése alapján 1892-től hozzálátott a hadsereg porosz elveket követő további átalakításához. Világosan látta azonban, hogy átmeneti időszak közbeiktatása szükséges, hogy a polgárháboru utáni helyzetben először is el kell érni a hadsereg konszolidációját, a polgárháboruban verbuválódott tisztikar homogénné válását. Csak ezután lehetséges a széleskörű "poroszosítási" folyamat beindítása. Az "átmeneti időszak" jellegéről Körner a következőképpen ír: "A reorganizációt 1891 után hátráltatta egy ideig ... az a körülmény, hogy a dolgok állását pár éven keresztül a tisztulási folyamat jellemezte, amely így az egész katonai tevékenységet a belső rend megtartására és erősítésére korlátozta." 207/

Az átmeneti időszakban a további modernizáció előfeltételének megteremtésében lényeges mozzanat volt az, hogy 1891-1894 között a Császári Németország három tisztje érkezett. Von Bischoffshausen az "Escuela Militar" és az "Escuela de Tiro" (lövésziskola) taktikát, testnevelést, vívást és lovassági ismereteket oktatott. Von Drigalski ugyancsak a kadétintézményben tevékenykedett, mint az erődítéstan tanára. A harmadik tiszt von Wuthenow az "Escuela de Tiro" - n dolgozott. Feladatuk lényegében az volt, hogy az 1885-től elkezdett chilei hadseregmodernizációt tovább vigyék, támaszul szolgáljanak a már Chilében tevékenykedő német misszióknak. Körneren kívül ekkor még kevesen tudták, hogy ezen új német misszió célja egyúttal az is, hogy előkészítsék a talajt egy nagy létszámú német katonai delegáció eredményes chilei tevékenysége számára. Körner a porosz modell teljes bevezetése előtt minél kedvezőbb és szélesebb alapok megteremtésére törekedett. 208/

A német instruktorok közül különösen báró Erich von Bischoffshausen alezredes tevékenysége vált jelentőssé, aki ko-

rábban a szász nehézlovasságnál szolgált, s 1891 szeptemberétől állt chilei szolgálatba. 1891-1894 között Körner a porosz szabályzatokat, az elméleti, de különösen a gyakorlati kiképzést néhány chilei egységnél kipróbálta. Az itt szerzett tapasztalatokat messzemenően hasznosították 1895 után, amikor is az 1895-ös német katonai misszió tevékenysége már kiterjedt az egész chilei hadseregre. Ebben a tapasztalatszerző kísérletező munkában játszott fontos szerepet von Bischoffshausen, aki a tornában, a vívásnál, a lövészetnél és a lovasságnál alkalmazott porosz szabályzatokat fordította le spanyolra. ^{209/} Az első lényeges előrelépés a Lövésziskolában, valamint a lovasági ezredeknél történt. Itt az elméleti és a gyakorlati kiképzés szinte szó szerint már a modern német előírásokat követte. Bischoffshausen munkája különösen a lovasági tiszteknél volt eredményes, s így 1895-ben, amikor az újabb német instruktorok megérkeztek, már mintegy ötven "poroszosan" kiképzett chilei lovassági tiszt állt rendelkezésre. Ez a körülmény lényegesen megkönnyítette az 1895-ben érkezett német tisztek munkáját.

1892-ig a hadseregben érvényes szabályzatok többsége még a XIX. század első feléből származott. A már régen elavult "Ordenanza Jeneral", vagyis a gyakorlati kiképzésben használt szabályzatrendszer első sikeres áttörései 1892-1894 között mentek végbe. Az 1894. évi "Memoria de Guerra" nagyra értékelte az elért eredményeket, különösen a vezérkar tevékenységét emelte ki. A következőket olvashatjuk: "A vezérkar kezdeményezésére nagyon sok reform valósult meg, sok intézkedést hajtottak végre, s végsősoron ennek köszönhető hadseregünk jelen állapota... Mindent megtett (a vezérkar -F.F.), hogy a katonai intézmények fejlődjenek." ^{210/}

A chilei katonai vezetők egy része meg volt elégedve az elért fejlődéssel, hiszen dél-amerikai viszonylatban a chilei hadsereg már akkoriban igen korszerűnek és erősnek mutatkozott. A polgárháborúban az ellenforradalmi hadsereg valóban sikeres expedíciója ismét a világ érdeklődésének középpontjába állította a chilei hadsereget. Ez a "dicsfény" azonban ugyanugy elvakította a katonai-politikai vezetés többségét, mint a "salétromháború" győzelmei. Körner ellenben világosan látta, hogy a pol-

gárháborus győzelmek titka nemcsak az általa felállított korszerűségében volt, hanem döntően Balmaceda hadseregének kiképzettségében, elavult hadvezetésében. Éppen ezért a 90-es évek első felének néhány reformjával korántsem látta befejezettnek a reorganizációs folyamatot, épp ellenkezőleg ezeket kiindulópontnak tekintette.

Körner távlati terveinél számba vette azt is, hogy még az 1891 után lényegesen megváltozott körülmények közepette is, csak lassen haladhat a hadsereg átalakítása, ha továbbra is a polgárháboru előtti módszerek mellett marad, vagyis ha a modernizáció döntően csak az oktatásra, a tanintézményekre korlátozódik. Az ezekből az iskolákból kikerülő tisztek annak ellenére, hogy már korszerű "porosz" kiképzésben részesültek, a hadseregbe kikerülve hatásuk kevésbé érvényesülhetett. Ennek oka az volt, hogy ezek a fiatal, pályakezdő, éppen ezért még alacsony beosztású tisztek a hadsereg ezredeiben csak mint alárendeltek végezhették munkájukat. Tevékenységük a legtöbb esetben a szisztematikus német kiképzésben még nem, vagy csak részben részesült idősebb, magasabb beosztású tisztek ellenállásába ütközött. Hogy a csapatok modern, gyakorlati kiképzésének üteme meggyorsuljon, hogy a modern hadtudományi eredmények alkalmazása ne csak az oktatási intézmények falai között érvényesüljön, hanem a távoli helyőrségekben is térthőaitson, hogy a chilei hadsereg egyértelműen német orientációjú legyen, ezért Körner elhatározta -- a chilei katonai - politikai vezetők, köztük Montt elnök egyetértésével -- hogy nagy számú német instruktor chilei szolgálatának engedélyezését kéri a Császári Németországtól. 211/

A 90-es évek közepére a chilei-német katonai kapcsolatok intenzívebbé válására a dél-amerikai ország már alkalmasnak mutatkozott. A polgárháboru után Chile politikai, gazdasági és nem utolsó sorban katonai viszonyai konszolidálódtak. A Körner által már a 80-as évek második felében tervbe vett porosz-német vezetésű, az egész hadsereget átfogó reorganizáció kezdetét vehette.

1894-ben Chile belpolitikai helyzete, a Kongresszuson belüli erőviszonyok is úgy alakultak, hogy azok végső soron meggyorsították Körnernek a német katonai vezetőkkel való szemé-

lyes kapcsolatfelvételét. Arról van szó , hogy a polgárháborús vereség ellenére Balmaceda követői még 1891 után is nagy politikai sullyal rendelkeztek . 1894-re egy erős balmacedista párt jött létre. Ez volt a Liberális Demokrata Párt , amely a Kongresszusban jelentős erőt képviselt . A liberális demokraták Körnerben látták a Balmaceda-kormány bukásának egyik fő okát , ezért igyekeztek Körner hatalmát , katonai , politikai befolyását csökkenteni. E törekvések lényegében nem jártak sikerrel , annyit azonban elértek , hogy Körnernek " felajánlottak" egy kétéves németországi kiküldetést Berlin székhellyel. Gyakorlatilag kényszer szabadságolták. Körner azonban távollétében is megőrizte vezérkari , főnöki tisztségét , és 1894 májusában úgy utazott Európába mint a chilei hadsereg főparancsnoka. Így érthető , hogy csak átmenetileg tudták kikapcsolni a politikai életből. Körner utazásának célja formai szempontból azoknak a tüzérségi útegeknek a megtekintése volt , amelyeket Chile az essení Krupp-Művektől rendelt. Körner 1894-1895-ös németországi tartózkodása több szempontból fordulópontot jelentett a chilei-német katonai kapcsolatok alakulásában. Körnert eredetileg két évre küldték el Németországba , de 1895 októberében már ismét Chilében találjuk. Ennek háttérében az állt , hogy Argentínával a rendezetlen határkérdés miatti feszültség növekedése a két ország közötti háborúval fenyegetett . Körner berlini tartózkodása alatt került sor az 1895-ös német misszió szerződésére , mely lépés a chilei-német katonai kapcsolatok XII. századi csúcspontját jelentette . 212/

III. A modern chilei hadsereg létrejötte (1895-1914)

1. Az 1895-ös német katonai misszió tevékenysége

Az 1891-es polgárháboru után Chile nemzetközi helyzete - összehasonlítva a 80-as évekkel - még kedvezőtlenebbé vált ! Ennek fő összetevői a következők voltak :

1. A polgárháboru Chile átmeneti meggyengüléséhez vezetett.

2. Argentína - melyről Chile leginkább tartott - egyre fenyegetőbben lépett fel a határkérdésekben . Ennek háttérében leginkább az dominált , hogy Argentína egyre jobban megelőzte Chilét anyagi erőforrásokban , népességben , és ezt a belső megerősödést , gazdasági , katonai potenciájának növekedését kamatoztatni akarta a külpolitika terén is . A szubkontinensen Argentína magának követelte a vezető szerepet , ezért is került összeütközésbe Chilével , a századforduló után pedig Braziliával.

Argentína nagyobb pénzügyi lehetőségeit kihasználva igyekezett hadseregét is felfejleszteni . Az argentin hadsereg létszáma 1892-ben mintegy 6 500 főből állott , ennnyivel rendelkezett kb. Chile is . Ami viszont Chile félelmét kiváltotta , a nagy fegyvervásárlások voltak. Argentína Németországtól 1890-ben 100 ezer Mauser-puskát és 20 ezer karabélyt megrendelt , melyeket 1892-ben rendszer szitettek az argentin hadseregben. Argentína 1891-ben 36 darab , 1892-ben pedig 72 darab tábori ágyut és 36 darab hegyi ágyut vásárolt Krupptól . Ezek a nagy^{1/} fegyvermegrendelések a chilei vezetőkben , és személyszerint Körnerben félelmet váltottak ki . Azt feltételezték , hogy Argentína nagy hadsereget akar felállítani és a határviszályt előbb-utóbb a katonai megoldás útjára tereli. Mindez Chilében is újabb fegyvermegrendelésekhez vezetett , melyet Körner révén ugyancsak Németország kapott meg . Chile a hadsereg felászereltségében meglévő előnyét - melyet még Balmaceda fegyvermegrendelése biztosítottak - feltétlenül meg akarta tartani Argentínával szemben , a szomszédos ország viszont éppen ezt az előnyt akarta behozni.

3. A chilei-argentin ellentétek kiéleződése reanuvágyat ébresztett Chile két északi szomszédjában , amelyek egy argen-

tin-chilei konfliktustól várták azt , hogy részben , vagy egészen visszaállítsák az 1878 előtti állapotokat. A 80-as évekhez képest Bolivia és Peru részben már kiheverte a csendes-óceáni háború vereségeit , s a 90-es évektől erélyesebben léphettek fel Chilével szemben.

A 90-es évek első felében különös hangsúlyt kapott a perui-chilei viszony . Ennek háttérében az állt , hogy az anconi békeszerződés értelmében Tacna és Arica börtartozásának végleges eldöntése végett a ratifikálástól számított tíz év után , tehát 1894-ben , Chilének a vitatott egykori perui tartományokban népszavazást kellett volna tartania. Chile azonban már az 1883 - as megállapodás aláírásakor is csak azért ment bele ebbe a feltételbe , hogy mihamarabb tető alá hozza a békeszerződést . A népszavazást Chile nem akarta megtartani , semmi előkészületet nem tett , így érthetően kiéleződtek Peru és Chile kapcsolatai . Az adott nemzetközi helyzetben azonban ez a krízis nem maradhatott meg a két ország keretei között , hanem ebbe bekapcsolódott Bolivia és Argentina , így a feszültség az 1894 -1895 -ös háborús válságba torkollott.

Chile legfőbb potenciális ellenfelének Argentínát tartotta . A chilei vezetők nem zárták ki a háború lehetőségét , de inkább a tárgyalás útját választották , a háborút nem merték kiprovokálni. Ennek alapvető oka az volt , hogy Chilének mindig szíval kellett számolnia , hogy ha bármelyik szomszédjával is fegyveres összeütközésbe kerül , akkor abból az adott szituációban másik két szomszédja sem marad ki . Egy háromfrontos háború veszélye mint Bancklens kérdje függött Chile felett a 90-es évek első felében és a századforduló környékén. Alapvetően ezal magyarázható az , hogy 1883 után - egészen napjainkig - Chile egyszer sem mert háborút kezdeni. A 90-es években - de később is - Argentina is inkább hajlott a békés meg egyezésre , mivel fegyveres erőit nem tartotta elég erősnek egy háborúra , másfelől északi szomszédjára Braziliára is egyre inkább figyelnie kellett. A fentiekkel magyarázható az , hogy az argentin-chilei ellenségeskedések - az 1894-95-ös , az 1897-98-as és az 1901-1902-es háborús válságok - a "hidegháború" állapotok nem csaptak át valószínű háborúba. Az Argentínával való ellentétet " végleges" lezárására 1902-ben került

sor amely ugyan a korábbiakhoz képest valóban lényeges előrelépést konkrét megoldást adott , de mint napjaink eseményei mutatják , korántsem tisztázott minden vitatott területi(hatalmi) kérdést. (1978- Beagle-csatorna körüli viták) 3/

A 90-es évek első felében tehát Chile külpolitikai helyzete igen kedvezőtlenül alakult , még a háború eshetősége sem volt kizárt háttér szomszédjával. Így aztán azt mondhatjuk , ahogy a csendes-óceáni háború utáni külpolitikai szituáció adta meg azt a döntő lökést Chilének , hogy 1899-ben német katonai missziót szerződtesen , úgy az Argentínával , Peruvával élőszövő válság 1899-ben Chile részéről ismét szükségessé tette a Németországgal való katonai kapcsolatok további elmélyítését. Chile mindenáron meg akarta őrizni a csendes-óceáni háború után kialakult , számára kedvező területi és hatalmi statusquo-t , ez viszont csak úgy volt lehetséges , ha német segítséggel tovább haladnak az akkori értelemben vett modern hadsereg megtérítésének útján.

Igy érthető az , hogy amikor Körner tábornok 1899-ben egy chilei delegáció élén Németországba utazott , feladata nem csak hadfelszerelés vásárlása volt , hanem ennél sokkal fontosabb. Körner így ír erről : "...hogy a (reorganizációt-F.F.) egyidejűleg megkezdhessék az egész 4 ezer km hosszú köztársaságban , megbírták a vezérkar főnökét (Körnert) - F.F.), hogy a német hadseregéből fiatal tiszteket válogasson ki , s ezért Németországba is utazott. " 4/

Argentínában Körner elutazása nagy riadalmat keltett , s az argentin " La Prensa " című lap tudni vélte már azt is , hogy Körner utazásának fő célja az , hogy II. Vilmos császártól engedélyt kérjen egy német katonai misszió chilei szolgálatára. A lap támadta Németországot is , tudniillik ha a hír igaznak bizonyulna , az a háborúval fenyegető helyzetben a német semlegesség megsértését jelentené. A Külügyi Hivatal utasította buenos airesi követét , hogy a híreket cáfolja meg , mert azok koholmányok. A " Hamburger Nachrichten " is tiltakozott a " La Prensa " híresztelései ellen , kalandornak nevezte az argentin állításokat , mondván , hogy a császárnak más dolga is van , semmint hogy chilei csapatokat drillírozzon. 5/

Azonban Körner berlini tartózkodásának legfőbb célja valóban egy hivatalos német katonai misszió szerződtetése volt! A tervet azonban annyira titokban kezelték, hogy arról nem tudott sem a santiago-i német követ, sem a Külügyi Hivatal, sőt az előkészületekről még Hohenlohe birodalmi kancellár sem. 1895 áprilisában azonban kiderült, hogy az újságok valóban informáltabbak voltak, mint maga a Külügyi Hivatal. A katonai misszió szerződtetése a német diplomáciai hatóságok teljes megkerülésével ment végbe, csak a császár és a titkos katonai kabinet tudott róla. 6/

Körner berlini tartózkodása alatt felfrissítette kapcsolatait a német gazdasági, politikai, katonai élet - mindenekelőtt a nagy vezérkar - vezetőivel, s beszámolt tapasztalatairól.

Körner tekintélye 1891 után nemcsak Chilében, hanem Németországban is igen nagy volt, bár árulásával sokan nem értették egyet. A chilei hadsereg reorganizálásában elért sikerek, a gyors katonai karrier, a vezérkari főnöki poszt elérése, de különösen az 1891-es ellenforradalmi hadjárat megszervezése, kivitelezése a porosz katonai körökben nagy elismerést váltott ki. Körner egykori akadémiai iskolatársai - pl. Hindenburg - ekkor már igen magas pozíciókat töltöttek be a német katonai hierarchiában, s így a chilei kérés teljesítésére a "terep" megfelelően elő volt készítve.

1895 márciusában Körner megjelent a német hadügyminisztériumban és előadta tervét, miszerint 15-15 porosz fő - és alhadnagyot kér chilei szolgálatra. Pozitív választ kapott, majd ezen előzetes tájékoztató után a chilei kormány május 10-én németországi követe, Gonzalo Bulnes révén hivatalosan is kérte a harminc porosz tiszt chilei szerződtetésének engedélyezését. (Chile egy ideig azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy 300 /1/ porosz tisztet szerződtet.) II. Vilmos és a hadvezetés a kérést teljesítette, s ezt a "német katonai alaposság és hadművészet" sikereként könyvelték el. 7/

A "transzatlanti vállalkozás" híre nagy felporzódulást váltott ki a fiatal porosz tisztek körében, akik a chilei megbízatást katonai karrierjük ugródeszkájának tekintették.

Több százan jelentkeztek , s közülük választották ki 37 főt. ^{8/}

Érdekes megnéznünk a kiválasztott misszió személyi összetételét is . A fiatal tisztek többsége " Németország tábornokainak és legöregebb katonaccsaládjainak fiából rekrutálódott." ^{9/}
A katonai misszió személyzetét igen gondosan választották ki. A legkiválóbb , a legtöbbet ígérő , s legtehetségesebb tisztek kerültek be a misszióba , akik előtt általában fényes katonai pálya állt a német hadseregben . Elsősorban porosz tisztekről van szó , csak a századforduló után találkozzunk néhány szász , bajor tiszttel a katonai tanácsadók között. Valóban " regyogó neveket " tartalmazott azoknak a tiszteknek a listája , akik be-
kerültek a csoportba . Olyan emberekről volt szó , akik "elkalkuláltak arra , hogy a (német) hadsereg leendő vezetői legyenek." ^{10/}
A chilei hadsereg német oktatói között olyan családok leszármazottai voltak , akik már több generáción keresztül a porosz katonai tradíciók fő megtestesítői voltak. Így pl. von Alvensleben , von Below , von Königsmark gróf , von der Schulenburg gróf .

A német misszió első négy fős csoportja 1895 augusztusában érkezett meg Santiagóba , köztük volt az akkori porosz hadügyminiszter fia is , Bronsart von Schellendorf. A misszió nagyobb része csak augusztus végén hajózott el Emil Körner vezetésével , de előtte II. Vilmos augusztus 18-án külön kihallgatáson fogadta a bucsuzó tiszteket , ezzel is kifejezésre juttatva megbízatásuk fontosságát. Hangsúlyozta , hogy a chilei hadsereg fejlődése 1885 óta már elért egy bizonyos szintet , s a német instruktorok feladata az , hogy a chilei katonákból kiképzés és fegyelem vonatkozásában mintakatonákat faragjanak. ^{11/}

A német tisztekkel kötött szerződésnek két lényeges pontja volt. Az egyik , hogy a német hadseregben viselt rangjukhoz képest Chilében egyet emelkednek a ranglétrán , és a szoldát is ennek megfelelően kapják. A másik az , hogy a tisztek két évre szóló szerződést kötöttek. ^{12/}

A tisztek státuszával kapcsolatban sok híresztelés jelent meg a korabeli sajtóban , különösen Argentínában , az akkorig éppen kiéleződött határviták miatt . A német hivatalos megnyilatkozások igyekeztek a tisztek működésének körülményeit , céljait leplezni. Így pl. a Birodalmi és Állami Közlönyben azt

irták, hogy a német tiszteket szabadságolták. Egy másik verzió szerint - ezt a német követ terjesztette Argentínában - ezek a német tisztek szolgálaton kívüliek, s véglegesen kiléptek a porosz hadseregből. Valójában ennek épp az ellenkezője állt fenn, ugyanis számukra az eltávozást hivatalosan is engedélyezték, sőt távollétükben fizetésüket továbbra is megkapták Németországban. Biztosították őket arról, hogy chilei szerződésük lejárta után visszaveszik őket a porosz hadseregbe. Végössorban ez nem volt véletlen, hiszen olyan katonatisztekéről volt szó, akik előtt - családi tradícióik, képzettségük összeköttetések révén - a német hadseregben nagy karrierlehetőség állott. 13/

A "ködösítésre" azért volt szükség, hogy eltakarják a lényegét. Azt, hogy Németország hivatalosan aktív tiszteit küldte egy olyan országba, mely a háború küszöbén állt, a szomszédos országokkal. Németország nem akarta az Argentínához fűződő gazdasági (politikai) kapcsolatait túlságosan megterhelni, ezért igyekeztek elhitetni azt, hogy a misszióhoz a német kormánynak semmi köze. A szerződéseket nyugálmányú tisztek, tehát mint magánemberek kötötték meg. A valóságban azonban ennek épp az ellenkezője állt fenn.

Azt mondhatjuk, hogy aii Körnerrel német részről 1885-ben Dél-Amerikában "kísérletszerűen" elkezdődött, az tíz év múltán, 1895-ben már egy sokkal céltudatosabb politika keretében folytatódott! Latin-Amerikában 1895-ben első ízben történt meg, hogy ilyen nagy létszámu és hivatalos katonai küldöttség érkezett Európából. Korábban azszubkontinensen tevékenykedtek már katonai szakértők, de ezek többsége egyéni szerződés alapján dolgozott. Az 1895-ös német misszió azonban szabályos államközi szerződés keretében érkezett meg Chilébe. Ez egyik lényeges mutatója annak, hogy mind Németország, mind Chile eredményesnek tartotta a német tisztek addigi tevékenységét. Ezért mindkét részről lehetségesnek, sőt szükségesnek látták katonai kapcsolataik kiszélesítését, és hivatalos államközi rangra emelését.

Chile 1894-95-ben még katonai főlénnnyel rendelkezett Argentínával szemben, de a keleti szomszéd gyors fegyverkezése, hadseregének erősödése, lakosságának viharos nö-

vekedése arra készítette a chilei kormányt, hogy egyfelől növelje a hadikiadásokat, másrészt a hadsereget még magasabb kiképzettségre, szervezettségre emelje. Ez pedig csak úgy volt lehetséges, ha a német modellhez még inkább idomulnak. Ezért született meg a döntés a német katonai misszió meghívásáról. Chile csak ettől remélhette katonai fölényének megtartását, a "fegyveres béke" állapotának realizálását. Németország az 1895-ös missziótól - ez messze a legnagyobb volt - chilei katonai befolyásának növekedését, tartóssá tételét várta. Ezen tulmenően vonzóvá akarta tenni a német modellt¹⁴ más dél-amerikai országok számára is. A háttérben azonban, mint fő mozgató rugót ott találjuk a gazdasági és politikai megfontolásokat! Egy a németek által kiképzett hadsereg fegyverzetének zömét Chile csak Németországból szerezhette be, és ez a háborúra készülő német hadiiparnak korántsem volt mellékes.

Az 1895-ös német misszió lényegesen hozzájárult az Andok-országok közötti feszültség fenntartásához, sőt mi több növekedéséhez. Mindebből persze a német(hadi) ipar sokat profitált, és általában a német illetve a nemzetközi imperializmus is.

Argentínában és Chilében egyaránt kialakult egy-egy "háborus párt", mai kifejezéssel élve a "héják" csoportja, akik a határkérdés békés megoldásában már nem hittek, hanem fegyveres megoldást követeltek. Chilében a "héják" vezéregyénisége Emil Körner volt, akit épp 1895 októberében léptettek elő hadosztálytábornokká. Körner Patagónia megszerzéséért, Chile határainak az Andok keleti oldalára való kiterjesztéséért állt ki. Maga mögött tudhatta a kormány, a diplomaták, a kongresszus többségét, a földbirtokosokat és általában a chilei uralkodó osztályt aktiv vagy hallgatólagos támogatását. Mindenekelőtt persze a hadsereg és flotta vezetőire támaszkodott, nekik Körner harciassága nagyon imponált. A német-chilei vezérkeri főnök mellett persze a többi német instruktor is a "háborus párt" derékhadát alkotta.^{14/}

Chile vezetői tisztában voltak azzal, hogy egy tartós fegyverkezési versenyt Chile kevésbé bír el, mint a nagyobb gazdasági potenciállal rendelkező Argentina. A hatalmas hadikiadások - 1896-ban Chile összes kiadása 87 millió pesót tett ki, melynek negyedét a fegyveres erőkre fordították, (22,06 millió peso) - Chile gazdasági életét Argentínához ké-

pest jobban rombolták. Chile egy erősebb hadseregre támaszkodva kis ideig ellensúlyozhatta Argentina nagyobb gazdasági erejét, de ez az állapot nem sokáig volt fenntartható, ezért a politikai vezetésben időnként megfogalmazódott a Preventív háboru gondolata. ^{15/} Ami a kormányban csak homályos elképzelés volt, az a vezérkarnál - elsősorban Körner révén - már korábban konkrét formában is jelentkezett. (Nem találtunk rá igazoló tényeket, de igen valószínűnek látszik, hogy Körnerre hatással lehettek a német vezérkar Franciaország elleni preventív háborút fontolgató elgondolásai.)

A 90-es évek közepén a chilei hadsereg kiképzettségben, felszereltségben, egyszóval ütőképességben még felette állt az Argentin fegyveres erőknél. Az idő azonban Chile ellen dolgozott, és ezért a chilei katonai vezetés azt vallotta, hogy Argentinát addig kell szétzúzni, még mielőtt hadseregének újja szervezését befejezi, még mielőtt rálépnek arra a modernizációs utra, amelyre Chile Emil Körner meghívásával 1885-ben lépett. (Argentinában erre csak a századfordulón került sor.) 1901-ben a santiago-i német diplomáciai képviselő a következőket jelentette a Külügyi Hivatalba: "Az alap, amiért a háborus párt - élén a szárazföldi és a tengeri haderő vezetői állnak - háborúra törekszik Argentínával... ez inkább azon a megfontoláson alapul, hogy a (chilei hadsereg - P.F.) katonai tekintetben még minden köztársasággal szemben lényegesen fölötte áll, és a Dél-Amerika uralmáért folyó harc most nagyobb győzelmi eséllyel vívható meg, mint egy későbbi időpontban. ^{16/}

Chile példája jelzés volt szomszédai számára, hogy ők is modern hadseregeket hozzanak létre európai segítséggel. A német katonai misszió chilei tevékenységéből az első közvetlen tanulságot a perui kormány vonta le. 1896-ban egy hét főből álló francia katonai missziót szerződtek. Ettől kezdve változó létszámban 1914-ig a perui fegyveres erők modernizálásáról a franciák gondoskodtak. Argentínában pedig válaszul törvényeket hoztak a hadsereg és a nemzeti gárda modernizálásáról. ^{17/}

A Körner vezette tisztek csoportja 1895 október 9-én ér-

kezett meg Valparaisóba . A Chilében már korábban megérkezett négy tiszttel együtt 37 fő - 1 őrnagy , 1 kapitány , 21 hadnagy , 14 alhadnagy - kezdte meg működését. 18/ Az 1895-ös misszió " megérkezésével kezdődött el a chilei tisztikar és a katonai szolgálat ellátásának tényleges reorganizációja." 20/

Körner rendeletére a német tiszteket a katonai intézményekbe , valamint az ország különböző ezredeibe osztották be. 1895-ben a következő helyekre kerültek (később változások történtek) . "Academia de Guerra": két fő - Zimmermann és Banza . "Escuela Militar": 3 fő - von Below , Rogalla von Bieberstein , Marcard. "Escuela de Clases": 4 fő - Hermann, Horn , Pirscher , von Lettow-Vorbeck. "Escuela de Tiro": 3 fő - Schneevoigt , von Harbon , von Wulfen . Az "Escuadron Escolta" (Elnöki Lovassági Testőrség) tagja von Königsmark gróf lett , aki később , mint a Hannoveri Lovaglőiskola egykori tisztje ennek mintájára Santiagóban létrehozta az "Escuela Practica de Caballeria " -t. Grahl a talcahuanoi erődbe került. Deinert hadnagy először Körner szárnysegédje volt , majd az ország katonai feltérképezésével foglalkozott. 1898-tól a vezérkar térképészeti osztályának (Oficina Topografica) vezetőjévé nevezték ki. O' Grady őrnagy az utászalakulatok felelőse lett.

Körner 21 tisztet a három fegyvernem ezredeibe osztott be . Gyalogsági ezredek : ("Regimiento de Infanteria ") von Joeden (Concepcion) ; Bronsart von Schellendorff (Tacna) ; von Erbkert (Antofagasta) ; Bertling (Santiago) ; Kellermeister von der Lund (Valparaiso) ; von Oven (Iquique) ; Roth (Talca).

Lovassági ezredek: ("Regimiento de Caballeria"): von Brockdorf -Ahlefeldt gróf (Angol) ; von Fritsche (Limache) ; von Rogister (Santiago); von Ruxleben (Iquique); von Wrangel (Angol) ;

Tüzérségi ezredek: ("Regimiento de Artilleria ") : von Alvensleben (La Serena) ; Güttich (Santiago) ; Hardt (Valparaiso); von der Schulenburg -Wolfsburg gróf (Santiago) . Rajtuk kívül még Sipman az utászalakulatoknál szolgált. Von Wüthenow , Mc Lean , Sirvent és Nauck ugyancsak csapatkiképzésben teljesítették feladatukat. 21/

A német tisztek egy része a Hadiakadémiára került. Az intézmény élén ekkor a német orientáció kezdettől fogva lelkes támogatója Boonen Rivera állt. A német katonapolitika a legnagyobb súlyt erre az intézményre helyezte, s a német befolyás is itt volt a legerősebb, hiszen a chilei hadsereg majdani főtisztjei, parancsnokló tábornokai innen kerülnek ki. A chilei tisztek számára nagyon hizelgő volt az, hogy a világ akkori legjobb szárazföldi hadseregének tisztjei épp Chilében tevékenykednek. Ez kétésgtelenül fokozta a chilei tisztikar önbizalmát, hadseregük erejébe vetett hitüket. A német oktatók jelenléte pedig mintegy saját katonai potenciáljukat felértékelte.

Az "Academia de Guerrán" gyakorlatilag ugyanaz a képzés folyt, mint Berlinben. Ezt a német oktatók jelenléte garantálta. Az 1895-ös misszióból Zimmermann és Banza kapitányok egyből erre a posztra kerültek. Az előbbi vezérkari szolgálatot, az utóbbi hadtörténetet adott elő. Később az Akadémiára vezényelték Kelleraeister von der Lund kapitányt (vezérkari szolgálat), von Wulfen kapitányt (ballasztika); Rogalla; von Bieberstein őrnagyot (taktika); Drenthel őrnagyot (hadijátékok); Eckdahl őrnagyot. Utóbbi előbb, az Akadémia igazgatóhelyettese, majd 1904-1907 között a vezérkari iskola igazgatója volt. A 90-es évek második felében az Akadémia "polgári" tárgyait négy civil német egyetemi docens tanította. (Fönisch, Tafelmacher, Franke és Everding) ^{22/}

A német befolyás növekedésének egyik jó szemléltetője a nyelvvoktatás alakulása. Míg 1885 előtt a francia nyelv egyeduralkodó volt (a tengerészetnél az angol) addig a 90-es években az "Escuela Militar" öt éve és az "Academia de Guerra" három éve alatt a német nyelvből heti hat óra, a franciából csak hetente két óra volt kötelező. ^{23/} Körner nagyon világosan fogalmaz írásaiban: "... egy olyan hadseregben, melynek szabályzatait németből fordították, melynek reorganizációját német tisztek kezdték meg és mert sok tiszt tartósan a német hadsereg soraiban tökéletesíti tudását, a német nyelv a (chilei) tisztek számára hasznosabb mint a francia." ^{24/} Chilében a francia és a német katonai befolyás közötti versengés igen jó mutatója a tantervek és a két nyelv egymáshoz való viszonyának

alakulása.

Az akkori európai értelemben vett modern hadiakadémiává csak 1895 után vált a chilei intézmény. Ekkor a német tisztek szinte előzölöttek az akadémiát, és a tantestület többségét is ők alkották. Munkájuk eredményessége kiváltotta a chilei vezetők álatlános elismerését. Ezt tükrözik a "Resena Historica de la Academia de Guerra 1886-1936" című mű alábbi sorai is, amelyek az Akadémián tanító német tisztek tevékenységét méltatják: "az új módszerek melyeket bevezettek, iskolát teremtettek a különböző tárgyak oktatásában, és nagyon eredményesnek bizonyultak ... Ezeknek a tiszteknek a nevére az Akadémián és a hadseregben való sikeres működésük miatt mindig emlékezni fogunk, és az intézet történetében olyan szilárd helyük van, amilyen szilárdak voltak katonai ismereteik, melyeket szorgalommal és módszeresen átadtak a chilei tiszteknek. ... A fent említett tisztek megérkezése új korszakot nyitott a Hadiakadémián; egy dinamikus újjászülötteso folyamatnak az alapját és kiindulópontját jelentették." 25/

Az "Escuela Militar" fejlődésére is döntő befolyással volt az 1895-ös misszió tevékenysége. A kadétintézmény élén Vicente del Solar állt, aki a polgárháboruban már szoros kapcsolatba került Körnerrel, így a német szisztéma feltétlen támogatójaként tartották számon. Az iskolában eredetileg Rogalla von Bieberstein őrnagy, von Below, és Marsard kapitányok tanítottak. Később hozzájuk csatlakoztak: Bronsart von Schellendorf, Güttich és von Brckert hadnagyok. Ezek a német tisztek támaszkodhattak már Körner és az 1895 előtt Chilében tevékenykedő német instruktorok munkájára, tapasztalataira. 26/

A Katonai Iskola legismertebb tanárai von Bieberstein, von Below és a chilei Barcelo Lira voltak. Von Biberstein először az iskola igazgatóhelyettese, majd igazgatója lett. Így aztán érthető, hogy "1895-től kezdve érezhetővé vált az országba nemrég érkezett német tisztek jótékony oktatási tevékenysége." 27/ Gyakorlatilag ez annyit jelentett, hogy a német modellhez történő teljes hasonulás mert végbe igen rövid idő alatt, úgyhogy "a kadétintézményt ... , teljesen a berlin - lichterfeldi intézmény mintájára alakították át." 28/

" A katonai iskolán a legszélesebb körben vezették be azokat a reformokat , amelyek már a polgárháború előtt javaslatként szerepeltek." ^{29/}

Az iskolát igen korszerűen szerelték fel. A kadétek a lovaglásból különösen alapos képzést kaptak , a lovaglók számára fedett gyakorló teret is építettek. Volt az iskolának saját lőtere , tornaterme , gyakorló pályája. Mindez lehetővé tette , hogy a magas szintű elméleti oktatást összekapcsolhassák a módszeres gyakorlati kiképzéssel. Az iskola növendékei évenként csapat gyakorlatokon vettek részt. ^{30/}

A nyelvtanulás , akárcsak az akadémián , itt is fontos szerepet kapott. ^{31/} 1897-től az "Escuela Militar" a német nyelv kötelező lett , a francia csak fakultatív. A tankönyvek többségét Németországból hozták be . 1895-96 folyamán az iskola tantervét úgy alakították , hogy az "megegyezett" a Porosz Királyi Kadét Testület tantervével." ^{32/} Így érthető , hogy a 90-es évek második felében az egykori " katonai politechnikumból" az " Escuela Militar " modern kadétiskolává fejlődött, melynek a korábbi évtizedektől eltérően már szigorúan katonai jellege volt. ^{33/}

1895-ben az egyes ezredekől fiatal tehetséges tiszteket válogattak ki , akik az "Escuela Militar " kadétjai lettek. A nemzetközi helyzet , pontosabban az Argentínával való kapcsolat rosszabbodása nagy erőfeszítéseket követelt az "Escuelától " , mert a hadsereg létszámbeli növekedésével lépést kellett tartania a tiszti utánpótlásnak is. Az "Escuela Militar" átlagosan 250 kadét tanult , a évenként 50-60 , háborús veszély esetén azonban 80-85 tiszt is került a hadsereg soraiba. ^{34/}

Az Altiszti Iskola nem tekintett vissza hosszú múltra , hiszen 1887-ben indították be a kétéves képzést . ^{35/} Az iskola 1895-ben kapott nagyobb lehetőséget , amikor is papi-rendre került a csapatok , a közlegények közvetlen " porosz" kiképzése is , ebben a munkában pedig elengedhetetlen követelmény volt az , hogy a német instruktorok mellett megfelelő chilei kisegítő személyzet álljon rendelkezésre. 1895-ben az iskolára négy német instruktor került , valamint az iskola

igazgatója is a német Erich Hermann kapitány lett , " ... Ő volt az aki a német altiszti iskola mintájára létrehozta az iskola alapjait , melyek az őt követő igazgatók ... továbbléphettek. " 36/

Láthatjuk tehát , hogy a chilei hadsereg három legfőbb katonai oktatási intézményének élén német tanácsadók , illetve " germanofil " chilei tisztek álltak. A német instruktoroknak az Altiszti Iskolán elért eredményük hamarosan jelentkezett , és olyan sikereket értek el , hogy " az intézmény ma a szó legjobb értelmében mintaintézményként jellemezhető ... s megfelel minden modern követelménynek. " 37/

Az iskolán valóban olyan kiváló képzést értek el , hogy az altisztek tudása vetekedett az "Escuela Militar" hallgatóiával . Paradox módon épp ez a kiválóság eredményezte az iskolá ideiglenes felosztását , a növendékekből egy zászlóaljat képeztek. E mögött az állt , hogy a hadseregben belül ez a réteg - többségében népi származásúak - nem kívánt fejlettségi szintet ért el , amely veszélyeztette annak a tisztikarnak a fölényét , privilégiumait , amely jórészt arisztokratikus jellegű volt. Az altisztek kiváló felkészültsége arra ösztönözte őket , hogy átkerüljenek a kadétiskolára. Egy-két esetben engedélyezték is a legjobb altisztek átkerülését , de a probléma akkor jelentkezett , amikor ez a folyamat tömegessé kezdett válni. A megoldást az iskola bezárásában látták , így csak 1908-ban kezdődött el ismét a rendszeres altisztképzés , ugyanis a csapatoknál már igen érezhető volt az altiszthiány. 38/ A német szel emü képzést jól illusztrálja az , hogy az Altiszti Iskola " terméiben (Chile) történetének képi ábrázolásai mellett számos epizódott láthatunk a porosz-német hadtörténetből... " 39/

A német instruktoroknak a katonai intézményekben végzett tevékenysége mind chilei , mind német részről elégedettséget váltott ki. Erről olvashatunk pl. a "Süd- und Mittelamerika " című folyóirat 1910-es évfolyamának egyik számában is , mely visszatekintve a 90-es évekre a következőket írja: " A porosz tisztek alapossága legfényesebben a katonai iskolákban világlik ki , az altiszti iskolától a hadiakadémiáig , s neveiket az évkönyvekbe kitörölhetetlen betűkkel jegyezték fel. " 40/

--- Az 1895-ös misszió a legnagyobb változást abban hozta, hogy a modernizációt átvitték közvetlenül a helyőrségekre, a csapatkiképzésekre is. ^{41/} Korábban a német befolyás lényegében csak a katonai intézményekre korlátozódott, s a német hatás is csak közvetetten, a porosz kiképzésben már részvétel chilei tisztek révén érvényesült az egyes ezredekben. A csapatkiképzésben a német szisztéma nehezebben haladt előre, mint az oktatási centrumokban. Ennek fő magyarázata az, hogy míg az oktatási intézmények élére általában a modernizáció és a német orientáció hívei álltak, addig az egyes helyőrségek parancsnoki állománya többé-kevésbé irtózott a változtatásoktól.

1895-ben azonban - az oktatási intézményeken túl - a német instruktorok fő feladatává vált, hogy részt vegyenek a közvetlen csapatkiképzésben is. Egy modern hadsereg létrehozása ugyanis megkövetelte azt, hogy egy viszonylag magasán képzett tisztikar mellé a legénységi állományt is közvetlen "porosz" kiképzési módszerekkel emeltebb szervezettségi, kiképzettségi, fegyelmezettségi szintre emeljék. A hadseregere-organizációs folyamatát meggyorsítani, hatásosabbá tenni, csak ezután volt lehetséges.

A csapatkiképzésben való közvetlen részvétel a magyarázata a német misszió nagy létszámának, hiszen 37 főből 21 instruktor a gyalogsági, tüzér és lovassági ezredekhez került. (Az 1900-tól Argentínában tevékenykedő német instruktorok csak a kiképzőintézményekben tevékenykedhettek, a csapatok közvetlen átformálásában nem vehettek részt, parancsnoki funkciót sem tölthettek be. Lényegében csak tanácsadók voltak. Ez a legfőbb oka annak, hogy az argentin hadsereg nem németesedett el annyira - "verdeutscht" - mint a chilei, vagy a bolíviai hadsereg.) ^(42/)

Chile legtávolabbi helyőrségeiben is tevékenykedő német tiszteknek bizonyos ellenállással kellett megküzdeniük. Az instruktorok fogadtatása - ahogy erről a korabeli feljegyzések beszámolnak - barátságos volt, de korántsem lelkes. Arturo Ahumada tábornok - aki 1895-ben Tacnában szolgált - visszaemlékezve az 1895-ös németmisszió csapattisztjeire, a

következőket írja : " ... munkájuk ... olyan légkörben (folyt), amely ellenséges nem volt ugyan , de eléggé indifferens , ... mégis ezen kedvezőtlen körülmények ellenére elérték azt , hogy ismételt adtak " a modern hadseregéből. ^{43/}

Az instruktorok fő feladata abban állt , hogy a chilei katonák régi , hagyományos , elavult kiképzését felváltsák a korszerű porosz módszerekkel , szabályzatokkal. Erről írta Körner azt , hogy " a német tisztek számára lett fenntartva az , hogy a chilei hadsereget radikális módon átvezessék a régi szisztémáról az újra. " ^{44/} A német szolgálati szabályzatokat lefordították spanyolra , és kisebb változtatásokkal a legénység kiképzése lényegében ugyanúgy folyt , mint a porosz laktenyékban. ^{45/}

A helyőrségi parancsnokok egy része berzenkedett az új porosz módszerektől . ^{46/} Így aztán nem csoda , ha a német tisztek saját hadseregük fejlettségéből kiindulva gyakran nyíltan is hangot adtak nemtetszésüknek. Véleményüket a német katonai sajtóban is kifejezték. A "Militär-Wochenblatt " 1895. évi 56. számában olvashatjuk , hogy " a (chilei) tisztek többségének katonai képzettsége nem múlja felül a mi intelligensebb altisztjeinkét. " ^{47/}

A német kiképzők módszereiket mégis csak át tudták vinni a gyakorlatba . Ebben döntő szerepet játszott az , hogy az 1895-96 fordulóján fennálló háborús veszély a maradi tisztek ellenállását is elhallgattatta . Ez a kényszerhelyzet kedvező feltételeket teremtett a reformok átültetésére. A felső hadvezetés elkötelezte magát a német modell mellett , és a kormány is pozitívan állt a kérdéshez. A krízis alatt , amikor is gyors ütemben , erőltetetten folyt a csapatok kiképzése , az "Ordonanza Militar " megkövesedett szabályzatait félredobták és a poroszt követték. ^{48/}

A porosz kiképzés legnagyobb erőssége a katonák ~~egyéni kiképzése~~ volt . Erre korábban Chilében egyáltalán nem fordítottak gondot. Körner írja , hogy " az egyéni kiképzés alapelvei ebben a periódusban ugyebánnjírathassá és várré váltak , hogy csak erőszakkal lehetne elfeledtetni. " ^{49/}

A német instruktorok nagy hangsúlyt helyeztek a katonák gyakorlati kiképzésére , lögyakorlatokat tartottak , különös

figyelmet fordítottak az egyes fegyvernemek szoros együttműködésének gyakorlására , ezért gyakran tartottak kisebb-nagyobb hadgyakorlatokat. K

Körner Chilében modern , ütőképes hadsereget akart felállítani , de világosan látta azt is , hogy az analfabéta parasztból , munkásból nehezen lehet jó katonát faragni. Ezért Chilében is meg akarta valósítani azt , amit Németországban a hadsereg részben magára vállalt , tudniillik , hogy a hadsereg a nép iskolája legyen . (Schule des Volkes) ^{51/} Körner beszámol arról , hogy már 1888-ban is voltak példák arra , hogy a chilei katonákat írni -olvasni tanították. A 90-es években a német instruktorok hatására ez a " mozgalom " nagyobb lendületet vett. ^{52/} E német elképzeléseknek megfelelően , miszerint a hadsereg "népnevelőeszköz " (Volkserziehungsmittel) , a lakományokban elemi iskolákat állítottak fel , ahol az újoncnak általában 70 %-át tanították. ^{54/} Körner írja , hogy " felbecsülhetetlen értéke van a hadseregnek a huszévesek engedelmességre , fegyelemre , tisztaságra nevelésében , és az elemi oktatásnak azokban az országokban , ahol a lakosság több mint 50 %-a analfabéta. " ^{55/} (Chilében 1835-ben az analfabéták a népesség 85 %-át . 1895-ben 50 %-át tették ki () ^{56/}

Láthattuk tehát : német tisztek oktattak a Hadiakadémián , a Katonai Iskolán , az Altiásztí és a Lovassági Iskolán. Megtalálhatók voltak a vezérkarnél , a hadügyminisztériumban , a tartományi helyőrségeknél , sőt még az Elnöki Palota (La Moneda) testőrgárdájában is. Nem lenne azonban teljes a kép , ha nemoznánk azokról a német szakemberekről , akik ugyancsak nélkülözhetetlen szerepet foglaltak el a chilei hadseregben . Arról van szó , hogy Chile nagy németországi fegyvervásárlásai -különösen a 90-es évek közepétől - szükségessé tették , hogy a német haditechnikai eszközök javítására , karbantartására , katonai-technikai műhelyek vezetésére német szakembereket szerződtesse-
senek. ^{57/}

Igy került sor Ziegert , Hess , Sirvent , Schobert tüzér-
oktatók szerződttetésére , akik közvetve - közvetlenül együttmű-
ködtek a német tiszti csoporttal. Feladatuk a Krupp-ágyuk

chilei javítószemélyzetének kiképzése volt , de ők maguk is elláttak ilyen funkciókat . A tűzérési szerelőműhely egy essen Krupp-technikus vezetése alatt állt. A puskajavító és szíjgyártó műhelyekben is németek dolgoztak. Mivel Chile Európából történő utánpótlását adott esetben Argentina megakadályozhatta volna , ezért arra törekedtek , hogy legalább a löszerek nagy részét Chilében állítsák elő. A szükséges gépsorokat Németországból vásárolták , s üzembe állítását a span-dai Királyi Lőszergyár mérnökére és több szerelőjére bízta , majd a karlsruhei Német Fegyver és Lőszergyár hadmérnöke tevékenykedett a santiago-i üzemben . Chile az összes gyakorló töltenyt maga állította elő , és részben az éles lövedékek egy részét is. A lőszergyár főmérnöke Wadenphul , vezetője pedig Ohlmann volt. 58/

1896-ig a chilei hadseregben nem volt szervezett állategészségügy. 1896-ban a kormány szerződtette Reff katonai állatorvost , majd Dieretzkít . 1898-ban létrehozták a Katonai Állategészségügyi Intézetet. Az első kurzus 20 fővel indult , két évig tartott és altiszti rangban állatorvosokat képeztek.

Ugyancsak ebben az évben két német patkolókovácsot(!) szerződtettek . A katonák egészségügyi ellátását a valparaisoi Német Kórház igazgatója Dr. Page szervezte meg . 59/

Összefoglalva azt mondhatjuk el , hogy a polgárháború , de különösen 1895 után szinte egyetlen olyan terület sem volt a chilei hadseregben , ahol ne német tisztek , vagy katonai szakemberek foglalták volna el a vezető posztokat! A német katonai befolyás átfogta a chilei hadsereg egész gépezetét a fő-tisztképzéstől a közlegényekig , a hadiakadémiától a patkoló-műhelyekig ! Németország pozíciói a chilei hadseregben 1895 után stabilizálódtak , szervezetileg igen széles , biztos alapokon nyugodtak.

A modern chilei hadsereg megteremtése nemcsak szervezeti, technikai , vonatkozásban hozott gyökeres változásokat , hanem a hadsereg szellemi arculatában is. A "porosz szellem" áttételeken keresztül a mai chilei hadseregben is fellelhető, különösen , ha figyelembe vesszük , hogy a német katonai befolyás 1914 után is egészen a II. világháborúig közvetlenül is

érvényesült.

A német katonai tanácsadóknak nemcsak az volt a szándékuk , hogy kizárólag katonai ismereteiket adják át , hanem az is , hogy a chilei tisztikár gondolkodásmódja , értékitélete, magatartása a német példához igazodjék.

A porosz tisztek természetesen magukkal vitték Chilébe a porosz militarizmus hagyományait , katonai neveltetésüket. Ezeket a tradíciókat ültették át - akarva akaratlanul - a chilei tisztikárba , de áttételezen az egész hadseregbe is. A német instruktorok a porosz militarizmus jellegzetes jegyeit a vas- és fakfegyelmet , a feltétlen engedelmességet , a büszkeséget , a keménységet , a kiméletlenséget , a felettesekkel szembeni alázatot , a pontosságot , a megbízhatóságot , a kitartó szorgalmat , a szinte kínos rendet belesulykolták ("drillirozták ") a születő modern chilei hadseregbe.

A "porosz szellem " különösen a szolgálati szabályzatokban koncentrálódott. A 90-es évek második felében Emil Körner és porosz tisztárai által kidolgozott - a legújabb német változtatásokat is figyelembe vevő - új szolgálati szabályzatot vezettek be , mely egyúttal a régi " Ordenanza Militar" eltörlését is jelentette . A szolgálati szabályzatok a hadseregek "törvényei " ; tele vannak előírásokkal. A porosz szolgálati szabályzat minden sorát azonban különösen áthatotta a parancs nitossa , a feltétlen engedelmesség , és ez honosodott meg a chilei hadseregben is!

A XIX. század második felében a porosz-német hadseregben tovább élt , sőt egyre erősödött a Nagy Frigyes által megteremtett porosz militarizmus." Már H. Soófi György is megállapította , hogy a porosz katonának jobban kell félnie a saját tisztjétől , mint az ellenségtől. Ez a szemlélet teljesen megfelelt a porosz katonai kaszt érdekeinek , akik a katonákat eszköznek tekintették , akik engedelmesek , és akiknél fűzfavesző és drill segítségével el lehet érni azt , hogy a szó igaz értelmében eszközként cselekedjenek. " 60/

Nagy Frigyes egy más alkalommal így jellemezte hadseregét: "Egy hadvezér , aki más népeknél vak erőnek számítana , nálunk csak azt teszi , ami megfelel a szabályoknak. Mindent serhet és vállalhat , amit emberek teljesíteni képesek.

meg nem lehet tenni ilyen jól fegyverezett csapatokkal! A rend az egész hadseregben szokássá vált. Pontosság a tiszteknél és a legénységnél... A tiszttől a legutolsó legutolsó közlegényig senki nem beszél, de mindenki cselekszik. Mindenre lehet vállalkozni velük. " 61/

Ha kissé burkoltan is, de a porosz militarizmus főbb jellemző jegyeit olvashatjuk ki ezekből a fenti sorokból. E katonai szellem egyes vonásai idővel még inkább megerősödtek, s szinte a végletekig jutottak. Az egyik ujonc avatáskor 1891-ben Potsdam-ban II. Vilmos beszédet mondott, ami azóta bekerült a történelembe: " Esküt tettetek, és ez azt jelenti, hogy csak egy parancsot ismertek, az én legfőbb parancsomat. Csak egy ellenségtek van, az én ellenségem. És ha egyszer talán - Isten mehtsen meg ettől - arra hívlek fel benneteket, hogy rokonaitokra, testvéreitekre, szüleitekre löjtek, akkor gondolatok az eskütekkel!" 62/

E szellemben képezték ki a 90-es évek elején a német hadsereget, és ebben a légkörben nevelkedtek azok a porosz tisztek is, akik a chilei hadsereg modernizálásában részt vettek. A chilei ujonc, ha átlépte a kaszárnya kapuját közel olyan zárt világba került, mint ha csak Poroszországban szolgált volna. A német tisztek a rájuk jellemző ügybuzgalommal és alapos-sággal végezték munkájukat. Idővel az általuk kiképzett, az ő példaképüket követő chilei tisztek a hírhedt porosz katonai drill szellemében és módszereivel kiméletlen következetességgel gyúrták át azt a katonasanyagot, amelyet adott esetben eszközként is felhasználhattak. A chilei hadsereg hírhedt vérengzései a salétrombányák sztrájkjainak leverésekor - úgy véljük - már e szellem térhódítását és "eredményességét" tükrözi! 63/

A szerveződő chilei hadsereg könnyen átvette ezeket a hagyományokat, fogékony volt, főként azért, mert saját nemzeti-katonai hagyományai még nem alakultak ki teljesen. A függetlenségi harcok felszabadító hadseregének helyébe 1885-től, de különösen a véres polgárháborútól kezdve egy egészen új, porosz mintát követő (ellenforradalmi) hadsereg lépett. Ahogy a porosz militarizmus hagyományai tovább éltek a vilmosi, náci Németországban, s részben még ma az NSZK-ban is, úgy a porosz kiképzés, a német instruktorok hatása sem mulott el nyomtalanul Chileben! Ezt látszik igazolni Clodomiro Almeida-nak, az Alende-

kormány egykori külügyminiszterének nyilatkozata is. Arra a kérdésre , hogy hogyan álltaott az egész chilei hadsereg Pinochet mellé , a következőképp válaszolt : " A chilei hadsereg a porosz hagyományok szerint nevelkedett , s Pinochet számított a katonák vak engedelmségére. Kevesen fordultak vele szembe , bár néhányan megtették." ^{64/}

A német tisztek a tisztán katonai kiképzésen túl arra is törekedtek , hogy a chilei tisztek öntudata , értékeitellete , társadalmi magatartása a német modellhez igazodjék. " Példájuk felkeltette a fiatal tisztekben a lelkesedést...Kaszinókat állítottak fel , szakítottak a régi szokásokkal és erkölcsökkel , s megnövelték a tisztikar társadalmi presztizsét ." ^{65/} -írja Hartmann német instruktor. Hogy a megfelelő német mintájú testületi szellemet elérjék tiszti-és altiszti kaszinókat hoztak létre. Ezeket kitűnően felszerelték, könyvtárral , játéktérrel , klubhelyiségekkel , étteremmel rendelkeztek , s ez a korábbiakhoz képest fényűző , vonzó , előkelő életmódot biztosított a tiszteknek már a századforduló környékén. A Chilében addig ismeretlen tiszti kaszinókban porosz magatartásmintákat vezettek be. A chilei tisztek a katonai ismeretek , a fegyelem , a porosz munkaszellem mellett elsajátították a porosz katonai és becsületkódex írott és íratlan szabályait is. ^{66/} " A német katonai szellem térthódít Chile fegyveres erejében , a tisztek megtanulták a német szolgálati szabályzatot és átvették a német becsületfogalmat is." ^{67/}

Jórészt ezekben a tiszti kaszinókban alakult ki a chilei tiszteknek az a típusa is , amely oly jellemző volt az I. világháború előtt." A tisztikar , amely a csendes-óceáni háborúban elért győzelem óta már amugy is fennhirdta az orrát , most még elbizakodottabban , rátartibban és zárkozottabban viselkedett." ^{68/} Ez a tisztikar közismert volt "elítudatáról " , agresszív nacionalizmusáról és oligarchikus vonásairól. Rendkívül büszkék voltak modern katonai ismereteikre. (Egy kissé előretekintve meg kell említenünk , hogy a németek által létrehozott tiszti klubok a századforduló után a chilei tisztikar titkos szervezkedési bázisaivá váltak!) ^{69/}

Egy hadsereg jellegének , politikai , szellemi arculatának megítélésében mindig döntő az , hogy milyen osztályérdekek

szolgálatában áll , milyen a tábornoki- és a tisztikar szociális összetétele, hiszen nem kis mértékben ettől függ a hadsereg esetleges politikai fellépése , az , hogy hogyan és mire készítik fel , képezik ki katonatömegeiket. Azt mondhatjuk , hogy 1914 előtt a chilei tisztikar utánpótlását túlnyomórészt a felső- illetve a középrétegekből kapta. A német katonai befolyás a tiszti pályának rangot adott , így vonzóvá vált a gazdagabb családok fiai számára is , karrierlehetőséget kínált. A vonzóvá válást több tényező együttesen befolyásolta. A hadseregnek nagy politikai súlya volt az országban , és oktatási intézményeikben kiválóbb képzés folyt , mint az egyetemeken. Gyakoriak voltak az államköltségen történő külföldi , főleg német tanulmányutak. Új kaszárnyák épültek illetve a régiakat korszerűsítették. A tisztek egyenruhát , felszerelést , lovat kaptak. Emelték fizetésüket , kedvezményes étkezést biztosítottak számukra. 70/

A chilei tisztikar összetételében tehát jelentős változások zajlottak le , erősödött oligarchikus jellege , és ez különösen a katonai hierarchia csúcsain érvényesült igazán.

Még valamit meg kell említenünk a tisztikar összetételével kapcsolatban , mégpedig azt , hogy egyre több német névvel találkozhatunk , és ez ugyancsak hatással volt a chilei -német katonai kapcsolatok alakulására. " Gyorsan növekedett (a chilei hadsereg - F.F.) körében a németek száma , mert a bevándorlók a hadseregben vélték megtalálni fiaik számára a leggyorsabb karrierlehetőséget." 71/

" A német instruktorok nemcsak szakmai oktatást adtak , hanem vendéglátóik hadseregének ... szellemi arculatát is befolyásolták." 72/ Ennek lényeges eszközei a katonai szakkönyvek , de különösen a katonai folyóiratok voltak. " A Latin-Amerikában kiadott katonai folyóiratokat úgy kell tekintenünk , mint a tisztikar nevelésének leghatásosabb eszközeit ... " 73/ A Chilében tevékenykedő német katonák hatására fellendült a chilei katonai szakirodalom . 1914-ig a " Memorial del Ejercito de Chile" és a " Memorial del Estado Mayor " számos cikket közölt német tisztektől. Ők több szakkönyvet írtak, német kézikönyveket fordítottak le spanyolra , ezek a tiszt- és csapatképzés alapjául szolgáltak. A chilei tisztek , többek között olvashatták

Clausewitz, Schlieffen írásait is.

A chilei hadtörténet kutatója volt a német Eckdahl ezredes, aki a Hadiakadémiai igazgatója volt. Részt vett a "Historia militar de la Guerra del Pacifico" című könyv munkálataiban. Bertling ezredes, csapatkiképzőtiszt, tanár, majd chilei vezérkaritízt az ország történelmét és földrajzát tanulmányozta. Több cikk és könyv szerzője: Mind¹⁸⁸⁴ még hozzá kell vennünk Körner jelentős publicisztikai tevékenységét mind Chilében, mind Németországban. 74/

Az 1895-ben érkezett német tisztek szerződése csak 1897 nyarán járt volna le, azonban az instruktorok többsége 1896 szeptember elsejével felmondta szerződését. Ennek háttérében több tényező húzódtott meg. A tisztek java része nem tudott alkalmazkodni a sajátos chilei viszonyokhoz. Összeütközésbe kerültek a chilei katonai hatóságokkal hatáskör, szold, szabadságolás vonatkozásában, továbbá ellentétek támadtak Körnerrel is. (Körner polgári származású és szász volt, a tisztek többsége porosz és német. Körner már régen került ki a német hadiakadémiáról, ismeretei már nem voltak a legfrissebbek. A fiatal tisztek azonban nemrég még iskolapadokban ültek, s így szakmai ellentétek is voltak.) A fiatal tisztek többsége részint azért vállalta a chilei szolgálatot, mert 1895-96 fordulóján úgy nézett ki, hogy Chile és Argentina között háborúra kerül sor. Itt akartak ezért gyakorlati, tényleges harci tapasztalatokra szert tenni, erre akkoriban Európa nem nyújtott lehetőséget. 1896 közepén azonban a két ország közötti krízis megszűnt, a háborús feszültség csökkent, így a tisztek tervei nem realizálódhattak. 75/

Az 1895-ös tiszti csoportból mégis többen megújították szerződésüket, miután biztosították számukra az előléptetést, a fizetésemelést, és a németországi szabadságolást. II. Vilmos az alább felsorolt tiszteknek 1900. május elsejéig engedélyezte chilei szolgálatukat: Regalla von Bieberstein, Marcard, Kellernmeister von der Lund, von Schulenburg gróf, von Below, Bertling, Hermann, Ziegert, Deinert. (Bertling és Deinert végleg Chilében telepedtek le és a huszas években is itt tevékenykedtek.) 76/

Az 1895-ös misszió ugyan viszonylag rövid ideig tevékenykedett csak Chilében, munkájuk mégis maradandónak bizonyult. Ez azzal magyarázható, hogy erre az időpontra a chilei hadsereg már "megérett" a modernizálásra, továbbá a tisztek igen széles sávban és nagy létszámban tevékenykedtek.

Chilei részről elégedettek voltak a misszió munkájával. 1896-ban a "Memoria de Guerra" a következőket írta: "... a hadsereg kiképzés és fegyelem vonatkozásában előrelépett. Ennek kapcsán nem felejtethjük el a külföldi kiképző tisztek szerepét, akik valamivel több mint egy évig hatásosan ... hozzájárultak ehhez a haladáshoz." ^{77/} Elismerésüket kifejezésre juttatták azzal is, hogy a német tiszteknek kitüntetésekkel adták.

A német misszió lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy a chilei hadsereg fölényét fenntartotta, sőt a szomszéd országok fegyveres erőihez képest, növelte. A chilei hadsereg ütőképessége elrettentő hatást váltott ki egy Chile-ellenes "hármaskoalíció" támadásával szemben. A porosz-német instruktorok lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy a német hadsereg alapelvét - *sivis pacem para bellum* - a chilei hadsereg is átvette, és ennek alapján az európaihoz hasonló "fegyveres béke" állapotát teremtették meg az Andok-térségben.

Német részről szintén elégedettek voltak a "transzatlanti vállalkozással." Körner 1897-ben épp az 1895-ös misszió segítségével a chilei hadvezetéstől eltávolította az utolsó francia orientáltságú csoportot is! A polgárháború egykori főparancsnokát, a frankofil del Conto tábornokot és néhány tisztársát nyugdíjazták, mivel Körner lemondással fenyegetőzött. A kormány engedett ennek a nyomásnak, mert az adott nemzetközi helyzetben nagyon is rá volt szorulva Körner és tisztársai szaktudására, és a Németországból folyamatosan érkező fegyverekre.

Franciaország akkori chilei követe, gróf St. Aulaire a német misszió munkáját igen eredményesnek tartotta, pedig egy franciától nehéz volt akkoriban Németország, különösen a német katonák dicséretét elvárni. Ő a chilei hadsereget Dél-Amerika legjobb hadseregének tartotta, és a német

befolyást oly erősnek, oly meggingathatatatlannak tartotta, mint az angolokét a haditengerészetnél. ^{78/} A német sajtó is döntőnek ítélte meg a kilencvenes évek második felét. "Röviddel a XIX. század vége előtti kritikus években Chilében lerakták a hadsereg új érájának alapjait, mely azt bizonyította, hogy képes volt felküzdeni magát a modern hadsereg szintjére." - írta a "Süd-und Mittelamerika". ^{79/}

Személy szerint Körner is elégedett volt az 1895-ös csoport tevékenységével, és mint írja "a német instruktorok nevét megörökítették az intézményekben kitett képek, de még inkább a több százat számláló tanítványaik hálás emlékezete." ^{80/}

Az 1895-ös misszió chilei munkája számos tapasztalattal szolgált a német hadvezetés dél-amerikai katonapolitikája számára, ezeket később Argentínában és Bolíviában messzemenően hasznosították. A 90-es évek második felében a hadsereg német orientációját a Chilében maradt német tisztek garantálták, valamint azok a fiatal chilei tisztek, akik már a porosz-német kiképzés alatt nőttek fel, továbbá egyre inkább azok a chileiek is, akik részkiképzésüket Németországban kapták. A chilei-német katonai kapcsolatokban a századforduló felé haladva egyre nagyobb jelentőségre tett szert a chilei tisztek németországi részkiképzése! A Németországból hazatért tisztek váltak igazán "germanofilekké", és a német orientáció legstabilabb támaszaivá.

2./ Chilei tisztek a porosz-német hadseregben

A Császári Németország politikai és katonai vezetése már a 80-as évek elején számolt azzal, hogy a dél-amerikai tisztek németországi kiképzése igen alkalmas eszköz lehet a kapcsolatok elmélyítésére. A chilei tisztek Németországban történő csapatszolgálatára, illetve a katonai intézményekben való továbbképzésük igen értékes kiegészítését adták a német tisztek chilei tevékenységének. Ez végül még alkalmasabb formának is bizonyult, mint a német instruktorok átvezénylése.

A Külügyi Hivatal kereskedelempolitikái részlege különösen szorgalmazta a chilei és általában a külföldi tisztek németországi kiképzését. A következő sorok egyértelműen megvilágítják e részleg, de egyben a német gazdasági, politikai

vezetés szándékát: "... a német hadseregben kiképzett idegen tisztek hazájukba való visszatérésük után szinte kivétel nélkül kimondott előszeretettel fordultak Németország és a német intézmények felé; ezáltal ők hivatalos külföldi képviselőink ügynökei és bizalmi emberei ... azonban igen gyakran közvetlenül is támogatták a német ipart szállítások juttatásával." 81/

" Körner érvelése is hasonló az előbbiekhez , amikor is 1901-ben II. Vilmostól újabb chilei tisztek átvezénylésének engedélyezését kéri . " A chilei hadsereg az Ön által engedélyezett jótett révén egyre szorosabban kötődik jótévői felé, és ez valamikor még haszonnal járhat." 82/

Az eddig áttekintett német-chilei katonai kapcsolatokból logikusan az következne , hogy Németországba először a hadsereg tisztjai kerüljenek. Meglepetésre azonban az első chilei tisztek nem a szárazföldi hadsereg , hanem a haditengerészet tagjai voltak. Először 1877-ben került egy chilei tengerésztiszt a német hadiflottához , majd 1880-ban. 1888-ban egy harmadik chilei ajánlat érkezett , ugyanis Balmaceda elnök a haditengerészeti kiképzés vonatkozásában is távolodni akart az angoloktól , és a flotta tisztjeinek kiképzésében is a németekre dőlt. A Birodalmi Tengerészeti Hivatal azonban elutasító álláspontra helyezkedett. 83/

Miután a haditengerészeti részképzést a németek nem engedélyezték , még nagyobb jelentőséget kapott a chilei hadsereg tisztjeinek németországi szolgálata . Körner már a 80-as években azt tervezte , hogy amint az "Academia de Guerra" növendékei befejezik tanulmányaikat (1890) , a legkiválóbbakat egy-másfél évre Németországba küldik. E terve azonban meghiúsult. A német katonai befolyás realizálásának fő formája mellett - német instruktorok küldése - a chilei tisztek németországi továbbképzése csak akkor történt meg , amikor Körner már a polgárháború eredményeként a chilei hadsereg legfontosabb emberévé , vezérkari főnökké vált . (1891 után) Hiába szándékozott 1890-ben chilei tiszteket Németországba küldeni , ezt csak három év múlva sikerült elérnie .

Körner igen jó kapcsolatokkal rendelkezett a német hadügyminisztériumban és a Nagy Vezérkarban - egykori hadiakadémiai csoporttársai dolgoztak itt - így elérte, hogy II.Vilmos

1893-ban öt chilei tisztnek másfél évre német tanulmányt engedélyezett. Körnernek ezekkel a tisztekkel már fontos tervei voltak: támogatniuk kellett a 90-es évek közepétől tervezett széleskörű porosz rendszerű reorganizációt.

1894-ben Körner Németországba látogatott. Ennek eredményeként nemcsak a német katonai misszió chilei kiküldetésében állapodtak meg⁸³, hanem újabb tisztek fogadásában is. Így aztán, amikor 1895-ben közel 40 porosz tiszt Chilébe utazott, velük egyidőben hét chilei tiszt Németországba érkezett. A chilei tisztek átvezénylésének engedélyezését azért is fontosnak kell tartanunk, mert Németország ekkor még elutasította az Argentin kormány ez irányú kérését. Németország dél-amerikai katonapolitikájában ekkor még Chile állt a középpontban! Változás a századfordulótól következik be, amikor egyre inkább előtérbe kerültek az argentin-német katonai kapcsolatok. Igaz, 1902 után már e kapcsolatok javulásáról beszélhetünk, így a német-argentin közeledés már nem veszélyeztette annyira a chilei-német viszonyt.

A 90-es évek második felében még nem volt rendszeres a chilei tisztek németországi szolgálata.^{84/} Az 1900-as évektől vált rendszeressé, hogy 6-12 chilei tiszt egymásfél - , két évig Németországban szolgált. (A kiválasztásnál szerepet játszott a tisztek tanulmányi eredménye, német nyelvtudásuk, de nem utolsó sorban családi kapcsolataik, és német orientációjuk.)^{85/} II. Vilmos 1901-ben tíz chilei tisztnek engedélyezett egy éves ezredszolgálatot, valamint négy főnek katonai intézményekben való továbbtanulást.

1908-ban két lényeges változás is történt. A kisebb jelentőségű az az, hogy míg korábban a chilei tiszteknek nem engedélyezték a Hannoveri Lovasiskolában való továbbképzést, addig 1908-ban egy chilei tiszt számára már lehetővé tették ezt is. A nagyobb horderejű esemény a chilei kormányhoz fűződik, amely 1908-ban kötelezettséget vállalt arra, hogy a továbbiakban tiszteit kizárólag csak Németországba küldi. Addig ugyanis az volt a gyakorlat, hogy a tisztek többsége ugyan Németországba került, de 1908-ig találkozhatunk velük az Osztrák-Magyar Monarchiában, Belgiumban, Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban is.^{86/}

Ez a chilei döntés német nyomásra született , ugyanis a katonapolitika terén ugyanolyan konkurrencia volt , mint a gazdasági életben . A német törekvések középpontjában az állt, hogy az adott ország csak Németországgal álljon katonai kapcsolatban , csak német instruktorokat szerződtessenek , csak német hadfelszerelést vásároljanak , csak Németországba küldjék tisztjeiket , - tehát katonai befolyásukat is monopolizálni akarták . Más szempontból nézve a katonai titkosság követelménye is a monopolizálás mellett szólt , tudniillik , hogy Németország imperialista vetélytársai ne szerezhessenek adatokat hadseregükről az országban szolgáló idegen tisztek révén. Chile a német kormánynak tett kötelezettségének megfelelően elutasította az Egyesült Államoknak azon ajánlatát , miszerint chilei tiszteket hívnának meg az USA-ba . 87/

A századforduló utáni évektől az első világháborúig a német hadsereg a dél-amerikai államok tisztjeinek valóságos kiképzőközpontjává vált. A német hadvezetés , de különösen II. Vilmos szinte presztiziskérdésnek tekintette azt , hogy az országba hány állam küldi el tisztjeit. A chileiekén kívül 1900-ban már 12 argentin tiszt is Németországban tartózkodott , később számuk évi 30-60 között ingadozott. 1906-ban 8 brazil tiszt szolgált a császári ezredeknél , 1910-ben pedig már huszan kaptak engedélyt. Rajtuk kívül még Paraguayból , Uruguaiból , Japánból , Törökországból , Romániából érkeztek tisztek . 88/

Németország katonai befolyása révén elérte azt , hogy Chile szinte kizárólag csak német fegyverekkel rendelkezett. Ez a tény több dolgot is maga után vont , amely hosszabb távon is képes volt biztosítani a német érdekeket. Arról van szó , hogy a német fegyvertechnika és kiképzési rendszerek alkalmazása függővé tette Chilét Németországtól! Szükségszerűen a német haditechnikához kellett igazodnia a hadsereg szervezetének , a tisztképzésnek , a fegyvernemittaktikának , és ezt a "hozzáigazítást " csak német tisztek illetve a németek által Chilében, valamint Németországban kiképzett chilei tisztek láthatták el .

Ebben a "kényszerszituációban " a francia katonai vezetés a századforduló után már hiába szeretne volna elérni azt,

hogy chilei tisztek Franciaországba menjenek. 89/

A chilei tisztek németországi szolgálata lehetőséget adott számukra arra , hogy a porosz hadsereget " üzem közben" láthassák , és " ...hogya a német hadügy tulajdonképpenni szellemével megismerkedjenek." 90/ A külföldi katonai szolgálat nemcsak szakmai továbbképzést jelentett számukra , hanem Európában eltöltött hónapokat , esetleg éveket is .

A chilei , de általában a többi külföldi tisztre is óriási hatást gyakorolt a német hadigépezet. Winston Churchill, akkor még mint gyarmatügyi államtitkárhelyettes , 1906-ban és 1909-ben járt Németországban , ahol hadgyakorlatokat tekintett meg . Benyomását így összegezte ; " A német katonai és császári pompa látványa ... nagyszerű volt ... A parádénál ... 50 ezer ember , lovasság , gyalogság , tüzérség masírozott el a császár előtt ... Ot óra hosszat tartott a díszmenet . Ennek ellenére ez csak a huszad része volt a mozgósítás előtti német reguláris hadsereg fegyveres erejének, én közben a csöppnyi brit hadseregemre gondoltam . Időnként megfigyeltem a francia katonai attasé gondterhelt , komor arcát ... gondolatokba mélyedve és nem volt nehéz kitalálni azokat." 91/

Ha a német hadsereg ereje még a nagyhatalmak katonai szakértőit is lenyűgözte , így méginkább érthető az , hogy a parádén jelenlevő chilei tisztekre milyen maradandó hatással volt, ez. A német hadsereget a világ legjobbjának tartották, és meg voltak győződve legyőzhetetlenségéről. Véleményüket később még az sem tudta megingatni , hogy az ugyancsak a német instruktorok által kiképzett török hadsereg a Balkán-háborúban vereséget szenvedett.

Hatását tekintve a chilei tisztek németországi továbbképzése több szempontból nagyobb befolyást eredményezett , mint a német szakértők chilei tevékenysége . Ezek a tisztek ugyanis a német gazdasági fejlődés , a német kultúrát , a tudományt és mindenekelőtt a hadsereget életközélből ismerhették meg. Óriási benyomást tett rájuk a hadsereg nimbusza , a régi katonai tradíciók , ezek ápolása , a tisztikasztt privilegiált helyzete , életszínvonala , karrierlehetősége.

Számukra a porosz hadseregben eltöltött egy-két év rendkívüli politikai nevelő iskolát jelentett , mely a " vérrel és

vassal " politika ideológiájával , könyörtelen , rideg következetességgel vértexzte fel a fogékony fiatal chilei tiszteket.

A Német Birodalomban a hadsereg szinte állam volt az államban . A példás fegyelem , az óriási létszám , a korszerű felszereltség , a hatalmas parádék elvakították a chilei (dél-amerikai) tiszteket , akik ehhez hazájukban nem voltak hozzászokva. A németországitartózkodás , az ott szerzett élmények mindenestre azzal a következménnyel jártak , hogy "minden Németországból visszatért dél-amerikai tiszt a porosz modell még lelkesebb híve lett ; hozzájárultak hadseregeik poroszositásához , és hatásosan alátámasztották a német instruktorok tevékenységét. " ^{92/} A német instruktorok chilei munkájával párhuzamosan folyt tehát , sőt azt nagyon jól kiegészítette a chilei tisztek németországi részképzése. Idővel ez utóbbi forma jelentősége nőtt meg , ugyanis a német kiképzők munkájára a chilei kormány a századfordulótól már kevésbé tartott igényt. Chilei részről tisztjeik Németországba küldése többek között épp azt a célt szolgálta , hogy visszatérve alkalmassak legyenek a porosz modell szerinti oktató munkára , a tisztképző intézményekben , illetve , hogy megfelelő csapat-tisztekké váljanak. Ez persze egyuttal magában foglalta azt a szándékot is , hogy az idegen kiképzők számát fokozatosan csökkentse , és állásaikat a megfelelő képzettséggel rendelkező chileiekkel töltsék be. (Pénzügyi vonatkozásban is kifizetődőbb volt , ha saját tisztjeik oktattak .)

Az 1900-as évek elejétől Chilében valóban egyre erőteljesebben jelentkezett az az igény , hogy a német orientáció fenntartása mellett a minimálisra csökkentse a Chilében tevékenykedő német tisztek létszámát , és helyükre saját embereik kerüljenek. Erre az időre esik , hogy Körnerrel szemben is kezdtek fellépni , leváltották vezérkari főnöki tiszttségéről , és csak a formális hatalmat jelentő hadsereg főfelügyelői posztot kapta meg. A századforduló után e fejlemények hatására német részről érthetően megnövekedett a chilei tisztek németországi kiképzésének jelentősége. A német tisztek chilei szerződtetése csak meghatározott időre szólt , és már ez a körülmény eleve korlátozottá tette lehetőségeiket.

A chilei tisztek azonban miután visszatértek Németországból , németbarátságukat , befolyásukat , egész további katonai szolgálatuk alatt érvényesíthették.

A chilei tisztek németországi kiképzése csak hazatértük után "kamatozhatott " Németország számára . Ez általában úgy realizálódott , hogy miután a tisztikar többsége a német külpolitikai orientáció híve volt , előnyben részesítették a Németországgal való gazdasági kapcsolatokat , különösen a haditechnikai felszereléseket . A dél-amerikai katonapolitikától a német katonai , politikai , gazdasági vezető körök tulajdonképpen ezt is várták.

A chilei tisztek németországi ki- illetve továbbképzése segítette a német katonai befolyás elmélyítését , lényegesen növelte a német tisztek munkájának hatékonyságát. Azok a chilei tisztek , akik 1914-ig Németországban jártak , jelentős hányaduk idővel a chilei hadsereg legfelsőbb vezetésébe is bekerült ! Első helyen kell megemlítenünk a már ismert Boonen Rivera tábornokot , aki kezdettől fogva Körner "jobbkeze " volt. 1891-94 között Berlinben volt katonai attasé , majd a Hadiakadémia igazgatója. 1904-től vezérkari főnök , ezt követően a hadügyminisztérium hadfelszerelési-tervezési részlegének vezetőjévé nevezték ki. A chilei hadsereg "elnémetítésének" hatásos előmozdításáért II. Vilmos 1904-ben I. osztályu koronarenddel tüntette ki . Francisco Diaz tábornok , aki idővel hadseregfőfelügyelő és a chilei hadsereg főparancsnoka lett (1927-1931) három évet tartózkodott Németországban. (1901-1904). Németországi tartózkodása alatt jó barátságba került a Reichswehr későbbi főparancsnokával Heye tábornokkal . Ez a személyes kapcsolat is elősegítette azt , hogy a német katonai befolyás a huszas évek második felében ismét megerősödött , sőt Heye Chilébe hivatalos látogatást is tett. Szintén Németországban volt részképzésen Indalecio Tellez , aki 1931-ben lett a hadsereg főparancsnoka. A fentiek mellett 1914 előtt Németországban járt főtisztikarból meg lehet még említeni Bartolome Blanche , Carlos Saez , Ricardo Ludwig hadsereg főfelügyelőket , Carlos Vergara és Ewing hadügyminisztereket. Basilio Maturana , Arturo Ahumada (1920-1924 között az "Escuela Militar " igazgatója), Pablo Argandona , Harnaduke Grove, Pérez Novoa, tábornokok ugyancsak jártak Németországban.^{93/}

A chilei tisztek Németországból visszatérésük után általában gyors karriert futottak be , s mint "poroszosított" tisztek a legmagasabb katonai , sőt állami funkciókat is betöltötték. " A chilei katonai elit magját alkották." ^{94/} Ki kell emelnünk Carlos Ibanez del Campo tábornokot , aki 1925-27 között hadügyminiszter volt , sőt 1927-től 1931-ig Chile elnöke is lett. A századfordulótól kezdve a "poroszosítás" eredményeként az összes fontos katonai pozíciót fokozatosan a német tisztek által vezetett " Academia de Guerra " növendékei és a Németországban járt tisztek foglalták el. A fentiekhez hozzá kell még tennünk azt is , hogy a katonai műhelyek vezetőinek jelentős része is Németországban tanult tovább. " A Németországba küldött chilei tisztek legalább annyira , mint német kiképzőik , kétséggel hozzájárultak a Rajnán-tuli eredmények és katonai szervezetek kiválóságába vetett hit elterjesztéséhez." ^{95/}

Az 1893-1914 közötti huszonegy évben a kb. 800 fős chilei tisztikarból mintegy 130-150 fő tartózkodott hosszabb-rövidebb ideig a porosz hadseregben , tehát a tisztikar jelentős része. ^{96/} (1914-ben a chilei tiszteket takarékosági okokból és az európai feszültség növekedése miatt hazarendelték.)

3./ Az általános hadkötelezettség bevezetése (1900)

A chilei hadsereg történetében az egyik legnagyobb változást az 1900-as év hozta , amikor hosszas előkészületek , kongresszusi viták után bevezették az általános hadkötelezettséget. Ez logikus következménye és mintegy betetőzése volt annak a folyamatnak , amely az 1880-as évektől indult el. Az általános hadkötelezettség révén megteremtették az alapokat egy modern , reguláris hadsereg létrehozására. A porosz hadseregmodell átvétele szükségszerűvé tette e lépés megtételét.

Az általános hadkötelezettség bevezetése a jelentősebb európai országokban már korábban megtörtént. A termelőerők fejlődése , a kapitalizmus kialakulása és térhódítása , a társadalom strukturájának átalakulása , az új osztályellentétek megjelenése

tette lehetővé , de egyuttal szükségessé is egy erősebb elnyomó apparátus létrehozását. Európában e fejlődés nyomán lehetővé vált a zsoldoshadseregek felszámolása , és egyuttal új hadseregszervezési rendszer megvalósítása. Így jöttek létre Európában a XIX. század folyamán a burzsoá tömeghadseregek. 97/

A XIX. század utolsó negyedében kibontakozó kapitalista fejlődés teremtette meg Chilében is sokat a feltételeket , amelyek lehetővé tették az átmenetet a zsoldoshadseregről a regulárisra . E feltételek mellett még több olyan körülmény is volt , melyek meggyorsították ezt a folyamatot. A latin-amerikai országok közül elsőként Chilében vezették be az általános hadkötelezettséget.

A történelmi tapasztalatok azt bizonyították , hogy Chile számára (a 80-as évektől kezdve állandó háborus fenyegetésben élt) nem lehet megfelelő az a hadseregszervezési rendszer , melynek fő bázisa a Nemzeti Gárda , és melyet a kis létszámú " reguláris " zsoldoscsoportok egészítettek ki. Mind a csendes-óceáni háború , mind a polgárháború egyértelműen bebizonyította , hogy a miliciarendszer nem sokat ér , és a hadsereg alapját a modern reguláris erőeknek kell alkotniuk. 98/ " Csak az állandó hadsereg erősítése az egyetlen út a hadseregszervezésnél. " - hirdette Körner. 99/

A 80-90-es évek során a német segítséggel történő modernizálás tulajdonképpen csak az állandó hadsereget érintette. Sulya megnövekedett , ütőképessége fokozódott az oktatási intézményekben és a csapatkiképzésben bevezetett reformok révén. Mindez azt eredményezte , hogy a Nemzeti Gárda , mely korábban a hadsereg zömét adta , egyre inkább veszített jelentőségéből. Az általános hadkötelezettség bevezetése a Nemzeti Gárda végleges elsorvasztását is jelentette. (1899-ben feloszlatták.)

A chilei tisztikar a 90-es évektől egyre inkább a reorganizáció hívévé vált , és ez egyértelműen az állandó hadsereg jelentőségét fokozta a chilei hadügyben . Az " Ejército de Línea " tisztjei végső soron érdekeltek voltak a már amúgy is korszerűtlenné vált - "Guardia Nacional" háttérbe szorításában . A Gárda fennállása (létszáma gyakran tízszerese volt az állandó hadseregnek), korlátozta az "Ejercito de Línea " tisztikarának politikai súlyát , így a hadsereg korszerűsítésének

akadályozójává vált. Az állandó hadsereg tisztjeinek érdekében állt az általános hadkötelezettség bevezetése, támogatás is, hiszen így az ország egyedüli fegyveres erőjévé csak a reguláris hadsereg vált volna.

A hadsereg további korszerűsítésének akadályává vált a hadsereg szervezés két formája: a zsoldosság és a miliciarendszer. A továbbhaladás érdekében a Nemzeti Gárdát fel kellett számolni, hogy a hatékonyabbnak bizonyuló zsoldoshadsereget korszerűsithessék, illetve az általános hadkötelezettség alapján a hadsereg szervezést egészen új alapokra helyezték.

Az általános hadkötelezettség bevezetését meggyorsította Chile nemzetközi elszigeteltsége, különösen Argentínával való rivalizálása. Körner írja, hogy "a chilei vezetők kezdték felismerni, hogy az Argentínával szembeni katonai fölényüket vagy egyensúlyukat csak úgy tarthatják fenn, ha a chileinél sokkal gyorsabban növekedő argentin lakosságot szervezettebb, ütőképesebb hadsereggel ellensúlyozzák." 100/ Hatasos "ellensúly" csak az általános hadkötelezettség lehetett, ugyanis ez egyfelől lehetővé tette a nagyobb létszámú békebeli hadsereg fenntartását, másfelől háború esetén nagy létszámú kiképzett tartaléksereg állt volna rendelkezésre. Körner máshol így érvel: "Chile a többi dél-amerikai ország hadseregéhez képest azért erősebb, mert sok, valamikor a reguláris hadseregben szolgált tartalékossal rendelkezik. Mozgósítás esetén e nagyszámú tartalék harci ismereteinek felfrissítésére rövid idő is elég. A chilei hadsereg tehát a mozgósítás elrendelése után viszonylag hamar feltöltődik, és harcképes állapotba kerül." 101/

Körner már 1891-ben konkrét tervek formájában javasolta az általános hadkötelezettség bevezetését. A javaslat felvesekor figyelembe vett negatív és pozitív tapasztalatokat. A chilei hadtörténetből kiindulva világosan látta, hogy a csendes-óceáni háború elhúzódásának egyik legfontosabb oka a kicsiny álló hadsereg és a kiképzetlen tartalék hiánya volt. Hónapok teltek el csak azért, hogy a nemzeti gárdistákból valamelyest is harcképes katonákat faragjanak. Az 1891-es polgárháború is egyértelműen azt mutatta, hogy sokkal többet ér egy kis létszámú, de jól kiképzett reguláris hadsereg, mint egy

nagylétszámu , de kiképzetlen . A pozitív példát Körner saját személyes németországi háborús tapasztalatai szolgáltatták. (Az 1866-os és az 1870-es német hadjáratok sikerei jórészt arra vezethetők vissza , hogy Németország az általános hadkötelezettség révén nagy kiképzett tartalék állománnyal rendelkezett , és röviddel a mozgósítás után már támadhatott is , miközben ellenfelei még erők összpontosítására koncentráltak.

Körner javaslatait elvetették a hadügyminisztériumban, ezért közte és a hadügyminiszterek között általában igen feszült volt a viszony. A miniszterekjjoggal félték a törvényjavaslatot a kongresszus elé terjesztetni , mivel ott a tervezetnek igen nagy ellenzéke alakult ki.

Már szó volt arról , hogy az 1891-es polgárháború egyik legfontosabb következményeként Chilében "parlamentáris" köztársaság"jött létre. Chiz a gyakorlatban annyit jelentett , hogy a kormányzásban a törvényhozás dominált. 1891 után a hadsereg vezetői inkább a "Congreso Nacionalnak " voltak felelősek, semmint a kormánynak. Ennek oka részben az volt , hogy a polgárháborúból a Kongresszus Körner által felállított hadserege került ki győztesként és nem a végrehajtó hatalomé.

A Kongresszus súlyát növelte továbbá az is , hogy bár a chilei fegyveres erők főparancsnoka az elnök volt , de fontos kérdésekben csak a szenátus , illetve a szenátusi bizottság döntött. A Kongresszus állapította meg minden évben a hadügyi kiadások nagyságát , a hadsereg és afflotta létszámát. A törvényhozás így természetesen ellenőrzését kiterjesztette a hadseregre is. Végsősoron a hadügyminiszterek is a Kongresszus fennhatósága alatt álltak. Bizalmatlansági szavazást alkalmazhattak ellenük , gyakran le is mondatták őket. 102/

A szenátus és a képviselőház többsége ellenezte az általános hadkötelezettséget. A hadügyminiszterek állásuk kockáztatása nélkül fel sem vethették a törvényjavaslatot , így a kérdés csak elődázódott. 103/

A kötelező katonai szolgálat bevezetésének ellenzőit a következő főbb szempontok motiválták: 1. Mindenek előtt a pénzügyi szempontokat kell kiemelni. Egy a korábbiakhoz képest nagyobb létszámu hadsereg fenntartása nagyobb pénzösszegeket is igényelt. Ez azonban csak a kisebb akadály volt, hiszen a

chilei uralkodó osztály nem volt fukar a magas hadügyi kiadások tekintetében . 2. Sokkal nagyobb jelentősége volt azonban annak , hogy az általános hadkötelezettség értelmében a lakosságnak épp a legmunkaképesebb rétegét vonták volna ki a termelésből , és ez anyagilag súlyosan sértette a földbirtokosokat , a bányabárókat, az üzemek tulajdonosait . Véleményük szerint "... az állampolgárok nem kötelezhetők arra , hogy életük jelentős részét a katonai szolgálatnak szenteljék...a katonai kiképzés a földművelést és az ipart megkárosítja , mert igen sok munkáskezet von el abban az életkorban , amikor a leghatásosabban kihasználhatók..." 104/

Körner nagyon világosan látta az "ellentábor" mozgatórugóit , ez derül ki az alábbi sorokból is. Az általános hadkötelezettség "... végrehajtása az egyes képviselőket nemcsak általánosan károsítja meg , hogy a hozzájuk kapcsolódó személyeket , munkásokat , hivatalnokokat , szolgáló személyzetet egy évre fel kell áldozniuk , hanem különösen azért , hogy az újraválasztásukhoz szükséges szavazatokat elveszithetik akkor , ha ... a katonai szolgálat alól való felmentést hűveik számára nem tudják garantálni." 105/ 3. A chilei uralkodó osztály tagjai oligarchikus szemléletükből adódóan a következőképp gondolkodtak: A tisztikar presztizsének növekedése révén fiaik számára már karrierlehetőséget teremtett a hadsereg . Erdemes erre a pályára menni , de aki nem akar katona lenni , ne kényszerítsék arra , hogy gazdagsága , előkelősége ellenére mint közlegény együtt meneteljen , fusson , feküdjön , étkezzen , és egy sorban álljon azokkal , akik munkásai , parasztjai, alkalmazottai. Azt a " perspektívát , hogy egy hacendado ... egy roto mellett álljon , aludjon és egyen , nem tudták megemésztetni a chilei uralkodó körök ." - írja Körner. 106/

Amikor a 80-as évek második felében először merült fel a hadkötelezettség lehetősége , a hadügyminisztérium álláspontja a következő volt: " Olyan jellegzetesen éles különbségek vannak a társadalmi rétegek között , hogy nemcsak nehéz , hanem éppenséggel káros lenne , ha (ezeket az ellentéteket - F.F.) egy adott pillanatban a törvény által összekevernénk és egybeolvasztanánk. (A kiegyenlítődést -F.F.) csak az idő oldhatja

meg." 107/

Ez a szemlélet és "... a társadalom különböző osztályai között meglévő áthadashatatlan szakadék..." fennmaradt a 90-es években is. 108/

Körner az általános hadkötelezettségért folytatott törekvéseiben nemcsak a chilei hadsereg érdekeit tartotta szem előtt, hanem (akarva-akaratlanul) Németország speciális érdekeit is. Mindenkinél jobban tisztában volt azzal , hogy a törvény bevezetése milyen anyagi előnyöket jelentene a német hadiipar számára. Évente kb. 16 ezer embert kellett volna behívni (az állandó hadsereg 1899-ben kb. 6 ezer fő volt) . Ez természetesen jelentős fegyvermegrendeléseket is maga után vont volna , amelyekre leginkább a német cégek számíthattak. Az 1897-98-as argentin-chilei krízis elmúltával , és az angol döntőbíráskodási elv elfogadásával úgy állt a helyzet , hogy a két legfontosabb dél-amerikai országból elmaradnak az elsősorban német profitérdekeket szolgáló fegyvermegrendelések. A századforduló környékén bizonyos pangás , gazdasági visszaesés volt a német (hadi)ipar területén is , de az általános hadkötelezettség bevezetése ismét nagy piacokat biztosított volna. Számolni lehetett azzal , hogy Chile döntése a szomszédos országokat is hasonló lépések megtételére kényszeríti, és láncreakciót indít el az amugy is a puszkaporos levegőjű térségben. Idővel bebizonyosodott e megfontolások realitása. A

A feltételek a századfordulóra értek meg annyira , hogy a kormány remélhette a kongresszus beleegyezését az általános hadkötelezettség kérdésében. A konkrét előkészületek kidolgozásával Emil Körnert bízták meg , akit 1900 februárjában - immár másodízben - Európába küldtek az általános hadkötelezettség tanulmányozására. Körner távolléte alatt azonban a "háborus párt " kihasználta pozíciói erősítésére azt a körülményt, hogy Chilét ismét közvetlenebbül fenyegették a szomszédos országok . Peruval megszakadtak a diplomáciai kapcsolatok , és ismét erőteljes fegyverkezési verseny bontakozott ki.

A kongresszusban a törvénytervezet hívei háborus riadalmat szítottak , ugyanis olyan híreket terjesztettek , miszerint az argentin katonák többször is megsértették a chilei határokat. 109/

Csak az éleződő nemzetközi helyzet , Chile bekerítésének veszélye adta meg a "hégárnak" azt az ütőkártyát , tudniillik, hogy 1900 novemberében elfogadtassák az általános hadkötelezettségről szóló törvényt. Mint várható volt Chile lépésére szomszédai is hasonlóval válaszoltak. Argentína és Peru 1901-ben , Bolívia pedig 1907-ben vezette be az általános hadkötelezettséget. 110/

Körner személy szerint a hadkötelezettség bevezetésének fő szószólója volt , azonban 1901-ben , visszatérte után a meghozott törvénnyel korántsem volt elégedett, bár az fő vonásaiban a német előírásokat követte.

Elvben minden egészséges chilei férfinak 20-45 éves koráig a hadsereg rendelkezésére kellett állnia , "...de az a mód, ahogy a szolgálatot , a gyakorlati végrehajtást előírták , oly hanyag volt , hogy a törvény csak betű maradt." 111/

A törvény részletesebb elemzése alapján valóban kiugrónak a nagy hiányosságok. A törvény kimondta , hogy csak egészségesek hívhatók be , de azt már nem konkretizálta , hogy kik, s miért lehetnek testileg alkalmatlanok. Már ez a pontatlanság igen sok kibuvót tett lehetővé.

A 46 paragrafusból álló törvény értelmében az aktív katonai szolgálat időtartama egy év , s ezt 20-21 éves korhatár között kellett letölteni. 21-30 éves korig a chilei férfiak az I. tartalékhálománya soraiba tartoztak. 31 éves kortól 45-ig , ill. 19-20 -ig a II. tartalékhálománya tagjai voltak. 112/

A rendelkezések jó része azszal foglalkozott , hogy kik mentesülnek a katonai szolgálat elől. Automatikusan felmentést kaptak: a kongresszus tagjai, a miniszterek , a helyi önkormányzati vezetők , a bírói testület tagjai , a rendőrök , a tanárok. Indokolt esetben az államhivatalnokok , az adó- , börtön- , vám- , posta- , tévíró- , vasúti alkalmazottak , orvosok , gyógyszerészek. 113/

A fentieken túlmenően további "kiskepukat" biztosított az, hogy az "összeírások nem a katonai hatóságok keretében történtek , hanem ezeket a civil hatóságok látták el , ahol természetesen jobban érvényesültek a kapcsolatok." - írja Körner. 114/

Mivel a behívások alapjául az összeírási listák szolgáltak , azok akik nem íratkoztak fel , gyakorlatilag mentesültek a

szolgálat elől . Az , hogy az általános hadkötelezettség bevezetése után is sok volt a kivétel nem volt új dolog Chilében , a Nemzeti Gárdénál is hasonló volt a helyzet a törvény meghozatala előtt.

A törvényt és annak gyakorlati végrehajtását úgy szelázték meg , hogy a gazdag családok fiai ugyanugy kivonhatták magukat a katonai szolgálat elől , mint korábban , és tulajdonképpen éppen a hivatalos és nem hivatalos kibuvók miatt fogadta el a kongresszus a törvényt . " A katonai szolgálatban ...eddig csak a lakosság alsóbb osztályainak volt része , s ennek az állapotnak a fennmaradása elkerülhetetlenül oda fog vezetni , hogy egyedül a róto lesz szülőföldjének kötelességtudója.. " - írja Körner. ^{115/} " Csak az alsóbb osztályokba tartozó chileiek számára jelentett az általános hadkötelezettség valóban kötelezettséget." ^{116/}

Körner , hogy valamelyest ellensúlyozza a törvény gyengeségeit , hogy a tehetősebb családok fiait is kényszerítsék a katonai szolgálatra , azt javasolta , hogy minden állami állás betöltésének az legyen a feltétele , hogy az illető feliratkozik a katonai összeíró listára . A tervezet a befolyásos körök ellenállásán megbukott . ^{117/}

A vezérkar 1892-ben , az általános hadkötelezettségről szóló törvényt tervezetében - főként Körner hatására - nagy hangsúlyt helyezett arra , hogy a katonai szolgálatukat letöltött tartalékosokat rendszeresen behívják. A tervezetben a következő megfogalmazás áll: " a köztársaság elnöke minden évben behívja ... " a tartalékosokat . A kongresszus által 1900-ban elfogadott törvény 26. cikkelye ehelyett a következőket mondja ki: " A köztársaság elnöke minden évben behívhatja az első tartalék kontingenseit ... " ^{118/}

A vezérkar tehát a tartalékosok évenkénti behívását a katonai kiképzés szerves , elengedhetetlen részének tartotta , - Körner ebben a vonatkozásban is a német gyakorlatot akarta követni - de a törvényhozás ennek csak a lehetőségét hagyta meg , szükségességét nem mondta ki. ^{119/}

Igy érthető , hogy a vezérkar minden nyomása ellenére , sem az elnökök , sem a hadügyminiszterek nem próbálták meg behívni a tartalékosokat behívni a továbbképzésre. Tisztában

voltak azzal , hogy a kongresszus két háza ugysem szavazza meg az ehhez szüksége pénzalapokat , s csak a kormányzat pozícióit rontanák e javaslatok felvetésével. 120/

A fentiek alapján érthető , hogy a tartalékosok behívására csak a legritkább esetben került sor , mivel egyetlen elnök sem akart újat hozni a parlamenti vezetőkkel. A tartalékosok nagyobb részét csak a függetlenség 100. évfordulója alkalmából rendezett katonai parádéra hívták be , hogy a díszmeneteket feltöltsék velük . Ezen a gyakorlaton Körner érvei sem tudatakat változtatni. " A hadkötelesek szolgálatuk letöltése után , mint tartalékosok még négy évig igen kiváló katonák maradnak , s tíz nap elegendő nekik , hogy az álló hadsereg teljes értékű katonái legyenek. Ha négy év letelte után 30 napra behívják őket , akkor a tartalékhállomány még kilenc évig (30 éves koráig) , mint kiképzett katonákat lehetne tekinteni." 121/

A tartalékosok behívásának elhanyagolása nemcsak Chilére volt jellemző , hanem a szomszédos országokra is. " Azok az országok amelyek Chilét az általános hadkötelezettség átvételében egyre-másra követték , szintén mellőzték a tartalékosok behívását , úgyhogy ezekben a dél-amerikai hadseregekben az azonnali feltöltésre csak az 1. tartalék négy legfiatalabb évjárata használható." 122/

Chilének 1910-ben 3,2 millió lakosa volt, így ebben az időszakban 30-33 ezer 20 éves hadkötelest kellett volna összeírni. (A német tisztek - a Németországban megvalósult gyakorlatból kiindulva - azon az állásponton voltak , hogy a chilei hadsereg létszámát a lakosság egy százaléka jelentse , vagyis ez alapján az álló hadseregnek kb. 30 ezer főt kellett volna számlálnia.) " Háborús veszély esetén nem csak ez a létszám , hanem ennek a duplája , háromszorosa is feliratkozik. De nyugalmas időben az összeírások nem érik el a szükségesnek az ötödét , sőt tizedét sem. 123/

1909-ben a kongresszus 7 ezer embert mentett fel a katonai szolgálat alól. Így , mint Körner megjegyzi , " az ezredparancsnokok hozzászórtak ahhoz , hogy ne csináljanak maguknak nagy gondot abból , ha a 150 újonc helyett , csak harmincat kapnak. Ők lényegében csak az önkéntesekkel számoltak . De az utóbbi években ez a rekruta forrás is kezdett kimerülni , úgyhogy a csapatoknál aggasztó hiány uralkodik el. " 124

Több körülmény azonban javított ezen a helyzeten. Az önkéntesek mellett Chilében elég magas volt a továbbbszolgálók száma. Chilében pl. 1912-ben 12 ezer, Argentínában csak 8 ezer a számuk.továbbá a hadseregben nemcsak a sorkötelesek szolgáltak (a 20 évesek), hanem ennél fiatalabb ill. idősebb korcsoportokba tartozók is. 125/

A német tisztek véleménye szerint az egy éves aktív szolgálati idő elegendő volt a hadkötelesek kiképzésére, mivel már bevonuláskor az újoncok ügyesen lovagolnak, jó a fizikumuk. " Ezeket az adottságokat az óvilág hadseregeiben részben a szolgálati idő alatt kell elsajátítani" - jellemezte ezt a helyzetet az egyik német instruktor. Körner véleménye is megegyezik az előbbivel: " Az egy éves szolgálati idő ... ellenére ... a katona mégis ... kiképzetten, s ami ennél még fontosabb fegyverkezten bocsátható el." 126/

Az általános hadkötelezettségről szóló törvény számos hiányossága, a sok " kiskapu ", a rossz összeírási rendszer ellenére mégis azt kell mondanunk, hogy ez a törvény nagy jelentőségű volt a chilai hadsereg történetében. A hadsereg felépítését döntően a hadkötelezettség bevezetése alakította át. Az új hadseregszervezési rendszer megteremtette az alapokat egy modern reguláris hadsereg felállítására, még ha a kezdeti időkben számos nehézség is jelentkezett.

A porosz hadseregmodell átvétele 1885-től, a tiszt- majd a csapatkiképzésben végrehajtott reformok, a vezérkar felállítása jól előkészítették az általános hadkötelezettség bevezetését. Az 1895-ös német katonai misszió tevékenységének hatására, a már részben modernizált hadsereg fejlettségi szintje szembe került az elavult hadseregutánpótlási szisztémával! Ezt az ellentmondást előbb-utóbb fel kellett oldani. (Ennek keresztülvitelét elsősorban Chile külpolitikai helyzete gyorsította meg). A porosz katonai szisztéma alapját képező általános hadkötelezettség Chilében történő bevezetése elől nem lehetett kitérni.

A chilai hadsereg fejlődésében is az ismert törvényszerűségek jutottak érvényre. A termelőerők fejlődésével, a gazdasági potenciál növekedésével megváltozott a hadsereg anyagi háttere is. Míg a feudalizmus és a kapitalizmus határán álló

Chilében a XIX. században a feudális jellegű zsoldoshadsereg és a miliciarendszer megfelelt az állam külső és belső feladatainak, addig a századfordulóra a kapitalizálódás útján előrehaladó Chilének, az új, megnövekedett feladatoknak is elegendő tevő általános hadkötelezettségen alapuló korszerű burzsoá tömeghadsereget kellett felállítani. Ehhez a gazdasági katonai feltételek jórészt már megteremtődtek.

Az általános hadkötelezettség bevezetése, a német kiképzés azt eredményezte, hogy Chile még a századforduló után is Latin-Amerika legerősebb, legjobban kiképzett, s igen kiválóan felszerelt hadsereggel rendelkezik. A hadsereg létszáma a törvény minden hibája ellenére dél-amerikai méretekhez képest elég magas volt. A szárazföldi erők létszáma 1910-ben 900 tiszt és 13 600 fő sorállomány. (Az argentin hadsereg létszáma ekkor közel 1800 tiszt és kb. 10 ezer katona. A bolíviai tisztikar létszáma 300 fő és 2 600 fő a legénység. A perui fegyveres erők 280 tisztet és 3 800 katonát számláltak.)^{127/} Jól megszervezték a mozgósítási rendszert, a békeállomány háborús feltöltését. Mozgósítás után pár nap alatt hadsereg létszámát 57 ezer főre emelhatték. Háború esetén Chile az 1900-as évek végén mintegy 150 ezer kiképzett tartalékkal számolhatott. (Peru csak kb. 50 ezerrel.)^{128/}

1901-1902-ben a harmadik argentin-chilei krízis idején 11 500 ujoncot hívtak be, s utána is általában 7 ezret évenként, bár hivatalosan ennek három, négyszeresét kellett volna kiképezni. Ennek ellenére a chilei hadsereg a szomszédos országokhoz képest még így is biztosíthatta erőfölényét. Így, amikor az 1910-es évek elején Peru és Chile között kiéleződtek az ellentétek, különösebb nehézségek nélkül 16 ezerről 27 ezer főre emelték a szárazföldi erők létszámát, amely a békeállomány háromszorosa volt. (Az a létszám 3 ezer fővel volt több, mint az ugyancsak mozgósított argentin hadsereg létszáma, pedig ott a lakosság száma jóval magasabb volt.)

4./ A chilei hadsereg a századfordulótól 1914-ig

Az 1900-ban törvénybe iktatott , és alapjaiban a német szisztémát követő általános hadkötelezettség bevezetése után még erőteljesebben bontakozott ki a porosz hadseregmóddal átvétele. Ezt jól tükrözi az "Escuela Militar" fejlődése is. 1898-ig az intézmény igazgatója az 1895-ös német katonai misszió tagja , Bieberstein ezredes volt. Németországba való visszatérése után a chilei Barcelo Lira lett az iskola vezetője. Az ő irányítása alatt dolgozták ki az "Escuela" új szabályzatát és új tantervét, " amely minden egyes pontjában megfelel az 1899 októberében nyilvánosságra hozott " Porosz Királyi Kadéttestület " tantervének. " 129/ Az erről szóló rendeletet 1901 november 30-án fogadták el.

1908-ban az "Escuela Militarról " büszkén nyilatkozott Körner tábornok: " Nincs mit kijavítani benne ... a legmegfelelőbb feltételeket biztosítja a kadétok elméleti és gyakorlati kiképzéséhez. " 130/ Barcelo Lira helyét 1910-től a német származású chilei Alfredo Schonmeyer alezredes vette át."

Körner 1902-ben ismét Németországba utazott . Miután 1902 végére a chilei-argentin feszültségnek az angol döntőbíráskodás végét vetett , újabb elutazásának így nem merült fel semmi akadálya . Látogatásának célja ismét új fegyverek vásárlása, valamint az európai hadügy fejlődésében végbement változások tanulmányozása volt.

Amikor azonban 1904 májusában visszatért Chilébe , számos meglepetés várta : Leváltották vezérkari főnöki tisztségéről , s a hadseregfőfelügyelői posztot kapta meg (" Inspector Jeneral del Ejército ") . Utódja a vezérkari főnöki tisztségben a chilei Pinto Concha ezredes lett , aki korábban a tábornok adjutánsa volt. A főfelügyelői poszt azt jelentette, hogy Körnernek már nem lehetett közvetlen befolyása a csapatkiképzésre , a vezérkari munkára , a fegyvermegrendelésekre. Lényegében csak ellenőrizhette , lemérhette a hadseregben végbemenő változásokat ? , irányadó már nem lehetett, 1904 után passzív szerepre kényszerítették. 131/

A Körnerrel szembeni fellépés időpontja sem mellékes. Már 1904 előtt is voltak kísérletek arra, hogy a vezérkar, s ezzel Körner hatalmát csökkentsék, de ezek akkor még sikertelenek maradtak. A generális közel két éves távolléte azonban már eleve kedvezőbb lehetőségeket teremtett elmozdítására. Ennél azonban sokkal figyelemre méltóbb két körülmény: Argentína és Chile "kibékülése" (1902), és a Bolíviával megkötött békesszerződés (1904). Mindkét esemény csökkentette a hadsereg és ezzel a vezérkarnak a katonai - politikai életben betöltött szerepét. Amíg Chile állandóan háborus légkörben élt, nem nélkülözhetette Körner szaktudását a vezérkar élén, és nem kockáztathatta meg Németországgal való katonai kapcsolatainak még átmeneti elhidegülését sem. A szomszéd országokkal fő vonalaiban rendezett vitás kérdések megszüntették a Chile előtt tornyosuló fenyegető veszélyt, nem volt már olyan égető szükség Körnerre, a német támogatókra. Így kedvező lehetőség kínálkozott arra, hogy a már hosszabb ideje érlelődő feszültségeket levezessék.

Az 1900-as évek közepén a chilei -német katonai kapcsolatokban hullámvölgyet figyelhetünk meg, amely azonban csak átmeneti jellegű volt! Az "elhidegülés", a Körnerrel szembeni fellépés főbb okai a következők voltak: F.J. Díaz vezetésével a huszas években a hadsereg főparancsnoka lett-reformot dolgoztak ki a Németországban járt chilei tisztek. A porosz mintát akarták lemásolni, tekintet nélkül arra, hogy azok megfelelnek-e a chilei adottságoknak. Körner fellépett velük szemben, mert tisztán látta, hogy egy olyan nagy hadseregapparátus létrehozása, mint amellyel Németország rendelkezik, nem felelhet meg a német hadsereghez képest kicsiny Chilei számára. (A Császári Németország állandó hadserege 1900 körül több mint fél millió, a chileié 1899-ben 6 ezer.) Érvelését azonban nem fogadták el. Körner a chilei reorganizációnál mindig szem előtt tartotta az ország adottságait. Ő a porosz modellhez való fokozatos, óvatos hozzáigazítás híve volt, és elutasította a német hadszervezet vak utánzását. Az 1885-től folytatott eredményes tevékenységének ez volt az egyik legfőbb magyarázata. A fiatal chilei tisztek a nemrég Németországban szer-

szerezett ismereteikkel úgy érezték , hogy többet tudnak már , mint öreg főnökük. Körner hatalma , tekintélye ekkor már korántsem volt olyan erős , stabil mint közvetlenül a polgárháború után. 132/

A hadseregreform körüli nézeteltérések Körner és a chilei hadvezetés között lényegében csak a felszínen jelentkező vitát jelezték. Az összeütközések tulajdonképpen fő oka nem a hadsereg további modernizációja miatt robbant ki (ennek Körner is híve volt) , hanem amiért , és ahogyan ezt végre akarták hajtani!

1891 után Körner az újjászerveződő chilei hadseregben a vezérkar súlyát emelte meg , és a polgári vezetés alatt álló hadügyminisztérium szerepét igyekezett formálissá tenni . Törekvésében több más tényező mellett (egyéni ambíciók, Németország érdekei, 1891 előtti tapasztalatok) igen lényeges volt az a körülmény , hogy a hadügyminiszterek a kongresszusban uralkodó párterelőviszonyok függvényei voltak. A velük szemben alkalmazott bizalmatlansági szavazások , a gyakori lemondásuk azzal a következménnyel járt , hogy a hadügyminisztériumban szinte alig beszélhetünk folyamatosságról. 133/ " Néha csak pár hétig voltak hivatalban. Ez természetesen megnehezítette a folyamatos munkát a hadseregre érintő fontos döntések egyik hadügyminisztertől a másikhoz kerültek." 134/

A hadügyminisztériumban uralkodó állapotok tehát nem tették lehetővé a hadsereg modernizációjának Körner által tervezett koncepciózus irányítását. A szomszédos országokkal kapcsolatos háborús veszély is Körner , s ezzel a vezérkar kezébe játszott. A vezérkar abszolút hegemoniája természetesen sérlette a hadügyminisztérium érdekeit. Az uralkodó osztályok parlamenti képviselő csoportjai támogatták a hadügyminisztérium jogkörének kibővítését a vezérkar rovására , különösen a századforduló után , amikor a háborús veszély elmúltával kedvező alkalom kínálkozott erre . Érdekükben állt ugyanis , hogy a hadügyminisztérium élén polgári személy gyakorolja a főhatalmat a hadsereg felett , mivel Körner alatt tulságosan is megnőtt a katonák politikai súlya a közéletben. Másfelől érdekükben állt az is , hogy a hadsereg élén ne külföldi , hanem

chilei álljon. A szomszédos országok általános gyakorlata is az volt, hogy a vezérkar elvben, de a gyakorlatban is a hadügyminisztérium alá tartozott. Chile esetében ez csak elvileg volt így. 135/

1901-ben megtették az első lépéseket a vezérkar súlyának csökkentésére. Az 1896-ban megszületett hadsereg főfelügyelői rendszert visszaállították. 1901 március 16-án elrendelték, hogy a hadsereg vezetését, adminisztrációját a hadügyminisztériumnak kell ténylegesen is átvenni. A hadügyminiszter alá rendelték a vezérkart, a hadsereg főfelügyelőket, s a katonai zónák parancsnokait. Földemi, tartalmi változások azonban csak akkor következtek be, amikor 1904-ben Körnert leváltották a vezérkar éléről, s kinevezték a sokkal kisebb jogkört jelentő hadsereg főfelügyelőnek.

A főfelügyelő alá a fegyvernemi felügyelők tartoztak. A gyalogsági felügyelők alá tartozott: az "Escuela Militar", az "Escuela de Suboficiales", és az "Escuela de Aplicación de Tiro y Gymnasia" (Lövész és Tornaiskola). A lovassági felügyelő alá az "Escuela de Caballeria" (Lovassági Iskola). A tüzérségi, műszaki alakulatok és erődítmények felügyelője alá az "Escuela de Aplicación de Artilleria y Ingenieros" (Tüzérségi és Műszaki Iskola). A hadsereg főfelügyelője, vagyis Körner, javaslatot tehetett, de már parancsot nem adhatott (14) a kiképzésre vonatkozóan, s évenként jelentést kellett adnia az elnöknek és a hadügyminiszternek. 136/

Az 1900-as évek közepén a chilei katonai hatóságok úgy látták, hogy a német instruktorok közvetlen chilei jelenlétére, munkájára már nincs annyi szükség, mint a 80-as, 90-es években. A németek által Chilében ill. Németországban kiképzett tiszteknek egy olyan garnitúrája alakult ki, amely már képes volt a chilei katonai intézményekben a német tanácsadókat helyettesíteni. A Németországból visszatérő chilei tisztek olyan nagyra értékelték tudásukat, hogy a német instruktorokat már teljesen nélkülözhetőnek tartották. Minden módon igyekeztek ezek a fiatal tisztek nyomást gyakorolni, hogy a német instruktorok egy részének szerződését bontsák fel, s helyükre ők kerüljenek. Természetesen a német tisztek elleni

fellépés gyengítette Körner helyzetét is , másfelől magával Körnerrel szemben is felléptek. A vezérkari főnöki posztról való eltávolítása gyengítette a többi német instruktor helyzetét is .

Körner , s tanácsadótársai befolyásaacsak addig lehetett vitathatatlan Chilében , amig ők voltak az egyedüli katonai szaktekintélyek Chilében . Azonban az 1900-as évek elejére már közel sem arról a chilei hadseregről és tisztikarról volt szó - épp itt mutatkozott meg a német katonai tanácsadás eredményessége - melyet Körner a 80-as években megismert. A chilei hadsereg fejlődésében eljutott egy olyan pontra , amikor már "saját lábára " állhatott , s nem igényelte a német kiképzők közvetlen segítségét. Az 1900-as évek során egyre nyilvánvalóbbá vált , hogy a chileiek a csapat- és kadétképzésben függetlenedtek , s ezeken a területeken kezdték megközelíteni a "mestert" is , amit egyébként maguk a német tisztek is elismertek. A fentiekből az következett , hogy a századforduló első éveiben már rendelkezésre állt a fiatal chilei tiszteknek egy jelentős csoportja , mely a képzettségének megfelelő állást akart betölteni a hadsereg hierarchiájában.

Magasabb képzettséget igénylő , karrierlehetőséget biztosító állás azonban kevés volt. Kevés volt , mert maga a hadsereg nem volt nagy létszámu , másrészt mert ezeknek az állásoknak is egy részét német tisztek foglalták el . Megoldást részint a német tisztekkel szembeni fellépés , de még inkább egy olyan hadseregreform ígérhetett , amely nagyobb adminisztrációt hoz létre , következésképp több tiszti állást is. Modelként a német hadsereg tagozódását, adminisztrációját tekintették , s ezt akarták átvinni a chilei hadseregbe is . Körner azonban jól látta ennek avveszélyeit . Látta , hogy egészen mások a " méretarányok " , feleslegesnek tartotta a katonai bürokrácia tulzott növelését .

Körner írja , hogy " az új rendszerben felnevelkedett fiatalok , akik a német hadseregben ezt a szisztémát a maga teljességében és technikai tökéletességében látták , nem elégedtek meg a fokozatos előrelépéssel , hanem egyetlen ugrással akarták a német szisztémát , a katonai apparátust megvalósítani

a legcsekélyebb változtatás nélkül ... ; évekig küzdött egymással két irányzat - reformot nem akaró és tulhajtani akaró - míg végül az utóbbi győzött . " Körner hiába tiltakozott a reformok ellen , már nem volt ekkor a vezérkar főnöke .

Az 1904 és 1906 között bevezetett reformoknak így az egyik legfőbb célja , új , "rangos" állások megteremtése volt. Természetesen túlságosan leegyszerűsítünk a chilei tisztek reformbuzgalmát , ha kijelentenék azt , hogy csak az új állások megteremtése lebegett a szemük előtt. Szerepet játszott az is , hogy németországi tartózkodásuk alatt még inkább látták a két hadsereg közti különbséget , ezért a német modell további elemeinek átvételével saját hadseregük modernizálását még inkább elő akarták mozdítani. Mindenesetre az új állások megteremtése fontos motiváló tényező-volt fellépésükben , s ezt alapvetően három módon érték el : A.

A./ A XIX. század elejére a Németországban továbbképzett chilei tisztek gyakorlatilag az " Escuela Militar " , az " Escuela de Suboficiales " , s más katonai oktatási intézmények szinte összes tanári állását elfoglalták. ^{138/} Német tisztek ezekben az intézményekben alig tanítottak , szinte már csak a német nyelvtanárok voltak nélkülözhetetlenek.

Tulajdonképpen egy természetes folyamatról volt szó , hiszen az 1887-ben felállított Hadiakadémia alapító rendelete is leszögezte , hogy a vezérkari tisztképzés mellett az intézmény feladata , hogy tanárokat is képezzen a többi katonai oktatási intézmény számára . A probléma akkor jelentkezett , amikor a századforduló körül az " Academia de Guerra " végzősei , a fiatal , a Németországot is megjárt vezérkari tisztek előtt már megteltek ezek az intézmények , így egyik megoldási módként már a Hadiakadémián is igyekeztek tanári katedrát szerezni. Körner ezzel kapcsolatban a következőket írja: " Dívát lett a fiatal törzskari tisztek és az idősebb kapitányok között , hogy tanárok legyenek a hadiakadémián ... " "A Hadiakadémia tanterve 1887-től 1905-ig lényegében alig változott. 1905-ben azonban a fiatal tisztek részéről reformtörekvés bontakozott ki , miszerint módosítani kell az akadémia tantervét." ^{139/}

A tantervet azért akarták módosítani , hogy új tanári

státuszokat hozzanak létre . Az akadémián új állásokat két módon hoztak létre , egy részint új tantárgyakat vezettek be , 2. részint a meglevőket " feldarabolták " .

1. Új tárgyak lettek: a hadsereg szervezete; közlekedési eszközök; tengeri háború.

2. A taktikát - melyet korábban egy tanár tanított - hárman tanították a három fegyvernem szerint. A hadtörténetet is három részre osztották fel . E változtatások azt eredményezték, - csak e két példát kiragadva - hogy míg korábban ezeket a tárgyakat csak két oktató látta el , addig a változtatások után már kilenc fő. ^{140/}

El/ A chilei hadsereg 1906 előtti legmagasabb szerveződési egysége a brigád volt , melyeket még a polgárháborúban Körner javaslatára hoztak létre . Az 1896 január 31, majd a március 19-iki rendelet értelmében az országot négy katonai zónára osztották fel , mindegyikben egy-egy brigád állomásozott , mindhárom fegyvernemből. A katonai zónák központjaiba következő városok voltak: Iquique , Santiago , Concepcion , Victoria . A Magellan-szoros vidéke és annak helyőrségei közvetlenül a vezérkar alá tartoztak , ez is mutatja a szoros fontosságát. ^{141/}

1906 május 12-én " Chilében bevezettek egy reformot , amely a császári német hadsereg katonai szervezetének dél-amerikai pontos átkopirozását " jelentette . ^{142/} Bár Körner még 1899-ben indítványozta a német hadsereg felépítése egyes elemeinek további átvételét, ahogy azonban azt megvalósították Chilében , azal nem értett egyet .

A reform főbb elemei a következőket tartalmazzák: A chilei hadsereg mindenekelőtt átvette a német hadsereg hadosztály-rendszerét. Ez azt jelentette , hogy míg korábban a hadsereg legmagasabb szerveződési egysége a brigád volt , most a hadosztály lett. Ezek a hadosztályok továbbra is a korábbi négy katonai zónában állomásoztak, csak a körzetek központjai változtak meg részben .(Tacna, Santiago , Talca, Concepcion) ^{143/}

Az áttéréseknél azonban nehézségek is jelentkeztek , ugyanis míg a brigádok ténylegesen is fedték a chilei hadsereg létszámát addig a hadosztályok már nem . Igaz ugyan , hogy az 1906 december 13-iki rendelet értelmében a fegyveres erők

következő évi létszámát 14 ezer 300 főben állapították meg , de a négy hadosztályhoz még ez a létszám is kevés lett volna. Valójában a hadsereg tényleges létszáma még a 10 ezer főt sem érte el. ^{144/}

Ezek a hadosztályok így csak " papirtigrisek" voltak , végső soron a brigádoknak csak az elnevezése változott meg. " ... a reformprogram schilei hadsergből a német hadsereg papírmásolatát alakította ki." ^{145/} Von Hartrott német instruktor visszatekintve ezekre az intézkedésekre a következőket írja: "... a hadosztályok ... erőssége meglehetősen csekély." ^{146/}

A problémák különösen mozgósításkor jelentkeztek, amikor új alakulatokat állítottak fel , s az aktiv hadseregből - amely amúgy sem volt megfelelően feltöltve - az új egységekhez még újabb tiszteket és katonákat kellett átadni. Az egyes csapattestek ütőképessége így érthetően még inkább csökkent. Körner véleménye szerint " még kedvezőtlenebb képet kapunk akkor , ha azt nézzük , hogy a 14 ezer fő 28 ezredbe és 14-16 önálló századba volt beosztva " , vagyis a hadsereg a kis létszám mellett még szét is aprózódott a több ezer km. hosszúságú országban. ^{147/}

Körner és német tisztjei világoosan látták ezen új struktúra nagy veszélyeit , hátrányait , de a chilei hadvezetés mégis keresztülvitette ezt a porosz-német hadosztályrendszert. Mik voltak ennek a fő mozgatórugói?

1. A legfőbb , hogy ez a nagyobb hadseregvezet nagyobb katonai bürokrácia felállítását tette lehetővé. A korábbi zászlóaljak többségéből ezredek lettek , a brigádokból hadosztályok , más szóval " , az addigi zászlóaljparancsnokokból ezredparancsnokok , a brigádparancsnokokból hadosztályparancsnokok lettek , vagyis az egész katonai hierarchia előrelépett egyet a ranglétrán. Körner ezzel kapcsolatban elégedetlenül jegyzi meg , hogy csak így lehet megmagyarázni ezt , hogy fiatal főhadnagyok brigádokat és egészen ifjú őrnagyok ezredeket vezényelnek. " ^{148/}

2. 1906 előtt csak Nagy Vezérkar működött , de a hadosztályok felállításával - hiszen követve a porosz felépítést ,

csak hogy ott annak katonai szükségessége indokolt volt - négy csapatvezérkar is létrejött. Mindez azt jelentette, hogy ezzel a korábbi vezérkari tiszti állások száma lényegesen megnövekedett." 14 ezer fős hadsereggel számoltak, de ennél ténylegesen mindig kevesebb volt, és ehhez volt négy hadosztálytábornok, nyolc brigádtábornok, husz ezredes, negyven alezredes, nyolcvan őrnagy, vagyis minden kilencven emberre jutott egy törzstiszt - írja felháborodottan Körner. ^{149/} (1908-ban a tisztikar létszáma 802 fő volt.) ^{150/}

3. A porosz hadosztályszisztema átvételével párhuzamosan átszervezték a hadsereg irányítási apparátusát is, itt is a német modellt követték. Részben érintettük már ennek az intézkedéssorozatnak a legfontosabb elemét, mégpedig azt, hogy Emil Körner vezérkari főnöki posztjáról való lemondatásával párhuzamosan a vezérkar korábbi mindenhatóságát lényegesen csökkentették, s formai-tartalmi tekintetben egyaránt a hadügyminiszter fennhatósága alá rendelték.

Az 1906 május 22-iki törvény értelmében a hadügyminisztériumban hét osztályt, s ezen belül számos részleget hoztak létre. Ezek felépítése, funkciója szinte betű szerint megegyezett a porosszal. (Természetesen ezeknek a részben új részlegeknek a felállítása egyúttal új álláslehetőségeket is teremtett.) A hadügyminiszter közvetlen irányítása, felügyelete alatt állt a vezérkaron kívül a hadseregfőfelügyelő (tehát Körner), a négy hadosztályparancsnokság. ^{151/}

A leglényegesebb változást az jelentette, hogy míg korábban lényegében a vezérkar irányította a hadsereget, addig az 1906-os reformok alapján Salvador Vergera személyében "egy igen aktív, eredményes hadügyminiszter vette át a vezetést a hadsereget érintő összes kérdésben" - summázza véleményét Körner. ^{152/} Egy Chilében tartózkodó német üzletház szerint Körner, mint hadseregfőfelügyelő, "dekorációs bábuvá süllyedt". ^{153/} Ha ez egy kicsit túlzás is, de sok benne az igazság. Az 1891-es polgárháború után az egyes ezredek, s általában a hadsereggel kapcsolatos minden kérdés a vezérkar, személy szerint Körner kezében összpontosult, a hadügyminiszter csak "statisztált" mellette. 1906 után a hadosztályok

közvetlenül a hadügyminiszter irányítása alá tartoztak, s nem a vezérkar, s nem a hadsereg főfelügyelő alá. ^{154/}

A hadügyminisztérium súlyának emelésével egyidejűleg bizonyos decentralizálódás is végbement. Míg korábban a vezérkar a legapróbb részletekig beleszólhatott az egyes helyőrségek tevékenységébe, addig 1906-ban a hadosztályparancsnokságok meglehetősen nagy önállóságot kaptak. ^{155/}

A hadsereg vezető szerveinek átalakításáról Körnernek érthetően nem a legjobb véleménye volt. A chileiek "... vakon lekopirozták az egész porosz hadsereg igazgatást és vezetési mechanizmust, anélkül, hogy gondoltak volna arra, hogy a (német szisztéma- F.F.) azon elapszik, hogy az élén egy igazi legfelsőbb hadur áll, a hadsereg első katonája." ^{156/} Körner itt arra utal, hogy a német hadsereg mintegy "állam volt az államban", annak ügyeiben civil hatóságok, különösen polgári pártok nem szólhattak bele. Chilében egészen más volt a helyzet. A kongresszus, a pártok, a polgári vezetésű hadügyminisztérium beleszólhatott tisztán katonai vonatkozású kérdésekbe is. 1891-től az 1900-as évek közepéig Körner azonban sikeres lépéseket tett - elsősorban a vezérkar jogkörének kiszélesítésével - hogy porosz mintára a chilei hadsereg is "állam legyen az államban"., Ellenben 1906 után - a reformok nyomán a chilei hadsereg polgári ellenőrzése épp a hadügyminisztérium révén erőteljesebbé vált.

(Megemlítjük még, hogy a reformok során szabályozták a tisztek zsoldját, s a nyugdíjazási rendszert is.)

Külön kell szólnunk arról, hogy 1906 június 26-iki rendelet értelmében két ezredben létrehoztak egy-egy gépfegyveres alakulatot. A géppuska ekkor került először a chilei hadseregbe, s szinte azonnal véres tűzpróbában "bizonyította", hogy félelmetes eszköz: a porosz kiképzettségű, vakon engedelmesképzett katonák kezében.

Valentin Teitelboim "A pampa éneke" című könyvében meg-
részó sorokkal mutatja be ennek a fegyvernek a "debütálását"
Chilében, amikor a hadsereg nem az első, de nem is az utolsó
alkalommal vérfürdőt rendezett az uralkodó osztály és a külföl-

di tőke érdekeinek szolgálatában . Az 1907 decemberében , a salétrebányászok általános sztrájkjának leverése Iquiqueben azonban különösen kegyetlen és véres volt, mely mintegy kétezer halálos áldozatot is követelt . ^{157/} " Ekkor szentelték fel Chilében a géppuskát. Ha nem ismerték is tapasztalatból , sejtették , hogy úgy 81 , mint száz vagy ezer , nem is tudták pontosan hány revolver együttvéve ... nem tudták , mert először néztek szembe a halállal , s mert azelőtt nem használtak géppuskát Chilében... most a legsűrűbb tömegre céloztak a géppuskák ... a hatalmas , sűrű célpontot nem lehetett elhibázni ... a mindenevő , falánk sorozatok válogatás nélkül terítették le férfiakat , nőket , gyerekeket ... , mintha aratógép járna a csatatéren. " ^{158/}

C./ Az 1900-as évek közepének eseményei közé tartozik , hogy a chilei tisztek egy része a Körner elleni fellépés után, ill. azzal párhuzamosan a többi német instruktor pozícióját is támadta. Az új vezérkari főnök , Pinto Concha , az egyik fő képviselője volt annak a csoportnak , amely 1906-ban elérte báró von Bischoffschausen ezredes és Deinert ezredes szerződésének felbontását. Az indok az volt , hogy őket kadétko kiképzésére szerződttették , s erre a segítségre 1907-ben már nincs szükség Chilében . (Amit ne mondtak ki, hogy az ő állásaikra is pályáztak .)

Körner tábornok a két német tiszt felmondása miatt válaszként benyújtotta lemondását , ezt azonban a chilei kormány nem fogadta el. Azeemények annyira elmérgesedtek , hogy a német kormány is beavatkozott , bár erre hivatalosan már nem volt jogalapja, ugyanis a szóban forgó tisztek formálisan már nem álltak a német hadsereg szolgálatában , hanem hivatalosan is átkerültek a chilei hadsereg állományába. Német részről egyértelműen leszögezték , ha a chilei kormány nem rendezi kielégítő módon ezt a kérdést , úgy az 1907-ben Németországban továbbképzésen résztvevő 16 chilei tisztnek el kell távoznia , s a továbbiakban a porosz hadsereg nem engedélyezi a chileiek németországi szolgálatát. 1908-ban az " incidens " azzal zárult, hogy Deinert felmondását visszavonták , Bischoffschbausent pedig kártalanították. Az új chilei főszereplőjének , Pinto Concha vezérkari főnöknek távoznia kellett (!) , s a hadügyminisz-

térium egyik osztályára helyezték át. 159/

A két ország köti kapcsolatokat ily módon 1908-ban ismét a régi kerékvágásba terelték, az átmeneti " elhídegülés " csak rövid ideig tartott. Tulajdonképpen nem is annyira német ellenes fellépésekről volt szó 1904-1908 között, hiszen azok a chilei tisztek, akik a reformokat támogatták, s eközben Körnerrel és más német tisztekkel szemben felléptek, azt egyszer sem kérdőjelezték meg, hogy a hadsereg német orientációján maradjon-e, sőt épp ellenkezőleg a " poroszosításban " még a német tiszteken is tultettek.

Igaz, Körner tábornok eltávolítása a német katonai befolyást valamelyest gyengítette, a chilei hadseregre való közvetlen ráhatás ezután már gyengébben érvényesült, s a reformok végössé soron körülhatárolták Körner főfelügyelői hatalmát. Még korábban egy volt német tiszt állt a chilei hadsereg élén, addig 1904 után márcsak egyik főtisztje a fegyveres erőknél, de mindezek ellenére is a német katonai befolyás igen erős maradt Chilében. Az 1900-as években már annyira megalapozott volt, olyan belső házissal rendelkezett a tisztikarban a német befolyás, hogy azon egy-két személy már nem sokat változtathatott.

Figyelembe kell vennünk még néhány tényezőt, melyek a német orientáció további fennmaradását, sőt erősödését eredményezték. Körner tábornok, ha nem is volt már a hadsereg főparancsnoka, de mint a chilei hadsereg legmagasabb rangú főtisztje, mint főfelügyelő, s mint a honvédelmi tanács tagja, még mindig igen jelentős hatalommal rendelkezett. Népszerűsége még mindig igen nagy volt. Nem felejtették el " polgárháborús érdemeit ", a hadsereg modernizálásában elért eredményeit. Ezt a kongresszus azszal is honorálta, hogy 1909-ben, amikor Körner elérte, mint hadosztálytábornok, a 63 éves nyugdíjazási korhatárt, egy külön törvény lehetővé tette, hogy " don Emilio Körner ... ne vonuljon vissza az aktív szolgálattól. " 160/

A katonai intézmények élén főként germanofil tisztek álltak, sőt a Hadiakadémia igazgatója 1904-1907 között az 1895-ös miszió egykori tagja Wilhelm Eckdahl német alezredes volt.

A német orientációt még inkább erősítette , a német hadsereg iránti csodálatot fokozta az 1904-1905-ös orosz-japán háború , mivel ez az ugyancsak porosz modellt követő japán hadsereg győzelmével végződött. Ennek kapcsán egy chilei katonai kiadványban olvashatjuk a következő sorokat : " a német katonai szisztéma , melyet Japán is átvett , és még gyorsabban és erőteljesebben honosított meg , mint Chile , a gyakorlat próbáját az 1904-05-ös orosz-japán háborúban állta ki, melyben a japán hadsereg mindenben ... a német technikát és taktikát alkalmazta ." 162/

mányokat saját tisztjei oktatják , akkor már az argentianiak csak emlékezni fognak az elmúlt periódusra." - vagyis a német tanácsadók segítségére . 163/

Chile még ha maga is idézte elő a Németországgal való kapcsolat ideiglenes fellazítását , abban azonban már nem volt érdekelt , hogy a chilei-német viszonyt tovább rontsa , hiszen ezután is a porosz hadsereget tekintették példaképüknek. Chile nem szándékozott már német tiszteket a csapat- és kadétképzésre szerződtetni , de azt mindenképpen akarta , hogy a saját katonai intézményeiben folyó képzést továbbra is kiegészítse azzal , hogy chilei tiszteket Németországba küldjenek tudásuk elmélyítésére. A németországi továbbtanulás lehetőségét nyújtott arra , hogy a tisztek megismerhessék a legújabb hadtudományi és fegyvertechnikai eredményeket , és ily módon saját hadseregük fejlődését időről-időre ehhez a szinthez igazítsák. A Németországhoz , ill. annak hadseregéhez való teljes elkötelezettséget , és a chilei-német katonai kapcsolatok további elmélyítésének szándékát félreérthetetlenül kifejezte az , hogy a chilei kormány 1908-ban kötelezettséget vállalt arra , hogy tisztjeit ezentul csak Németországba küldi rész-képzésre . 164/

Az 1904-1906 között bevezetett reformok jelentős részéről idővel bebizonyosodott , hogy azok elszármaztak , túlzottak , megalapozatlanok voltak. Körner a reformok nagyobb részének kezdettől fogva ellenzője volt , és 1908-ban a kongresszushoz intézett jelentésében is rámutatott arra , hogy politikailag befolyásos , de gyengén kiképzett tisztek birtokolnak fontos pozíciókat , és ezzel veszélyeztetik a hadsereg fegyelmét , ütőképességét , morálját.

Az 1906 óta hadosztállyá " előléptetett " brigádok nem tudták ellátni megnövekedett feladataikat. A hadseregreformok ahelyett , hogy előmozdították volna a hadsereg fejlődését , számos tekintetben inkább visszafogták. A túlságosan nagy adminisztráció miatt a zűrzavar jelei is mutatkoztak. " Az 1906-os reform a chilei hadsereget a nemzet kapacitásán felül poroszosította . " 165/

1910-ben már a hadügyminisztérium is belátta Körner bi-

rálatainak jogosságát , és elismerte , hogy az 1906-os reform számos vonatkozásban " a német minta egyenes majmolását" jelentette , s hogy nincs elég képzett tiszt a felduzzadt magas pozíciók betöltésére. ^{166/} Némely esetben vissza kellett térni a reformok előtti állapotokhoz. Így volt ez az "Academia de Guerra " esetében is , amikor ismét a régi , még a Körner által 1887-ben kidolgozott tantervet vezették be. " Csak 1908-ban tért vissza az Akadémia a régi szisztémához , mivel a három éves akadémia módosított tanterve 1905-ben kezdődött, és közben már nem lehetett visszaállítani ." - írja Körner. ^{167/}

Mivel a katonai reformok együtt jártak a hadsereg létszámának emelésével -1910-ben a Peruvál való ellentétek kiéleződésekor már elérte a 17 ezer főt - égetően szükségessé vált az Altishti Iskola ismételt beindítása , mivel a csapattiképzésnél már igen érezhetővé vált az altisztek hiánya . 1908 áprilisában az "Escuela de Suboficiales " ismét megnyitotta kapuit . A képzés kétéves volt , de már nem olyan magas szintű , mint a 90-es évek második felében. (Akkor éppen magas színvonalra miatt zárták be.) Számos intézkedést tettek , hogy vonzóvá tegyék az altishti pályát . Ennek eredményeként évente kb. 100-150 altiszt került a hadsereg állományába. ^{168/}

Chile az 1900-as évek második felére a csapat - és a tisztképzés terén önállósította magát. A vezérkari tisztképzés és a vezérkari munka viszont továbbra is igényelte a német tapasztalatokat . A porosz hadvezetés külföldi tisztek számára általában csak a csapatszolgálatot engedélyezte . Némely esetben lehetővé tették a katonai intézményekben való továbbtanulást is, de ezt nem terjesztették ki a hadiakadémiára. A chilei tisztek azonban nem látogathatták a porosz vezérkari iskolát . Ennek kettős oka volt. Egyrészt a háborúra készülő Németországnak egyre több titkolnivalója akadt, még a chileiek előtt is . A döntés mögött azonban az is állt, hogy ha Németország nem engedélyezi az akadémiai szintű képzést , akkor a chilei hadsereg rá van szorítva arra , hogy vezérkari tisztképzésük magas szinten tartása , és az európai tapasztalatok hasznosítása végett német vezérkari tiszte-

ket szerződtesse nek. Ily módon is biztosítani kívánták a chilei hadseregben való közvetlen német jelenlétet.

A fentiekből következett az, hogy Chile berlini követe után már 1906-ban német vezérkari tisztet akart szerződtetni a santiago-i hadiakadémiára. Hosszas tárgyalások után végül is Moléke vezértábornagy, ~~Victor von Hartrott~~ porosz lovassági őrnagyot ajánlotta, mint az erre a feladatra legmegfelelőbbet. A szerződés értelmében a német tiszt ezredesi rangot és évi 28 ezer márkát kapott Chilében. Von Hartrott porosz vezérkari és hadügyminisztériumi tapasztalatok birtokában 1908-ban kezdte el tevékenységét Santiagóban. 1909-ben, mintegy von Hartrott erősítéseként, ~~Hans Hebe~~ württembergi származású vezérkari őrnagy érkezett Chilébe. (Itt alezredessé léptették elő.) Tanított az akadémián és az "Estudo Mayor Jeneral" tanácsadója volt. 169/

~~1910-ben Hans von Kiesling kapitányt szerződteték Chilébe, aki korábban a bajor vezérkar, és egy ideig a német Nagy Vezérkar munkájában is részt vett. Kiesling Körner segítségével került ki Chilébe, és Körner után a második német tiszt volt, aki idővel elérte a tábornoki rangot. Az I. világháború után a 20-30-as években is Chilében tevékenykedett, és nagy szerepe volt abban, hogy Németország háborús veresége ellenére a dél-amerikai országban a német katonai befolyás 1918 után is erős maradt.~~

Miután Mohs 1911-ben visszatért hazájába, Chile még két német vezérkari tisztet (Karl Haenlein alezredest, és Karl Lothes ezredest) szerződtetett, akik 1914-ig dolgoztak Chilében. Az "Academia de Guerrán" von Hartrott taktikát, Mohs taktikát és vezérkari szolgálatot, von Kiesling térképészetet és erődítést, Haenlein taktikát, vezérkari szolgálatot, térképészetet, Lothes erődítést oktattott. Mellettük még az 1895-ös misszióból ott találjuk O' Grady (erődítést), Bertling (hadtörténet, katonai földrajz) és Deinert (geodézia) német ezredeseket. 170/

Láthatjuk tehát, hogy a hadsereg legfontosabb intézményében az első világháború előtti években számos német vezérkari tiszt dolgozott, s hatásuk igen nagyon bizonyult. Szaktudá-

Szaktudásukat még igényelte a chilei hadvezetés .

A német katonai befolyás első világháború előtti csúcspontját kétségkívül az 1910-es év jelentette. Chile ez év szeptember 19-én ünnepelte függetlenségének 100. évfordulóját. A két hétig tartó centenáriumi ünnepségek - ebben is követték a német mintát - fénypontját a katonai parádék jelentették. A németországi delegációt von Pfuel tábornok vezette . " Németország ... különösen jó kapcsolatokat tartott fenn a chilei hadsereggel ... és kihasználta a 100 éves évfordulót , hogy ezt külön is kihangsúlyozza . A delegáció ezért kizárólag katonai jellegű volt." - írja von Kiesling emlékirataiban. 171/ Valparaisóban flottaparádéra került sor , melyen német hadihajók is részt vettek. Santiagóban tartották a hadsereg addigi legnagyobb parádéját , és ez alkalommal még a tartalékosokat is behívták. Von Pfuel tábornok elégedetten jelenthette ki , hogy a santiago parádé és a Berlin melletti Tempelhof ünnepségek között semmi különbség nincs. 172/

1910-ben Körner generális - ekkor már 64 éves - nyugállományba vonult , s visszatért hazájába . Negyedszázados chilei tevékenysége nem mulott el nyomtalanul. Jelentős szerepet vállalt a modern chilei hadsereg megteremtésében , s a mai chilei hadsereg alapjai is az általa létrehozott haderőn nyugszanak. (1910-ben a hadseregfőfelügyelői posztot Boonen Rivera vette át Körnertől.) 173/

1914-ben Chile illusztris német vendéget fogadott. II. Vilmos Öccse Heinrich herceg , aki Argentina után , Santiagóba érkezett. Látogatásának ekkor már erőteljes diplomáciai-politikai célja volt. A német elképzelések szerint egy elkövetkező háborúban a dél-amerikai országok többségénél , így Chile esetében is el kell érni azt , hogy legalább semleges álláspontot foglaljanak el. 1914 áprilisában közben Valparaisóba érkezett egy erős német flottakötélék is , hogy " a Német Birodalom kimutassa Chilének barátságát , és , hogy a külföldnek is bizonyítsa a német hajóépítés sikerét. " 174/

A német instruktorok 1914-ig tevékenykedtek Chilében . Amikor kitört a világháború , szonnal visszarendelték őket

Németországba. A német katonák befolyás I. világháború előtti periódusában mintegy hetven német katonatisztet és műszaki szakembert találhatunk Chilében. Munkájukkal nemcsak ahhoz járultak hozzá, Chile Latin-Amerika legmodernebb hadseregével rendelkezett, hanem ahhoz is, hogy ez a hadsereg valóban "poroszított" volt.

5. A chilei katonák - "Dél-Amerika poroszai"

A német tanácsadók, illetve az általuk kiképzett, (a porosz hadseregben is járt) chilei tisztek közreműködésével a porosz hadseregmodellt szinte teljesen átültették a chilei hadseregbe. Maga Körner generális jegyzi meg, hogy "valószínűleg nem található olyan külföldi hadsereg, amely olyan hűséggel és olyan sikerrel dolgozna a német minta alapján, mint a chilei." ^{175/}

A chilei hadsereg a német mintának megfelelően átvette a porosz hadseregtagozódást (század, ezred, -zászlóalj, brigád, hadosztály), annak irányítási mechanizmusát, az oktatási és kiképző módszereket, elveket, a fegyvernemi szolgálati szabályzatokat, a tankönyvek egy részét. Az általános hadkötelezettségi rendszer bevezetésekor is a német tapasztalatokat vették figyelembe. A hadsereg kiképzési, vezetési színvonalának megfelelően az akkori legkorszerűbb (főként német) haditechnikával rendelkezett.

A 80-as évek közepétől az első világháborúig elért fejlődést jól jelzi az, Chile hadseregének tisztikarát maga képezte ki, s már csak a vezérkari tisztek vonatkozásában szorult Németország segítségére. A tisztek előléptetése objektív kritériumok alapján történt, és nem volt már arra példa a XX. század elején, hogy polgári személyt neveztek volna ki tisztnek. Sőt az I. világháború előtti időszakban még tisztihány is fellépett, mivel a hadsereg állománya 1900-1914 között közel megháromszorozódott, miközben a tisztikar létszáma lényegében változatlan maradt. (A világháború előtt a chilei szárazföldi erők 833 tisztet és 17 044 katonát számláltak.) ^{176/} A latin-amerikai országokban ekkor ennek még épp az ellenkezője volt a jellemző, például Venezuelában nagyobb volt a tisztikar, mint a legénység. Német mintára az évi

kiképzést hadgyakorlatok al zárták le , ezeken szinte az egész hadsereg részt vett . Így pl. 1900-ban 9 ezer főt vettek be a gyakorlatokba.

Az I. világháború előtti években a szubkontinensen egyedül csak Chile volt képes arra , hogy 3,5 millió lakosából pár nap alatt 60 ezer fős kiképzett hadsereget sorakoztasson fel határain . Száz nap alatt ezt a létszámot még mintegy 30 ezer tartalékoskal erősíthette meg . Chilét ebben az időben joggal tarthatták úgy számon , mint "Dél-Amerika katonailag legerősebb szárazföldi hatalmát ." 177/ A német elveken nyugvó mozgósítási rendszer , és a kiképzett tartalékosok nagy száma tette lehetővé azt , hogy Chile szomszédaival szembeni katonai erőfölényét fent tudta tartani , akkor is , amikor saját lakosságnövekedési üteme összehasonlíthatatlanul alacsonyabb volt , különösen Argentínához képest. Azt mondhatjuk , hogy a chilei hadsereg 1914-re teljesen reorganizálódott, modern reguláris hadsereggé vált. A német tisztek rendkívül büszkék voltak "mesterművükre ". Ez érződik ki von Hartrott szavaiból is : " A Chilébe érkező idegen katona most (1913) a laktanyagyakorlatokon , a lögyakorlatokon , valamint a hadgyakorlatokon csodálattal nézheti a modern szellemben kiképzett és felszerelt csapatokat , energikus , céltudatos vezetők parancsnoksága alatt , akik teljesítményére ... az ország büszkén tekinthet... " 178/

Ebben a fejlődésben kétségtelenül döntő szerepet játszott a német katonai befolyás . Maguk a chilei tisztek sem tagadták soha tanítómestereik nagy szerepét hadseregük átalakításában , sőt erre nagyon is büszkék voltak." A német hadsereg az az iskola , amelyben tisztejeink a hadművészetet tanulják. Tulnyomórészt ennek a hadseregnek köszönhetjük vitathatatlan haladásunkat. A német kormánynak hálával tartozunk jó indulatáért , és mind ezért a segítségért , amelyben tisztejeinket részesítették. " - jelentette ki Claudio Vicuña chilei hadügyminiszter 1912-ben. 179/

A hadsereg tisztikara egyértelműen a német orientáció hívévé vált . A korábbi francia befolyást szinte teljesen kiszorították. Aki megpróbált fellépni a hadsereg "elnémetesítése " ellen , számíthatott arra , hogy tönkreteszi katonai

karrierjét. A német katonai tanácsadóknak jelentős befolyásuk volt abban , hogy a kadétek közül kik kerülhettek az "Academia de Guerrára " , a vezérkari tisztek közül kik utazhattak európai tanulmányutra. Általánosan megfogalmazva: ahogy a német katonai befolyás döntően meghatározta Chile hadfelszerelési vásárlásait , úgy tudták alakítani a chilei tisztek pályafutását is .

Chilében a századforduló után elképzelhetetlen volt az, hogy a hadügyminisztérium hivatalos lapjában , a "Revista Militar " - ban német-ellenes cikk jelenjen meg , és ennek a cikkíróra és a szerkesztőségre nézve semmi következménye ne legyen . ^{180/} (Argentínában ez 1907-ben megtörtént.)

A német katonai befolyás azval a következménnyel járt , hogy a chilei hadsereg nemcsak felépítésében , oktatási rendszerében , a tisztikar szellemi arculatában igazodott a porosz hadsereghez , hanem a "tartalmi" változásokkal egyidejűleg "formai " szempontból is idomult.

A 80-as években a chilei katonák egyenruhája még a franciához volt hasonló . A XIX. század végén a " prussificacion " előrehaladásának eredményeként megjelent a chilei katonákon a porosz egyenruha is. 1899-ben az "Escuela Militar" kadétjai viselték először a porosz uniformist. ^{181/} 1900-ban néhány egységnél kísérletképpen bevezették a hegyvel díszített porosz sisakot , az ugynevezett "Pickelhaube "-t , amely hosszú ideig a dél-amerikai német katonai befolyás szimbóluma volt , és amely a chilei katonákat "... külsőleg megdöbbentően hasonlóvá tette a német hadsereghez." ^{182/}

1904-ben az egész hadsereg a közlegénytől a főparancsnokig átvette a porosz szabásu és színű egyenruhát , valamint a sisakot , oly csekély változtatással , hogy a gyakorlatlan szem nem is tudott különbséget tenni a kettő között. Ez néha oda vezetett , hogy az 1914 előtt Franciaországban és Nagybritanniában tartózkodó chilei tiszteket németeknek nézve , bántalmazták őket . Egy más alkalommal , 1910-ben von der Goltz porosz tábornok Buenos Airesbe érkezett a centenáriumi ünnepségekre , ahol az utcákon végigvonulva " viva Chile" felkiáltással tapsolták meg.(1914 előtt Bolíviában

és Argentínában is bevezették a porosz egyenruhát.) A hadsereg átvette a porosz diszlépést, valamint a katonaindulókat is. (A diszlépés, a diszegyenruha tovább élnek napjaink chilei hadseregében is.) 184/ "A chilei hadsereg külsőre szinte azonosult a német katonassággal. Egyenruhája, a katonák lépése, a szigorú fegyelem jobban emlékeztetett a porosz hagyományokra, mint a hazaiskra." 185/

A német katonai befolyást elősegítették, idővel pedig a porosz hagyományokat konzerválták, felerősítették a Chile déli részén élő német kolóniák, illetve az innen kikerülő tisztek és tábornokok. Von Kiesling is beszámol arról, hogy a chilei hadseregben meglehetősen sok német származású tiszt szolgált. A német bevándorlók, illetve leszármazottaik hasonlón a németországi viszonyokhoz, a hadseregben látták integrálódási és karrierlehetőségüket. 186/ "Ahogy a szárazföldi hadseregben a német tiszteken kívül régi bevándorlók német neveivel találkozunk, ... úgy a flottában angol vagy skót neveket hallhatunk." 187/ (A chilei hadsereg főparancsnoka volt az 1970-ben meggyilkolt René Schneider tábornok is.)

Chilében - szintén átvéve a német szokásokat - egyre gyakrabban tartottak kisebb-nagyobb katonai felvonulásokat, parádákat, ahol a chilei katonák porosz egyenruhában, fejükön a "Pickelhaube"-vel, porosz diszlépéssel, német fegyverekkel, porosz katonaindulókra, az "óporosz vak- és vasfegyelemmel beöltve meneteltek." 188/

A dél-amerikai német katonai befolyás első módszeres kutatója, Epstein erről azt írja, hogy "Körner orföszítéseinek eredményeként egy kicsinyített porosz hadsereg jött létre, a leghűbb másolat, mely valaha is készült, a belső felépítéstől a diszlépésig ... a német tisztek néhány év alatt olyan tökéletesen átalakították a chilei hadsereget, hogy az diszszemlét tarthatott volna Berlinben, ugyanazzal a sikerrel, mint a német testőr-ezredek." 189/

A chileiekről sokáig az a mondás járta, hogy "Dél-Amerika angoljai", azonban a századforduló körül az erős német katonai befolyásra utalva, megjelent a "Dél-Amerika po-

roszai" (Die Preussen Südamerikas) kifejezés. 190/ (Egyébként a németek előszeretettel adtak "porosz" jelzőket az I. világháború előtt, ahol csak sikereket értek el katonapolitikájukban. Így a japánok a "Távol-Kelet poroszai", a bolgárok pedig a "balkán poroszai" lettek.) 191/

Heinrich herceg 1914-ben egy chilei díszszemle megtekintése után az alábbi sorokat írta: "Magát a díszszemlét a tempelhofi mező egyik parádéja miniatűr kiadásának is nevezhetnénk. Ennek utánzása, a kaszárnyai élet és a szolgálat, a tisztek, az altisztek és a legénység magatartása nemcsak, hogy megfelelnek a mi szokásainknak, hanem azok mélyen beleivódtak a chilei nemzetbe." /Elégedetten írta azt is, hogy " ... a militarizmus rendkívül értékes összekötőkapocs Chile és Németország között." 192/

Mintegy a fentieket is összegezve egy kortárs német szerző írta azt, hogy "mindent egybevetve nem véletlenül nevezik Chilét Dél-Amerika poroszainak." 193/

6./ Chilei katonai tanácsadók Latin-Amerika országaiban

A XX. század elejére Chile Dél-Amerika legkorszerűbb szárazföldi hadseregével rendelkezett. "Chile volt az első dél-amerikai állam, mely nemzeti hadsereget teremtett. A módszeres orosz kiképzés segítségével a hadsereg a tökéletesség olyan fokát érte el, és olyan katonai presztízst értett szert, hogy a chileieknek már az I. világháború előtt módjukban állt szerepet cserélni, és miközben továbbra is a németek tanítványai maradtak, ők maguk is oktatóként léptek fel számos közép- és dél-amerikai országban." - írta Epstein. 194/

A chilei hadsereg valóban elért egy olyan fejlettségi szintet, mely képessé tette arra, hogy instruktorokat küldjön, illetve idegen tiszteket fogadjon továbbképzésre. "A chilei hadsereg szomszédai irigységének tárgyát képezte." 195/ Chile német segítséggel a hadügy terén / ... olyan forradal-

mat hajtott végre , amely határain túl is elterjedt , és nagy hatással volt más országokra is , erre büszke lehet Spanyol-Amerika nagy része ... " - írta egy kortárs chilei. 196/

Olyan hírnévre tett szert ez a hadsereg , hogy sok latin-amerikai köztársaság fegyveres erőinek modernizálását chilei segítséggel akarta végrehajtani. A chilei hadsereg a győztes csendes-óceáni háború , majd a porosz katonai modell sikeres átvétele révén a szubkontinensen igen nagy katonai tekintéllyel rendelkezett. A venezuelaiak , a costa ricaiak , a kolumbiaiak az 1900-as években úgy tekintettek a chilei tisztekre , mint a chileiek a 80-90-es években a német katonai tanácsadókra.

A dél-amerikai országokat három fő csoportba sorolhatjuk, aszerint , hogy a német, ill. a francia befolyás milyen erősségű , stabilitásu volt: 1. Azok a köztársaságok , amelyek a porosz hadseregmodell átvétele mellett döntöttek , német missziókat alkalmaztak , és ahol a német pozíciók szilárdnak bizonyultak. (Chile , Argentina , Bolivia) 2r. Azok az országok , ahol a francia katonai befolyás uralkodott . (Peru , átmenetileg Brazília) 3. Olyan országok , ahol a német és a francia katonai érdekeltségek konfliktáltak egymással , és egyik imperialista hatalom sem tudta hadseregszervezési rendszerét kizárólagossá tenni. (Paraguay , Uruguay , Ecuador , Kolumbia, Venezuela) 197/

Közvetlenül az I. világháború előtt mégis azt láthatjuk , hogy tíz dél-amerikai állam közül hét többé-kevésbé a porosz-német katonai modellt választotta , és ebben döntő szerepet játszott a chilei katonapolitika is ! Három országban a német katonai befolyás huzamosabb ideig közvetlenül érvényesült: Chilében , Argentínában és Bolíviában. Itt német katonai missziók tevékenykedtek , és tisztjeiket is Németországba küldték , Paraguayról külön kell szólnunk , ugyanis tisztjeit Chilében képezte ki , majd 1909-ben , és 1911-ben hivatalos katonai missziót kért a német kormánytól. A válasz azonban a zavaros belpolitikai helyzet miatt elutasító volt. Arra azonban engedélyt adtak , hogy néhány szolgálaton kívüli német tiszt

Asunciónba szerződjön. 1913 -ban végül egy hivatalos nyolc fős német katonai misszió tevékenykedett már Paraguayban , Hans von Schleinitz százados vezetésével . 198/ Paraguay volt tehát a negyedik ország , ahol az I. világháború előtt hivatalos német katonai misszió működött , de a világháború kitörése miatt az itteni német katonai befolyás hatékonysága , mélysége a rövid idő miatt nem hasonlítható össze a másik három országgal.

A német katonai befolyás Braziliában , Uruguayban és Paraguayban érvényesült még , ugyanis ezen országok tisztjeiket a német hadseregbe küldték , igaz nem kizárólagosan csak ide.

A francia orientáció legbiztosabb bástyája Peru lett. Itt különösen erős volt a chileellenesség , és ezzel együtt a német katonai modellről való elhatárolódás. 1896-tól 1914-ig Clement tábornok volt a francia misszió vezetője , mint vezérkari főnök. A perui hadsereg fegyverzete francia volt. " Dél-Amerika öreg katonai tanítómesteréhez , Franciaország-hoz , teljes egészében ... csak Peru maradt hűséges " , a többi országban ugyanis nem sikerült a német konkurrenciát véglegesen kiszorítani. 199/ A franciák kísérleteztek Ecuadorban , Guatemalában , Uruguayban és Braziliában , hegemon szerepre azonban nem tudtak szert tenni. 200/

Az ingadozó latin-amerikai országok közül az I. világháború kitöréséig a többség német orientációjúvá vált. A mérleg nyelvét Chile billentette Németország oldalára.

A német katonai befolyás latin-amerikai közvetett térhódításában Chile döntő szerepet játszott . " ... hadserege a legtöbb dél-amerikai állam igazi katonai iskolájává vált." 201/ A porosz tanácsadók által kiképzett chilei hadsereg öt országba küldött a századforduló után katonai missziókat: Ecuadorba, Kolumbiába , Venezuelába , El Salvadorba és Paraguayba. Ezeken kívül még Bolívia , Costa Rica , Nicaragua , Guatemala küldték el tisztjeiket Chilébe , ahol hasonlóan a németországi szokásokhoz , kemény csapatkiképzésben részesültek , ill. egy részük a chilei katonai oktatási intézményekben is tanulhatott. " A santiago Escuela Militar

év alatt ... olyan hirnevet vivott ki , hogy most (1913) számos idegen is belépett ide... és majden mindazt , amit az iskolában és a chilei hadseregben megtanultak , hazájukban is fel fogják használni. " 202/

Chile 1914-ig összesen kilenc dél-amerikai állam hadseregének vált "tanítómeesterévé" ! (1911-ben csak Paraguayból lo tiszt tartózkodott a chilei hadseregben .) Chile mellett Argentina is részt vett , igaz jóval kisebb mértékben , a német katonai befolyás indirekt térhódításában , ugyanis Bolíviából és Uruguayból fogadott tiszteket. 203/ A Chilében tartózkodó latin-amerikai tisztek nemcsak közvetetten kaptak képet a német hadseregről , hanem közvetlenül is. Az 1900-as években ugyanis számos német tiszt tanított még a chilei oktatási intézményekben.

Azon tul , hogy Chile fegyvertechnikailag modern , fegyelmezett , kiválóan kiképzett hadsereggel rendelkezett , ez még nem magyarázná meg a katonai kapcsolatok intenzitását. Chile részéről a döntő mozzanat az ország nemzetközi helyzetéből adódott. Az 1900-as évek végén a Peruval elmérgesedő kapcsolatok (Tacna-Arica kérdésében) külön aktualitást adtak annak , hogy Peru északi szomszédjait Chilei konfliktus esetén maga mellett tudhassa , és ezzel mintegy bekerítve , sakkban tartsa Perut . Ecuador és Kolumbia meglehetősen feszült viszonyban állt Peruval a vitatott határok miatt. Ezt a körülményt Chile - a katonai kapcsolatok kiépítésével is maximálisan igyekezett kihasználni , hogy Peru erőit északi határain lekösse. A chilei katonapolitika eredményes volt , és megakadályozta azt , hogy Chile elszigetelődjék és nem engedte , hogy Peru csak Chilére koncentrálhassa erőit . Nem lebecsülendő szerepet játszott a chilei megfontolásokban az , hogy a " chilei katonai befolyás " révén a szubkontinensen vezető szerepet játszhatson. Továbbá , ahogy a német tisztek számára vonzóak voltak a külföldi tanulmányutak , ugy ez a fiatal chilei tisztek számára is hasonlótt jelentett. A katonai karrier fontos állomásának számított egy latin-amerikai misszióban való részvétel.

A közép- és dél-amerikai országok részéről a fő indító-
okozóknak volt, mint a 80-as években Chilében. A század-
fordulóra ezekben az országokban is annyira előrehaladt már
a kapitalista gazdasági, társadalmi fejlődés, hogy szüksé-
gessé, de egyúttal lehetővé is vált egy modern hadsereg lét-
rehozása. Hogy miért épp Chile segítségét kérték? A választ
leginkább abban látjuk, hogy miután saját maguk nem voltak
képesek hadseregük megújítására, így a külföldi segítségét
kellett igénybe venniük. Franciaország és Németország jöhe-
tett számításba, mint imperialista nagyhatalmak. Mivel azon-
ban kis országokról van szó, ezért ezek további függőségük
növekedésétől félték. Chile esetében ettől nem kellett tar-
tani. Nem voltak nyelvi nehézségek sem, valamint a chilei
missziók, ill. a chilei hadseregben való tartózkodás koránt-
sem terhelte meg annyira a hadügyi kiadásokat, mint ha euró-
pai missziót foglalkoztattak volna. (Már a tengerentuli uta-
zás is jelentős összegbe került.)

1899-ben Ecuador kezdte a sort, chilei missziót kért.
Chile nem zárkózott el, sőt a kérést nagyon is támogatta.
A két országot a peruellenesség hozta közös nevezőre. Chile
ekkor még nagyon félt egy esetleges perui-boliviai-argentín
chileellenes koalíciótól, ezért Peru hátában igyekezett a
missziója révén bizonytalan helyzetet létrehozni. 1902-ben
és 1903-ban újabb chilei missziók érkeztek 3-3 fővel. A tisz-
tek ugyanolyan alaposággal dolgoztak Quitóban, mint a né-
met instruktorok Chilében. Segítségükkel vezették be 1902-
ben az általános hadkötelezettséget. 1905-től két szolgálá-
ton kívüli német tiszt is tevékenykedett Ecuadorban: Schu-
lenburg -Wolsburg (1895-1900 között Chilében dolgozott) és
Fieckhoff.

1903-ban Salvador kormánya kért chilei instruktorokat.
Az öt fős misszió két évet töltött a közép-amerikai ország-
ban. 204/

Kolumbiában 1907-ben két chilei tiszt kezdte meg reor-
ganizációs munkáját, mely ekkor már nagyon időszerű volt. Az
akkori állapotok sok téren hasonlóak voltak a 70-80-as évek

chilei hadseregéhez . A chilei tisztek jelentései beszámolnak arról , hogy reorganizációs tevékenységük meglehetősen nagy ellenállásba ütközött. A misszió tagjait a Bogotában létrehozott Katonai Iskola vezetőinek nevezték ki. Ahumada kapitány az intézmény igazgatója , Guillen kapitány pedig a helyettese lett. (Minketten jártak Németországban.) 1909-ben két új chilei tiszt érkezett Kolumbiába - Diaz és Charpin - akik ugyancsak szolgáltak a porosz hadseregben . A santiago-i (helyesebben mondva a berlini) Hadiakadémia mintájára felállították a vezérkari iskolát. 1912-ben ment a harmadik három fő chilei misszió Kolumbiába , Montero ezredes vezetésével , ő az első nagyszabású hadgyakorlatot szervezte meg , és bevezették az általános hadkötelezettséget is . Egészében véve a Kolumbiai hadügy sokat fejlődött a chilei instruktorok hatására . Ezt jól tükrözi az , hogy Venezuela már tiszteket küldhetett a chilei irányítás alatt lévő bogotai hadiakadémiára . Ecuadorból is érkeztek ide tisztek , sőt Quitóba kolumbiai tiszteket szerződtettek. ^{205/}

Venezuela is szükségesnek tartotta hadserege modernizálását. A venezuelai sorállomány csak 4 ezer főből állott , de a tisztek létszáma 11 ezer fő! Venezuela 1910-ben először Németországhoz fordult katonai misszióért , és csak az elutasítás után kértek chilei instruktorokat , akik hamarosan meg is kezdték tevékenységüket Caracasban. ^{206/}

Az ötödik ország , ahol chilei instruktorok megfordultak , Paraguay volt. Az itteni állapotokat jól jelzi az , hogy az " írni-olvasni tudás " elegendő volt ahhoz , hogy valaki tiszt lehessen." ^{207/} A tisztek jelentős része szolgált Chilében. ^{208/}

A chilei katonai missziók , ill. a Chilében szolgáló latin-amerikai tisztek révén az említett országokban bevezették a német minta alapján kidolgozott szabályzatokat. " Ily módon a chilei katonai oktatók lettek a porosz kiképzés , a német katonai szellem és szervezet legfontosabb közvetítői. A chilei katonai missziók egy évtizedes munkája radikális változásokat eredményezett... Közép-Amerika köztársaságaiban és a kontinens északi részén is. " ^{209/}

A porosz- német hadseregmodell tekintélye a chilei kiképzés révén még inkább megerősödött Latin-Amerikában , s jól előkészítte a talajt a német katonapolitika újabb térhódítása számára. 1910-ben Chile és Argentina után Bolívia is úgy döntött, hogy menesztí a franciákat , és Kundt ezredes vezetésével népes német missziót szerződttettek La Pazba. A németek sikeres és gyors eredményei Bolíviában 1912-14 között , arra készítették Ecuadort , Kolumbiát , Venezuelát és Paraguayt , hogy német missziók szerződttetésének engedélyezését kérjék a német kormánytól , bár a chileiek munkájával alapvetően elégedettek voltak . Végül is 1914-ig a négy kérelemből csak a paraguayi realizálódott.

A chilei tisztek latin-amerikai misszióik során nemcsak Chile érdekeit szolgálták , hanem közvetve Németországot is. (Sikerükre régi " tanítómestereik" is büszkék voltak.) A német gazdasági körök , de különösen a hadiipar érzékelte közvetlenül is a chilei katonai befolyás hatásait , melyek a hadimegrendelések formájában csapódtak le. A chilei instruktorok tanácsára - német fegyverrendszerhez voltak szokva - a fogadó országok hadfelszerelési megrendeléseiket Németországnak adták. Az I. világháború előtt Chile , Argentina , Bolívia után Paraguay , Kolumbia katonái is német szabásu uniformisban meneteltek. A legtöbb latin-amerikai országban Krupp-ágyukat és Mauser-puskákat használtak. 210/

A chilei katonai kapcsolatok kiszélesítése , és ezzel az illető országokban a német orientáció híveinek megerősödése hozzájárult ahhoz , hogy számos dél-amerikai ország az antant , különösen az USA nyomása ellenére is - követve a chilei példát - fenntartotta a Németország számára kedvező semlegességet. (Kolumbia , Ecuador , Venezuela , Paraguay.) 211/

IV. Mérleg és kitekintés

Az 1885-től 1914-ig eltelt mintegy 30 év alatt a chilei-német katonai kapcsolatok eredményeként Chile Dél-Amerika legmodernebb hadseregével rendelkezett. A "poroszosított" haderő biztosítani tudta az ország uralkodó osztályainak alapvető érdekeit .

A hadsereg fő funkciója a századfordulóig elsősorban "külső" jellegű volt : a csendes-óceáni háború utáni feszült nemzetközi helyzetben a konfliktus után kialakult nemzetközi erőviszonyokat , a ^{has} társadalmi status quo , az annektált területeket kellett megvédelmeznie. Ezt a feladatát sikeresen teljesítette.

Az 1900-as évektől egyre inkább előtérbe került a hadsereg "belső" funkciója , a "társadalmi status quo" védelme. Igen erőteljes munkásmozgalom bontakozott ki a XX. század kezdetétől Chilében. 1911-1920 között 293 sztrájk volt az országban , melyeknek többségét a hadsereg igen keményen , drasztikusan verte le. (1907-ben Iquiqueben 2000 embert gyilkolt le a hadsereg.) ^{1/} A fegyveres erők belügyekben játszott rendőri szerepe egyre fokozódott.

A modern hadsereg megteremtésének komoly , hosszútávú következményei voltak . A poroszosítás olyan korszerű hadsereget hozott létre , amely Chile legszervezettebb , a kor színvonalán álló intézményévé vált. A polgári intézmények fejlettségi szintje , hatékonysága elmaradt a hadseregétől .

Az I. világháború előtt is megmutatkozott már , hogy a chilei társadalmi , gazdasági , politikai élet számos feszültséggel terhes. Amíg azonban ez a struktúra kívülről szilárd maradt , addig a fegyveres erők a laktanyák falai között maradtak , bár - s ezt fontos kiemelnünk - a titkos szervezkedések megindultak a tisztí kaszinókban, s végső soron itt fogalmazódtak meg azok az elképzelések , hogy szükség esetén a hadseregnek a politikai élet színpadára kell lépnie. (1907-ben hozták létre a titkos "Liga Militar"-t) ^{2/}

Az I. világháború után azonban a chilei salétromgazdaság

(mesterséges salétrom feltalálása) melyen az ország egész gazdasági élete nyugodott , összeroppant s ez hólabda szerűen maga után vonta a többi feszültség kiéleződését is . A polgári intézmények képtelenek voltak megbirkózni az állam nehéz helyzetével . Ez a szituáció teremtette meg a közvetlen katonai beavatkozást , majd uralom alapját 1924-1931 között . Ebben az időben a chilei állam élén a "poroszosított" tisztek álltak . (1927-1931 között Chile elnöke , a katonai kormányzat vezetője a germanofil Ibanez del Campo tábornok volt.) ^{3/}

A német katonapolitika 1914 előtt bebizonyította azt , hogy a katonai befolyás a német imperializmus hatásos eszköze lehet . Nagy sikereket könyvelhetett el Chilében , de a szubkontinens más országaiban is . Realizálta a német terveket , a német monopoliumpok vágyát , azt , hogy sajátos eszközeivel segítse elő a német gazdasági behatolást Chilébe (Dél-Amerikába) .

A német katonai tanácsadók tevékenysége és a chilei tisztek németországi kiképzése együttesen a hadsereg szervezeti átalakítását eredményezték . Németország azonban döntő szerepet vállalt a haderő technikai átalakításában is . Különösen a Krupp-cég ágyui és a Deutsche Waffen- und Munitionsfabrik Mauser-puskái jelentették a német hadiipar részvételét a technikai modernizációban . A hadsereg szervezeti és technikai átalakítása között rendkívül szoros kapcsolat volt . A " katonai befolyás " története természetesen a fegyvertechnika adaptációjának történetét is jelenti . " ^{4/}

A német politikai , katonai , gazdasági vezetés az instruktorok tevékenységét a kereskedelmi expanzió hídfőjének tartotta - ennek első egysége Dél-Amerikában Körner volt - melyet újabb és újabb német missziók küldésével , ill. chilei (dél-amerikai) tisztek németországi továbbképzésével egyre jobban kiszélesítettek . A német katonai befolyásnak , mintegy a " Felfőtörő kos " szerepét kellett betöltenie , melynek segítségével a német (hadi)ipar a konkurrencia kizárásával nagy profitokat biztosító (fegyver)piacokat és nyersanyagforrásokat (salétrom) szerzett.

A vilmosi Németország 1890-től 1913-ig Dél-Amerikába irá-

nyuló exportját 561,5%-al növelte , ezzel ~~a szubkontinens~~ második legfontosabb kereskedelmi partnerévé vált Nagy-Britannia után. (a 80-as években még a negyedik helyen állt) A német kereskedelmi expanzió a maradék ivű felfutásában jelentős szerepet játszott a német katonai befolyás közvetett és közvetlen khatása (nagy hadiipari megrendelések) . " A német iparnak s kereskedelemnek az a dzámitása , hogy német tisztek segítségével megszerezzék a dél-amerikai piacot , vagy legalább is nagyobb részét , ... megvalósulni látszott. Szinte minden országban ahol német katonai misszió működött , Németország Anglia mögött a második helyre küzdötte fel magát, s az egyes országokban közel állt ahhoz , hogy riválisát lekörözze . " ^{5/} Ez a "lekörözés" Chilében sikerrel járt. Ugyanis 1914-ben Németország az export vonatkozásában az első számú kereskedelmi partnerre vált!

Chile a világháboru alatt semleges maradt - az antant nyomása ellenére - s ebben döntő szerepe volt a tisztikárnak.

X X X

A németek dél-amerikai katona-politikája az imperialista Németország külpolitikájának szerves részét képezte. Ez a politika szerepet vállalt abban a harcban , amit az imperialista országok az I. világháboru előtt a piac- és nyersanyagforrásokért , a befolyási övezetek megszerzéséért folytattak , ezért annak megfelelő súlyt kapott a vesztes Németországgal kötött versaillesi békeszerződésben. A szerződés előírta 179. paragrafusában a katonai instruktorok külföldre küldésének tilalmát, a 170. paragrafus pedig a hadfelszerelések exportálását tiltotta meg a Weimari Németországnak.

A német katonai befolyást azonban ezek a rendelkezések nem tudták megtörni , mert a német katonapolitika a vilmosi éra alatt olyan erős , szilárd belső bázist hozott létre Chilében (és a szubkontinens más országaiban) , amely lehetővé tette a weimari , de különösen a Harmadik Birodalom számára , hogy ezen a " kiteposott " uton továbbhaladjon.

Már a 20-as évek első felében megjelentek a szubkontinens országaiban - igaz , ekkor még nem német egyenruhában - s egy-

re több dél-amerikai delegáció látogatott Németországba . Gyakran a világháboru előtti instruktorok tértek vissza.

Hans von Kiesling is visszatért Chilébe , aki az 1918 utáni időszakban olyan kiemelkedő szerepet játszott , mint a világháboru előtt Körner. (1933-ban a chilei hadsereg tábornokává léptették elő , s haláláig - 1948- a vezérkar tanácsadója maradt.) Mellette még számos német tiszt dolgozott , különösen az "Academia de Guerrén " , ahol háborus tapasztalataikat adták át a chilei főtisztoknak. A 20-as évek végén a carabinieri is a németek ~~keze~~ kezébe került ki. 1929-ben a Reichswehr főparancsnoka , Heye tábornok tett hivatalos látogatást Chilében , ezt a legmagasabb szintű chilei katonai delegáció viszonzotta. (Ekkor már 18 német tiszt tartózkodott Chilében!) Tovább folytatódott a Németországba való továbbképzés is.

Nem üres hengegés az , amikor ^{ies} Kiesling emlékirataiban arról ír , hogy 1927-1931 között a német katonai befolyás megint olyan erős volt , mint 1914 előtt. A német instruktorok ismét elősegítették a kereskedelmi expanzió kibontakozását , s a német hadiipar jórészt visszaszerezte a háboru előtti pozícióit . (A náci Németország azonban nem Chilére, hanem inkább Argentínára koncentrált.) A porosz szellem , kiképzési módszerek tovább éltek tehát az I. világháboru után is. A 20-as 30-as években a chilei-német katonai kapcsolatok újabb impulzusokat kaptak , így a német militarizmus hagyományai egyúttal a chilei hadsereg tradíciójává is váltak !

A mintegy hat évtizedes (1885-1945) német katonai befolyás nem múlt el nyomtalanul ! A huszas évektől a fasiszmus Chilében is megjelent, s ez összefüggésben állt a két ország katonai kapcsolataival is. Napjaink chilei hadseregének vizsgálatakor , az 1973-as fasiszta katonai puccs elemzésekor ezt nem hagyhatjuk figyelmen kívül , továbbá azt sem , hogy a 70-es évek chilei főtisztikarának jelentős része még a " porosz -német iskolát " járta ki , s részben a náci Németországban tökéletesítette tudását!

IRODALOMJEGYZÉK

I. Források

1. Adolf Bieler: Tacna-Arica. Mitteilungen der Ibero-amerikanischen Gesellschaft, Jahrgang II. Heft 3. 1919.
2. Semper-Michels: Die Saalpeterindustrie Chiles. Berlin 1904.
3. Hugo Kunz: Chile und die deutschen Colonien. Leipzig 1890.
4. Richárd von der Borcht: Das Wirtschaftsleben Südamerikas, insbesondere in seinen Beziehungen zu Deutschland. Veröffentlichungen des Ibero-amerikanischen Instituts, Bibliothek der "Culturs Latino-Americana", Berlin 1919.
5. Carl Krebs - Gustav Pommerenke: Deutscher Handel und deutsche Schifffahrt in Chile. - Deutsche Arbeit in Chile. Festschrift des Deutschen Wissenschaftlichen Vereins zu Santiago zur Centenarfeier der Republik Chile. I. III. Band. Santiago de Chile, 1913.
6. Die chilenische Armee und die deutsche Mitharbeit an ihrer Organisation. - Süd- und Mittelamerika. Halbmonatsschrift für das Deutschtum und die deutschen Interessen Süd- und Mittelamerika und Mexiko. Berlin 1910. Heft 5.
7. Das Heerwesen von Chile. - Militärwochenblatt. 1888-as évf.
8. Emil Körner: Die historische Entwicklung der chilenischen Wehrkraft. - Beihefte zum Militärwochenblatt 1910. Beiheft 5.
9. Hans von Kiesling: Soldat in drei Weltteilen. Leipzig 1935.
10. Albert Hoerl: Die deutsche Kolonisation in Chile. - Deutsche Arbeit in Chile ...: i.m. I.k.
11. Nicetas Krziwan: Die Tätigkeit der Deutschen im Magellansgebiete: - Deutsche Arbeit ...: i.m. II.k.
12. Alfred Arent: Argentinien, ein Land der Zukunft. München, 1913.
13. Schaumann: Die militärischen Ereignisse während des chilenischen Bürgerkrieges im Jahre 1891. - Beihefte zum Militärwochenblatt 1892.
14. Emil Körner: Die südamerikanischen Militärverhältnisse. - Deutsche Kultur in der Welt. Jahrgang I. /1915/.

15. Hermann Kunz: Der Bürgerkrieg in Chile, 1891. - Taktische Beispiele aus den Kriegen der neusten Zeit, 1880-1900. Berlin 1901.
16. Victor von Hartrott: Der deutsche Einfluss im chilenischen Heere. - Deutsche Arbeit in Chile ...: i.m. II.k.
17. E.Haniel: Der Kampf um den chilenischen Markt in und nach dem Kriege. Phil.Diss. Heidelberg 1922.
18. Siegfried Benignuss: Deutsche Kraft in Südamerika. Historisch - wirtschaftliche Studie von der Konquista bis zur Gegenwart. Berlin 1917.
19. Wilhelm Vallentin: Das Deutschtum in Südamerika. Berlin 1908.
20. Otto Kasdorf: Der Wirtschaftskampf in Südamerika. Berlin 1916.
21. Ernst Wagemann: Die deutschen Kolonisten in Südamerika. - Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, 39.Jg. 1915. Heft.1.
22. Von Deutschtum in Chile; Chilenische Bundestag in Concepcion am 15. 10. 1916. Zürich 1916.
23. Paul Behncke: Reiseeindrücke aus Latinamerika. - Deutschtum und Ausland. Heft 5. Münster in Westfalen 1925.
24. Kurt von Borceke: Deutsche unter fremden Fahnen. Berlin 1938.
25. Körner General: - Süd-und Mittelamerika, 1910. Heft 1.
26. Alfredo Hartwig: Die politische Stellungnahme der südamerikanischen Staaten im Weltkriege. - Deutsche Rundschau, 1917. Juli. Nr. 173.
27. Wilhelm Mann: Der deutsche Einfluss im chilenischen Erziehungswesen im Allgemeinen. - Deutsche Arbeit in Chile ...: i.m.
28. Karl Haushofer: Die deutsche Kulturpolitik im indopazifischen Raum. Hamburg 1939.
29. Lindholm: Neues von chilenischen Heere. - Militärwochenblatt, 1903. 58.sz.
30. Die Entscheidungskämpfe im chilenischen Bürgerkriege, 1891. Wien 1892.
31. Felix Deinert: Die militärischen Landesaufnahme. - Deutsche Arbeit in Chile ...: i.m. II.k.

32. Die militärischen Machtmittel der Staaten von Südamerika. - Internationale Revue über die gesamten Armeen und Flotten. 29. /1911/ Beiheft 126.
33. Wilhelm Wedenphul - Robert Ohlmann: Die militär-technischen Werkstätten. - Deutsche Arbeit in Chile i.m. II.k.
34. Fritz T. Epstein: European Military Influence in Latin America. Kézirat. Washington 1941. Library of Congress.
35. La Instrucción militar alemana en Chile. Recuerdos de cuarenta años. Santiago de Chile 1926.
36. Wilhelm Faupel: Las Relaciones del Ejército Aleman con los de los Ibero-Americanos. - Ibero-America y Alemania. Berlin 1933.
37. Silva C. Vildosola: Le Chili et la Guerre. Paris 1917.
38. Resenas Historicas de los Establecimientos de Instrucción y Unidades del Ejército de Chile. - Memorial del Ejército de Chile; Numero Especial 54 /52/, No.299. /1960/.
39. Enrique Perez: Chile y la cultura militar en la America Hispánica. - Hispania /London/ March 1. 1912.

II. Feldolgozások

1. Ernst Samhaber: Südamerika. Hamburg 1939.
2. Alfred von Pawlikowski-Cholewa: Heeresgeschichte der Völker Afrikas und Amerikas. Berlin 1943.
3. Jürgen Hell: Deutschland und Chile von 1871-1918. - Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, Jahrgang XIV. Heft. 1/2. 1965.
4. Norbert Lechner: Der Demokratisierungsprozess in Chile. Versuch einer Interpretation der politischen Entwicklung. Freiburg. Phil.Diss. 1969.
5. Rudolf Lütgens: Die ABC-Staaten - ihre wirtschaftsgeographische und weltwirtschaftliche Bedeutung. Berlin 1930.

6. Karl Götz: Deutsche Leistung in Amerika. Berlin 1940.
7. Alfred Vagts: Deutschlands und die Vereinigten Staaten in der Weltpolitik. London 1935.
8. Jürgen Schaefer: Deutsche Militärhilfe an Südamerika; Militär und Rüstungsinteressen in Argentinien, Bolivien und Chile vor 1914. Düsseldorf 1974.
9. Hernán Ramírez Necochea: Englands wirtschaftliche Vorherrschaft in Chile /1810-1914/. - Lateinamerika zwischen Emanzipation und Imperialismus 1810-1960. Berlin 1961.
10. Klaus KanaSpin: Die deutsch-argentinischen Beziehungen von 1871 bis 1914, unter besonderer Berücksichtigung der Handels- und Wirtschaftsbeziehungen und der Auswandererpolitik. Phil.Diss., Berlin 1968.
11. Gustavo Beyheut: Süd- und Mittelamerika. Von der Unabhängigkeit bis Krise der Gegenwart. Frankfurt 1965.
12. Gerhard Brunn: Deutschland und Brasilien, 1889-1914. - Lateinamerikanischen Forschungen 4. Beihefte zum Jahrbuch für Lateinamerikas. Köln-Wien 1967.
13. Gerhard Brunn: Deutscher Einfluss und deutsche Interessen in der Professionalisierung einiger lateinamerikanischer Armeen vor dem I. Weltkrieg, /1885-1914/. - Jahrbuch für Geschichte von Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Lateinamerikas, Band 6. Böhlau Verlag Köln 1969.
14. A.S. Jerussalimski: Die Aussenpolitik und die Diplomatie des deutschen Imperialismus Ende des 19. Jahrhunderts. Berlin 1954.
15. Fritz Kübler: Deutsche in Bolivien. Stuttgart 1936.
16. Werner Haupt: Deutscher Einfluss auf die Militärgeschichte in Chile. - Deutscher Soldatenkalender - Jahrbuch. IX. /1961/
17. Manfred Kossok: "Sonderauftrag Südamerika"; zur deutschen Politik gegenüber Lateinamerika 1938 bis 1942. - Lateinamerika zwischen i.m. XX....
18. Atlas zur Geschichte. Gotha - Leipzig, 1973. I.k.

19. Fritz Fischer: Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland, /1914-1918/. Düsseldorf 1962.
20. N.Wolf: Die Expansionspolitik des deutschen Imperialismus und ihre monopolkapitalistischen Hintergründe. - Militärtechnik, 1971. 9-12.sz.
21. Friedrich Katz: Einige Grundzüge der Politik des deutschen Imperialismus in Lateinamerika von 1898 bis 1914. - Der deutsche Faschismus in Lateinamerika /1933-1943/, Humboldt - Universität - zu Berlin 1966.
22. Arnold Ebel: Das Dritte Reich und Argentinien. Die diplomatischen Beziehungen unter besonderer Berücksichtigung der Handelspolitik /1933-1939/. Köln-Wien 1971.
23. Fritz T.Epstein: Argentinien und das deutsche Heer. Ein Beitrag zur Geschichte europäischer Einflüsse auf Südamerika. - Geschichtliche Kräfte und Entscheidungen, Festschrift zum 65. Geburtstag von Otto Becker. Wiesbaden 1954.
24. Ernst Gottfried von Bülow: Preussischer Militarismus zur Zeit Wilhelms II. Schweidnitz 1930.
25. Kaisers Zeiten: Bilder einer Epoche. Gütersloch 1977.
26. Frederick M.Nunn: The Military in Chilean History, Essays on Civil-Military Relations, 1810-1973. Albuquerque, University of New Mexico Press, 1976.
27. Robert N.Burr: By Reason or Force. Chile and the Balancing of Power in South-America, 1830-1905. Berkeley an Los Angeles 1967.
28. Frederick M.Nunn: Emil Körher and the Prussianization of the Chilean Army: Origins, Prozess and Consequences, 1885-1920. - Hispanic American Historical Review /HAHR/, 1970. Nr.2.
29. Edwin Lieuwen: Arms and Politics in Latin America. New York 1960.
30. George F.W.Young: Germans in Chile; Immigration and Colonisation, /1849-1914/. New York 1974.

31. John J. Johnson: The Military and Society in Latin America. Stanford 1964.
32. F.M. Nunn: European Military Influence in South America: The Origine and Nature of Professional Militarism in Argentina, Brazil, Chile and Peru 1890-1940. - Jahrbuch für Geschichte i.m. 1975. Bd. 12.
33. F.M. Nunn: The Latin-American Military Establishment: Some Thoughts on the Origins of its Socio-Political Role and and Illustrative Bibliographical Essays. - The Americas, Vol. XXVII. No. 2. October, 1971.
34. Warren Schiff: The influence of the German Armed Forces and War Industry on Argentina 1880-1914. /HAHR/ Vol. 52. No. 3. 1972.
35. Francisco A. Encina: Historia de Chile. Santiago de Chile, 1950-1952. XIX-XX.k.
36. Alein Joxe: Las Fuerzas Armadas en el sistema politico de Chile. Santiago 1970.
37. El Ejercito de Chile desde 1861-1910. - Memorial del Ejercito de Chile. Numero Especial. Santiago de Chile. No. 298. /1960/.
38. Arevana Hector: La Escuela Militar a traves de sus 150 Anos. Boletin de la Academia Chilena de la Historia 34. /1967/ Nr. 176.
39. Jean Pierre Blancpain: Les Allemands au Chili /1816-1945/. Lateinamerikanische Forschungen, Bd. 6. Beiheft zum Jahrbuch für Geschichte von Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Lateinamerikas. Köln-Wien 1974.
40. Jacques Lambert: Amerique Latine. Structures sociales et Institutions politiques. Paris 1968.
41. William Z. Foster: Az amerikai földrész rövid politikai története. Szikra, Budapest 1952.
42. Major László: Tenger kerestetik. - Magyarország, 1977. 4.sz.
43. Eduardo Galeano: Latin-Amerika nyitott erei. Magvető Kiadó, Budapest 1976.

44. Vályi Zsuzsa: Forradalom és ellenforradalom Chilében.
Magvető Kiadó, Budapest 1974.
45. Futó József: Közép- és Dél-Amerika. Gondolat, Budapest 1965.
46. Jose Carlos Mariategui: Hét tanulmány a perui valóságról.
Kossuth, Budapest 1977. /A guano és a salétrom időszaka c. fejezet./
47. E.J. Hobsbawn: A tőke kora /1848-1875/. Kossuth, Budapest 1978.
48. Farkas Márton: Hindenburg. - Életek és korok. Szerk.: H. Balázs Éva. Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.
49. Ioszif Lavreckij: Salvador Allende. Kossuth Kiadó, Budapest 1976.
50. V.P. Petzomkin:/szerk./: Az ujkori diplomácia története /1872-1919/. Szikra, Budapest 1948.
51. Diószegi István: Klasszikus diplomácia - modern hatalmi politika. Gondolat, Budapest 1967.
52. Tokody Gyula:- Niederhauser Emil: Németország története.
Budapest 1972.
53. Benkő Judit: Latin-Amerika kulturális fejlődése. Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1978.
54. A háborúk és a hadművészet története. Zrínyi Kiadó, Budapest 1975.
55. Niederhauser Emil: Nagy Frigyes. Életek és korok. Szerk.: H. Balázs Éva. Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.
56. Pethő Tibor: A háborúk ára. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1966.
57. Valentin Teitelboim: A pampa éneke. Európa Könyvkiadó, Budapest 1975.
58. Wittman Tibor: Latin-Amerika története. Gondolat, Budapest 1971.

I. A chilei hadsereg reorganizációjának háttére

1. 1978 elején Bolivia megszakította a Csendes-óceánhoz vezető korridor kérdése miatt a diplomáciai kapcsolatokat Chilével, ugyanakkor Peru jelentős páncélos erőket sorakoztatott fel Tacna térségében. /Bolivia tengerpartja elvesztésének csöppet sem vidám centenáriumát 1979-ben "Ünnepelheti"./
/Major: i.m.18.1./
2. Galeano: i.m.243.1.
A salétrom iránti kereslet növekedését jól illusztrálja Németország salétromimportja, mely a legnagyobb felvevőpiacot jelentette.
/Millió tonnában/
1885-ben 0,2; 1890-ben 0,3; 1905-ben 0,7; 1910-ben 0,9;
1912-ben 1,1 .
/Hell: i.m. 93.1.
Chile salétromexportja /millió tonnában/: 1887-ben 1,5; 1888-ban 1,7; 1889-ben 2,1; 1890-ben 2,2; 1891-ben 1,9 ...
1906-ban 3,8.
A főbb salétromimportáló országok megoszlása 1889-ben a következő volt: Németország 38,9 %; Franciaország 19,3 %; Anglia 13,3 %; USA 11,1 %; Belgium 9,1 %; Hollandia 6,5 %; egyéb országok 1,8 %.
/Encina: i.m. XIX.k. 403.1./
3. Vályi: i.m. 13.1.; Futó: i.m. 202.1.
4. Galeano: i.m. 245.1.
5. Samhaber: i.m. 576.1.; Nunn: i.m. 65.1.; Bieler: i.m. 70.1.
6. Bieler: i.m. 70.1.
7. Pawlikowski: i.m. 236.1.
8. Burr: i.m. 139.1.
9. Foster: i.m. 242.1.
10. Samhaber: i.m. 576.1.; Burr: i.m. 138.1.; Bieler: i.m. 71.1.;
Nunn: i.m. 65.1.; Semper-Michels: i.m. 91.1.
11. Hell: i.m. 84.1.
12. Kunz: i.m. 425.1.; Samhaber: i.m. 578.1.; Nunn: i.m. 65.1.
13. Samhaber: i.m. 578.1.; Nunn: i.m. 66.1.; Bieler: i.m. 68.1.;
Burr: i.m. 139.1.; Foster: i.m. 242.1.
14. Borgh: i.m. 75.1.; Mariategui: i.m.; Wittman: i.m. 337.1.;
Samhaber: i.m. 577.1.

1840-1880 között a guano-konjunktura időszakában Peru 12 millió tonna madártrágyát exportált. Az 1850-es években az export évi értéke átlagosan 2,1 millió font sterling volt, az 1860-as években 2,6 millió font sterling.

/Hobsbawn: i.m. 151.1./

15. Samhaber: i.m. 578.1.; Bieler: i.m. 68.1.; Wittman: i.m. 337-338.1.
16. Peru már az 1860-as években nagy európai kölcsönöket vett fel, s az 1870-es években még tovább növelte adósságát. Az állam 1876-ban fizetéseképtelenné vált. Ez a körülmény is lényegesen élezte a Chilével fennálló feszült állapotot. /Burr: i.m. 161.1./
17. Hell: i.m. 83.1.
A csendes óceáni háború előtt a perui Atacamában a salétrom-
ipar 58,5 % perui, 19 % chilei, 13,5 % angol, 8 % német, 1 %
olasz kézben volt. /Semper-Michels: i.m. 90.1./
18. Burr: i.m. 139.1.; Samhaber: i.m. 577.1.
19. Joxe: i.m. 45.1.; Lechner: i.m. 31.1.; Vályi: i.m. 14.1.;
Nunn: i.m. 59.1.
20. Krebs:- Pommerenke: i.m. II.k. 81.1.; Nunn: i.m. 66.1.;
Samhaber: i.m. 578.1.; Kunz: i.m. 32.1.; Joxe: i.m. 46.1.;
Lechner: i.m. 31.1.; Bieler: i.m. 67.1.
21. Chile kezdetben lehetségesnek tartotta, hogy Bolíviát szövetségesévé teszi azzal, hogy együttesen szerzik meg Perutól Tarapaca és Arica tartományokat. Bolívia kereskedelmének jelentős része ugyanis a perui Arica kikötőjén keresztül bonyolódott le. /Burr: i.m. 139-141.1./
22. Die chilenische Armee ... : i.m. 81.1.; Das Heerwesen von Chile: i.m. 1829.1.
A chilei hadsereg létszáma az alábbi módon alakult: 1819. /függetlenségi harcok/ - 8176 fő; 1836 - 3000 fő; 1838 /Peruval és Bolíviával való háború/ - 5400 fő; 1869 - 3705 fő; 1877 - 3122 fő; 1880 vége - 41413 fő! /El Ejercito de Chile ... : i.m. 102.1./; Körner: Die historische Entwicklung ... : i.m. 139.1.; Joxe: i.m. 165.1./
23. Arevana: i.m. 146.1.; El Ejercito de Chile ...: i.m. 102.1.; Bieler: i.m. 68.1.; Joxe: i.m. 46.1.; Nunn: i.m. 67.1. Kunz: i.m. 294.1.; Pawlikowski: i.m. 236.1.

24. Samhaber: i.m. 579.1.; Die chilenische Armee: i.m. 81.1.;
Nunn: i.m. 67.1.; Burr: i.m. 141.1.
25. Samhaber: i.m. 579.1.; Die chilenische Armee: i.n. 81.1.;
Nunn: i.m. 67.1.; Burr: i.m. 146.1.
26. 1879. júniusában a chilei hadsereg létszáma az év ekeji 2440
főről már 18550 főre emelkedett. /Joxe: i.m. 46., 165.1./
27. Kiesling: i.m. 458.1.; Samhaber: i.m. 579.1., 581., 671.1.;
Die chilenische Armee: i.m. 81.1.; Nunn: i.m. 68.1.
28. A századfordulón már Tarapacaban összpontosult a salétromüze-
mek 85 %-a, ssa termelés 82 %-a. /Semper - Michels: i.m. 74.,
92., 100.1./
29. Az expedíció előtt a chilei hadsereg létszáma 41413 fő volt.
Ebből 4500 fő Araucaniában tartózkodott, 2500 fő Chile középső
tartományában. A Peri elleni döntő csatákban tehát Chile mint-
egy 34 ezer katonára számíthatott. /Joxe: i.m. 46.1., 165.1.;
Kunz: i.m. 294.1.; Die chilenische Armee: i.m. 81.1./
30. Kunz: i.m. 32.1.; Die chilenische Armee: i.m. 81.1.;
Samhaber: i.m. 581.1.; Burr: i.m. 155.1.
31. Samhaber: i.m. 623.1.; Burr: i.m. 144-146.1., 151.1., 155.1.
32. Blancpain: i.m. 892.1.; Lütgens: i.m. 82.1.; Götz: i.m. 101.1.;
Hoerl: i.m. I.k. 1-60.1.; Samhaber: i.m. 624-626.1.; Nunn: i.m.
69.1.; Joxe: i.m. 47.1.
33. Nunn: i.m. 66-68.1.; Burr: i.m. 155.1.; Samhaber: i.m. 582.1.
34. Bieler: i.m. 72.1.; Kiesling: i.m. 450.1.; Burr: i.m. 156.1.;
Wittman: i.m. 256-257.1.
35. Samhaber: i.m. 668.1.; Burr: i.m. 160.1., 262.1.
36. Bieler: i.m. 72.1.; Nunn: i.m. 68.1.
37. Kunz: i.m. 4.1.; Samhaber: i.m. 671.1.; Burr: i.m. 162-164.1.
38. 1884-ben Peru adóssága 250 mill. pezo volt, ua. évi bevétele
csak 7,5 mill. pezo. /Samhaber: i.m. 669.1., 677.1./
39. Galeano: i.m. 245.1.
40. Bolivia idővel Peruban és Argentínában kapott kikötői jogokat,
valamint Chile révén Antofagastaban és Arizaban. A két kikötő-
ből vasutvonalak vezettek La Paz-ba.
41. Vagts: i.m. 1665.1.; Kisling: i.m. 116.1.; Samhaber: i.m. 671.1.
Nunn: i.m. 70.1.
42. Schaefer: i.m. 15.1.; Nunn: i.m. 68.1.; Wittman: i.m. 256.1.

43. Necochea: i.m. 142.1.
44. U.o. 142.1.; Hell: i.m. 84.1..
45. Wittman: i.m. 257.1.; Lechner: i.m. 31.1; Nunn: i.m. 68.1.;
Necochea: i.m. 142.1.; Hell: i.m. 84.1.; Encina: i.m. 400.,
405., 416.1.
46. Necochea: i.m. 143.1.; Hell: i.m. 84.1.
47. Nunn: i.m. 300.1.; Schaefer: i.m. 15.1.
48. Wittman: i.m. 319.1.
49. Burr: i.m. 183.1.; Futó: i.m. 223.1.; Foster: i.m. 241.1.;
Schaefer: i.m. 47.1.
1871-1906 között Argentínába 3.1 mill. bevándorló érkezett.
Argentínában a buza vetésterülete 1888-ban 8 ezer km², 1895-
ben - 10 ezer km², 1914-ben 65 ezer km². /Broght: i.m. 2.,
27., 77.1./
1865-ben 373 négyzetmérföld a megművelt terület, 1915-ben
már 90 ezer négyzetmérföld. /Johnson: i.m. 63.1./
50. Beyhaut: i.m. 160.1.; Kannapin: i.m. 24.1.; Samhaber: i.m.
632.1.; Schaefer: i.m. 14.1.
51. Samhaber: i.m. 623-632.1.
52. Barr: i.m. 155.1.; Kunz: i.m. 2.1.; Schaefer: i.m. 16.1.
53. Futó: i.m. 198.1.; Burr: i.m. 185.1.; Samhaber: i.m. 631.1.
54. Chilének már a 40-es években fontos volt a Magellán-szoros
biztosítása, ezért Bulnes chilei elnök utasítására 1843-ban
a szorosban felállítottak egy erődöt, melyből idővel Punta
Arenas városa nőtt ki. /Krziwan: i.m. II.k. 90.1./
55. Idézet:- Burr: i.m. 204.1.; Kunz: i.m. 3.1.; Kiesling: i.m.
105.1.
Az átjárók Chile és Argentina között 3-4 ezer m. magasak
általában. Csak három van ezer méter alatt, s a legalacso-
nyabb a Nahuel Huapi tónál van, 840 m magasságban. Ez a tér-
ség is a vitatott területek közé tartozott, s innen a jelen-
tős chilei kikötőváros Valdivia /Corral/ nem volt messze.
/Arent: i.m. 40.1./
56. Burr: i.m. 179., 183.1.; Schaefer: i.m. 47.1.; Encina: i.m.
330.1.
57. Burr: i.m. 83., 171.1.; Schaefer: i.m. 33., 47.1.

58. Az argentin hadsereg modernizálásának első lépései a 80-as évek második felétől kezdődtek el, 1886-ban létrehozták az "Escuela de Ingenieros"-t; 1887-ben az "Escuela de Tiro"-t. Argentina Krupptól több száz ágyut vásárol az 1880-as évektől. / Schaefer: i.m. 20., 33.1./
59. Brunn: Deutschland und Brasilien ... i.m. 168.1.; Samhaber: i.m. 632.1.
60. Schaefer: i.m. 21.1.; Hell: i.m. 85.1.; Burr: i.m. 161., 168.1.
61. Schaefer: i.m. 21.1.; Brunn: Deutscher Einfluss ... i.m. 281., 297.1.
62. El Ejercito de Chile ... i.m. 115.1.
63. Kunz: i.m. 294.1.; Das Heerwesen von Chile ... i.m. 750.1.; Schaumann: i.m.; Kiesling: i.m. 102.1.; Encina: i.m. 333.1.
64. Das Heerwesen von Chile ... i.m. 749.1.
65. El Ejercito de Chile i.m. 99.1.
66. Das Heerwesen von Chile ... i.m. 1268.1.
67. Schaefer: i.m. 21.1.
68. Epstein: European Military ... i.m. 116.1.
69. Körner: Die historische Entwicklung ... i.m. 139.1.
70. George Beuchof francia százados az "Escuela Militar" lovassági részlegének volt a vezetője. A 40-es években Juliet és Chaumvoux ezredeseket szerződtették. /Schaefer: i.m. 22., 218.1.; Brunn: Deutscher Einfluss ... i.m. 293.1.; Blancpain: i.m. 895.1./
71. Körner: Die historische Entwicklung ... i.m. 139.1.;
72. Das Heerwesen von Chile ... i.m. 1265.1.
73. A gyalogság a francia puskákkal volt elsősorban ellátva. A lovasság kardja és egyéb felszerelései ugyancsak Franciaországból érkeztek. /El Ejercito de Chile ... i.m. 105.1.; Das Heerwesen von Chile ... i.m. 1266.1.; Schaumann: i.m. 194.1./
74. Das Heerwesen von Chile ... i.m. 743.1.; Kunz: i.m. 297.1.; Schaefer: i.m. 17.1.; Encina: i.m. 83.1.
75. Schaefer: i.m. 20.1. Brunn: Deutscher Einfluss ... i.m. 278.1.; Kunz: i.m. 294.1.; Das Heerwesen von Chile ... i.m. 743.1.
76. Das Heerwesen von Chile ... i.m. 743.1.
77. Körner: Die historische Entwicklung ... i.m. 139.1.

78. Idézi Brunn: Deutscher Einfluss... i.m. 278.1.
79. Das Heerwesen von Chile i.m. 1270.1.
80. U.o. 1269.1.
81. U.o. 1271.1.
82. Pawlikowski: i.m. 237.1.
83. Das Heerwesen von Chile i.m. 1272.1.
84. Idézi La instrucción ... i.m. 37.1.
85. Körner 1888-ban igen jó véleménynyel nyilatkozott a chilei haditengerészetről. /Das Heerwesen von Chile... i.m. 1834.1./
86. 1897.február 1-én a chilei hadsereg 2440 fő s létszámából 440 volt a tiszt.1884-ben a hadsereg 7064 főből állt,ebből a tisztek létszáma 1044 volt./Das Heerwesen von Chile... i.m. 1829.1./ Ecuadorban a hadsereg létszáma 1910-ben 6ezer fő,ebből 3546 tiszt.Venezuelában összesen 11365 kinevezett tiszt volt,ugyanakkor a légénységi állomány csak négyezer fő volt !/F.Epstein: i.m. 44.1.
- 87.Schaefer: i.m. 17.1.;Blancpain:i.m. 894.1.;Das Heerwesen von Chile i.m. 749.1.
88. Das Heerwesen von Chile i.m. 743.1.
89. U.o. 744.1.
90. Idézi Schaefer: i.m. 17.1.
91. Idézi U.ó.: i.m. 17.1
92. Körner:Die südamerikanischen...i.m. 148.1.
93. El Ejercito de Chile...i.m. 100.1.
94. Faupel:i.m. 171.1.
95. A chilei hadsereg a 70-80-as években Krupp-ágyakkal rendelkezett./Das Heerwesen von Chile...i.m. 1266.1.; Kunz: Der Bürgerkrieg 3.1.; El Ejercito de Chile...i.m.105.1.; Pawlikowski - Choleva: i.m. 237.1.; Blancpain: i.m. 705.1.
96. Theodorus Mason az Egyesült Államok tengerésztisztje írta a következőket: a chileiek "...a taktikát ...a spanyolok modellje szerint előltöltős fegyverekre dolgozták ki,s nem alkalmazkodtak a modern tűzfegyverek kezeléséhez.: /Epstein: i.m. 116.1./
97. La Instrucción militar...i.m. 1. 1.
98. Kiesling: i.m. 102.1.
99. El Ejercito de Chile...i.m. 114.1.
- 100.Das Heerwesen von Chile...i.m. 1269.,1272.1.
- 101.Nunn: Emil Körner...i.m. 30211.

102. Ferkes: i.m.12.1.
103. Epstein: i.m. 29.1.
104. Hartrott: i.m. II.kötet 4.1.
105. Epstein: i.m. 3011.
106. Faupel: i.m. 171.1.
107. Hartrott: i.m. 4.1.
108. A 70-80-as években az Egyesült Államokban is napirendre került a hadsereg modernizálása, melynek során a porosz-német tapasztalatokat is tanulmányozták. /Epstein: i.m. 3011./
109. Vildosola: i.m. 38., 41.1.
110. Hartrott: i.m. 4.1.
111. Már a chilei flotta megalapításánál is közreműködtek az angolok. A függetlenségi háború alatt és után sok angol tengerész lépett be a chilei flottába. A hadihajókat az angol hajógyárak építették, s fegyverzetük is a szigetországból származott. Angol tengerésztisztek tevékenykedtek Chilében, ugyanakkor chilei tisztek továbbképzése a brit flottában történt. /Haniel: i.m. 111.1. Benignus: i.m. 60.1., 82.1.; Lieuwen: i.m. 33.1.; Necochea: i.m. 124.1.; Encina: i.m. 336.1./
112. Nunn: The Military in Chilean History...i.m. 62.1., 99.1. ; Jerussalimszki: i.m. 95.1./
113. Faupel: i.m. 175.1.
114. Kübler: i.m. 59.1.
115. A Chilében élő németekről különböző megközelítésekben részletesebb képet adnak a következő művek/Blancpain: i.m. ; Deutsche Arbeit in Chile...i.m. ; Samhaber: i.m. ; Kiesling: i.m. ; Vallentin: i.m. ; Kasdorf: i.m. ; Kunz: i.m. ; Young: i.m. ; Wagemann: i.m. ; Haniel: i.m. ; Vom Deutschtum in Chile: i.m. ; Borcht: i.m. ; Behncke: i.m. ;/
116. Kunz: i.m. 42.1. ; Hell: i.m. 82.1. ; Blancpain: i.m. 897.1. , 789.1.
117. Schaefer: i.m. 22.1. ; Blancpain: i.m. 897.1. ; Hell: i.m. 84.1. Burr: i.m. 147.1. , 168.1. ; Kunz: i.m. 633.1.
118. Idézi Schaefer: i.m. 22.1. ; Nunn: Emil Körner...i.m. 301.1. ; La Instruccion militar...i.m. 25.1. ; Encina: i.m. 334.1. ; Blancpain: i.m. 214.1.
119. La Instruccion militar...i.m. 26.1.

120. U.o. 27.1.
121. U.o. 27-28.1.
122. Hartrott: i.m. 4.1.; Brunn: Deutscher Einfluss....: i.m. 281.;
Haupt: Deutscher Einfluss....: i.m.48.1.
123. Schaefer: i.m. 23.1.; Haupt: i.m. 46.1.; Kiesling: i.m. 431.1.
124. Idézi Nunn: Emil Körner: i.m. 303.1.
125. El Ejercito de Chile: i.m. 115.1.; Schaefer: i.m. 23.1.;
Nunn: Emil Körner: i.m. 303.1.; Nunn: The Military:
i.m.73.1.; Haupt: i.m. 46.1.; Blencpain: i.m. 716.1.
127. Idézi La Instrucción militar....: i.m. 28.1.
128. Epstein: i.m. 117.1.; Bocke: i.m. 294.1.
- 129 Epstein: i.m. 29.1.
130. Emil Körnerrel a következő művek foglalkoznak részletesebben:
Blencpain: i.m.; Bocke: i.m.; Nunn: Emil Körner: i.m.;
Nunn: The Military: i.m.; Haupt: i.m.; Epstein: i.m.;
Schaefer: i.m.; Brunn: Deutscher Einfluss....:i.m.; Schaumann:
i.m.; La Instrucción militar: i.m.; Kunz: i.m.; Benignus:
i.m.; Kiesling: i.m.; Hartrott: i.m.; General Körner - i.m.;
Encina: i.m.
131. Necochea: i.m. 126.1.
133. Wittman: i.m. 318. 1.
134. Az erőteljes chilei gazdasági fejlődés érzékeltetésére néhány
adat: 1840-1855 között az ezüstkitermelés hatszorosára, a réz-
bányászat 1844-1860 nyolcszorosára nőtt.1844-1860 között a me-
zőgazdasági termelés megötszöröződött.1844-1880 között a chilei
kivitel megnégyszereződött.Az ötvenes években elkészül az első
vasutvonal Valparaíso és Santiago között.Fejlődött a kohászat,
a vasipar, a szénbányászat is. /Necochea: i.m. 139.1. ;Lechner:
i.m. 27.1. ;Wittman: i.m. 317.1.
132. Necochea: i.m. 129.1.
135. Wittman: i.m. 318. 1.
136. Necochea: i.m. 140.1.
137. Idézi u.o. 138.-139.1.
138. U.o. 143.1.
139. Encina: i.m. 369.-370.1.
140. Galeano: i.m. 248.1.
141. Encina:i.m. 384.1.
142. Encina: i.m. 370.1. ; 375-377.1. , 330.1., 339-340.1. ; Kunz:
i.m. 64.1. ; Necochea: i.m. 152.1. ; Samhaber: i.m. 628.1. ;
Galeano: i.m. 148.1.

143. Wittman: i.m. 319.1.
144. Samhaber: i.m. 573.1. ; Necochea: i.m. 143.1. ; Burr: i.m. 175.1.
145. Idézi Lechner: i.m. 52.1. ; Encina: i.m. 396.1.
146. Beyhaut: i.m. 75.1. ; Hell: i.m. 85.1.
147. Beyhaut: i.m. 75.1.
148. Necochea: i.m. 145.1. ; Semper - Michels: i.m. 94.1.
149. Galeano: i.m. 247.1. ; Necochea: i.m. 146.1. ; Hell: i.m. 85.1. ;
Encina: i.m. 59.1. ; Vályi: i.m. 14.1. ; Lavreckij: i.m. 17.1.
150. Galeano: i.m. 247.1.
151. Necochea: i.m. 147.1.
152. Galeano: i.m. 246.1.
153. Encina: i.m. 386.1.
1884-ben 9 angol, 5 német, 16 chilei salétromüzem működött.
1890-ben már 60 angol/!/. s mellette 4 német és 3 chilei/!/
/Hell: i.m. 86.1. ; Semper-Michels: i.m. 93.1./
154. Necochea: i.m. 147.1. ; Hartwig: i.m. 348.1.
155. Galeano: i.m. 247.1.
156. Idézi Necochea: i.m. 148.1. ; Semper-Michels: i.m. 93.1.
157. Encina: i.m. 404.1.
158. Galeanó: i.m. 247.1.
159. Necochea: i.m. 147.1.
160. Wittman: i.m. 319.1.
161. Idézi Necochea: i.m. 150.1.
162. Idézi u.6. 151.1.
163. Hell: i.m. 62.1.
164. Necochea: i.m. 141.1. ; Lechner: i.m. 32.1. ; Vildosola: i.m.
3-4.1. ; Hell: i.m. 81.1., 92.1. ; Kiesling: i.m. 441.1.
165. Idézet Blanpain: i.m. 719.1. ; Hell: i.m. 87.1. ; Necochea:
i.m. 155.1. ; Kannapin: i.m. 32.1. ; Kossok: i.m. 241.1.
166. Idézi Necochea: i.m. 157.1.
167. Idézi u.6. 155.1.
168. Idézi u.6. 155.1.
169. Idézi u.6. 156.1.
170. u.6. 147.1.
171. Encina: i.m. XIX. köt. 372.1. ; Samhaber: i.m. 573.1. ; Schaefer:
i.m. 34.1. ; Necochea: i.m. 154.1. ; Kunz: i.m. 33.1. ; Krebs-
Pommerenke: i.m. 85.1.

172. Hell: i.m. 87.1.
173. Kunz: i.m. 251.1. , 258.1. ; Wittman: i.m. 319.1.
174. Kunz: i.m. 253.1. ; Mann: i.m. 126.1. ; Vildosola: i.m. 38.1.
Necochea: i.m. 142.1.
175. Idézi Vildosola: i.m. 38.1. ; Kunz: i.m. 278.1.
176. Idézi Blanpain: i.m. 894.1. ; Epstein: i.m. 1191.1.
177. Kunz: i.m. 244.1., 253.1., 260.1., 282.1., 286.1., 633.1. ; Blanc-
pain: i.m. 894.1. ; Haniel: i.m. 122.1. ; Mann: i.m. 139.1. ;
Schaefer: i.m. 34.1. ; Encina: i.m. 351.1. /XIX. köt./
178. Burr: i.m. 176.1.
179. Schaefer: i.m. 114.1.
180. Idézi Burr: 183.1.
181. Encina: i.m. XIX. köt. 337.1. ; Burr: i.m. 177.1. ; Körner: die
südamerikanischen ... i.m. 223.1.
182. Burr: i.m. 175., 177., 261.1. ; Encina: i.m. XIX. k. 338.1.
183. Encina: i.m. XIX. k. 336.1.
184. Das Heerwesen von Chile i.m. 748.1.
185. Encina: i.m. XIX. k. 307.1. ; Necochea: i.m. 154.1. ; Nunn:
The Military ... i.m. 77.1.
186. Das Heerwesen von Chile ... i.m. 748., 1274. 1. Schaefer: i.m.
34.1. ; Hell: i.m. 87.1.
187. Schaefer: i.m. 178.1. ; Necochea: i.m. 154.1.
188. Patyomkin: i.m. 73-74.1. ; Diószegi: i.m. 261-268., 289-317.1.
Atlas zur Geschichte: i.m. 109-111.1.
189. Fischer: i.m. 18.1. ; Schaefer: i.m. 77.1. ; Haushofer: i.m.
265., 271.1.
190. Jerussalimski: i.m. 50-51.1. ; Tokody-Niederhauser: i.m. 229-51.1.
Wolf: i.m. 390.1.
191. Tokody-Niederhauser: i.m. 199.1. ; Jerussalimski: i.m. 50.1.
192. Tokody-Niederhauser: i.m. 224.1. ; Jerussalimski: i.m. 22.,
65.1. ; Wolf: i.m. 390.1. ; Kennapin: i.m. 34.1.
193. Atlas zur Geschichte: i.m. 114.1. ; Patyomkin: i.m. 127.1.
Diószegi: i.m. 332.1. ; Fischer: i.m. 24.1.
194. Diószegi: i.m. 279.1.
195. Atlas zur Geschichte: i.m. 114.1.
196. Fischer: i.m. 18.1. ; Schaefer: i.m. 135.1. ; Kennapin: i.m.
35.1.

197. Jerusszkimski: i.m. 58.1.; Tokody-Niederhauser: i.m. 221.1.; Wolf: i.m. 390.1.; Brzberger: 12.1.
198. Jerussalimski: i.m. 60.1.; Fischer: i.m. 17.1.; Wolf: i.m. 392.1.
199. Jerussalimski: i.m. 58.1.
200. Vildosola: i.m. 41.1.
201. Schaefer: i.m. 9.1.
202. Katz: i.m. 9.1.
203. A chilei salétrom , mezőgazdasági és hadiipari célokra/ ez utóbbi jelentősége a századfordulót elhagyva rohamosan növekedett Németország Dél-Amerikából származó összes importjának mintegy 1/7-t tette ki , és a legnagyobb értéket képviselő importára volt. 1913-ban Németország legnagyobb tételű importja 171 millió márka volt. 1906-tól az I. világháborúig a salétrom aránya Németország chilei importjában 83-88 % között ingadozott.
/Borht: i.m. 158.1. 198., 202.1./
204. Brunn: Deutscher Einfluss ... i.m. 280.1.
205. Idézi Schaefer: i.m. 175.1.
206. Epstein: i.m. 59.1.
207. A perui hadseregről a legtöbb információt az Argentínában tevékenykedő német tisztek adhatták át chilei-német kollégáiknak , ill. a német vezérkarnak, ugyanis Argentina és Peru jó viszonya lehetővé tette, hogy mint "turisták" ellátogassanak Peruba. Ott, ugy mellékesen, tájékozódtek a hadsereg állapotáról is. Franciaország santiago-i követe beszámol erről , hogy ezek a perui "kiruccanások" elég gyakoriak voltak.
/Schaefer: i.m. 84., 154., 264.1.; Epstein: i.m. 59.1./
208. Epstein: i.m. 59.1.
209. U.o. 26., 59., 127.1. Schaefer: i.m. 11.1.; Ebel: i.m. 18.1.
210. Brazília 1910-ben husz német instruktor szerződtetéséről tárgyalt. II. Vilmos engedélyt is adott egy fős német katonai misszió szerződtetésére, azonban erre mégsem került sor. Ellenben a brazil tisztek már a századfordulótól Németországban kapták továbbképzésüket , s pl. 1910-ben 19 brazil tiszt tartózkodott Németországban.
/Schaefer: i.m. 175., 248., 271.1./
211. A 90-es évek végétől Argentina és Németország egyaránt érdekelt volt a gazdasági, politikai , katonai kapcsolatok fejlesztésében. A német könnyű- és élelmiszeripar számára az ar-

gentin nyersanyagok egyre fontosabbá váltak , a német nehéz-
ipar számára pedig az argentin piac. Argentína lett az I. vil-
lágháború előtt Németország legfontosabb dél-amerikai keres-
kedelmi partnere. Az ország 1900-ban a német összkereskedelem
1,2 %-át ,1913-ban már 2,6 %-t adta.

1913-ban a Dél-Amerikába irányuló német exportnak 34,6 %-a
ment Argentínába , és Németország a régióból származó import-
jának 41,2 %-a jött a La Plata-köztársaságból.

Argentína és Chile Németországgal való összkereskedelme 1913-
ban 1059 millió márkát tett ki. Ebből 72% Argentínára esett,
és csak 28 % Chilére. A hivatalos argentin-német katonai
kapcsolatok 1899-ben kezdődtek , amikor Riccheri vezérkari fő-
nök Németországban járt. Még ebben az évben megtették az első-
készületeket az első német katonai misszió szerződötetésére.
/Schaefer:i.m. 77.,180.,181.1.;Ebel:i.m.3.1.;Kannapin:i.m.
258.1./

212. Ezt a szakaszolást adja 1926-ban F.J.Diaz chilei tábornok is.
/ La Instrucion ...i.m. 3.1.

II. A chilei hadsereg átszervezésének első lépései a porosz-német hadseregmodell alapján /1885-1894/

1. Hartrott:i.m. 4.1.
2. Idézi u.ő.: 3.1.; Epstein:i.m.117.1.; Arevans:i.m. 142.1.;
Nunn: Emil Körner...i.m. 301.1.; Resenes Historicas ... i.m.
22.1.
3. Arevans:i.m. 144.1.
4. Kunz:i.m. 299.1.
5. Arevans:i.m. 147.1.;Encina:i.m.; Brunn: Deutscher Einfluss...
i.m. 292.1.; Körner: Die historische Entwicklung... i.m.
141.1.
6. Schaefer:i.m. 23.1.; Haupt: Deutscher Einfluss...i.m. 46.1.;
Kiesling:i.m. 104.1.;Epstein:i.m.118.1.;Encina:i.m.335.1.;
Die chilenische Armee...i.m. 82.1.; Blaupain:i.m. 714.1.
7. Das Heerwesen von Chile: i.m. 1883.1.
8. U.ő.1815.1.

9. Körner: Die historische Entwicklung...i.m. 143 .1.
10. Arevans: i.m. 147.1.
11. Nunn:The Military ...i.m.76.1.;Das Heerwesen von Chile:i.m. 1271.1.; Nunn: Emil Körner... i.m. 304.1.
12. Das Heerwesen von Chile:i.m. 1268.1.
13. U.o. 1815.1.
14. U.o. 1818.1.
15. Joxe:i.m. 165.1.
16. U.o. 49.1.; Arevans: i.m. 147.1.; Hartrott:i.m.4.1.; Das Heerwesen von Chile i.m.1607.1.
17. La Instruccion militar...i.m.3.1.; Schaumann:i.m. 107.1.; Körner: Die historische Entwicklung...i.m.142.1.;Epstein: i.m.116.1.;Hartrott:i.m.4.1.
La Instruccion militar...i.m. 37.1.;Schaefer:i.m.25.1.; Haupt:i.m.334.1.;Kunz:i.m.632.1.
18. Kunz:i.m.298.1.; Körner:Die historische...i.m.142.1.; Das Heerwesen von Chile:i.m.1816 1.;Lindholm:i.m.1543.1.; Blencpain:i.m.717.1.
19. Hartrott:i.m.4.1.
20. Brunn: Deutscher Einfluss...i.m. 293.1.; Schaefer:i.m. 24.1.; Kunz:i.m. 299.1.;Nunn: The Military...i.m.73.1.;Körner: Die historische ...i.m. 142.1.
- 21.Hartrott:i.m. 5.1.
22. Kanz:i.m.631.1.
23. U.o. 631.p.
24. Das Heerwesen von Chile :i.m.749.,1268.1.
25. El Ejercito de Chile...i.m. 145.1.
26. U.o. 145.1.
27. U.o. 145.1.
- 2282 Das Heerwesen von Chile:i.m.1819.1.
29. El Ejercito de Chile...i.m. 8.1.
30. Idézi u.6. 9.1.
- 31.NNunn: The Military... i.m. 73.1.
32. El Ejercito de Chile...i.m. 28.1.
33. Schaefer:i.m. 25.1.
34. El Ejercito de Chile...i.m.10.,11.,28.1. Das Heerwesen von Chile...i.m. 1819.1.; Kunz:i.m. 297.1.;Blencpain:i.m.718.1.; Die chilenische Armee...i.m.82.,1821.1.

35. Nunn: The Military ...i.m.73.1.; U.ő.:i.m.304.1.; Das Heerwesen von Chile:i.m.1819.1.; Kunz:i.m.297.1.; Blancpain:i.m.718.1.
36. Kunz:i.m.297., 631.1.; Blancpain:i.m.718.1.
37. Das Heerwesen von Chile:i.m.1819.1.
38. Deutscher Einfluss:i.m. 299.1.
39. Brunn: Deutscher Einfluss...i.m. 280.1.
40. Schaefer:i.m. 24.1.; Nunn: Emil Körner...i.m.304.1.
41. El Ejercito de Chile...i.m.105.1.; Kunz:i.m. 297.1.
42. Das Heerwesen von Chile ...i.m. 1069.1.
43. U.ő. 1070.1.
44. Jerussalimski:i.m. 88.1.
45. Epstein:i.m.37.1.
446. Das Heerwesen von Chile :i.m. 1069.1.
47. Kunz:i.m. 297.1.
48. Das Heerwesen ...i.m. 1070.1.
49. U.ő. 1069.1.
50. U.ő. 1069.1.
51. U.ő. 1070.1.
52. Benignus:i.m. 58.1.; Brunn: Deutscher Einfluss...i.m. 300.1.
53. Das Heerwesen von Chile:i.m. 1812.1.
54. Kunz:i.m. 631.1.
55. Körner: Die historische Entwicklung ...i.m. 145.1.
56. Nunn: The Military in Chilean History...i.m. 74.1.
57. U.ő.:i.m.69.1.; Kiesling:i.m.431.1.; Jolison:i.m.86.1.
58. Vildosole:i.m.37.1.
59. Benignus:i.m. 88.1.; Benkő:i.m.53., 54., 64.1.; Beyhaut:i.m.77., 163.1.
60. Ebel:i.m.35.1.
61. Benignus:i.m.89.1.; Heniel:i.m.108.1.
A német hivatalos és nem hivatalos megfogalmazások a franciák miatt kerültek a Latin-Amerika kifejezést. Inkább a Spanyol-Ibero-Hispán, vagy Dél-Amerika elnevezéseket használták.
62. Das Heerwesen von Chile:i.m. 1269.1.
63. El Ejercito de Chile ... i.m. 115.1.
64. Idézi Schaefer:i.m.25.1.
65. Epstein:i.m. 38.1.
66. Nunn: The Military ... i.m. 76.1.
67. Kunz: i.m. 632.1.

68. Schaefer:i.m. 56.1.; Nunn:Emil Körner...i.m.300.1.;Arevane:
i.m. 718.1.
69. Idézi Blencpain :i.m. 718.p.
70. Körner:Die historische Entwicklung...i.m.140.1.
71. Idézi El Ejercito de Chile...i.m.9.1.
72. Die Milenische Armee...i.m. 82.1.
73. Nunn: The Military in Chilean History ...i.m.94.1.
74. Die chilénische Armee ...i.m.82.1.
75. Das Heerwesen von Chile ... i.m. 1822.,1830.1.
76. U.o. 1821.1.
77. Idézi Encina:i.m. XIX.k. 335.1.
78. Brunn: Deutscher Einfluss...i.m. 312.1.; schaefer:i.m. 56.1.;
Lambert:i.m. 312.1.;Kunz:i.m.295.1.
79. Nunn:Emil Körner...i.m.309-311.1.; U.6.i.m.: 94.,113.1.
80. Körner: Die historische Entwicklung...i.m. 145.1.
81. Kunz: i.m. 631.1.
82. U.6.i.m. 145.1.; Schaefer:i.m.25.1.
83. Nunn: The Military...i.m.72.1.;Die chilenische Armee...i.m.
83.1.
84. Hell: i.m. 87.1.; Wittman:i.m.319.1.;Encina:i.m.XIX.k. 398.1.
85. Lechner:i.m.51.1.
86. Schaefer:i.m. 25.1.;Nunn: The Military...i.m. 71.,92.1.;
Joxe:i.m.47.1.
87. Schaefer:i.m. 26.1.; Nunn: The Military...i.m.108.1.; Samha-
ber:i.m.629.1.;Vályi:i.m.15.1.;Wittman:i.m.320.1.;Scheumann:
i.m.192.1.;Blencpain:i.m. 722.1.
88. Nunn:The Military...i.m.77.,109.1.; Schaefer:i.m.26.1.;
Kunz:Der Bürgerkrieg...i.m.3.1.;Samhofer:i.m.629.1.;Lavrec-
ky:i.m. 17.1.;Haupt:i.m.344.1.;Scheumann:i.m.195.1.;Encina:
i.m.XX.k. 85.1.;Pawlikowski-Cholewa:i.m. 237.1.;El Ejercito
de Chile...i.m.:118.1.;Blencpain:i.m. 722.1.
89. Scheumann:i.m.192.1.
90. A chilei polgárháboru ellenforradelmi jellegét tagadják,sőt
azt "forradalminek" állítják be többek közt a következő mü-
vek:i.m.Epstein:i.m.; La Instruccion militar...i.m.;Nunn:
Emil Körner...i.m.; Encina:i.m.;Kiesling:i.m.; Pawlikowski-
Cholewa:i.m.
91. Kiesling: i.m. 488.1.

92. Nunn: The Military...i.m. 83.1.
93. U.o.77.,94.1.;U.6.:Emil Körner...i.m.305.1.;Epstein:i.m.119.1
Lambert:i.m.309-311.1.;Joxe:i.m.48.1.;Kunz: Der Bürgerkrieg..
i.m. i.m.1.1.
94. Hartwig:i.m.347.1.
95. Kiesling:i.m. 107.1.
96. Putz:i.m. 197.1.
97. Die Entscheidungskämpfe...i.m. VIII.1.; Kunz: Der Bürgerkrieg
...i.m.4.1.; Schaumann:i.m.196.1.
98. Schaumann:i.m. 196.1.; Die Entscheidungskämpfe...i.m.XII.1.
99. Encina: i.m. XX.k. 92.1.
100. Kunz:Der Bürgerkrieg...i.m.5.1.;Schaumann:i.m.190.1.; Die Ent-
scheidungskämpfe ...i.m.16.1.;Encina:i.m.XX.k.90.,1222.1.;
Pawlikowski-Cholewa:i.m.237.1.;Burr:i.m.193.1.; Kiesling:
i.m.103.1.
101. Körner:Die historische ...i.m. 146.1.
102. Samhefer:i.m. 629.1.
103. Schaumann:i.m.196.1.
104. Epstein:i.m. 119.1.
105. Schaefer:i.m.26.,305.1.;Körner: Die historische ...i.m.148.1.
Blancpain:i.m.716.1.
106. Borcke:i.m. 294.1.
107. Idézi Schaefer:i.m. 252.1.
108. La Instruccion militar ...i.m. 37.1.
109. Nunn: The Military ...i.m. 78.1.;Die Entscheidungskämpfe...
i.m. XII.1.
110. Blancpain: i.m. 895.1.
111. Kiesling: i.m. 104.1.;Nunn: The Military...i.m. 110.1.
112. Körner 1887-ben feleségül vette a santiago német konzul ,
Albert Junge lányát, akinek másik lánya a Kongresszus-Párt
egyik vezetőjének, a bányabáró Francisco Puelmának volt a
felesége.
/ Schaefer:i.m. 26.,308.1.;Kiesling:i.m.104.1. /
113. Idézi Blancpain: i.m.732.1.;Schaefer:i.m.27.1.;Vagts:i.m.
1651.1.
114. Schaumann:i.m.199.1.
115. Borcke:i.m. 295.1.

116. Idézi Blancpain:i.m. 724.1.
117. U.o.295.1.;Schaefer:i.m. 27.220.1.;Kiesling: i.m.103.1.;Nunn:
:Emil Körner...i.m. 305.1.;Epstein:i.m.120.1.;Blancpain:i.m.
732.1.
118. Encina:i.m.XX.k.230.1.;Schaumann:i.m.214.1.; El Ejercito de
Chile...i.m.119.1.;nunn:i.m.306.1.;Blancpain:i.m.729.1.
119. Die Entscheidungskämpfe...i.m.16.1.
120. Schaumann:i.m. 199.1.
121. Idézi Blancpain:i.m. 726.1.
122. Körner: Die historische ...i.m. 148.1.
123. Epstein:i.m. 124.1.
124. Semhofer:i.m. 629.1.
125. Idézi Blancpain:i.m. 729.1.
126. Kunz: Der Bürgerkrieg...i.m. 6.1.
127. Schaumann:i.m.199.1.;El Ejercito de Chile...i.m. 118.1.
128. Encina:i.m.XX.k.231.1.;Schaumann:i.m.214.1.;El Ejercito de
Chile...i.m. 118.1.; Haupt:Deutscher Einfluss...i.m.48.1.;
Die Die Entscheidungskämpfe...i.m.XIV.1.; Das Heerwesen von
Chile...i.m. 1069.1.;Körner:Die historische ...i.m.148.,
1516.1.;Blancpain:i.m.726.1.
129. U.o.27.1.;Schaumann:i.m.199.1.;Nunn:The Military...i.m.110.1.
; A háboruk...i.m.32.1.;Schaefer:i.m.27.1.;Die Entscheidungs-
Kämpfe ...i.m.16.1.
130. La Instruccion militar...i.m. 37.1.
131. Körner:Die historische...i.m. 156.1.
132. U.6.:Die südamerikanischen...i.m.149.1.
133. Schaumann:i.m. 200.1. ;Blancpain:i.m. 727.1.
134. Körner: Die historische...i.m.147.1.
135. Encina: i.m. XX.k.230.1.
136. 1890-ben a salétromiperven 12 663 fő dolgozott: ebből 8 159
fő volt chilei, 1 252 a perui, 2 676 bolíviai, a 676 más
nemzetiségű.
/U.o.: 402.1./
137. U.o.: 93.1.
138. Necoches:i.m. 158.1.
139. Hell:i.m.88.1.

A salétromtartományok elfoglalása után " az alkotmányvédők" május végétől már havi 2 millió dollár értékű átlegjövdelemmel rendelkeztek. 1891 januárjától októberig a "Junta" bevételei 11,8 millió dollárt tettek ki, kiadási pedig 10,7 milliót.

/Encina:i.m. XX.k.224.1.

140. Blancpain:i.m. 723.1.

141. Körner: Die historische ...i.m. 148.1.; Die Entscheidungskämpfe ...i.m.16.1.; Schaumann:i.m.196.1.;Kunz:Der Bürgerkrieg... i.m.6.1.

142. Körner: Die historische ...i.m. 148.1.

143. UJ55: Die südamerikanischen...i.m.149.1.

144. Schaumann:i.m. 196.1.;Kunz: Der Bürgerkrieg...i.m.10.,36.1.

145. Kunz: Der Bürgerkrieg...i.m.10.1.

146. Schaumann:i.m.202.1.

A flottának 9 284 katonát, 1626 lovat és öszvért; 30 ágyut, élelmiszert, lőszer és egyéb felszerelést kellett elszállítani, s partra tennie.

/ Die Entscheidungskämpfe ...i.m. 99.1.; El Ejercito de Chile...i.m. 118.1.; Kunz: Der Bürgerkrieg ...i.m.9.1.

147. Schaumann:i.m. 201.1.

148. U.o.199.1.; Kunz: Der Bürgerkrieg...

149. Benignus:i.m. 57.1.

150. Schaumann:i.m.206.1.;Encina:i.m. XX.k. 237.1.

151. Encina: i.m. XX.k. 84.1.

152. U.o. 83.1.;Körner: Die historische...i.m. 146.1.;Nunn: The Military...i.m. 109.1.;Schaefer:i.m. 26.1.; El Ejercito de Chile...i.m. 117.1.

153. Kunz: Der Bürgerkrieg...i.m. 73.1.

154. El Ejercito de Chile...i.m.116.1.; Schaumann:i.m. 196.1.; Pawlikowski-Cholewa:i.m. 237.1.

155. Körner: Die historische...i.m. 146.1.

156. Encina:i.m. XX.k. 244.1.; Schaumann:i.m.202.1.;Kunz: Der Bürgerkrieg ...i.m. 1.1.

157. Die Entscheidungskämpfe ...i.m. 97.1.

158. Pawlikowski-Cholewa:i.m. 237.1.;Samhaber:i.m.629.1.;Kunz: Der Bürgerkrieg...i.m. 10.1.;Schaumann:i.m.202.1.;Encina: i.m.XX.k.239.1.

159. Die Entscheidungskämpfe ...i.m. 90.1.
160. Encina:i.m.XX.k. 241.1.; Kunz:Der Bürgerkrieg...i.m.12.,37.1.
; Scheumann:i.m. 202.1.
161. Scheumann:i.m. 206.1.; Die Entscheidungskämpfe...i.m.12.,
37.1.;Scheumann:i.m.202.1.; Kunz: Der Bürgerkrieg ...i.m.14.1
Blancpain: i.m.729.1.
162. Blancpain: i.m. 895.1.
163. Scheumann: i.m. 203.1.
164. Encina: i.m.XX.k. 262.1.; Die Entscheidungskämpfe...i.m.22.1.
Kunz: Der Bürgerkrieg ...i.m.17.,22.,33.,1.;Scheumann:i.m.:
204.1.
165. Die Entscheidungskämpfe ...i.m.24.1.
166. Kunz: Der Bürgerskreig ...i.m.23.1.
167. U.o.30.,32.1.;Pawlikowski-Cholewa:i.m.237.1.;Die Entscheiðu
dungskämpfe ...i.m. 29.1.;Samhaber:i.m.629.1.;Kiesling:i.m.
103.1.;Scheumann:i.m. 207.1.
168. Scheumann:i.m.209.,211.1.;Encina:i.m.XX.k.,283.1.; Die Ent-
scheidungskämpfe ...i.m. 86.1.
169. Hell:i.m. 89.1.; Burr:i.m.193.1.;Encina:i.m.XX.k. 283.1.
170. Necochea:i.m. 158.1.; Hell:i.m.88-89.1. ; Burr: i.m. 193.1.
171. Hell: i.m. 88.1.
172. U.o.88.1.
173. Wittman: i.m. 326.1.
174. Die Entscheidungskömpfe ... i.m. 35.1.
175. U.o. 89.1.
176. Encina:i.m.XX. 339.1.
177. Lechner:i.m. 51.1.
178. Wittman:i.m. 322.1.
179. Burr: i.m. 198.1.
180. Wittman:i.m.322.1.;Galeano:i.m.249.1.
181. Encina: i.m. XX.k. 400.1.
182. Idézi Galeana :i.m. 249.1.
183. Epstein:i.m.119.1.;Schaefer:i.m. 27.1.
184. Idézi Blancpain:i.m.733.1.
185. Vagts:i.m.1652.1.
186. Kiesling:i.m. 103.,514.1.; Schaefer:i.m.29.,68.,;Brunn:282.1.
187. Schaefer:i.m. 28.1.
188. Idézi Blancpain :i.m.28.1.

189. Kunz: Der Bürgerkrieg... i.m. III.1.
190. Scheumann:i.m. 213.1.
191. Borcke:i.m. 295.1.
192. Brunn:i.m. 282.1.; Vogts:i.m. 1651.1.;Kiesling:i.m.104.1.
193. Idézi Haupt:i.m.344.1.
194. Die Entscheidungskämpfe ...i.m. 33.1.
195. Kiesling:i.m.103.1.
196. Nunn: The Military ...i.m.110.1.
197. Körner: Die historische... i.m. 150.1.
198. Epstein:i.m. 127.1.; Borcke:i.m. 298.1.
199. El Ejercito de Chile...i.m. 120.1.; Nunn:The Military...i.n. 110.1.
200. Brunn: Deutscher Einfluss...i.m.293.1.;Arens:i.m. 148.1.
201. Resenas Historicas ... i.m. 11.1.
202. Körner: Die historische ...i.m. 153.1.
203. Borcke:i.m.296.1.;Nunn:The Military...i.m.76.1.;Die chilenische Armee...i.m. 82.1.; Epstein:i.m.120.1.
204. Resenas Historicas...i.m.29.1.; Arens:i.m. 148.1.
205. Kiesling: i.m.103.1.
206. El Ejercito de Chile...i.m.122.1.;Lindholm:i.m.1543.1.;La Instruccion Militar ...i.m. 17.1.; Schaefer:i.m.43.1.
207. Körner: Die historische...i.m.169.1.
208. Blancpain:i.m. 734.1.; La Instruccion Militar...i.m.4.,39.1.,
209. Epstein: i.m.119.1.
210. Resenas Historicas...i.m. 124.1.
211. Die chilenische Armee...i.m. 83.1.
212. Schaefer:i.m. 43.,157.,254.1.;La Instruccion Militar...i.m. 17.1.;Nunn:The Military...i.m.111.1.;Nunn:Emil Körner...i.m. 308.1.

III. A modern chilei hadsereg megteremtése /1895-1914/

1. Schaefer: i.m. 37.,41.,224.1.
2. Samhaber: i.m. 669.1.
3. Magyarország 1978. XV.évfolyam 30.sz./jul.23./; Népszabadság ,1978.XI.5.2.1.
4. Körner: Die historische Entwicklung ...i.m. 153.1.
5. Schaefer:i.m. 50.1.
6. U.o. 51.1.;Brunn: Deutsche Einfluss...i.m. 183.1.

7. Idézet Schaefer:i.m.52;175.1.;Pawlikowski:i.m. 237.1.
Blancpain: i.m. 735.1.
8. La Instruccion... i.m.5.,14.1.; Epstein:i.m. 1101.,123.1.
9. Schaefer:i.m. 54.1.
10. Epstein:i.m.50.1.
11. Schaefer:i.m. 54.1.
12. La Instruccion...i.m.14.1.
13. Schaefer:i.m.55.,230.1.; Brunn: Deutscher Einfluss...i.m. 283.1.
14. Schaefer:i.m. 48.,58.,62.,233.1.
15. U.o.57.1.
16. U.o.71.1.
17. Brunn: Deutscher Einfluss...i.m. 284.1.;Pawlikowski:i.m.238.1
Schaefer:i.m. 168.1.;Nunn:European Military...i.m.245.1.
18. La Instruccion Militar...i.m.10-12.1.;Denignus:i.m.58.1.;
Lieuwen:i.m.32.1.;Kossek:"Sondersauftrag Südamerika"...i.m. 242.1.;Epstein:i.m.123.1.;Nunn:Emil Körner...i.m.308.1.;
El Ejercito de Chile...i.m.126.1.
19. La Instruccion Militar...i.m.3.1.
20. Die chilenische Armee...i.m.83.1.
21. Epstein:i.m.64.1.;Deinert:i.m.16.1.;Borcke:i.m.296.1.;
Hartrott:i.m.9.1.; Nunn:Emil Körner...i.m.308.1.;Haupt:i.m. 48.1.;La Instruccion Militar...i.m.5.1.;Kiesling:i.m.515.1.
Körner:Die historische...i.m.156.1.
22. Schaefer:i.m.56.1.;Nunn:Emil Körner...i.m.308.1.;El Ejerci-
to de Chile...i.m.12.1.;Nunn: The Military...i.m.111.1.;
Epstein:i.m.118.1.;Hartrott:i.m.11.1.; Haupt:i.m.48.1.
23. Epstein:i.m. 117.1.
24. Körner: Die historische ...i.m. 156.1.
25. Idézi Resenas Historicas ...i.m.12.1.
26. Schaefer:i.m. 56.1.;Resenas Historicas...i.m. 29.1.
27. Resenas Historicas...i.m. 29.1.
28. Haupt:i.m. 345.1.
29. Körner: Die historische...i.m. 154.1.
30. Hartrott: i.m. 5.1.;Arevana:i.m.148.1.
31. Hartrott:i.m.5.1.
32. Arevana:i.m. 148.1.

33. Brunn: Deutscher Einfluss...i.m.294.1.; Die chilenische Armee
...i.m.82.1.;
34. Körner: Die historische ...i.m. 154.1.; Schaefer:i.m.56.1.;
La Instruccion Militar...i.m.17.1.; Arevans:i.m.148.1.;
Brunn: Deutscher Einfluss...i.m. 294.1.
35. Die militärischen Machtmittel...i.m.
36. Hartrott:i.m. 6.1.
37. U.o. 7.1.
38. Brunn: Deutscher Einfluss...i.m.300.1.; Körner: Die historische
...i.m.155.1.; Blancpain:i.m.574.1.
39. Hartrott:i.m.6.1.
40. Die chilenische Armee...i.m.83.1.
41. Lieuwen:i.m. 32.1.; Blancpain:i.m.741.1.
42. Ebel:i.m. 14.1.; Brunn:i.m.303.1.; Schaefer:i.m.108.1.;
Epstein:Argentinien...i.m.289.1.
43. La Instruccion Militar...i.m. 31-34.1.
44. Körner: Die historische ...i.m. 169.1.
45. U.o. 152.1.
46. Idézi Schaefer: i.m. 56.1.
47. Idézi La Instruccion ...i.m. 16.1.
48. Internationale Revue...i.m.7.1.
49. Die chilenische Armee...i.m. 83.1.
50. Hartrott:i.m.9.1.
51. Nunn: Emil Körner...i.m.310.1.; U.6.The Military ...i.m.112.1.
Blancpain:i.m.742.1.
52. Nunn: The Military...i.m. 112.1.; Des Heerwesen...i.m.1603.1.
54. Idézet Hartrott:i.m.2.1.; Brunn: Deutscher Einfluss...i.m.;
306.1.; Blancpain:i.m. 742.1.
55. Körner: Die südamerikanischen ...i.m.12.1.
56. Lechner:i.m.44.1.
57. Wadenphul-Ohlmann:i.m.19.1.
58. U.o. 22.1.
59. Reff:i.m.23.1.; Brunn: Deutscher Einfluss...i.m.300.1.;
Blancpain:i.m. 736.1.; La Instruccion Militar...i.m.6.1.;
Haupt: i.m. 345.1.
60. Jerussalimski:i.m. 82.1.
61. Niederhauser:i.m.174.1.
62. Pethö:i.m.53.1.

63. A chilei hadsereg vérfürdőiről hiteles képet kapunk Valentin Teitelboim életrajzi könyvében:i.m.
64. Magyarország ,XIII.évf. 41.sz.1976.okt.10. 14.1.
65. Hartrott:i.m.9.1.
66. Internationale Revue ...i.m.4.1.; Brunn:Deutscher Einfluss... i.m.305.1.; Schaefer:i.m. 56.1.;Lindholm:i.m.1542.1.
67. Kiesling:i.m.104.1.
68. Lavreckij:i.m.28.1.
69. Nunn:Emil Körner...i.m.316.1.
70. Brunn:Deutscher Einfluss...i.m.307.1.; Internationale Revue ...i.m.3.1.
- 71.Lavreckij:i.m. 28.1.
72. Haupt:i.m.49.1.
73. Epstein:European Military...i.m. 274.1.
74. U.o. 277.1.;La Instruccion Militar ...i.m. 40.1.
75. Schaefer:i.m. 58.1.
76. U.o.59.,61.,232.1.;La Instruccion Militar...i.m.50.1.
Brunn: Deutscher Einfluss...i.m. 284.1.
77. Idézi El Ejercito de Chile ...i.m. 128.1.
78. Schaefer:i.m. 59.1.
79. Die chilenischen Armee...i.m. 83.1.
80. Körner:Die historische ...i.m. 54.1.
- 81.Idézi Schaefer:i.m.113.1.
82. Idézi U.5.:i.m. 252.1.
83. U.o.:i.m.114.1.
84. U.o. 115.1.
85. U.o.308.1.;i.m.70.1.
86. Nunn:The Military...i.m.112.1.; Schaefer:i.m. 116.1.
87. Schaefer:i.m. 119.,235.1.Brunn: Deutscher Einfluss...i.m. 328.1.
88. Epstein: European Military...i.m.47.1.;Schaefer:i.m.175.1.; Ebel:i.m.14.1.;Brunn:Deutschland und Brasilien...i.m.103.1.
Bulow:i.m.108.1.
89. Idézi Schaefer:i.m. 408/115
90. Benignus:i.m. 58.1.
91. Kaisers Zeiten:i.m.304.1.
92. Kennapin: i.m.58.1.

93. Schaefer:i.m.116.,120.,252.1.;Nunn:Emil Körneri.m.308.1.;
Bulow:i.m.108.1.;Kiesling:i.m.498.1.;Epstein:i.m.European
Military...133.1.;Blancpain:i.m.739.1.
94. Nunn:Emil Körner ...i.m.308.1.
95. Blancpain:i.m.738.1.
96. Ebel:i.m.13.1.;Blancpain:i.m.896.1.;Brunn:Deutscher Ein-
fluss...i.m.;284.1.;Hartrott:i.m.9.1.;Schaefer:i.m.120.,
183.1.;Haupt:i.m.49.1.
97. A háborúk...i.m. 32.1.
98. Kunz: Taktische...i.m. III.1.; Johnson:i.m.71.1.
99. Körner:Die historische ...i.m. 139.1.
100. Das Heerwesen von Chile ... i.m. 745.1.
101. Körner: Die südamerikanischen ...i.m.147.1.
102. Körner:Die historische ...i.m. 164.1.
103. U.o.169.1.;Nunn: The Military ...i.m. 90.1.;Internationale
Revue ...i.m. 4.1.
104. Körner:Die historische...i.m.161.1.
105. U.o. 164.1.
106. U.o. 164.1.
107. Das Heerwesen von Chile ...i.m. 745.1.
108. U.o. 745.1.;Idézi Schaefer :i.m. 67.1.
109. Schaefer:i.m.67.1.; Brunn: Deutscher Einfluss...i.m.310.1.;
Nunn:Emil Körner ... i.m. 311.1.
110. Brunn: Deutscher Einfluss...i.m.310.1.;Körner:Die Historische
...i.m. 161.1.;Epstein:European...i.m.124.1.;El Ejercito...
i.m. 132.1.;Schaefer:i.m. 7.1.
111. Körner:Die historische ...i.m.162.1.
112. Internationale Revue...i.m. 2.1.;Benignus:i.m.58.1.
113. Körner:Die historische ...i.m. 164.1.;Internationale Revue
...i.m. 2.1.;Blancpain:i.m.745.1.
114. Körner: Die historische...i.m.164.1.
116. Körner: Die historische ...i.m. 167.1.
117. Nunn:Emil Körner...i.m. 312.1.
118. Schaefer:i.m.69.1.;Körner:Die historische ...i.m.162.1.
119. U.o. 167.1.
120. Körner: Die südamerikanischen ... 147 .1.
121. U.o. 147.1.;Blancpain:i.m.745.1.

122. Körner: Die südamerikanischen...i.m. 147.1.
123. U.o.148.1.
124. Körner:Die historische ...i.m.162.1.;Blancpain:i.m.744.1.
125. U.o.166.1.
126. Hartrott:i.m.8.1.;Körner:Die historische:i.m.157.1.
- LindhLindholm:i.m.1541.1.;Brunn:Deutscher Einflussi.m.311.1.
127. Internationale Revue...i.m. 422.1.;24.,28.,1.;Blancpain:
i.m.744.1.
128. Lindholm:i.m.1543.1.;Benignus:i.m.58.1.
129. Brunn:Deutscher Einfluss ...i.m. 293.1.
130. Arevens:i.m.149.1.
131. Schaefer:i.m.118.1.;Nunn:Emil Körner...i.m.311.1.
132. Körner:Die historische ...i.m.152.1.;Schaefer:i.m.117.1.;
Blancpain:i.m.896.1.
133. Körner: Die südamerikanischen...i.m.221.1.
134. Die chilenische Armee...i.m.82.1.
135. Nunn: The Military ...i.m. 92.1.;Brunn: Deutscher Einfluss
...309.1.;Schaefer:i.m.117.1.
- 136.El Ejercito de Chile ...132-137.1.;Körner:Die historische...
i.m. 173.1.;Internationale Revue...i.m.6.1.
137. Körner:Die historische...i.m.172.1.
138. Hartrott:i.m.5.1.
139. Körner: Die historische...i.m.155.1.
140. U.o. 156.1.
141. El Ejercito de Chile ...i.m.128-132.1.;Lindholm:i.m.1543.1.
142. Nunn:Emil Körner...i.m.142.1.
143. Internationale Revue...i.m.4.1.
- 144.Nunn:The Military...i.m.120.1.;El Ejercito ...i.m.140.1.;
Schaefer:i.m.118.1.;Körner:Die historische...152.1.
145. Nunn: The Military ...i.m.113.1.
146. Hartrott:i.m.8.1.
147. Körner:Die historische...i.m.152.1.
148. U.o. 152.1.
149. U.o.152.1.
150. El Ejercito de Chile...i.m.140.1.
151. Brunn:Deutscher Einfluss...i.m.308.1.;El Ejercito de Chile...
i.m.136.1.;Internationale Revue...i.m.5.1.;La Instruccion
Militar...i.m.46.1.;Körner:Die historische...i.m.173.1.

152. Körner: Die historische ...i.m.172.1.
153. Idézi Schaefer: i.m.253.1.
154. Internationale Revue...i.m.4.1.; Epstein: i.m.122.1.;
Schaefer: i.m.122.1.
155. Schaefer: i.m.118.1.; El Ejercito ...i.m.134.1.
156. Körner: Die historische...172.1.
157. El Ejercito...i.m.137.1.; Hell: i.m.103.1.
158. Teitelboim: i.m.347-350.1.
159. Schaefer: i.m.119., 263.1.; Brunn: Deutscher Einfluss...i.m.
298.1.
160. Epstein: European Military...
161. Schaefer: i.m.155.1.; Nunn: Emil Körner...i.m.308.1.
162. La Instrucción Militar...i.m.2.1.
163. Epstein: Argentinien...65.1.
164. Schaefer:
165. Nunn: Emil Körner...314.1.
166. U.o. 313.1.; Nunn: The Military...114.1.
167. Körner: Die historische...156.1.
168. U.o.155.1.; El Ejercito ...141.1.; Brunn: Deutscher Einfluss...
300.1.; Hartrott: i.m.6.1.
169. Hartrott: 12.1.; La Instrucción Militar...i.m.6., 48.1.;
Die chilenische Armee...84.1.; Haupt: i.m.49.1.
170. Resenas Historicas...13.1.; La Instrucción Militar...6.1.;
171. Kiesling: 101.1.
172. Haupt: i.m.344.1.
173. U.o. 345.1.; Brunn: 309.1.; El Ejercito ...135.1.
174. Kiesling: i.m.119.1.
175. Körner: Die südamerikanischen ...221.1.
176. Nunn: Emil Körner...318.1.; U.S.: The Military...120.1.;
Brunn: Deutscher Einfluss...308.1.
177. Hartwig: i.m.346.1.
178. Hartrott: i.m.10.1.
179. Idézi Schaefer: i.m.156.1.
180. Brunn: Deutscher Einfluss...323.1.
181. Schaefer: i.m.117.1.
182. Epstein: European Military...124.1.

183. Idézi Schaefer:i.m.69.1.
184. Schaefer:i.m.117.,152.1.;Brunn:Deutscher Einfluss...294.,
304.,325.1.;Arens:i.m.149.1.;Blancpain:i.m.1138.1.;Vildo-
sole:i.m.40.1.;Haupt:i.m.344.1.;Kiesling:i.m.90.,106.1.
185. Lavreckij:i.m. 28.1.
186. Epstein: European Military...71.1.;Kiesling:i.m.106.1.
187. Hartwig:i.m.347.1.
188. Die chilenische Armee...84.1.
189. Epstein: European Military ...i.m.124.1.
190. Heniel:i.m. 113.1.
191. Epstein:European Military...i.m.127.1.
192. Idézi Schaefer:i.m.177.1.
193. Benignus:i.m.58.1.
194. Epstein:European Military ...i.m.135.1.
195. Nunn: The Military ...i.m.112.1.
196. Perez:i.m.64.1.
197. Epstein: Argentinien...i.m.286.1.
198. Schaefer:i.m.174.,270.,309.1.;Hartwig:i.m.343.1.
199. Kübler:i.m. 59.1.
200. Körner: Die südamerikanischen ...i.m.222.1.;Johnson:i.m.70.1.
Hartwig:i.m.331.1.;Schaefer:i.m.173.1.;Lieuwen:i.m.33.1.;
Beyhaut:i.m.142.1.
201. Körner: Die südamerikanischen ...i.m.225.1.
203. Hartrott:i.m.3.1.;Nunn: Emil Körner...i.m.301.,309.1.;
Schaefer:i.m.174.1.;Epstein:European Military...i.m.136.1.;
Brunn:Deutscher Einfluss ...290.1.;Hartwig:i.m.344.1.;
Lieuven:i.m.32.1.;Nunn:European Military...i.m.114.1.;
Kübler:i.m.58.1.;Beyhaut:i.m.141.1.;Johnson:i.m.71.1.;
Lambert:i.m.303.1.;Perez:i.m.65.1.;Hartrott:i.m.
204. Nunn:The Military...i.m.114.1.;Johnson:i.m.70.1.
205. Nunn:Emil Körner...i.m.314.1.;Schaefer:i.m.120.,253.1.;
Internationale Revue...i.m.34.1.;Johnson:i.m.70.1.;Nunn:
The Militaryi.m.45.1.;Perez:i.m.65.1.
206. Brunn:Deutscher Einfluss ...i.m.290.1.;Internationale Re-
vue...i.m.32.1.;Johnson:i.m.70.1.;Epstein:European Military
...i.m.44.1.;Pawlikowski:i.m.242.1.

- 207. Internationale Revue ...i.m.36.1.
- 208. Brunn:Deutscher Einfluss....i.m.290.1.
- 209. Epstein:European Military...i.m.136.1.
- 210. Schaefer:i.m.174.,271.1.;Brunn:Deutscher Einfluss...i.m.
290.1.;Internationale Revue:i.m.31.,37.1.;Hartwig:é.m.
343.1.;Pawlikowski:i.m.241.1.
- 211. Hartwig:i.m.342.1.

IV. Mérleg és kitekintés

- 1. Joxe:i.m....
- 2. Nunn:Emil Körner...i.m.322.1.;U.o.322.1.;Johnson:i.m.62.1.
- 3. Joxe:i.m. 45.1.
- 4. Epstein:Argentinien ...i.m. 286.1.
- 5. Schaefer:i.m.112.1.